

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЧЕРНОВ МИХАЙЛО ГЕОРГІЙОВИЧ

УДК 005:330.15:338.43:330.341.2

ДИСЕРТАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ

073 – Менеджмент

07 – Управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **М.Г. Чернов**

Науковий керівник: д.е.н., професор Сахацький М.П.

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Чернов М.Г. Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – «Менеджмент». Одеський державний аграрний університет Міністерства освіти і науки України, Одеса, 2026.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних положень та розробці науково-прикладних рекомендацій щодо управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

Перший розділ дисертаційної роботи присвячено теоретико-методологічним засадам управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

Узагальнено теоретико-методологічні підходи до трактування категорій «ресурсний потенціал» та «управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств», розкрито їх багатовимірну економічну сутність і доведено, що ресурсний потенціал слід розглядати як інтегровану систему взаємопов'язаних ресурсів (природних, трудових, фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та ін.), ефективність використання яких визначається не лише їх обсягом, а й якістю, структурою та здатністю до відтворення й адаптації в умовах динамічного середовища.

Обґрунтовано необхідність системної структуризації ресурсного потенціалу аграрних підприємств із виокремленням його базових (земельні ресурси, трудові ресурси, активи) та похідних складових, а також уточнено сутність управління ним як цілеспрямованого впливу на ці компоненти через функції планування, організації, мотивації та контролю, що забезпечує збалансований економіко-соціально-екологічний розвиток і підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Досліджено особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки, обґрунтовано вплив інституційних змін, глобальних викликів, воєнних та кліматичних факторів на структуру і ефективність ресурсного забезпечення, а також доведено, що сучасний розвиток аграрного сектору визначається необхідністю адаптивного управління, інтеграції у світові ринки та підвищення гнучкості використання ресурсів.

Систематизовано ключові особливості управління розвитком ресурсного потенціалу (інституційна невизначеність, комплексність ресурсів, цифровізація, екологізація, зростання ролі людського капіталу, інтеграція в ланцюги доданої вартості та посилення ризик-менеджменту) і доведено, що їх урахування забезпечує перехід до інтегрованої моделі стратегічного управління, спрямованої на підвищення ефективності використання ресурсів, зміцнення стійкості та формування довгострокових конкурентних переваг аграрних підприємств.

Розкрито сутність науково-економічного забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств як комплексної системи інформаційно-аналітичних, методичних, організаційних та фінансово-економічних інструментів, що забезпечують обґрунтування управлінських рішень, інтеграцію різних видів ресурсів і підвищення ефективності їх використання в умовах інституціональних трансформацій, а також доведено необхідність переходу від фрагментарних до системно-інтегрованих підходів управління.

Узагальнено еволюцію наукових підходів до трактування ресурсного потенціалу та його управління, систематизовано сучасні підходи до науково-економічного забезпечення (ресурсно-орієнтований, інноваційно-інвестиційний, системно-стратегічний, інституційний, інформаційно-аналітичний тощо) і обґрунтовано, що результативність управління визначається синергетичною взаємодією ресурсів, рівнем інноваційності,

цифровізації та здатністю підприємства до адаптації, що формує основу його стійкого розвитку та конкурентоспроможності.

Розділ 2 присвячений аналітичній діагностиці сучасному стану використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Здійснено комплексний аналіз тенденцій забезпечення ресурсами аграрних підприємств України в умовах інституційних трансформацій та воєнних викликів, виявлено динаміку валової доданої вартості галузі, кількісні зміни суб'єктів господарювання та їх структурні зрушення, що дозволило встановити наявність парадоксу розвитку: зростання кількості підприємств на тлі зниження питомої ваги галузі у ВВП, що свідчить про екстенсивний характер відтворення ресурсного потенціалу та зниження ефективності його використання.

Обґрунтовано, що сучасний стан ресурсного потенціалу аграрного сектору характеризується структурною поляризацією та концентрацією ресурсів, домінуванням малих і мікропідприємств, високим рівнем інтенсивності землекористування та зростанням капіталомісткості виробництва, що в умовах воєнної турбулентності зумовлює необхідність переходу від екстенсивної моделі розвитку до інтенсивної, заснованої на модернізації матеріально-технічної бази, інноваціях та підвищенні ефективності використання земельних і виробничих ресурсів.

Проведено комплексну оцінку економічної ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств на макро- та мікрорівнях, що дозволило встановити стабільно вищий рівень рентабельності аграрного сектору порівняно із середньоекономічними показниками, а також виявити його високу адаптивність до кризових і воєнних викликів. Доведено наявність стійкого «ефекту випередження ефективності», що проявляється у нижчій частці збиткових підприємств та здатності галузі генерувати прибуток навіть за умов макроекономічної нестабільності.

Обґрунтовано, що ефективність використання сукупного ресурсного потенціалу визначається не лише його обсягом, а передусім структурною

збалансованістю та інтенсивністю використання, зокрема співвідношенням між земельними, основними та оборотними ресурсами. Встановлено пряму залежність між масштабом ресурсної бази, рівнем капіталізації та результативністю господарювання, а також доведено ключову роль мобільності капіталу й оптимізації структури активів як визначальних чинників підвищення ресурсовіддачі та рентабельності в умовах трансформаційної економіки.

Розділ 3 присвячено основним напрямам підвищення соціально-економічної результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

Систематизовано та комплексно проаналізовано інституційні детермінанти удосконалення управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств через призму PESTEL-аналізу, що дозволило ідентифікувати ключові драйвери та загрози розвитку галузі. Встановлено, що сучасне макросередовище характеризується високим рівнем турбулентності та дуалізму: поряд із деструктивним впливом безпекових ризиків, кліматичних змін і дефіциту трудових ресурсів, вагомими компенсаторними чинниками виступають державна фінансова підтримка, розвиток ринку землі та цифровізація виробництва, які формують передумови для інтенсифікації використання ресурсного потенціалу.

Аргументовано, що підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій потребує переходу від екстенсивної до адаптивно-інтенсивної моделі управління ресурсами, що базується на поєднанні SWOT-аналізу, економетричного моделювання та стратегічного балансування ресурсів. Доведено визначальну роль оборотного капіталу та людського фактора як ключових драйверів формування доходу, ресурсовіддачі та прибутковості, а також встановлено доцільність реалізації компенсаторних стратегій (технологічного заміщення, адаптації біопотенціалу, інституційного паритету та кооперації), спрямованих на забезпечення стійкості та капіталізації сукупного ресурсного потенціалу.

Розроблено теоретико-методичні засади формування організаційно-економічного механізму інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, який представлено як цілісну багаторівневу систему взаємопов'язаних елементів (організаційних, економічних і соціально-психологічних методів, принципів, функцій, організаційно-правових форм і структур управління). Обґрунтовано, що ефективність механізму визначається узгодженістю його складових, їх адаптивністю до умов інституційних трансформацій та здатністю забезпечувати оптимальне поєднання ресурсів, управлінських рішень і економічних результатів діяльності підприємства. Доведено, що системоутворювальну основу організаційно-економічного механізму становлять управлінські принципи, функції та організаційні цілі, які забезпечують цілісність, керованість і стратегічну спрямованість розвитку аграрних підприємств.

Обґрунтовано теоретико-методичні засади інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств як інтегрованої системи, що поєднує фінансові механізми інвестування та інструменти інноваційного розвитку. Доведено, що ефективність функціонування аграрних підприємств у сучасних умовах визначається рівнем техніко-технологічного оновлення, цифровізації, впровадженням біотехнологій і екологічно орієнтованих рішень, що забезпечують підвищення продуктивності ресурсів, зниження витрат і формування доданої вартості.

Встановлено, що сучасна модель інвестиційного забезпечення аграрного сектору характеризується домінуванням самофінансування, обмеженим доступом до кредитних ресурсів та низькою участю іноземного капіталу, що стримує інноваційний розвиток і оновлення виробничого потенціалу. Обґрунтовано визначальну роль людського капіталу та науково-дослідної діяльності як ключових чинників інноваційної трансформації, а також доведено необхідність активізації державної підтримки, удосконалення інституційних умов інвестування та стимулювання комерціалізації наукових

розробок для забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Розроблено економіко-математичну модель оптимізації виробничо-господарської діяльності аграрного підприємства, яка базується на максимізації прибутку за умов системи багатofакторних обмежень (земельних, трудових, технологічних, кормових, виробничих та ринкових). Доведено, що застосування такого інструментарію дозволяє формалізувати процеси управління ресурсним потенціалом, забезпечити інтеграцію економічних, соціальних і екологічних параметрів розвитку та підвищити обґрунтованість прийняття управлінських рішень в умовах ринкової нестабільності.

Обґрунтовано напрями оптимізації структури виробництва аграрного підприємства на засадах збалансованого поєднання рослинництва і тваринництва, що передбачає удосконалення структури посівних площ, розширення кормової бази, зниження частки ґрунтовиснажливих культур та впровадження інтегрованих виробничих систем. Доведено, що використання оптимізаційної моделі сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, формуванню замкнутого виробничого циклу, зміцненню економічної стійкості та забезпеченню екологічно збалансованого розвитку аграрного підприємства.

Ключові слова: управління; ресурсний потенціал; фінансові ресурси; кадровий потенціал; виробничий потенціал; стратегічний потенціал; аграрні підприємства; менеджмент; інституційні трансформації; управлінське рішення; організаційно-економічний механізм; сталий розвиток; інвестиційний потенціал; управління проєктами; цифровізація; маркетинг; концентровані корми; тваринництво.

ANNOTATION

Chernov M. H. Management of the Development of the Resource Potential of Agricultural Enterprises under Conditions of Institutional Transformations. – Qualification scientific work as a manuscript.

The dissertation for obtaining the Doctor of Philosophy degree in Economics, specialty 073 – “Management”. Odesa State Agrarian University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2026.

The dissertation is devoted to substantiating theoretical and methodological provisions and developing scientific and applied recommendations for managing the development of the resource potential of agricultural enterprises under conditions of institutional transformations.

Chapter 1 of the dissertation is devoted to the theoretical and methodological foundations of managing the development of the resource potential of agricultural enterprises under conditions of institutional transformations.

Theoretical and methodological approaches to the interpretation of the categories “resource potential” and “management of the development of enterprise resource potential” are generalized; their multidimensional economic essence is revealed. It is proved that resource potential should be considered as an integrated system of interconnected resources (natural, labor, financial, material and technical, informational, etc.), the efficiency of which depends not only on their volume but also on their quality, structure, and ability to reproduction and adaptation in a dynamic environment.

The necessity of systematic structuring of the resource potential of agricultural enterprises with the identification of its basic (land, labor, assets) and derivative components is substantiated, and the essence of its management is clarified as a purposeful influence on these components through the functions of planning, organization, motivation, and control, which ensures balanced economic, social, and environmental development and enhances enterprise competitiveness.

The features of the formation and use of resource potential in a transformational economy are studied; the influence of institutional changes, global

challenges, wartime and climatic factors on the structure and efficiency of resource provision is substantiated. It is proved that the modern development of the agricultural sector is determined by the need for adaptive management, integration into global markets, and increased flexibility in resource utilization.

Key features of managing the development of resource potential (institutional uncertainty, complexity of resources, digitalization, environmentalization, increasing role of human capital, integration into value chains, and strengthening of risk management) are systematized, and it is proved that their consideration ensures the transition to an integrated model of strategic management aimed at improving resource efficiency, strengthening resilience, and forming long-term competitive advantages of agricultural enterprises.

The essence of scientific and economic support for the effectiveness of managing the development of resource potential is revealed as a comprehensive system of informational, analytical, methodological, organizational, and financial-economic tools that ensure substantiated managerial decision-making, integration of various types of resources, and increased efficiency of their use under institutional transformations.

The evolution of scientific approaches and modern concepts of such support is generalized, and it is substantiated that management effectiveness is determined by the synergistic interaction of resources, the level of innovation and digitalization, and the enterprise's ability to adapt, forming the basis for sustainable development and competitiveness.

Chapter 2 is devoted to the analytical diagnosis of the current state of the resource potential of agricultural enterprises.

A comprehensive analysis of trends in resource provision of agricultural enterprises in Ukraine under conditions of institutional transformations and wartime challenges is carried out. The dynamics of gross value added, quantitative changes in business entities, and their structural shifts are identified, which made it possible to reveal a development paradox: an increase in the number of enterprises alongside

a decrease in the sector's share in GDP, indicating an extensive nature of resource potential reproduction and a decline in its efficiency.

It is substantiated that the current state of the resource potential of the agricultural sector is characterized by structural polarization and concentration of resources, dominance of small and micro-enterprises, high intensity of land use, and increasing capital intensity of production. Under conditions of wartime turbulence, this necessitates a transition from an extensive to an intensive development model based on modernization, innovation, and more efficient use of land and production resources. A comprehensive assessment of economic efficiency at macro- and micro-levels confirms the higher profitability and adaptability of the agricultural sector, including the presence of a stable "efficiency outpacing effect." It is proved that efficiency depends primarily on structural balance and intensity of resource use, while capital mobility and asset structure optimization are key drivers of profitability.

Chapter 3 is devoted to the main directions for improving the socio-economic effectiveness of managing the development of the resource potential of agricultural enterprises under conditions of institutional transformations.

The influence of the institutional environment on the effectiveness of managing the resource potential of agricultural enterprises is systematized and analyzed using PESTEL analysis, which allowed identifying key drivers and threats. It is established that the modern macroenvironment is characterized by high turbulence and duality: along with the negative impact of security risks, climate change, and labor shortages, significant compensatory factors include state financial support, land market development, and digitalization. It is argued that improving the efficiency of agricultural enterprises requires a transition to an adaptive-intensive resource management model based on a combination of SWOT analysis, econometric modeling, and strategic resource balancing. The decisive role of working capital and the human factor is proven, and the expediency of implementing compensatory strategies (technological substitution, adaptation of biopotential,

institutional parity, and cooperation) aimed at ensuring stability and capitalization of the overall resource potential is substantiated.

The theoretical and methodological foundations for the formation of an organizational and economic mechanism of investment and innovation support for the development of the resource potential of agricultural enterprises have been developed. This mechanism is presented as an integral multi-level system of interconnected elements, including organizational, economic, and socio-psychological methods, principles, functions, organizational and legal forms, and management structures. It has been substantiated that the effectiveness of the mechanism is determined by the coherence of its components, their adaptability to the conditions of institutional transformations, and their ability to ensure an optimal combination of resources, managerial decisions, and economic performance outcomes of the enterprise. It has been proven that the system-forming basis of the organizational and economic mechanism consists of management principles, functions, and organizational goals that ensure the integrity, controllability, and strategic orientation of the development of agricultural enterprises.

The theoretical and methodological foundations of investment and innovation support for the development of the resource potential of agricultural enterprises are substantiated as an integrated system combining financial investment mechanisms and innovation development tools. It is proved that the efficiency of agricultural enterprises under modern conditions is determined by the level of technological modernization, digitalization, implementation of biotechnologies, and environmentally oriented solutions, which ensure increased resource productivity, cost reduction, and value creation. It is established that the current model of investment support in the agricultural sector is characterized by the dominance of self-financing, limited access to credit resources, and low participation of foreign capital, which restrains innovation and renewal of production potential. The decisive role of human capital and research activity as key drivers of innovation transformation is substantiated, along with the need to strengthen state support,

improve institutional conditions, and stimulate the commercialization of scientific developments.

An economic-mathematical model for optimizing the production and economic activity of an agricultural enterprise is developed, based on profit maximization under a system of multifactor constraints (land, labor, technological, feed, production, and market). It is proved that the use of this model allows formalizing resource management processes, integrating economic, social, and environmental parameters, and increasing the validity of managerial decisions under market instability. The directions for optimizing the production structure based on a balanced integration of crop production and livestock farming are substantiated, including improvement of cropping patterns, expansion of the feed base, reduction of soil-depleting crops, and implementation of integrated production systems. It is proved that the application of the optimization model ensures more efficient resource use, formation of a closed production cycle, strengthening of economic stability, and environmentally balanced development of agricultural enterprises.

Keywords: management; resource potential; financial resources; human resources potential; production potential; strategic potential; agricultural enterprises; management; institutional transformations; managerial decision; organizational and economic mechanism; sustainable development; investment potential; project management; digitalization; marketing; concentrated feed; livestock production.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1.1. Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Сахацький М. П., Запша Г. М., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу підприємств територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. (особистий внесок здобувача – досліджено сутність категорії організаційно-економічний механізм внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу підприємств; сформульовано рекомендації стосовно масштабування внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу підприємств, що передбачає проведення комплексу заходів зі створення сприятливого в них інвестиційного клімату) 0,6 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.23>

URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5543/5598>

2. Сахацький М. П., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм управління виробництвом та маркетингом концентрованих кормів як драйвер розвитку ресурсного потенціалу тваринництва аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2025. № 9. (особистий внесок здобувача – визначено організаційно-економічний механізм управління в якості узгодженої багаторівневої системи інституційних норм, організаційних структур, процесів і економічних інструментів, що на основі цільовизначення, інформаційно-аналітичної підтримки та зворотного зв'язку забезпечує координацію та стимулювання використання ресурсів для досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства; рекомендовано впровадження механізму управління виробництвом та маркетингом концентрованих кормів

в якості прикладного здійснення концепцій ланцюга доданої вартості та ресурсно-орієнтованого підходу) 0,7 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-9-11394>

URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2025/9/11394>

3. Сахацький М. П., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм розвитку державних аграрних підприємств в контексті маркетингового забезпечення товаровиробників тваринницької продукції племінним матеріалом та концентрованими кормами. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. (особистий внесок здобувача – обґрунтовано теоретико-методичні засади розвитку організаційно-економічного механізму державних аграрних підприємств у контексті маркетингового забезпечення товаровиробників тваринницької продукції племінним матеріалом та концентрованими кормами; показана роль державних аграрних підприємств у забезпеченні інформаційної прозорості ринку, сертифікації племінної продукції, розвитку партнерських відносин і формуванні конкурентних переваг галузі; зроблені рекомендації щодо оптимізації використання ресурсного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору) 0,5 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.9.25%20>

URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/7554/7680>

4. Чернов М. Г. Стан та розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних змін: аналітичний аспект. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. (18) 0,6 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18156600>

URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/1032/1016>

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Чернов М.Г. Науково-методологічне забезпечення дослідження проблеми управління ресурсним потенціалом державних аграрних підприємств. *Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти*: матеріали Міжнародної наукової-практичної

конференції (Одеса, 18 листопада 2022 р.) Одеса: ОДАУ, 2022. С. 214-217.
URL:<https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnyk-20222-4524.pdf>.

2. Сахацький М.П., Чернов М.Г., Старчиков А.С. Розвиток ринку землі сільськогосподарського призначення в умовах війни та повоєнний період. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 1 листопада 2023 р.). Одеса: ОДАУ. 2023. С. 78-81. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано підходи науковців щодо купівлі-продажу землі сільськогосподарського призначення; обґрунтовано розвиток ринку землі сільськогосподарського призначення як у воєнний, так і в повоєнний періоди).

URL:<https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zbirnyk-Braslavskichytannya-2023.pdf>

3. Сахацький М. П., Запша Г.М., Чернов М.Г. Розвиток маркетингового менеджменту як освітнього, наукового та прикладного компоненту. *Управління якістю підготовки фахівців*: матеріали XXX Міжнародної науково-методичної конференції. Частина 1. (Одеса, 17-18 квітня 2025 р.). Одеса: ОДАБА. 2025. С. 31-33. (Особистий внесок здобувача – висвітлено розвиток маркетингового менеджменту як наукового та прикладного компоненту).

URL:https://drive.google.com/file/d/1pZReAPzscNs6_kQI4OL9t99JUg-MVUZH/view

4. Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. (Одеса, 6 листопада 2025 р.). Одеса: ОДАУ. 2025. С. 104-107.

DOI: <https://doi.org/10.37000/7738387136>

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/12/Braslavskichytannya-Zbirnyk-2025.pdf>

5. Сахацький М., Чернов М., Запша Г. Особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки. *Актуальні аспекти розвитку науки і освіти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців.* (Одеса, 2-3 жовтня 2025 р.). Одеса: ОДАУ. 2025. С. 492-495. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано підходи науковців щодо значення ресурсного потенціалу аграрного підприємства в забезпеченні продовольчої безпеки країни; охарактеризовано специфічні риси формування та використання ресурсного потенціалу аграрних формувань в умовах інституційних перетворень).

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/11/Zbirnyk-V-Mizhn-konf-2-3.10.25-ODAU.pdf>

6. Сахацький М. П., Запша Г.М., Чернов М.Г., Карапетре Д.О. Маркетинг в управлінні проектами формування та розвитку ресурсного потенціалу підприємств в умовах інституційних трансформацій. *Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті:* матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців. (Одеса, 17-18 жовтня 2025 р.). Одеса: ОДАБА. 2025. С. 372-376. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано підходи науковців щодо використання маркетингових інструментів в управлінні проектами розвитку ресурсного потенціалу; обґрунтовано мотивування менеджменту і всієї команди на якісну і своєчасну фіналізацію в управлінні проектами).

URL:<https://drive.google.com/file/d/1FZMrvsEHgh5rQ6b3RqiWLjJ7wdlK1OVC/view>

7. Дога - Мирзак М.В., Чернов М.Г. Чинники підвищення ефективності управління використанням ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних змін. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри:* матеріали III Міжнародної наукової-практичної конференції. (Одеса, 06 листопада 2025 р.). Одеса: ОДАУ. 2025. С. 48-52. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано внутрішнє і зовнішнє

середовище аграрних підприємств України; виявлено чинники, що знижують ефективність використання ресурсного потенціалу та стримують його підвищення в аграрних підприємствах; обґрунтовано рішення щодо оптимальних обсягів виробництва і технологічної ефективності за умови обмеженості ресурсів).

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/12/Braslavskichytannya-Zbirnyk-2025.pdf>

8. Сахацький М.П, Чернов М.Г. Маркетинговий компонент розробки та реалізації стратегії розвитку аграрного сектору економіки. *Стратегія розвитку аграрного сектору економіки до 2030 року: завдання агроекономічної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. (Київ, 20 листопада 2025 р.). Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки». 2025. С. 60-63. (Особистий внесок здобувача – акцентовано на збалансованості економічного, соціального та екологічного розвитку агросфери, що відповідає принципам Європейського зеленого курсу; обґрунтовано, що в стратегії розвитку аграрного сектору економіки до 2030 року першим напрямом треба поставити якість життя сільського населення).

URL:https://www.researchgate.net/publication/398656044_Konceptualni_aspekti_strategii_rozvitku_pidpriemnictva_i_agropromislovoi_integracii

9. Сахацький М.П, Чернов М.Г. Науково-економічне забезпечення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. (Полтава, 13 листопада 2025 р.). Полтава : ПДАУ, 2025. С. 144-146. (Особистий внесок здобувача – узагальнено висновок про належність ресурсного потенціалу до інтегрованої системи взаємопов'язаних складових; обґрунтовано економічні механізми для подальшого проведення дослідницьких заходів).

URL:https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/14465/zbirnykmateria_livhvseukrayininternet-konfer_0.pdf

10. Чернов М.Г., Сахацький М.П. Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств: економетричний аспект. *Сучасні проблеми менеджменту*: матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 24 жовтня 2025 р.). К.: КАІ, 2025. С. 207-209. (Особистий внесок здобувача – проведено економетричний аналіз з використанням статистичної інформації вибіркової сукупності типових аграрних підприємств Південного регіону; виявлено оборотний капітал як найбільш впливовий елемент ресурсного потенціалу аграрних підприємств).

URL: https://mzedp.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/12/Konferentsiia_2025_Suchasni_problemy_menedzhmentu.pdf

ЗМІСТ

ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	32
1.1. Сутність та зміст категорій «ресурсний потенціал» та «управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств» в економіко-управлінських дослідженнях	32
1.2. Особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки	50
1.3. Науково-економічне забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституціональних трансформацій	69
Висновки до розділу 1.....	86
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	90
2.1. Тенденції забезпечення ресурсами аграрних підприємств	90
2.2. Оцінка сукупного ресурсного потенціалу аграрних підприємств.....	133
2.3. Аналіз економічної ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств.....	152
Висновки до розділу 2.....	186
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	189
3.1. Інституційні детермінанти удосконалення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств	189
3.2. Формування організаційно-економічного механізму інвестиційно- інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств	228
3.3. Економіко-математичне моделювання збалансованого економіко- соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств	247
Висновки до розділу 3.....	274
ВИСНОВКИ.....	278
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	287
ДОДАТКИ.....	318

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження науково-прикладної проблеми щодо управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій спричинюється: по-перше, необхідністю підвищення ефективності використання обмежених ресурсів; по-друге, трансформацією інституційного середовища та його впливом на діяльність підприємств; по-третє, зростанням ролі інновацій, цифровізації та людського капіталу; по-четверте, потребою забезпечення сталого розвитку та продовольчої безпеки; по-п'яте, наявністю методологічних і практичних проблем у системі управління ресурсним потенціалом. У сукупності це формує об'єктивну потребу у поглиблених наукових дослідженнях, спрямованих на розроблення сучасних концептуальних і прикладних засад управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних змін. Посилює важливість такого дослідження сукупність сучасних економіко-соціальних, військово-політичних та інформаційно-технологічних викликів. Бо ефективне поєднання земельних, трудових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів в інтегровану цілісність забезпечує досягнення стратегічних цілей підприємства. Від рівня сформованості та ефективності використання ресурсного потенціалу безпосередньо залежать продуктивність, економічна стійкість і здатність підприємств до розширеного відтворення.

Управлінню ресурсним потенціалом аграрних підприємств значну увагу в своїх працях приділяють Андрейченко А.В.[3], Аранчій В. І.[5], Баланюк І.Ф.[6], Вишнеvsька О. М.[17], Воронько-Невіднича Т. В. [21], Гуторов А. О.[28], Дідур Г.І.[32], Зоря О. П.[52], Кустрич Л. О.[73], Резниченко О. А.[5], Руденко С.В.[136], Ряснянська А.М.[136], Семенов О.О.[136], Степаненко С.В.[169], Трегобчук В.М.[178], Шевченко А.А. [200], Шпикуляк О. Г.[203], Шеленко Д.І.[2], Шобанін В.С.[199], Червен І.І. [199] та інші дослідники. Національну продовольчу безпеку в контексті розвитку

ресурсного потенціалу та в розрізі його окремих складових досліджують Бородіна О.М.[13], Геєць В.М.[24], Дідур К.М.[35], Ільницька О.С.[56], Іртищева І.О.[56], Колісник Г.М.[68], Лівінський А.І.[76], Лупенко О.Ю.[80], Материнська О.А.[85], Пугачов М.І.[132], Побурко О.Я. [72], Рогатіна Л.П.[3], Сиротюк Г.В.[151], Смолич Д.В.[161], Ульянченко А. В.[183], Тимощук І.В. [162], Чукіна І. В.[197], Швець Ф.Д.[198], Юрчишин В.В.[2047], Drucker P.F.[219], Eastwood C.[226], Klerkx L.[226], Ayre M.[226], Dela Rue V.[226], Krafcik J.[233] та інші вчені.

Проте глибокі інституційні трансформації, що проявляються у зміні організаційно-правових форм ведення аграрної виробничо-господарської діяльності, реформуванні земельних відносин, інтеграції до міжнародних ринків, посиленні державного регулювання та адаптації до європейських стандартів, а також руйнування сільської поселенської мережі, виведення із господарського обороту значних площ земель сільськогосподарського призначення та мобілізація в Збройні Сили України чоловіків-аграріїв через широкомасштабні військові дії на території країни, дисбаланс між станом ресурсної бази, ефективністю її використання та якістю життя сільського населення досить аргументовано засвідчують недосконалість існуючих управлінських підходів та необхідність системного дослідження з ключових напрямів управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційні дослідження здійснювалися згідно плану науково-дослідних робіт Одеського державного аграрного університету за темою: «Забезпечення соціо-еколого-економічного розвитку агропромислового виробництва та сільських територій на засадах інноваційного менеджменту та маркетингу», картка якої має державний реєстраційний номер 0121U109628), і в якій опрацьовано теоретико-методологічні, аналітичні та проєктні засади управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження – обґрунтування теоретико-методологічних положень та розробка науково-прикладних рекомендацій щодо управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

Досягнення поставленої мети передбачає постановку та вирішення наступних наукових завдань:

- розкрити сутність та зміст категорій «ресурсний потенціал» та «управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств» в економіко-управлінських дослідженнях; ідентифікувати понятійно-категоріальний апарат та розкрити сутність управління біоресурсами в аграрному секторі;

- висвітлити особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки розкрити зміст системи управління та інгресії біоресурсів в аграрному секторі;

- розробити науково-економічне забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституціональних трансформацій;

- визначити тенденції забезпечення ресурсами аграрних підприємств;

- оцінити сукупний ресурсний потенціал аграрних підприємств;

- проаналізувати економічну ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств;

- визначити інституційні детермінанти удосконалення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств;

- обґрунтувати необхідність формування організаційно-економічного механізму інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств;

- запропонувати науково-прикладні підходи щодо економіко-математичного моделювання збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є економіко-соціальні процеси управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методологічних та прикладних аспектів управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій України.

Методи дослідження. При проведенні дисертаційного дослідження використовувався діалектичний метод пізнання соціо-еколого-економічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій України. Теоретико-методологічною основою розв'язанні поставлених задач слугували загальнонаукові емпіричні методи: спостереження (при дослідженні тенденцій забезпечення ресурсами аграрних підприємств); порівняння (при дослідженні економічної ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств); вимірювання (при дослідженні факторів інституційного середовища та їх впливу на результативність управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств); теоретичні методи: аксіоматичний (при розкритті сутності та змісту категорій «ресурсний потенціал» та «управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств» в економіко-управлінських дослідженнях); аналізу (при висвітленні особливостей формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки); синтезу (при розробці науково-економічного забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституціональних трансформацій); системний (при обґрунтуванні положень щодо формування та розвитку організаційно-економічного механізму управління нарощуванням ресурсного потенціалу та доданої вартості аграрних підприємств); а також спеціальні методи дослідження: економіко-математичні методи (при економіко-математичному моделюванні збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств); монографічний (при розробці

інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств) та інші.

Інформаційною базою проведеного дисертаційного дослідження виступають Конституція України, офіційні матеріали Кабінету Міністрів України, офіційні дані Міністерства економіки, докілья та сільського господарства України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, офіційні матеріали інших міністерств України, офіційні матеріали базових, районних (субрегіональних) та обласних (регіональних) рівнів місцевого самоврядування, статистичні дані суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки, дані аналітичної системи YouControl, матеріали різних рівнів науково-практичних конференцій, наукові публікації у фахових виданнях за темою дослідження, матеріали мережі Internet, особисті авторські дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у науковому забезпеченні вирішення проблеми щодо обґрунтування теоретико-методологічних положень та розробці науково-прикладних рекомендацій з управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій в Україні, зокрема:

вперше:

науково обґрунтовано цілісну концептуальну модель особливостей формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій, яка базується на інтеграції інституційної невизначеності, цифровізації, екологізації («зеленого» розвитку), масштабування людського капіталу та ризик-орієнтованого управління, що дозволяє розглядати ресурсний потенціал як динамічну багатовимірну систему із взаємозалежними компонентами та адаптивними механізмами відтворення (с.51, 55-57);

удосконалено:

теоретико-методичні засади трактування категорії «ресурсний потенціал аграрного підприємства» шляхом уточнення його структурної побудови на

основі виокремлення базових (матеріальних, нематеріальних і часових) компонент реальної дійсності, визначення вихідних (ключових) складових (земельні, трудові ресурси та активи) і похідних елементів (інноваційні, інформаційні, управлінські, маркетингові та інші), що, на відміну від існуючих підходів, усуває змішування рівнозначних і похідних ресурсів та забезпечує ієрархічну впорядкованість ресурсного потенціалу (с.49-50);

теоретичні положення щодо науково-економічного забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств шляхом систематизації та інтеграції ресурсно-орієнтованого, інноваційно-інвестиційного, системно-стратегічного, інституційно-нормативного, інформаційно-аналітичного, функціонально-управлінського, маркетингового та логістично-ланцюгового підходів у єдину багаторівневу модель, що, на відміну від існуючих, забезпечує комплексне поєднання інструментів діагностики, прогнозування, планування та контролю з урахуванням синергетичної взаємодії ресурсів, інституційних обмежень і цифрово-інноваційних трансформацій (с. 82-86);

теоретико-методичний підхід до оцінювання тенденцій забезпечення ресурсами аграрних підприємств, що, на відміну від існуючих, базується на комплексному поєднанні аналізу динаміки валової доданої вартості, інституційної структури суб'єктів господарювання, концентрації та розподілу земельних ресурсів, а також техніко-технологічного стану основних засобів, що дозволяє виявляти диспропорції між кількісним зростанням підприємств і ефективністю використання ресурсного потенціалу в умовах воєнних та інституційних трансформацій (с. 97-98,101-103,125-127);

науково-методичний підхід до оцінювання сукупного ресурсного потенціалу аграрних підприємств шляхом поєднання ресурсного та інвестиційного підходів до вартісної оцінки його складових, зокрема трудового потенціалу через механізм капіталізації витрат на оплату праці, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє усунути методичну асиметрію у визначенні ролі людського капіталу, забезпечити порівнянність земельної,

майнової та трудової складових ресурсного базису, а також підвищити об'єктивність оцінювання ефективності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій та воєнних ризиків (с. 139-141, 151-152);

дістали подальшого розвитку:

наукові підходи щодо оцінювання ефективності ресурсного потенціалу на основі побудови системи багатофакторних економетричних моделей, що на відміну від існуючих, передбачає застосування степеневих та поліноміальних моделей типу «затрати – випуск», дозволяє виявити нелінійний характер віддачі капіталу та математично підтвердити руйнівний характер екстенсивного розширення земельного банку через виявлену негативну еластичність за фактором площі землекористування (с. 165-166, 171-182);

науково-методичні засади комплексного оцінювання інституційного середовища, вплив якого на формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств має мультиплікативний характер та проявляється через призму капіталізаційного, модернізаційного та синергічного ефектів, і на відміну від фрагментарного опису зовнішніх чинників, передбачає матричне поєднання PESTEL- та SWOT-аналізу з векторним експертним оцінюванням, що дозволяє ідентифікувати дію конкретних чинників та обґрунтовує використання адаптивних компенсаторних стратегій для нейтралізації негативного впливу безпекових та кліматичних ризиків (с. 199-206, 210-218);

теоретико-методичні засади управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств шляхом обґрунтування адаптивного механізму підвищення ефективності використання земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів на основі поєднання кластерного підходу, економетричного моделювання та оцінювання ресурсовіддачі, що дозволяє враховувати вплив воєнних ризиків, інституційних трансформацій і регіональної специфіки функціонування аграрного сектору при формуванні стратегічних управлінських рішень щодо забезпечення стійкого та конкурентоспроможного розвитку підприємств (с. 234,241,246-247);

науково-методичні засади економіко-математичного моделювання збалансованого розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, які, на відміну від існуючих, базуються на інтеграції економічних, соціальних та екологічних обмежень, поєднанні галузей рослинництва і тваринництва в межах єдиної оптимізаційної моделі та врахуванні механізмів ресурсної взаємодії (у т. ч. формування кормової бази і міжгосподарського обміну), що забезпечує обґрунтування оптимальної структури виробництва, підвищення ефективності використання ресурсів і стійкості аграрного підприємства в умовах ринкової нестабільності (с. 259-264).

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці та впровадженні науково обґрунтованих підходів, методів і моделей управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій, які знайшли практичне застосування як у діяльності органів державної влади, так і на рівні конкретних суб'єктів господарювання, а також використовуються в навчально-методичному забезпеченні викладання дисциплін в закладі вищої освіти.

Зокрема, результати дослідження впроваджено у діяльність Департаменту аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської обласної державної адміністрації, де використано пропозиції щодо інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектору, формування механізмів залучення інвестицій, активізації інноваційної діяльності та розвитку державно-приватного партнерства, що сприяє підвищенню ефективності управління ресурсним потенціалом регіону (довідка про впровадження, Додаток Ж). У ДП ДГ «Експериментальна база «Дачна»» Селекційно-генетичного інституту – Національного центру насіннєзнавства та сортовивчення» впроваджено економіко-математичні моделі управління ресурсним потенціалом, зокрема підходи до оптимізації його структури, багатокритеріальні моделі та систему інтегрального оцінювання ефективності, що забезпечило підвищення обґрунтованості

управлінських рішень і покращення результатів господарської діяльності (довідка про впровадження, Додаток Л). У діяльності ДП «Одеське обласне підприємство по племінній справі в тваринництві» результати дослідження використано при формуванні організаційно-економічного механізму управління розвитком ресурсного потенціалу, що дозволило вдосконалити процеси стратегічного і тактичного планування, узгодити виробничі, фінансові та соціально-економічні параметри розвитку підприємства (довідка про впровадження, Додаток К). У фермерському господарстві «Сатурн» впроваджено методичні підходи до аналізу структури ресурсного потенціалу, економетричні моделі оцінювання взаємозв'язку «ресурси – результат», а також алгоритми виявлення резервів підвищення ефективності, що створило аналітичну основу для забезпечення сталого розвитку господарства (довідка про впровадження, Додаток М). У практиці діяльності ТОВ «Весна Агро» застосовано методичні підходи до стратегічного аналізу та планування, оптимізації структури виробничого капіталу та оцінювання ефективності використання ресурсів, що сприяло підвищенню якості аналітичного забезпечення управлінських рішень і виявленню додаткових резервів зростання (довідка про впровадження, Додаток Н).

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає також у їх активному використанні в освітньому процесі закладів вищої освіти, що сприяє підвищенню якості підготовки фахівців у сфері менеджменту та формуванню сучасних компетентностей щодо управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств. Зокрема, результати дослідження впроваджено в освітній процес Одеського державного аграрного університету, де вони використовуються у викладанні низки освітніх компонентів для здобувачів вищої освіти за спеціальністю D3 «Менеджмент».

У межах дисципліни «Оптимізаційні методи і моделі» (перший, бакалаврський рівень) застосовується розроблена автором багатофакторна економетрична модель (виробнича функція), яка дозволяє аналізувати залежність фінансових результатів діяльності аграрних підприємств від

параметрів їх ресурсного потенціалу та формує практичні навички моделювання економічних процесів.

У змісті програми дисципліни «Бізнес-аналітика в управлінні підприємствами» (перший, бакалаврський рівень) використовується методичний підхід до оцінювання потенційних фінансових результатів на основі поєднання економіко-статистичних методів і графічного аналізу, що забезпечує можливість виявлення резервів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу та обґрунтування стратегічних напрямів його розвитку. У викладанні дисципліни «Фінансовий менеджмент» (другий, магістерський рівень) застосовується розроблена поліноміальна економетрична модель оптимізації структури капіталу, яка дозволяє визначати раціональне співвідношення між основним і оборотним капіталом аграрних підприємств і формує у здобувачів практичні навички прийняття управлінських рішень у сфері фінансового забезпечення діяльності (довідка про впровадження, Додаток П).

Отже, практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх широкого використання в діяльності органів державного управління та аграрних підприємств різних форм господарювання з метою підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом, забезпечення конкурентоспроможності та досягнення сталого розвитку в умовах інституційних змін. Впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес підвищує ефективність підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечувати ефективне управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств в умовах сучасних інституційних трансформацій.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором самостійно та відображають його особистий внесок у розвиток теорії і практики управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

Здобувачем обґрунтовано концептуальну модель формування та

використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств, яка базується на інтеграції інституційної невизначеності, цифровізації, екологізації, розвитку людського капіталу та ризик-орієнтованого управління. Автором удосконалено теоретико-методичні засади трактування категорії «ресурсний потенціал аграрного підприємства» шляхом структуризації його елементів та забезпечення їх ієрархічної впорядкованості, а також розвинуто положення щодо науково-економічного забезпечення управління його розвитком на основі інтеграції сучасних управлінських підходів у єдину багаторівневу систему.

Здобувачем запропоновано методичні підходи до оцінювання тенденцій ресурсного забезпечення аграрних підприємств та комплексного аналізу інституційного середовища їх функціонування, що дозволяють виявляти диспропорції розвитку та обґрунтовувати адаптивні управлінські рішення.

Особливий внесок автора полягає у розробці економіко-математичного інструментарію дослідження, зокрема системи багатофакторних економетричних моделей оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу та оптимізаційної моделі забезпечення його збалансованого розвитку з урахуванням економічних, соціальних і екологічних обмежень.

Усі наведені в дисертації наукові положення, методичні підходи, моделі та практичні рекомендації є результатом самостійних досліджень автора. У наукових працях, виконаних у співавторстві, здобувачу належать ідеї, розрахунки та узагальнення, що становлять сутність отриманих результатів і відображені у дисертаційній роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження були апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що забезпечило їх обговорення в науковому середовищі та підтвердження наукової і практичної значущості. Зокрема, результати дослідження доповідалися та обговорювалися на таких наукових заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та

національні аспекти» (Одеса, 18 листопада 2022 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри» (Одеса, 1 листопада 2023 р.); XXX Міжнародній науково-методичній конференції «Управління якістю підготовки фахівців» (Одеса, 17–18 квітня 2025 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри» (Одеса, 6 листопада 2025 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні аспекти розвитку науки і освіти» (Одеса, 2–3 жовтня 2025 р.); XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті» (Одеса, 17–18 жовтня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку аграрного сектору економіки до 2030 року: завдання агроекономічної науки» (Київ, 20 листопада 2025 р.); X Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (Полтава, 13 листопада 2025 р.); XXI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми менеджменту» (Київ, 2025 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображені у 14 наукових публікаціях, серед яких 4 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України категорії Б, а 10 – у вигляді тез доповідей та матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних та інтернет-конференцій. Сукупний обсяг оприлюднених результатів становить 4,2 друкованих аркуша.

Структура й обсяг роботи. Структура дисертаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Перелік використаних джерел налічує 233 позицій і викладений на 31 сторінці, додатки включають 13 найменувань загальним обсягом 65 сторінок. Загальний обсяг дисертації становить 382 сторінки, з яких 267 сторінок припадає на основний текст. Робота містить 67 таблиць та 13 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Сутність та зміст категорій «ресурсний потенціал» та «управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств» в економіко-управлінських дослідженнях

Важливість наукового дослідження сутності та еволюції змісту категорій «ресурсний потенціал» та «управління ресурсним потенціалом підприємств» в економіко-управлінських дослідженнях спричинюється:

по-перше, необхідністю ґрунтовного наукового супроводу процесу управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в силу значущості останніх в забезпеченні продовольчої безпеки країни та світової спільноти за одночасної залежності як від погодно-природних прим, так і від здебільшого стохастичної кон'юнктури ринкової економіки;

по-друге, вагомістю управлінського процесу, що виступає в якості визначального фактору впливу на соціально-економічну діяльність як суб'єктів господарювання, так і галузей, національних господарських комплексів, природного довкілля;

по-третє, необхідністю підвищення якості життя населення за рахунок ефективного управління ресурсним потенціалом в умовах постійних змін військового, політичного, економічного, демографічного, соціального, екологічного та інституційного характеру;

по-четверте, об'єктивністю зростання конкуренції на ринку агропродовольчої продукції та потребою посилення конкурентоспроможності аграрних підприємств для збереження цілісності їх господарських комплексів як рівноправних учасників ринкового дійства;

по-п'яте, відсутністю ґрунтового наукового забезпечення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств з системних позицій в умовах інституційних трансформацій.

Сутність та зміст категорії «ресурсний потенціал» в наукових дослідженнях розкривається по різному. Так, дослідниця Кустріч Л. О. ресурсний потенціал трактує як комплекс матеріальних, нематеріальних, кадрових, фінансових та інноваційних ресурсів, системна взаємодія яких забезпечує економічну діяльність підприємств. При цьому поглиблено досліджуються існуючі системи управління ресурсним потенціалом агропідприємств Черкащини, виявляються проблеми їх організаційних структур та оцінюються ключові фактори, що впливають на ефективність стратегічного управління в даному регіоні. В результаті проведеного дослідництва робиться справедливий узагальнюючий висновок щодо об'єктивної важливості стратегічного управління як механізму ухвалення скоординованих перспективних рішень, спрямованих на динамічний розвиток досліджуваних суб'єктів господарювання [73, с. 40–44].

Дослідницею цілком логічно вказується, що на ефективність управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств Черкаській області впливає негативна динаміка ресурсного забезпечення внаслідок зниження інвестиційної активності та відсутності належної підтримки з боку держави. Встановлено, що основними організаційно-правовими формами сільськогосподарських підприємств, є товариства з обмеженою відповідальністю. Результати проведених досліджень засвідчують низький рівень ефективності функціонування практично всіх організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві.

Першою спірною стороною даного дослідження є те, що ним визначено взаємозв'язок організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств Черкаської області та результати їх функціонування [73, с. 40-44]. Спірність полягає в тому, що організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств та ефективність їх функціонування є

похідними від здійснюваного в них управління, зокрема щодо розвитку ресурсного потенціалу. Зрештою, організаційно-правова форма ведення виробничо-господарської діяльності також визначається керівництвом підприємств, що також демонструє компетентність їх управлінських працівників.

Другою спірною стороною даного дослідження є віднесення матеріальних, нематеріальних, кадрових, фінансових та інноваційних ресурсів до рівнозначних складових комплексу, що формує ресурсний потенціал досліджуваних суб'єктів господарювання [73, с. 40-44]. У реальній економічній дійсності, окрім матеріальних та нематеріальних ресурсів, також виокремлюють природні, трудові, фінансові, інформаційні та часові ресурси. Їх не завжди чітко відносять лише до матеріальних чи нематеріальних, адже деякі мають змішаний характер або розглядаються як окремі категорії через свою специфіку. Так, природні ресурси (земля, вода, корисні копалини, кліматичні умови) досить часто вважаються частиною матеріальних, але через свою специфіку іноді виділяються окремо. Трудові ресурси в якості людського капіталу включають знання, навички, досвід, робочу силу. Вони є частково матеріальні, бо людина вступає біологічним носієм праці, і частково нематеріальні, завдяки своїм духовності, компетенції, мотивації, інтелекту.

Фінансові ресурси – такі як грошові кошти, кредити, інвестиції, прибутки. Вони виступають універсальним засобом обміну та інвестування, і хоча мають матеріальну форму у вигляді грошей, фактично не належать до речових активів, тому їх іноді відносять до окремої категорії. Інформаційні ресурси – це дані, знання, аналітичні матеріали, управлінські технології. Будучи критично важливими у сучасній економіці, вони нематеріальні за своєю суттю і розглядаються окремо через їхню роль у прийнятті рішень і стратегічному управлінні.

Часові ресурси – це час, як обмежений і незворотний чинник, що в управлінні відіграє ключову роль при плануванні, організації виробничо-господарської діяльності та безпосередньо впливає на економічну

ефективність господарюючих суб'єктів. Його особливість у тому, що він не має фізичної форми, але обмежує використання всіх інших ресурсів. Таким чином, реальна економічна дійсність характеризується ширшим колом ресурсів, ніж проста дихотомія «матеріальні» або «нематеріальні». Для цілісного аналізу та ефективного управління часто використовується комплексний підхід, що враховує всі вище складові з їх подальшою диференціацією.

Проте природні, трудові, фінансові, інформаційні та інші ресурси, використання яких відбувається у виробничо-господарській діяльності підприємств, є похідними від матеріальних, нематеріальних та часових компонент реальної дійсності. Відтак, наведений дослідницею перелік складових ресурсного потенціалу системи управління сільськогосподарських підприємств [73, с. 40-44] не є рівнозначним.

Тому при проведенні наукового дослідження методологічно правильно виокремлювати рівнозначні за своєю вагомістю складові ресурсного потенціалу, по відношенню до яких здійснюється власне управлінський процес. Рівень значущості складових ресурсного потенціалу визначається метою наукового дослідження. Важливо виходити з того, що компоненти ресурсного потенціалу є складними соціально-економічними системами, дослідження яких потребує системного підходу.

Саме такий системний підхід демонструє дослідник аграрної економіки Гуторов А.О. при дослідженні інноваційного потенціалу як одного із видів ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. Вчений виходить з того, що аграрний сектор традиційно є стратегічно важливим для України, впливаючи на продовольчу безпеку, доходи державного бюджету та розвиток сільської місцевості. На думку дослідника ефективний розвиток агросектору сьогодні можливий лише завдяки системним інноваційним змінам, зокрема технологічному оновленню та інституційному реформуванню. До числа основних компонентів інноваційного потенціалу аграрної сфери дослідник відносить науково-технологічний, фінансовий, інвестиційний, маркетинговий,

інфраструктурний, інтелектуальний, соціально-економічний та екологічний [28, с. 183-192].

Поділяємо точку зору Гуторова А.О, щодо формування механізму розвитку інноваційного потенціалу агробізнесу за рахунок: формування науково-технічної бази (зокрема НААН); ефективну передачу технологій між наукою, бізнесом і виробництвом; інституційне середовище, що підтримує інноваційних підприємців і науковців; заохочення науковців та виробників до впровадження національних інновацій через мотивацію та фінансові стимули [28, с. 183-192]. Водночас, варто вказати на те, що інноваційний потенціал розвитку аграрного сектора економіки є похідним від творчої діяльності людини, яка в сільськогосподарських підприємствах представляє їх трудові ресурси.

Дослідники Аранчій В. І., Зоря О. П. та Резниченко О. А., висвітлюючи рівень ресурсного потенціалу та ефективності господарювання, і в контексті цього визначаючи чинники впливу на формування стратегії розвитку аграрних підприємств, виходять із того, що системні трансформації в аграрному секторі вимагають збалансування економічних, екологічних і соціальних орієнтирів, а отже – обґрунтованої стратегії, побудованої на реальній оцінці ресурсного забезпечення та результативності господарювання. Метою дослідницької роботи визначено узагальнення теоретико-методичних засад і вироблення практичних рекомендацій щодо формування стратегії розвитку аграрних підприємств в умовах глобалізації на основі аналізу ресурсного потенціалу та ефективності його використання. Концептуально дослідження підкреслює, що саме ці дві величини – «ресурсний потенціал» і «ефективність» – мають статус ключових при визначенні стратегічних орієнтирів розвитку аграрних підприємств [5, с. 26-30].

Аналітичні висновки дослідників зводяться до необхідності переорієнтації стратегій розвитку підприємств на підвищення продуктивності використання кожного виду ресурсів через модернізацію основного капіталу, оптимізацію розмірів господарств, технологічне оновлення та вдосконалення

організації праці. Вченими підкреслюється, що без корекції структури ресурсного потенціалу і механізмів його реалізації навіть зростання номінальних інвестицій не конвертується у приріст результативності. На цій основі обґрунтовується стратегічний імператив: формувати довгострокові плани розвитку, які синхронізують інвестиційні, технологічні та кадрові рішення, враховують регіональну специфіку та забезпечують стійкість до інституційних зрушень. Таким чином, дослідження демонструє, що стратегія аграрних підприємств має вибудовуватися «від ресурсів і їх віддачі», а не лише від ринкової кон'юнктури, і що саме індикатори ефективності використання ресурсного потенціалу повинні виконувати роль «маяків» у стратегічному управлінні [5, с. 26-30].

Загалом дослідження, яке провели Аранчій В. І., Зоря О. П. та Резниченко О. А., робить досить вагомий внесок у прикладну методологію стратегічного менеджменту в аграрному секторі та демонструє, як на основі регіональної статистики ідентифікувати «вузькі місця» ресурсного потенціалу та трансформувати ці діагнози у стратегічні пріоритети. Підхід авторів є релевантним для інших регіонів за умови адаптації до локальної структури землекористування, техніко-технологічної бази та ситуації на ринку праці; він також задає рамку для моніторингу ефектів інвестиційних рішень через зв'язування динаміки основних засобів, продуктивності та фондівіддачі.

При тому, що вченими аграрної економіки досліджується ресурсний потенціал, сутність та зміст цієї категорії дослідниками не розкривається. Лише з контексту дослідження витікає, що ресурсний потенціал аграрних підприємств формується за рахунок сільськогосподарських угідь, чисельності працівників та вартості основних засобів виробництва. Водночас, вартість оборотних засобів підприємства дослідниками не враховується, тоді як цей компонент ресурсного потенціалу повністю споживається у виробничому технологічному циклі, а відтак значною мірою впливає на ефективність ведення аграрного підприємництва.

Досліджуючи розвиток системи управління ресурсним потенціалом підприємств аграрного сектора, вчений Воловик Д.В. наголошує, що ефективно управління потребує гнучкої системи, яка адаптується до динаміки ринкових умов, сприяє виробництву якісної продукції та забезпечує сталий розвиток підприємства. Формування такої системи поетапно включає: по-перше. постановку місії та цілей; по-друге, аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища; по-третє, оцінку ефективності використання ресурсів; по-четверте, управління якістю і результатами; по-п'яте, контроль [20, с. 133-135].

До позитивних складових даного дослідження слід віднести перелік заходів, що повинні проводитися на кожному етапі. Так, перший етап передбачає як формулювання місії підприємства з відображенням його ролі у суспільстві, так і трансформування її в конкретні стратегічні цілі з віддзеркаленням власних інтересів господарюючого суб'єкта. Другий етап містить дослідження зовнішніх загроз і можливостей (економічних, політичних, соціальних, технологічних, конкурентних тощо), врахування яких дозволяє в подальшому адаптувати систему управління до динаміки оточуючого середовища.

Третій етап включає визначення критеріїв і показників для якісної і кількісної оцінки результативності ресурсного потенціалу, використання якого забезпечує досягненню цілей підприємства. Четвертий етап передбачає управління якістю і результатами на основі організаційної культури, соціально-економічної мотивації персоналу, розмежування обов'язків та повноважень між працівниками в поєднанні з чітким координуванням їх діяльності. П'ятий етап містить контроль досягнення результатів через систему постійного моніторингу та перевірки відповідності використання ресурсів стандартам, планам, оперативним рішенням, а також виявлення відхилень і коригування управлінських заходів.

Поділяємо підхід вченого щодо того, що всі вище наведені етапи формування системи управління ресурсним потенціалом підприємств

аграрного сектора потребують високого рівня інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів. Проте ставлячи розкриття сутності та умов формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств першочерговим завданням [20, с. 133-134], його виконання здійснюється лише в контексті розробки управлінської моделі з адаптації виробничо-господарської діяльності до функціонування в динамічних ринкових умовах. З наведеного авторського дослідження витікає, що зміст ресурсного потенціалу аграрних підприємств формують земельні, водні та інші природні ресурси, основні засоби виробництва, трудові ресурси, внутрішні та зовнішні фінансові ресурси, інновації.

На відміну від вище наведених підходів науковців, дослідження Степаненка С. В. присвячене уточненню змісту та структури ресурсного потенціалу аграрних підприємств у контексті сучасних зрушень економічного середовища. Автор дослідження визначає мету як аналіз елементів ресурсного потенціалу та механізмів їх ефективного поєднання, спираючись на актуальні концепції економічного розвитку й трансформації виробничих відносин. Залучення ідей сталого та інклюзивного зростання дозволяє розширити традиційне трактування ресурсного потенціалу, доповнивши його стратегічними орієнтирами збереження екологічної рівноваги та гармонізації соціальних відносин [170]. Таким чином, у роботі обґрунтовується зміщення акцентів від суто виробничо-ресурсного виміру до інтегрованої системи економічних, соціальних і екологічних цілей аграрного бізнесу.

Методологічну основу дослідження становить переосмислення теорії факторів виробництва для аграрної сфери. У її межах виділено три базові елементи – земля, капітал і праця – з подальшою деталізацією їх функцій і обмежень з огляду на специфіку аграрного виробництва. Земельні відносини розглядаються як такі, що еволюціонують від домінування орендних механізмів до поступового включення операцій купівлі-продажу; це змінює алгоритми формування ресурсної бази підприємств і структуру ризиків. Капітал подано як системне поєднання виробничого (технічного,

технологічного, фінансового) капіталу з інтелектуальним та іміджевим (публіцитним) капіталом, причому останній виокремлено з огляду на зростання вартості символічних чинників у ціноутворенні сільськогосподарської продукції [170]. Такий підхід демонструє, що репутаційні активи, культурні коди і споживчі уподобання стають елементами ресурсного потенціалу з власним вартісним еквівалентом.

Особливий наголос зроблено на діалектичній природі праці. З одного боку, праця постає як окремий ресурс, а з іншого – як детермінанта ефективності функціонування всієї сукупності елементів потенціалу, здатна генерувати приріст інтелектуального капіталу. Автор звертає увагу на структурні зміни у попиті на робочу силу: скорочення потреби у праці низької кваліфікації на тлі дефіциту фахівців, спроможних обслуговувати сучасні аграрні технології та продукувати інновації. Це піднімає проблему нарощування кадрового та інтелектуального компонентів ресурсного потенціалу до рівня макроекономічної політики, зокрема через необхідність посилення системи аграрної освіти [170]. У підсумку наведена наукова праця трактує здобуття аграрної освіти не лише як витрати, а як джерело стійких конкурентних переваг, що капіталізуються у знаннях, компетенціях і організаційних рутинах.

Емпірично-теоретичні висновки роботи мають безпосередні управлінські наслідки. По-перше, зміна правових рамок обігу землі переорієнтовує стратегії формування земельного банку, вимагаючи поєднання інструментів оренди з інвестиційними рішеннями щодо купівлі активів і більш тонкого управління правами власності. По-друге, розширення структури капіталу за рахунок іміджевого компонента спонукає інтегрувати маркетингові та комунікаційні стратегії у систему управління ресурсами на рівні з технологічною модернізацією й фінансовим плануванням. По-третє, кадрова політика має переходити від покриття поточних потреб до створення внутрішніх механізмів відтворення компетенцій, що забезпечують інноваційну спроможність і адаптивність аграрного підприємства. Така

багатовимірною конфігурацією ресурсів узгоджується з логікою сталого розвитку та відповідає викликам глобалізованого аграрного ринку.

Загалом проведене Степаненком С. В. дослідження пропонує концептуально узгоджену модель ресурсного потенціалу аграрного підприємства як цілісної системи, у якій земельні, капітальні, трудові, інтелектуальні та репутаційні складові взаємно підсилюють одна одну за умови відповідних інституційних рамок і стратегічної координації. Розширення категоріального апарату за рахунок екологічних і соціальних орієнтирів, визнання ваги іміджевого капіталу та акцент на інтелектуалізації праці формують методологічні підвалини для подальших прикладних досліджень оцінювання, бюджетування і моніторингу ресурсного потенціалу. Науковий внесок Степаненка С.В. полягає у фіксації зміни «правил гри» у ресурсному забезпеченні аграрного бізнесу та у пропозиції управлінських підходів, що відповідають сучасній траєкторії трансформації ринку землі, технологічного укладу і запитів суспільства. Водночас, наведений перелік складових ресурсного потенціалу аграрних підприємств урівноважує базові (вихідні) та похідні від них ресурси, що до певної міри усуває їх ієрархію та «розмиває» упорядкування.

Обґрунтовуючи шляхи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств за умов інноваційного зростання, дослідники аграрної економіки Суліма Н., Гуцул Т. та Боровик Н. висвітлюють науково-прикладну проблему забезпечення сталого та інноваційного розвитку аграрного сектора. Особливої уваги з боку науковців та практиків заслуговує розкриття дослідниками ключових напрямів формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інноваційного розвитку в розрізі:

- впровадження новітніх технологій через використання автоматизації, цифровізації, дронів, агро-ІТ тощо;
- розвитку людських ресурсів через підвищення кваліфікації, освіти, управлінські компетенції;

- створення інноваційної культури за рахунок підтримки творчості, гнучкості, адаптивності;
- диверсифікацію продукції та бізнес-моделей завдяки пошуку нових ринків і продуктових одиниць;
- фінансування інноваційних проектів через пошук бюджетних ресурсів, грантів, інвестицій [173].

Заявленим ключовим напрямом формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інноваційного розвитку передуює аналіз економічної ефективності використання ними земельних ресурсів, динаміки обсягів капітальних інвестицій, оцінка ефективності використання основного капіталу, презентація динаміки чисельності та продуктивності праці працівників сільського господарства, оцінка ефективності використання активів. Компонентами ресурсного потенціалу аграрних підприємств дослідниками визнаються земельні, трудові, фінансові, матеріально-технічні, інформаційні ресурси та нематеріальні активи. Належність нематеріальних активів засвідчує констатація вчених, що кожен з цих ресурсів має свою вартість і важливість для ефективної діяльності підприємства [173].

Формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інноваційного розвитку дійсно виступає одним із ключових факторів їхнього успіху. Дослідження підкреслює важливість комплексного підходу, що включає технологічний розвиток, інвестування, кадрову політику та організаційні інновації. У контексті економічного відновлення України такі підходи створюють основу для конкурентоспроможності, адаптивності та стійкості агросектору. Позитивно оцінюючи такий підхід з точки зору сучасних інноваційних умов розвитку аграрних підприємств, водночас, слід вказати на змішування дослідниками базових та похідних складових ресурсного потенціалу, що не є рівноцінними та помилковим з методологічних позицій.

Дослідники Руденко С.В., Ряснянська А.М. та Семенов О.О. потенціал аграрних підприємств висвітлюють з позицій загального економічного

розвитку, присвячуючи свою наукову роботу теоретико-методологічному обґрунтуванню ролі продуктових, виробничих і управлінських інновацій у розбудові економічного потенціалу даних суб'єктів господарювання. Вчені виходять із положення, що реалізація наявного потенціалу потребує спрямованих змін у господарській діяльності, а отже – інституціоналізації інновацій як системного процесу, що поєднує оновлення продукту, технологічної бази й управлінських практик. У межах роботи окреслено типологію ключових інновацій у сільському господарстві та доведено, що саме їх узгоджене впровадження створює синергетичний ефект, підсилюючи конкурентоспроможність і стійкість підприємств до ринкових шоків. Особлива увага приділена необхідності керованості інноваційних змін, що передбачає формування відповідної організаційної архітектури, інструментарію планування та контролю, а також інтеграцію інновацій у стратегічні цілі розвитку [136, с. 213-217].

У роботі продуктові інновації інтерпретовано як вектор капіталізації потенціалу за рахунок розширення товарного асортименту, поліпшення споживчої цінності та виходу на нові сегменти збуту. Виробничі інновації пов'язані з модернізацією техніко-технологічної бази, цифровізацією виробничо-господарських процесів, ресурсозбереженням і підвищенням продуктивності; вони безпосередньо впливають на техніко-технологічний і ресурсний складники потенціалу, знижуючи питомі витрати й підвищуючи віддачу від земельних, матеріальних та трудових ресурсів. Управлінські інновації автори розглядають як систему нових методів прийняття рішень, організаційних структур і механізмів координації, що забезпечують адаптивність і результативність використання ресурсів у мінливому інституційному середовищі. Взаємодія цих трьох груп інновацій трактується як основа для перетворення потенціалу на реальні економічні результати, оскільки продуктове оновлення потребує відповідної технологічної підтримки, а технологічні зрушення – належних управлінських рамок і мотиваційних механізмів.

Методологічно дослідження ґрунтується на узагальненні наукових підходів і концептуальному аналізі сутності інновацій у сільському господарстві, що дозволяє вибудувати логіку переходу від потенціалу до зростання вартості підприємства через інноваційні зміни. Підсумковий висновок дослідників полягає в тому, що стратегія розвитку аграрного підприємства має інтегрувати продуктово-ринкові рішення, технологічні модернізації та інновації менеджменту в єдину керовану програму, підкріплену відповідними організаційно-економічними механізмами. Такий підхід мінімізує розрив між ресурсними можливостями та фактичними результатами діяльності, підвищуючи ефективність відтворення та довгострокову стійкість аграрного бізнесу.

Земельні, матеріальні та трудові ресурси вченими представлені контекстом дослідження економічного потенціалу аграрних підприємств [136, с. 213-217]. Проте, в такому випадку, поза увагою дослідників залишаються фінансові ресурси, які виступають вагомим компонентом ресурсного потенціалу досліджуваних суб'єктів господарювання. Слід вказати й на те, що виокремлені вченими продуктові, виробничі та управлінські інновації є похідними трудових ресурсів, результативне використання яких покликане забезпечувати інноваційну модель розвитку досліджуваних аграрних суб'єктів.

Дослідження показують, що категорія «ресурсний потенціал» є фундаментальною в економічній науці та управлінській практиці, бо відображає наявні та потенційно доступні ресурси, які можуть бути використані підприємством, галуззю або економікою в цілому для досягнення поставлених цілей. Сутність поняття «ресурсний потенціал» полягає в інтеграції всіх видів ресурсів – матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, інтелектуальних, природних, організаційних, управлінських, маркетингових, інноваційних тощо – з урахуванням їх якісних характеристик, кількісних параметрів, структури, взаємозв'язків і можливостей ефективного використання у виробничо-господарській діяльності.

В організаційно-економічному плані ресурсний потенціал характеризується наявністю певних компонентів, які взаємодіють у межах цілісної системи: природно-ресурсного, техніко-технологічного, трудового, фінансового, інформаційного та управлінського. Його ефективність визначається не лише обсягом ресурсів, а й рівнем їхнього використання, здатністю до оновлення, адаптацією до змін середовища та забезпеченням конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Вище наведені й інші визначення ресурсного потенціалу підприємства наведені в таблиці 1.1.

Відтак, сучасний етап розвитку поняття «ресурсний потенціал» інтегрує чотири виміри. По-перше, матеріально-природний, що визначає фізичні межі відтворення та екологічну стійкість. По-друге, людський і соціальний, у якому здібності, довіра та інституції перетворюють ресурси на результати. По-третє, технологічно-організаційний, що відображає здатність до безперервних удосконалень і масштабування інновацій. По-четверте, цифровий, який надає даним і алгоритмам статусу якісного ресурсу з потужними зовнішніми ефектами. Взаємодія цих вимірів визначає реальну «потенційність» досліджуваної системи. Водночас, з позицій значущості наведені складові ресурсного потенціалу не є рівноцінними, що вказує на важливість наукової структуризації ресурсного потенціалу.

Структуризація ресурсного потенціалу аграрних підприємств є необхідною передумовою їхнього ефективного функціонування в умовах сучасної ринкової економіки. Аграрне виробництво характеризується високим рівнем ресурсозалежності, адже стабільність та конкурентоспроможність господарської діяльності визначаються раціональним поєднанням і використанням земельних, матеріально-технічних, природно-біологічних, фінансових, трудових, інформаційних та інноваційних ресурсів. Однак за відсутності чіткої систематизації цієї сукупності ресурсів виникає ризик їхнього неефективного використання, що знижує результативність господарювання.

Таблиця 1.1

Узагальнення підходів щодо визначення ресурсного потенціалу підприємства

Особливість управління	Зміст прояву в умовах інституційних трансформацій	Управлінські акценти та інструменти
Інституційна невизначеність та мінливість	Зміни законодавства, податкових норм, регуляторних вимог, умов підтримки агросектору, імплементація норм ЄС	Моніторинг інституційного середовища, адаптивне стратегічне планування, диверсифікація
Комплексність ресурсного потенціалу	Необхідність узгодженого управління земельними, матеріально-технічними, кадрами та фінансовими ресурсами	Формування інтегрованої системи управління ресурсами, ресурсно-орієнтований підхід
Підвищені вимоги до прозорості та обліку ресурсів	Посилення ролі фінансової звітності, земельного кадастру; моніторинг результативності використання ресурсів	Запровадження сучасних систем обліку, управлінського обліку, внутрішнього контролю, аудит ресурсних потоків
Орієнтація на сталий та «зелений» розвиток	Врахування вимог Європейського Зеленого курсу, екологічних стандартів, кліматичної політики, енергоефективності	Екологізоване управління ресурсами, впровадження ресурсозберігаючих технологій, «зелений» менеджмент
Масштабування людського капіталу	Потреба у менеджерах нового типу, фахівцях з цифрових технологій, екологічного та ризик-менеджменту	Інвестиції в навчання персоналу, формування системи мотивації, розвиток компетенцій
Цифровізація управління ресурсами	Використання дистанційного моніторингу посівів, цифрових платформ, грантових платформ	Впровадження цифрових рішень у планування та контроль ресурсів, автоматизація обліку, аналітика
Обмежений доступ до фінансів та ризику	Ускладнений доступ до довгострокового кредитування, інвестицій, посилення вимог до забезпечення, воєнні та ринкові ризику	Розробка антикризових фінансових стратегій, управління ліквідністю та борговим навантаженням, використання грантів, кооперації
Інтеграція в ланцюги доданої вартості	Перехід від сировинної моделі до виробництва продукції з більшою доданою вартістю, кооперація з переробниками та трейдерами	Стратегічний маркетинг, кластеризація, участь в агрологістичних та переробних проектах
Підвищення значення інноваційних ресурсів	Інтенсивніше впровадження нових сортів, технологій, систем живлення та захисту рослин, точного землеробства, біотехнологій	Формування інноваційної стратегії, партнерства з науковими установами, участь у пілотних проектах
Вплив децентралізації та ОТГ	Зміна умов доступу до інфраструктури, локальних програм підтримки, земельних ресурсів,	Партнерство з органами місцевого самоврядування
Підвищена роль ризик-менеджменту	Високі виробничі, ринкові, інституційні, воєнні та кліматичні ризику	Створення системи управління ризиками, страхування врожаю і майна, диверсифікація збуту
Формування позитивної репутації	Зростання значення довіри з боку партнерів, банків, громад, споживачів	Корпоративна соціальна відповідальність, репутаційний менеджмент

Джерело: сформовано автором

Необхідність структуризації ресурсного потенціалу зумовлюється кількома ключовими чинниками. По-перше, аграрна діяльність відзначається сезонністю, залежністю від природно-кліматичних умов і значними коливаннями попиту та цін на продукцію, що потребує ретельного планування й оптимізації ресурсних потоків. По-друге, в умовах інституційних трансформацій, інтеграційних процесів та розвитку цифрових технологій виникає потреба у створенні прозорої системи управління ресурсами, яка забезпечує гнучкість та адаптивність підприємств. По-третє, структуризація дає можливість визначити сильні й слабкі сторони ресурсної бази, що слугує основою для формування стратегій інноваційного розвитку, диверсифікації виробництва та підвищення ефективності використання потенціалу.

З науково-методологічної точки зору структуризація ресурсного потенціалу передбачає виокремлення його елементів за критеріями походження, форми функціонування, економічної ролі та можливостей використання. Такий підхід дозволяє не лише систематизувати наявні ресурси, а й сформувані комплексні методи оцінки їх ефективності та віддачі. Це створює передумови для запровадження сучасних інструментів управління, таких як бенчмаркінг, контролінг, інвестиційне планування, що особливо актуально для підприємств, які прагнуть інтегруватися у світові аграрні ринки.

Отже, структуризація ресурсного потенціалу аграрних підприємств виступає необхідною умовою забезпечення їхньої економічної стійкості та конкурентоспроможності. Вона дозволяє створити цілісну систему управління, орієнтовану на збалансоване поєднання ресурсів, підвищення продуктивності та адаптивності до викликів зовнішнього середовища. У сучасних умовах це є ключем до реалізації стратегій сталого розвитку аграрного сектору та ефективного використання його потенціалу.

При структуризації слід виходити з того, що в науковій літературі категорія «ресурсний потенціал» трактується як системна сукупність наявних та потенційно доступних ресурсів підприємства, здатних забезпечити його стабільне функціонування, розвиток і конкурентоспроможність у змінному

зовнішньому середовищі. При цьому часовий вимір, матеріальні та нематеріальні компоненти реальної дійсності формують загальну основу ресурсного потенціалу аграрного підприємства, тоді як його активи, що мають матеріально-технічну, природно-біологічну та грошову форму, а також земельні та трудові ресурси виступають вихідними (ключовими) складовими цього потенціалу. Похідними від цих вихідних виступають інформаційні, управлінські, організаційні, маркетингові, інноваційні, інституційні, цифрові та інші ресурсні компоненти (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структуризація ресурсного потенціалу аграрних підприємств
Джерело: власна розробка автора

Структуризація ресурсного потенціалу аграрних підприємств дозволяє методологічно точно націлювати дослідницький процес. Так, якщо часовий вимір, матеріальні та нематеріальні ресурси досліджуються фундаментальною наукою, то активи, земельні та трудові ресурси як виокремлено, так і в їх різних поєднаннях, вивчаються прикладною аграрною економічною наукою.

Її поглиблені наукові пошуки проводяться вже в розрізі інноваційних, управлінських, маркетингових, цифрових, освітніх, інституційних, організаційних та інших похідних компонент.

Суперечності та неоднозначності в трактуваннях поняття «ресурсний потенціал» вимагає поглибленого дослідження його сутності та змісту на основі семантично-синтаксичного підходу як такого, що вивчає значення слів, їх побудову та словосполучення.

Так, термін «ресурс» трактується як: 1. «Запаси чого-небудь, які можна використовувати в разі потреби»; «грошові цінності, джерело фінансових доходів». 2. «Засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності» [15, с. 1027]. Термін «потенціал» трактується як: 2. «Сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері. Запас чого-небудь; резерв. Приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов.... Економічний потенціал – сукупність економічних можливостей держави (або об'єднання держав), які можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб (виробництва, оборони, особистих потреб населення і т. ін.)» [15, с. 902].

Термін «управління» в даному випадку трактується як дія за значенням управляти, що означає спрямовувати діяльність, роботу кого-небудь, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось, керувати... Спрямовувати хід, перебіг якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь [15, с. 1300]. Управлінський функціонал стосовно виробничо-господарської діяльності підприємства включає визначення соціально-економічних цілей, планування, організацію, регулювання, координацію, мотивацію, облік, контроль. На підставі викладеного, сутність управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства являє собою цілеспрямований, спланований, організований, регульований, мотивований та контрольований вплив на вихідні (ключові) компоненти в складі земельних та трудових ресурсів, а також активів матеріально-технічної, природно-біологічної та грошової форми, поєднання

яких забезпечує цілісність його господарського комплексу та слугує основою для економіко-соціально-екологічного зростання, інноваційного розвитку, стійкості та адаптивності в сучасних динамічних умовах. Його економіко-управлінські дослідження дозволяє як оцінити наявні можливості, так і сформулювати стратегічні напрями розвитку з урахуванням ресурсних обмежень і потенціалу зростання.

1.2. Особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується глибокими трансформаційними процесами, що охоплюють усі сектори національного господарства, зокрема й аграрну сферу. В умовах динамічних змін ринкового середовища, децентралізації управління, зміни форм власності, інтеграції у світовий економічний простір та загострення глобальних викликів (таких як кліматичні зміни, війна, дефіцит ресурсів), особливого значення набуває ефективне формування та раціональне використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств різних форм власності та господарювання.

Аграрні підприємства, будучи вагомими за чисельністю у загальній структурі аграрного виробництва, і надалі залишаються важливими елементами агропродовольчої безпеки, соціального розвитку сільських територій та науково-дослідного забезпечення аграрного сектору. Водночас, саме аграрні підприємства часто виявляються менш гнучкими до ринкових змін, мають обмежений доступ до інвестицій, стикаються з проблемами неефективного використання ресурсів, зниженням продуктивності та управлінською інерцією. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу особливостей формування їхнього ресурсного потенціалу (земельного, трудового, матеріально-технічно-грошового) та шляхів його оптимізації.

В умовах трансформаційної економіки, коли відбувається переосмислення ролі держави в управлінні суб'єктами господарювання та територіальними кластерами, збереження й ефективного використання ресурсів набуває особливої ваги. Відповідне наукове забезпечення дає змогу не лише виявити системні проблеми, притаманні аграрному сектору економіки, але й запропонувати інструменти їх подолання шляхом впровадження сучасних підходів до управління, інституційної модернізації та підвищення прозорості й результативності використання наявних ресурсів.

Особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки є результатом поєднання таких чинників, як:

- специфічність суб'єкта управління, що формує і використовує відповідні ресурси в процесі виробничо-господарської діяльності;
- унікальність як кожного компонента ресурсного потенціалу, так і результатів їх взаємодії;
- характерні риси ведення сільськогосподарського виробництва як виду економічної діяльності;
- своєрідність управління в аграрних підприємствах, на відміну від суб'єктів господарювання інших видів економічної діяльності, завдяки різним формам власності та господарювання;
- відмінність сільського способу життя як такого, що забезпечує розширене відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств;
- інтенсивність впровадження в практику аграрного підприємництва інформаційних систем та технологій й інших новітніх науково-технічних здобутків;
- масштабність втрат агропідприємствами власних активів, сільськогосподарських угідь та робочої сили внаслідок війни, природно-погодних катаклізмів, екологічних порушень та інших деструктивних

факторів, в тому числі певних властивостей трансформаційної економіки, дія яких в окремих випадках має руйнівний характер.

В розрізі вище наведених та інших чинників ті чи інші особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрними підприємствами в умовах трансформаційної економіки висвітлюються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями та практиками. Так, дослідники Нужна С. А. та Самарець Н. М., висвітлюючи особливості оптимізації використання виробничих ресурсів підприємствами аграрного сектору, формують систему етапів побудови оптимізаційної економіко-математичної моделі [102, с.225–234]. Це дозволяє їм виявити резерви ресурсного потенціалу та обґрунтувати пропозиції щодо його раціонального використання з метою підвищення економічної ефективності господарської діяльності. Розроблена модель досить легко адаптується до різних умов (структурно та змістовно), що робить її ефективним інструментом аналізу господарювання в аграрному секторі.

Опрацьовуючи положення економічного та організаційного механізмів формування і використання земельних ресурсів аграрних підприємств, Полтавець А.М. виходить з особливості того, що земля є головним засобом виробництва і складним об'єктом відтворення, властивості якого не відновлюються в межах одного виробничо-комерційного чи інвестиційного циклу [114, с. 78–83].

Наукова й практична значущість проведеного дослідження полягає у двох моментах. По-перше, типологізація механізмів та двокомпонентна архітектура (економічна й організаційна) створюють методологічну базу для проектування управлінських рішень у сфері землекористування з урахуванням ринкових і регуляторних умов; це релевантно для підприємств, що функціонують у мінливому інституційному середовищі ринку землі. По-друге, підкреслюється необхідність реінвестування результатів діяльності у підтримання якості земель, інновації та гнучкості спеціалізації, що конкретизує траєкторії сталого землекористування на рівні господарства.

Дослідники Калина Т.Є., Ступень Р.М. та Арзуманян Т.Ю. висвітлюють особливості земельно-ресурсного потенціалу підприємств агробізнесу та вплив структури землеволодіння на ресурсне забезпечення та розвиток аграрного сектору [58, с. 421- 425]. Земельно-ресурсний потенціал ними розглядається як динамічна система, що поєднує не лише кількісні характеристики ресурсів, а й їх якісні параметри, здатність до трансформації, взаємодії та нарощування.

Вчені аграрної економіки Коровій В. В., Шкурат М. Є., Самойлов Є. С. досліджують особливості експортного потенціалу агропромислових підприємств України в умовах економічної та геополітичної нестабільності [69, с. 92-102]. Справедливо наголошується на перспективах розширення географії експорту за рахунок ринків Близького Сходу та Африки. Експортний потенціал агропродовольчої продукції дійсно посилюється завдяки вдосконаленню інфраструктури, логістиці та використанню інноваційних підходів управління експортом. При цьому українські агропідприємства набувають адаптивності до нових глобальних умов та стають конкурентоспроможними як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Науковці Тімченко О.Л. та Михайлюк А.А. також досліджують експортний потенціал аграрного сектору України з врахуванням особливостей умов, що складаються під час воєнного стану [177]. Дослідники цілком правомірно наголошують на доцільності реалізовувати і відтворювати конкурентні переваги України при просуванні її товаровиробниками аграрної продукції на світовому ринку. В умовах війни, дійсно, лише через використання новітніх наукових здобутків, на чому наголошується в даному дослідженні, забезпечується можливість підтримування довоєнного рівня експортного потенціалу країни.

Дослідження Шпикуляка О. Г., Ходаківської О. В., Пугачова М. І. та Грищенко О. Ю. присвячене комплексній аналітичній оцінці впливу пандемії COVID-19 на розвиток аграрного сектору економіки України й репрезентує спробу системно окреслити національну особливість функціонування галузі

під дією карантинних обмежень [203, С. 26-41]. Ключовим внеском даного наукового пошуку є виокремлення найбільш чутливих сегментів взаємодії стейкхолдерів галузі на мікро-, мезо- та макрорівнях і ув'язування цих рівнів із фактичною динамікою зайнятості, продуктивності та позиціонування українського аграрного комплексу на глобальних ринках. Автори показують, що пандемія мала амбівалентний характер впливу, прояви якого виступають як стримувальні у площині мобільності робочої сили та організації праці, але за певних умов проявляються як стимулюючі щодо продуктивності використання основних ресурсів та посилення експортного потенціалу окремих складових аграрного сектору.

Окремо цілком правомірно зроблено акцент щодо ролі структурних особливостей підприємницьких формувань і каналів збуту агропродовольчої продукції. Дослідники характеризують зміну структури форм господарювання у зв'язку з карантинними заходами, а також демонструють, що національна модель продовольчого забезпечення та усталені канали реалізації сприяли збереженню стійкості базових ланок ланцюгів вартості, попри локальні розриви й логістичні порушення. Саме ця «національна специфіка» структури й спеціалізації, на думку дослідників, визначила відносну витривалість аграрного сектора економіки.

Смирнова С. М., Смирнов В. М. та Юзик В. А. на матеріалах Миколаївської області проводять оцінювання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств [160]. Цілком справедливо наголошується на тому, що ресурсний потенціал формується як результат взаємодії природно-кліматичних умов, наявної кількості і якості землі, трудових ресурсів, матеріально-технічного забезпечення. При цьому цілком правомірно дослідникам вказується на важливість проведення оцінки ресурсного потенціалу в контексті з ефективністю його використання та необхідність враховувати вплив на результативність аграрного виробництва регіонального чинника.

Якщо дослідник Скрипник В.В. особливості управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств висвітлює з позицій стану, проблем та перспектив їх інноваційного розвитку [159], то Нів'євський О., Яворський П. та Донченко О. основний акцент в своїх наукових пошуках роблять на особливій ролі сімейного фермерства та його ресурсній базі, яка покликана забезпечувати сталий розвиток сільського господарства України [99]. Вініченко І. І., Дідур К. М. та Дідур О. В. виняткову увагу приділяють ресурсному потенціалу аграрних підприємств як джерелу забезпечення продовольчої безпеки країни [18].

Наведені вище, а також дослідження інших вчених-економістів показують, що основними особливостями управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій виступають:

- інституційна невизначеність та мінливість правил гри;
- комплексність ресурсного потенціалу;
- підвищені вимоги до прозорості та обліку ресурсів;
- орієнтація на сталий та «зелений» розвиток;
- масштабування людського капіталу;
- цифровізація управління ресурсами;
- обмежений доступ до фінансових ресурсів та високі ризики;
- необхідність інтеграції в ланцюги доданої вартості;
- підвищення значення інноваційних ресурсів;
- вплив децентралізації та об'єднаних територіальних громад (ОТГ);
- підвищена роль ризик-менеджменту;
- необхідність формування стійкої репутації та соціального капіталу.

Зміст прояву цих особливостей наведено в таблиці 1.2. Так, інституційна невизначеність та мінливість правил гри постає однією з ключових особливостей управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств у період інституційних трансформацій.

Таблиця 1.2

Зміст прояву особливостей управління в умовах інституційних трансформацій

Особливість управління	Зміст прояву в умовах інституційних трансформацій	Управлінські акценти та інструменти
Інституційна невизначеність та мінливість	Зміни законодавства, податкових норм, регуляторних вимог, умов підтримки агросектору, імплементація норм ЄС	Моніторинг інституційного середовища, адаптивне стратегічне планування, диверсифікація
Комплексність ресурсного потенціалу	Необхідність узгодженого управління земельними, матеріально-технічними, кадрами та фінансовими ресурсами	Формування інтегрованої системи управління ресурсами, ресурсно-орієнтований підхід
Підвищені вимоги до прозорості та обліку ресурсів	Посилення ролі фінансової звітності, земельного кадастру; моніторинг результативності використання ресурсів	Запровадження сучасних систем обліку, управлінського обліку, внутрішнього контролю, аудит ресурсних потоків
Орієнтація на сталий та «зелений» розвиток	Врахування вимог Європейського Зеленого курсу, екологічних стандартів, кліматичної політики, енергоефективності	Екологізоване управління ресурсами, впровадження ресурсозберігаючих технологій, «зелений» менеджмент
Масштабування людського капіталу	Потреба у менеджерах нового типу, фахівцях з цифрових технологій, екологічного та ризик-менеджменту	Інвестиції в навчання персоналу, формування системи мотивації, розвиток компетенцій
Цифровізація управління ресурсами	Використання дистанційного моніторингу посівів, цифрових платформ, грантових платформ	Впровадження цифрових рішень у планування та контроль ресурсів, автоматизація обліку, аналітика
Обмежений доступ до фінансів та ризику	Ускладнений доступ до довгострокового кредитування, інвестицій, посилення вимог до забезпечення, воєнні та ринкові ризику	Розробка антикризових фінансових стратегій, управління ліквідністю та борговим навантаженням, використання грантів, кооперації
Інтеграція в ланцюги доданої вартості	Перехід від сировинної моделі до виробництва продукції з більшою доданою вартістю, кооперація з переробниками та трейдерами	Стратегічний маркетинг, кластеризація, участь в агрологістичних та переробних проєктах
Підвищення значення інноваційних ресурсів	Інтенсивніше впровадження нових сортів, технологій, систем живлення та захисту рослин, точного землеробства, біотехнологій	Формування інноваційної стратегії, партнерства з науковими установами, участь у пілотних проєктах
Вплив децентралізації та ОТГ	Зміна умов доступу до інфраструктури, локальних програм підтримки, земельних ресурсів,	Партнерство з органами місцевого самоврядування
Підвищена роль ризик-менеджменту	Високі виробничі, ринкові, інституційні, воєнні та кліматичні ризику	Створення системи управління ризиками, страхування врожаю і майна, диверсифікація збуту
Формування позитивної репутації	Зростання значення довіри з боку партнерів, банків, громад, споживачів	Корпоративна соціальна відповідальність, репутаційний менеджмент

Джерело: розроблено автором

Аграрний сектор, будучи залежним від нормативно-правового регулювання, режимів державної підтримки і системи фінансової звітності, особливо чутливо реагує на зміни інституційних рамок [40]. В умовах трансформацій на фоні імплементації європейських стандартів, переходу до ринкових моделей управління та зміни механізмів взаємодії з державою аграрні підприємства стикаються з постійним переформатуванням регуляторного поля, що створює додаткові виклики для ефективного використання наявного ресурсного потенціалу.

Невизначеність інституційного середовища зумовлюється динамічними змінами аграрного законодавства, податкової політики, земельних і майнових відносин, норм екологічного регулювання, порядку надання державної підтримки та державних закупівель [92]. Такі коливання формують ситуацію, за якої стратегічне планування, оцінка інвестиційної доцільності та прогнозування ресурсних потреб втрачають стабільність і передбачуваність. Зокрема, зміни у структурі прав власності на земельні ресурси й матеріально-технічні активи, запровадження нових облікових стандартів, цифровізація звітності та удосконалення контролюючих процедур впливають як на обсяг і структуру ресурсного забезпечення, так і на алгоритми управлінських рішень.

За таких умов управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств потребує переходу до моделей адаптивного менеджменту, орієнтованих на швидке реагування на регуляторні зміни та запобігання ресурсним втратам [112]. Ключового значення набувають постійний моніторинг інституційного середовища, сценарне планування, оцінювання регуляторних ризиків, диверсифікація джерел фінансування та ресурсного забезпечення, а також посилення внутрішніх механізмів контролю. Важливим управлінським інструментом стає формування системи гнучких стратегій, які дають змогу адаптувати цілі та пріоритети розвитку ресурсного потенціалу залежно від трансформацій нормативно-правового поля, механізмів державної підтримки, вимог міжнародних донорських програм і ринкових умов.

Таким чином, інституційна невизначеність та мінливість правил гри визначають необхідність переходу аграрних підприємств від традиційних стабільних моделей планування до динамічних механізмів управління, заснованих на принципах передбачуваності, швидкої реакції та довгострокової стійкості. Оптимізація управління розвитком ресурсного потенціалу за таких умов можлива лише за умови інтеграції адаптивного менеджменту, сучасних інформаційно-аналітичних технологій, прозорого обліку ресурсів і підвищення інституційної компетенції управлінського персоналу. Це забезпечує здатність аграрних підприємств не лише утримувати стабільність у мінливому регуляторному середовищі, але й використовувати інституційні зміни як можливості для зміцнення свого ресурсного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності.

Комплексність ресурсного потенціалу є однією з визначальних особливостей управління розвитком аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій, бо інтеграція різних видів ресурсів формує основу їх конкурентоспроможності, фінансової стійкості та стратегічного зростання. На відміну від класичної трактовки ресурсів, як сукупності окремих факторів виробництва, сучасні умови ведення аграрного бізнесу вимагають розгляду ресурсного потенціалу як багатовимірної системи взаємопов'язаних компонентів, що включає земельні, матеріально-технічні, фінансові, кадрові, інформаційні, інноваційні та природно-екологічні ресурси. Кожен із зазначених елементів має власну структуру, механізм відтворення та показники ефективності, а їх взаємодія визначає загальну результативність господарювання.

У період інституційних трансформацій, що характеризуються адаптацією до європейських стандартів регулювання, цифровізацією процесів управління, пріоритетами сталого розвитку та екологізації виробництва, комплексність ресурсного потенціалу набуває нового змісту. Необхідність одночасного збалансування різних видів ресурсів загострюється через зміни правил використання земельних активів, перерозподіл механізмів державної

підтримки, посилення екологічних вимог, ускладнення доступу до капіталу та зростання ролі людського й інтелектуального капіталу [156]. Це створює додаткові управлінські виклики, пов'язані з потребою у синхронізації інвестиційних рішень, кадрової політики, матеріально-технічного забезпечення та інноваційної модернізації, що вимагає від аграрних підприємств системного бачення та інтегрованих підходів до формування та використання ресурсного потенціалу.

Комплексність також зумовлює необхідність переходу до ресурсно-орієнтованих моделей управління, у межах яких підприємство розглядається як стійка система акумуляції, трансформації та відтворення ресурсів. Такий підхід сприяє як оптимізації їх структури, так і узгодженню часових горизонтів відтворення: довгострокового для земельного та екологічного ресурсу, середньострокового для матеріально-технічного й інноваційного, короткострокового для фінансового. При цьому фундаментальною стає взаємообумовленість ефективності ресурсів, адже нестача чи дисбаланс одного виду нівелює потенціал інших, що підсилює необхідність в управлінні комплексної діагностики та планування.

Управління розвитком ресурсного потенціалу за цих умов вимагає впровадження інтегрованих інформаційно-аналітичних систем, що забезпечує моніторинг ресурсних потоків, оцінювання ефективності їх використання, прогнозування потреб та формування портфеля інвестиційних пріоритетів [23]. Велику роль відіграє також розвиток організаційної структури, зорієнтованої на координацію функціональних підсистем, а не на автономність окремих служб, що дає можливість досягати синергії між технологічними, кадровими та фінансовими рішеннями.

Отже, комплексність ресурсного потенціалу в умовах інституційних трансформацій зумовлює зміну парадигми управління аграрними підприємствами – від простого накопичення окремих видів ресурсів до системної моделі їх інтегрованого розвитку. Реалізація такої моделі забезпечує підвищення адаптивності підприємств до інституційних змін, зростання

продуктивності використання ресурсів, зміцнення стратегічної стійкості та формування конкурентних переваг на ринку аграрної продукції.

Підвищені вимоги до прозорості та обліку ресурсів розглядаються як одна з ключових особливостей управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій, коли роль достовірності, повноти та простежуваності інформації про наявні й задіяні ресурси стає визначальною для забезпечення фінансової стійкості, конкурентоспроможності та доступу до зовнішніх джерел інвестування. Трансформація інституційного середовища, пов'язана з гармонізацією аграрної політики України із європейськими регуляторними стандартами, активною цифровізацією управлінських процесів і посиленням екологічного контролю, формує нові підходи до ведення обліку та контролю за використанням земельних, матеріально-технічних, фінансових, кадрових та інноваційних ресурсів. За цих умов облік стає не лише інструментом фіксації фактичних даних, а складовою стратегічного менеджменту ресурсного потенціалу.

Вимоги до прозорості формуються через упровадження електронних реєстрів земель, кадастрових карт, цифрових інструментів податкової звітності, систем дистанційного моніторингу посівів, електронних державних і комерційних закупівель, а також зростання частки програмно-цільового фінансування, що передбачає сувору звітність за отримані й використані ресурси. Для аграрних підприємств це означає необхідність не лише точного документального підтвердження обсягів і структури ресурсів, але й забезпечення їх простежуваності на всіх етапах виробничо-збутового ланцюга. З огляду на посилення вимог міжнародних фінансових інституцій, інвесторів і учасників ринку, непрозорість обліку або інформаційні розриви між фактичними й звітними показниками знижують рівень довіри до підприємства, обмежують інвестиційні можливості та підвищують ризики управлінських рішень.

Посилення вимог до обліку та контролю ресурсів обумовлює необхідність модернізації внутрішніх управлінських механізмів. Насамперед ідеться про впровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем, управлінського обліку й внутрішнього аудиту, які забезпечують централізований облік ресурсів, інтеграцію виробничої, фінансової та інноваційної інформації, автоматизацію контрольних процедур і можливість оперативного аналізу ресурсного стану. Водночас зростає значення компетентнісної складової, оскільки ефективність прозорого обліку залежить не лише від технологічних рішень, а й від професійної підготовки управлінського персоналу, його здатності працювати з великими масивами даних, цифровими інструментами та механізмами аналітичного прогнозування.

Таким чином, підвищені вимоги до прозорості та обліку ресурсів трансформують систему управління аграрними підприємствами, переводячи прозорість із сфери формального виконання нормативів у сферу стратегічного забезпечення розвитку. Прозорість обліку стає передумовою довіри з боку стейкхолдерів, базою для обґрунтованого стратегічного планування, механізмом запобігання ресурсним втратам та інструментом залучення інвестицій. Саме завдяки цьому формуються умови для підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, зміцнення економічної стійкості аграрних підприємств і підвищення їх адаптивності до інституційних змін.

Орієнтація на сталий та «зелений» розвиток виступає однією з провідних особливостей управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій, бо сучасні регуляторні, ринкові та суспільні вимоги визначають пріоритет екологічної відповідальності, раціонального ресурсокористування та відтворювального характеру виробничих процесів [182; 64]. У контексті імплементації норм Європейського Зеленого курсу, концепцій циркулярної економіки та кліматично орієнтованої аграрної політики управління ресурсним

потенціалом перестає обмежуватися акцентом на економічну результативність і охоплює екологічні, соціальні та інноваційні параметри розвитку [43;103;155;232]. Це вимагає від аграрних підприємств переходу до стратегій, заснованих на ідеях мінімізації негативного впливу на довкілля, збереження природних ресурсів, адаптації до кліматичних змін і формування довгострокової ресурсної стійкості.

Пріоритет «зеленого» розвитку зумовлює перегляд структури використання ресурсів та переорієнтацію виробничих стратегій у напрямі підвищення енергоефективності, зменшення технологічних втрат, оптимізації застосування агрохімікатів, впровадження точного землеробства, біологічних систем захисту рослин та альтернативних джерел живлення ґрунту [113; 192]. У площині управління кадрами важливими стають компетенції у сфері екологічного менеджменту, digital-агротехнологій та моніторингу кліматичних і ґрунтових ризиків. Водночас екологічна модернізація виробництва формує необхідність інтенсифікації інвестицій у «зелені» технології, оновлення матеріально-технічної бази, розвиток екологізованої логістики, водо- та енергозбереження, що змінює напрям і логіку інвестиційної діяльності аграрних підприємств [186;222;223].

Управління ресурсним потенціалом в умовах орієнтації на сталий розвиток набуває системного характеру й охоплює процеси оцінювання екологічної ефективності використання ресурсів, впровадження систем екологічного аудиту, сертифікації за міжнародними стандартами, гармонізації внутрішніх нормативів підприємства з регуляторними вимогами держави та ЄС [198;233;230;231;128;130;126;129;127].

Це сприяє підвищенню рівня прозорості ресурсних потоків, формуванню довіри з боку партнерів, споживачів та інституційних інвесторів, а також зміцненню репутаційного капіталу сільськогосподарських товаровиробників.

Таким чином, орієнтація на сталий та «зелений» розвиток в умовах інституційних трансформацій трансформує парадигму управління ресурсним

потенціалом аграрних підприємств – від екстенсивного використання ресурсів до активного впровадження інноваційно-екологічних моделей ресурсного відтворення. Це забезпечує зменшення екологічних загроз та виробничих ризиків, підвищення ефективності використання природних і матеріальних ресурсів, зміцнення стратегічної стійкості та формування тривалих конкурентних переваг на внутрішніх і зовнішніх ринках агропромислової продукції [49; 204]. У результаті «зелений» вектор розвитку постає як екологічною вимогою, так і економічною детермінантою зростання ресурсного потенціалу та забезпечення його збалансованого відтворення у довгостроковій перспективі.

Масштабування людського капіталу є однією з ключових особливостей управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій, адже саме якість, компетентність і мотиваційна орієнтація персоналу визначають здатність підприємства адаптуватися до змін регуляторного середовища, впроваджувати інновації та забезпечувати ефективне використання інших видів ресурсів. У сучасних умовах, коли аграрний сектор поступово переходить від традиційних виробничих технологій до цифровізованих та екологізованих моделей агробізнесу, людський капітал перетворюється на провідний фактор забезпечення конкурентоспроможності та стійкості аграрних підприємств, тоді як його значення як елемента ресурсного потенціалу стає домінуючим.

Інституційні трансформації, пов'язані з гармонізацією законодавчих норм з європейськими стандартами, змінами правил земельних і фінансових відносин, посиленням вимог до прозорості бізнес-процесів, а також екологічними та кліматичними регуляціями, зумовлюють потребу у новому типі аграрного фахівця. На перший план виходять компетенції в галузі ресурсного, інноваційного, екологічного та ризик-менеджменту, цифрових агротехнологій, аналітики даних, логістики та маркетингу [94; 205]. За таких умов кадрові стратегії аграрних підприємств зміщуються від переважно виробничо-технологічної підготовки працівників до розбудови

міждисциплінарних навичок, критичного мислення, лідерства, комунікативних здібностей та здатності до постійного професійного саморозвитку.

Зростання ролі людського капіталу також актуалізує питання формування ефективних мотиваційних систем, спрямованих на утримання та розвиток персоналу. Конкурентоспроможність аграрних підприємств дедалі більше залежить від здатності створити умови праці, що сприяють залученню та утриманню висококваліфікованих кадрів, забезпеченню гідної оплати праці, соціальних гарантій, програм підвищення кваліфікації, корпоративної культури та можливостей кар'єрного зростання. Крім того, особливе значення набувають інструменти безперервного навчання, дуальної освіти, стажувань і партнерств з науковими установами, що забезпечують безперервне оновлення знань та формують кадрову стійкість підприємства.

У стратегічному контексті управління розвитком ресурсного потенціалу людський капітал виконує системоутворюючу функцію, впливаючи на здатність аграрного підприємства ефективно використовувати матеріально-технічний, фінансовий, інформаційний та інноваційний ресурси. Наявність високопрофесійної команди забезпечує підвищення продуктивності праці, пришвидшує інноваційні процеси, зменшує технологічні та організаційні ризики, оптимізує виробничі й логістичні процеси, що підсилює загальний ресурсний потенціал підприємства. Тому зростання ролі людського капіталу виступає не допоміжним завданням кадрової політики, а стратегічним пріоритетом розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Отже, масштабування людського капіталу в умовах інституційних трансформацій змінює парадигму управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств – від пріоритету матеріально-технічних та земельних ресурсів до домінування висококваліфікованого трудового потенціалу, здатного забезпечити адаптивність, інноваційність і довгострокову стійкість господарської діяльності. У результаті людський капітал стає центральним

елементом ресурсної системи аграрного підприємства та ключовим детермінантом його конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

Цифровізація управління ресурсами є однією з визначальних особливостей управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій, оскільки вона забезпечує новий рівень точності, оперативності, ефективності та інтегрованості управлінських рішень. Перехід аграрного сектору до цифрових моделей організації виробництва, обліку та контролю зумовлений як внутрішніми потребами підприємств у підвищенні економічної результативності, так і зовнішніми факторами — гармонізацією із європейськими нормативними вимогами, прискоренням цифрової трансформації економіки, запровадженням електронних реєстрів і сервісів, розвитком програм підтримки інновацій та посиленням конкуренції на аграрних ринках [208; 224]. У цих умовах цифрові технології перестають бути допоміжним інструментом і перетворюються на фундаментальний компонент управління ресурсним потенціалом.

Цифровізація ресурсного управління проявляється у впровадженні систем моніторингу та аналізу стану земельних і матеріальних ресурсів (дистанційне зондування, ГІС-технології, супутникові карти посівів), автоматизованого обліку техніки та обладнання, цифрових платформ управління фінансовими й виробничими потоками, а також систем прогнозування та підтримки управлінських рішень на основі штучного інтелекту та аналітики великих даних [225; 226]. Такі рішення забезпечують можливість оперативного відстеження змін у виробничих процесах, контролю використання ресурсів у реальному часі, оптимізації виробничих операцій і мінімізації втрат, що суттєво підвищує результативність використання ресурсного потенціалу.

Управлінський ефект цифровізації набуває стратегічного виміру, оскільки цифрові технології забезпечують інтеграцію окремих функціональних підсистем – виробництва, маркетингу, фінансів, закупівель, логістики та кадрового управління. Це створює єдиний інформаційний

простір, у якому ресурсні дані не лише фіксуються, а й аналізуються з метою стратегічного планування, ризик-менеджменту, інвестиційного прогнозування та оцінки ефективності інновацій [26; 151]. Водночас цифровізація посилює вимоги до кібербезпеки, інституційної сумісності систем, професійної підготовки персоналу та здатності підприємства до організаційної адаптації.

Особливої актуальності цифровізація набуває в умовах інституційних перетворень, коли запроваджуються електронні системи земельного кадастру, грантових платформ, державних і комерційних торгів, податкової звітності та простежуваності аграрної продукції [227; 228; 131]. Відповідно, цифрова керованість ресурсів стає необхідною не лише для внутрішньої ефективності підприємства, але й для його легітимності на ринку, доступу до фінансових ресурсів, партнерських програм і державної підтримки ресурсами формує якісно нову парадигму розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, у межах якої конкурентні переваги визначаються не лише обсягом і структурою наявних ресурсів, а здатністю підприємства ефективно управляти ними на основі цифрових даних, автоматизації та аналітики. У результаті цифрова трансформація стає джерелом підвищення продуктивності, адаптивності та стійкості аграрних підприємств у динамічному інституційному середовищі та детермінує їх стратегічну конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі [229; 174].

Сучасні цифрові продукти для аграрного сектора включає SAP ERP – програмне забезпечення, що створене для централізованого керування основними бізнес-процесами. Його система інтегрує фінанси, постачання, виробництво, людські ресурси та інші функції в єдину цифрову платформу, що забезпечує повну прозорість і аналітику в реальному часі. Microsoft Dynamics 365 – як хмарний пакет бізнес-додатків поєднує функції ERP (планування ресурсів підприємства) та CRM (керування взаєминами з клієнтами) та надає організаціям інтегровані інструменти для фінансів, продажів, операцій, маркетингу й обслуговування клієнтів. AgriChain – як програмна платформа для управління сільськогосподарським ланцюгом

постачання, створена для підвищення прозорості, ефективності та відстежуваності у агросекторі. Вона дозволяє фермерам, переробникам, транспортним компаніям та трейдерам взаємодіяти в єдиній цифровій екосистемі, зменшуючи адміністративні витрати та ризики шахрайства. ArcGIS – це набір геоінформаційних систем для створення, аналізу, управління та обміну просторовими даними. Програмне забезпечення широко використовується урядами, науковцями та бізнесом для картографування, просторового аналізу та управління геоданими.

Узагальнення сучасних тенденцій розвитку аграрного сектору свідчить, що управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій визначається комплексом взаємопов'язаних викликів, які охоплюють фінансові, інноваційні, організаційні та соціально-комунікаційні виміри господарської діяльності. Поєднання обмеженого доступу до фінансових ресурсів і високих виробничо-ринкових ризиків формує критичні бар'єри для розширеного відтворення ресурсного потенціалу, модернізації матеріально-технічної бази та впровадження інновацій [30; 98]. У контексті зростання волатильності зовнішніх ринків, зміни державних механізмів підтримки та посилення конкуренції аграрні підприємства змушені переглядати традиційні фінансові стратегії, розробляючи альтернативні механізми залучення капіталу – кооперацію, кластерні партнерства, грантові програми, участь у ланцюгах доданої вартості та прямих контрактах із переробниками.

Необхідність інтеграції до ланцюгів доданої вартості обумовлює перехід від сировинної моделі до системного формування виробничо-логістичних і збутових інтеграцій, що забезпечують стабільність реалізації продукції, оптимізацію витрат та підвищення маржинальності [116;86;117]. У такому середовищі інноваційні ресурси набувають ключового значення, адже впровадження нових технологій, сортів, цифрових інструментів, екологічних практик, логістичних рішень і моделей сталого розвитку стає основою формування конкурентоспроможних переваг та прискореного оновлення

ресурсної бази підприємства. Інноваційність перестає бути вибіркоким чинником і перетворюється на системну умову ефективності агробізнесу [196].

Суттєвий вплив на механізми формування та розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств чинять процеси децентралізації та формування об'єднаних територіальних громад. Вони переорієнтовують систему відносин між аграрними підприємствами та місцевими органами влади, створюючи нові можливості для партнерських інфраструктурних проєктів, локальних програм розвитку, реалізації інвестиційних і соціально-економічних ініціатив [54]. У цьому контексті посилюється необхідність формування соціального капіталу підприємств і їх стійкої репутації, адже рівень довіри громади, фінансових установ, бізнес-партнерів та споживачів безпосередньо впливає на доступ до фінансових ресурсів, ринків збуту, земельних угідь, логістичної та соціальної інфраструктури [25; 67].

Зростання ризиків, пов'язаних із ринковою нестабільністю, кліматичними змінами, інституційними нововведеннями, геополітичними викликами та соціально-економічною турбулентністю, формує потребу у створенні комплексної системи ризик-менеджменту. Серед ключових напрямів – страхування виробництва та майна, диверсифікація ринків і ресурсної бази, впровадження систем попереджувального моніторингу, використання інструментів хеджування, багатоканальне фінансування та інноваційні форми партнерства [122; 123; 121]. У таких умовах ефективність управління ресурсним потенціалом залежить від здатності підприємства прогнозувати ризики, адаптувати бізнес-процеси та забезпечувати безперервність виробничих циклів.

Комплексне поєднання зазначених чинників свідчить, що сучасна модель управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств трансформується від традиційної, орієнтованої на залучення і використання ресурсів, до моделі стратегічної стійкості, що передбачає інтеграцію фінансової, технологічної, соціальної та інституційної складових [14]. Такий підхід підсилює адаптивність аграрних підприємств до інституційних змін,

знижує вразливість до зовнішніх шоків, оптимізує механізми використання ресурсів і формує довгострокові конкурентні переваги на національному та міжнародному агропродовольчих ринках.

1.3. Науково-економічне забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституціональних трансформацій

Важливість науково-економічного забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституціональних трансформацій зумовлюється глибинними та динамічними соціально-економічними перетвореннями, реформуванням земельних відносин, децентралізацією системи управління територіями, модернізацією регуляторної політики, імплементацією положень Європейського зеленого курсу та посиленням інтеграційних процесів із Європейським Союзом. Трансформація інституційного середовища зумовлює суттєві зміни в механізмах функціонування аграрного сектору та створює нові вимоги до стратегічного управління підприємствами, зокрема щодо результативності управління розвитком їхнього ресурсного потенціалу. Зростання конкуренції, турбулентність ринку, волатильність цін на продукцію і ресурси, поглиблення диспропорцій регіонального розвитку та ризикогенність зовнішнього середовища актуалізують необхідність переосмислення підходів до формування та використання ресурсного потенціалу агробізнесу з позицій забезпечення його стійкості, інноваційності та адаптивності.

Ресурсний потенціал аграрних підприємств виступає фундаментальним чинником їхнього економічного зростання, визначаючи можливості одержання конкурентних переваг і створення доданої вартості в довгостроковій перспективі. Проте традиційні механізми управління ресурсами, орієнтовані переважно на нагромадження виробничих факторів і екстенсивне нарощування потужностей, виявляються недостатніми для

забезпечення високої результативності в умовах швидкої зміни ринкових і регуляторних параметрів. Вирішального значення набуває здатність підприємства інтегрувати матеріальні, фінансові, трудові, інформаційні, інноваційні та екологічні компоненти потенціалу в єдину синергетичну систему, яка забезпечує стійкий розвиток і високу ефективність використання ресурсів на кожному етапі виробничо-господарського циклу. Саме тому проблема розвитку ресурсного потенціалу тісно поєднується з питанням створення дієвого механізму науково-економічного забезпечення управлінських рішень.

Під науково-економічним забезпеченням результативності управління розвитком ресурсного потенціалу слід розуміти комплекс взаємопов'язаних інформаційно-аналітичних, організаційних, фінансово-економічних, методичних і консалтингових інструментів, спрямованих на підтримку ухвалення управлінських рішень щодо формування, використання, відтворення та трансформації ресурсів відповідно до стратегічних цілей підприємства. Актуальність проблеми зумовлюється тим, що в умовах інституційних змін інтенсифікується потреба в об'єктивних інформаційних ресурсах, високоточних методиках оцінювання потенціалу та ефективності його використання, моделюванні сценаріїв розвитку, прогнозуванні ресурсних ризиків і визначенні напрямів інноваційних інвестицій. Недостатність або фрагментарність науково-економічного забезпечення часто знижує якість управлінських рішень, обмежує розвиток ресурсної бази, гальмує процеси модернізації та ускладнює підтримання конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Таким чином, дослідження науково-економічного забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств є науково значущим і практично орієнтованим напрямом, що забезпечує можливість інтеграції сучасних економічних інструментів, методів стратегічного планування, механізмів інституційної адаптації та технологій у систему управління агробізнесом. Його реалізація дозволяє формувати

інноваційно-синергетичні моделі управління, підвищувати ефективність використання ресурсів, мінімізувати ризики інституційного середовища та забезпечувати довгострокову стійкість аграрних підприємств в умовах глобальних трансформацій і модернізації аграрного сектору економіки України.

Тому в науковому світі накопичено достатньо різнобічного матеріалу стосовно науково-економічного забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджується різнобічно. Проте огляд наявних публікацій з даної проблеми засвідчує про фрагментарність та дискретність в підходах щодо її вирішення. Водночас такі дослідження поглиблюють та розширюють відповідне науково-економічне забезпечення важливої економіко-прикладної задачі.

Так, актуалізуючи методологічні засади вимірювання й управління розвитком аграрної сфери, Горшков М. А. та Лозовський О. М. зосереджують увагу на слабких місцях діагностики ресурсного потенціалу, що виникають через фрагментарність показників, розрив між рівнями управління і, як наслідок, відсутність комплексного бачення відтворювальних процесів. Вчені підкреслюють, що звична «внутрішньофірмова» діагностика спирається на обліково-звітні показники і часто ігнорує стан первинних ресурсів та перспективи їх відтворення, тому не забезпечує належної прогностичності управлінських рішень [78, с. 26-30]. Дослідниками обґрунтовується, що потреба у цілісній діагностиці зростає під впливом централізаційно-децентралізаційних трансформацій та євроінтеграційних орієнтирів, адже саме вони загострюють вимоги до узгодженості інституційної взаємодії й прозорості оцінювання використання земельних, матеріально-технічних, трудових та інформаційно-знанневих ресурсів.

Концептуальний внесок даної наукової праці полягає у формуванні інтегрованого підходу до діагностики, що поєднує науково-методологічний і організаційно-інституційний виміри. Адже вченими запропоновано охопити всі складники ресурсного потенціалу – природні, матеріально-технічні,

людські та інформаційні – і доповнити їх цільовими «потенціалами розвитку» підприємства й території: підприємницьким, інноваційним, управлінським, конкурентним. Така рамка переводить діагностику з площини «фіксації стану» у площину стратегічного управління відтворенням, де оцінювання рівня технологій, готовності персоналу, організації праці та впливу галузевих і природно-біологічних чинників інтегрується з контролем з боку держави і громад. Особливу увагу приділено сезонності зайнятості, екологічним обмеженням, необхідності узгодження дій спеціалістів-технологів і менеджерів, а також підвищенню ролі громадського нагляду за використанням ресурсів.

На рівні методики Горшков М. А. та Лозовський О. М. обґрунтовують перехід від розрізнених коефіцієнтів до системи збалансованих показників і побудови інтегрального індикатора стану та відтворення ресурсного потенціалу [78, с. 26–30]. Ідея полягає в адитивно-мультиплікативному агрегуванні, що враховує вагу складників і силу їхнього впливу на траєкторію розвитку, дозволяючи своєрідно ранжувати пріоритети та коригувати плани господарювання. Такий індикатор мислиться як інформаційна «надбудова», що з'єднує мікрорівень (підприємство) і мезорівень (територіальна громада) в єдиний контур моніторингу, у якому діагностика кожного виду ресурсів здійснюється за визначеними наборами показників і алгоритмів формування.

З огляду на реформу децентралізації, важливою авторською інституційною пропозицією є закріплення моніторингових повноважень за комісіями територіальних громад, які мають контролювати стан природних, земельно-водних і лісових ресурсів, формувати концепцію інфраструктурного розвитку території, стимулювати підприємництво й інновації, а також зменшувати плінність кадрів [78, с. 26–30]. У наведеному науковому дослідженні систематизовано стратегічні напрями діагностики за кожною групою ресурсів: для природних – інструменти громадського та екологічного контролю; для земельних, водних і лісових – прозорість кадастрових процедур та оцінка відновлюваності; для матеріально-технічних – оновлення основних

засобів і механізація; для людських – інвестиції в кваліфікацію; для підприємницьких та інноваційних – розвиток інфраструктури підтримки, кластеризація й упровадження нових технологій; для інформаційних і інфраструктурних – побудова мереж знань та якісних комунікацій на рівні підприємств і громад.

Цілком справедливим постає узагальнюючий висновок, що впровадження інтегрованої діагностичної системи має супроводжуватися інституційною координацією суб'єктів контролю, аби уникнути дублювання функцій і «розривів» у даних; використанням єдиного набору збалансованих індикаторів; та регулярною побудовою інтегрального показника для адаптивного управління на всіх рівнях [78, с. 26–30]. Запропонований підхід орієнтований на підвищення прозорості й результативності політик збереження, раціонального користування та відтворення ресурсів, що, у свою чергу, формує підвалини для зростання продуктивності аграрного сектору в умовах інституційних змін. Таким чином, науково-економічна праця Горшкова М. А. та Лозовського О. М. робить вагомий крок від «облікової» діагностики до управлінської аналітики, у якій ресурсний потенціал осмислюється як багатовимірна система зі зворотними зв'язками між людьми, природою, соціальними інститутами та знаннями.

Лейбович А.В. на матеріалах Запорізького регіону досліджує процеси формування та робить оцінку ресурсного потенціал на регіональному рівні [75, с. 60-67]. Для аграрних підприємств такий підхід в дослідженні представляє певну науково-методологічну цінність, бо зумовлений потребою теоретично осмислити й емпірично виміряти сукупність ресурсів, що визначають межі та траєкторії соціально-економічного розвитку певної регіональної території. Це є спільним з територіальним розосередженням виробничої діяльності аграрних підприємств.

Дослідник інтерпретує ресурсний потенціал як інтегральну категорію, у якій поєднуються природно-ресурсні, виробничо-технологічні, трудові, фінансові, інноваційно-інформаційні та інституційні складові, причому їхня

цінність розкривається не у відокремленому вигляді, а через синергію взаємодії, здатність до трансформації та відтворення. На цій основі обґрунтовано методичні засади комплексної оцінки, що поєднують індикаторний підхід із нормалізацією показників і подальшою агрегацією в інтегральний індекс, що дає можливість співставляти динаміку та просторові відмінності всередині регіону. Такий методичний прийом цілком прийнятний для використання стосовно різних структурних підрозділів аграрних підприємств.

Аналітичний каркас дослідницької роботи Лейбович А.В. будує на систематизації статистичних показників за ключовими підсистемами потенціалу [75, с. 60-67]. Для природно-ресурсного блоку акцент зроблено на структурі земельного фонду, водних і мінерально-сировинних резервах та екологічних обмеженнях їх використання; для виробничо-технологічного – на стані основних засобів, галузевій спеціалізації та щільності інфраструктури; для трудового – на демографічних трендах, рівні зайнятості та кваліфікаційно-освітній структурі; для фінансового – на інвестиційній активності, доступі до кредитних ресурсів і бюджетній підтримці; для інноваційно-інформаційного – на показниках науково-технічної діяльності, цифровізації процесів та мережових взаємодіях бізнесу й закладів освіти. Узгодження різновимірних показників до єдиної шкали дозволяє уникнути домінування будь-якої підсистеми й отримати збалансовану картину.

Отримані результати науково-економічного дослідження свідчать про поліструктурний характер ресурсного потенціалу даного регіону, де наявність потужної промислової бази поєднується з неоднорідністю просторового розвитку, відмінностями у щільності виробничої та транспортної інфраструктури, а також контрастами на ринку праці між промисловими центрами та периферією. Дослідником виявлено, що «вузькими місцями» постають технологічне оновлення основних фондів і якісні характеристики трудового потенціалу, зокрема дефіцит висококваліфікованих кадрів для високотехнологічних виробництв і агросектору. Інноваційно-інформаційна

підсистема демонструє потенціал до прискореного зростання, однак її реалізація стримується інституційними бар'єрами та недостатньою інтеграцією бізнесу, науки й місцевого самоврядування.

Методична цінність дослідження Лейбович А.В. для аграрних підприємств полягає у запропонованій логіці інтегральної оцінки, яка дозволяє не лише ранжувати адміністративні одиниці за рівнем ресурсного забезпечення, а й ідентифікувати диспропорції між підсистемами та виміряти «структурний дисбаланс» потенціалу. Такий підхід відкриває можливості для сценарного планування й формування адресної регіональної політики: концентрації інвестицій на технологічній модернізації базових галузей; розвитку транспортно-логістичних коридорів; програм перекваліфікації й підвищення кваліфікації кадрів; стимулювання інноваційних екосистем через партнерства університетів і підприємств; посилення екологічного менеджменту при залученні природних ресурсів. Наголос робиться на необхідності переходу від екстенсивної моделі використання ресурсів до інтенсивної, що підвищує продуктивність завдяки цифровим технологіям, інноваціям і управлінській координації.

На теоретичному рівні дослідження уточнює понятійний апарат управління розвитком підприємств на регіональному рівні, трактуючи ресурсний потенціал як динамічний, інституційно зумовлений конструкт, залежний від якості управління і здатності системи до навчання. На прикладному рівні запропонована система показників і алгоритм інтегральної оцінки можуть бути використані органами регіонального управління для моніторингу, бенчмаркінгу територій і проектування цільових програм, а аграрними бізнес-структурами – для ухвалення інвестиційних рішень із врахуванням територіальних ризиків і можливостей.

Таким чином, робота Лейбовича А.В. формує методологічно цілісну рамку для діагностики ресурсного потенціалу, ув'язуючи вимірювання із практикою регіональної політики для підприємств, зокрема аграрних різних форма власності і господарювання. Її висновки підкріплюють ідею, що

підвищення конкурентоздатності регіону неможливе без синхронного розвитку всіх підсистем потенціалу, мінімізації дисбалансів між ними та створення інституційних умов для кумулятивного ефекту інвестицій, інновацій і людського капіталу.

Цілеспрямовані дослідження ефективності використання, посилення та оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств різнобічно подають Піняга Н. О. [111, с. 168–171], Трегобчук В.М., Юзефович А.Е., Крисанов Д.Ф. [178], Ульяновченко О. В. [184], Шебанін В.С., Червен І.І., Шебаніна О.В., Кареба М.І. [199], Величко О. В. [16, 171–182], Смолич Д. В. та Тимошук І. В. [161, с. 75–82]. Основні принципи реінжинірингу сільськогосподарських ресурсів в розрізі проблемних аспектів, викликів та майбутніх тенденцій розкривають Замлінський В., Лівінський А., Замлінська О. та Мінакова С. [218, с. 269-287]. Дідур Г. І., Шевченко, А. А., Чорний, М. О., Мотрук, С. О. та Мокрінчук, О. С. фокусуються на проблемах управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств, що мають місце під дією глобальних змін навколишнього середовища [34].

Поглиблені дослідження стосовно стану та тенденцій розвитку кадрового потенціал в аграрному секторі економіки проводять Дідур Г., Лівінський А. та Шабатура Т. [212, с. 17-24]. Сахацький М. П., Запша Г. М. та Дідур Г.І. управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств досліджують в поєднанні з функціонуванням територіальних громад [144, с. 118-125]. Шевченко А.А., Петренко О.П. та Нікіфорчук М. концентруються на вивченні ресурсного потенціалу аграрних підприємств в якості основи інноваційної диверсифікації їх виробничо-господарської діяльності [200, с. 297-311].

Дідур Г. І., Найда, І. С., Телічко, Н. А., Грекова, Т. М., а також Слюсаренко І. С. акцентують на тому, що сучасне управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств відбувається в умовах становлення економіки знань та здійснюється на засадах інноваційної трансформації [33, с. 67-77]. Лівінський А., Близнюк Т. та Степанов М. зосереджуються на фінансах

як складової ресурсного потенціалу, з міни яких відбуваються під дією цифровізації [76, с. 371-378].

Частково ресурсного потенціалу стосуються дослідження, що проводилися Алексєєвою О.В. предметно ролі аграрного підприємництва у забезпеченні зайнятості населення [1, с. 80–85]. Ільїна А. висвітлює інвестиції у людський капітал як інноваційний ресурс економіки [53, с. 47–60]. Руденко С., Ряснянська А. та Семенов О. розкривають продуктові, виробничі та управлінські інновації в якості компоненту системи розвитку економічного потенціалу аграрних підприємств [136, с. 213–217].

Шевченко А.А., Петренко О. П. та Бірагова О.В. науковий пошук здійснюють предметно розвитку виробничого потенціалу аграрних підприємств з наголосом на тому, що цей процес відбувається в умовах невизначеності [201, с. 156-162]. В частині викладення українського досвіду, як відповіді на виклики сучасності, ресурсний потенціал побічно подають в своїх дослідженнях Онешко С., Іванова В., Таран Ю., Шипілова Л. та Суліма Н. в розрізі стратегії та інновації в управлінні економічними системами [105, с. 425–436]. Аналогічний підхід демонструється в подальшому в дослідництві Рєва О., Онешко С., Суліма Н., Саєнко В., Макурін А. та Суліма Н. в частині ідентифікації диджиталізації як напряму інноваційного розвитку сучасного підприємства [135, с. 312–325]. Те ж стосується наукового дослідження, яке проводить Чукіна І. В. предметно напрямів і пріоритетних завдань диверсифікації виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств [197, с. 80-85].

Вчені Орел А. та Руденко С. демонструють подібний підхід до ресурсного потенціалу при дослідженні інноваційної орієнтації інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу [107, с. 102–106]. В ширшому контексті до ресурсного потенціалу підходять наукові розвідки, що проводять Іртищева І. О., Рогатіна Л. П. та Ільницька О. С., стосовно продовольчої безпеки як важливого елементу економічної та національної безпеки [56, с. 3-8]. Аналогічний підхід демонструє Дідур К.М., подаючи продовольчу безпеку

України, як один із пріоритетів розвитку глобальної економіки [35]. Проблеми продовольчої безпеки України ув'язують з розвитком ресурсного потенціалу Ульяновченко А. В. та Прозорова Н. В. [183], Колісник Г.М. [68, с. 72 – 76], Сиротюк Г.В. [154, с. 64–67].

Воронько-Невіднича Т. В. та Сергієнко С. С. проводять монографічне дослідження стосовно адаптивного інноваційного менеджменту в проєктах сталого розвитку предметно інвестиційно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств [21]. Алексєєва О.В., Шпикуляк О.Г., Ксенофонтowa К.Ю., Шеленко Д.І. та Мазур К.В. розкривають проблему економічної результативності та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств у забезпеченні зайнятості населення [2, с. 27-36]. Барна М.Ю., Воронько-Невіднича Т.В., Ткаченко В.І. та Іщейкін Т. Є. вивчають організаційно-правові аспекти в сфері агротуризму в частині безпекового кадрового потенціалу в системі управління проєктами підприємств [7, с. 11–16].

Материнська О.А. та Ярова А.О. зосереджуються на дослідженнях ресурсного потенціалу підприємства в розрізі існуючих тут проблем та шляхів їх вирішення [85]. Сас Л.С., Шеленко Д.І., Левандівський О.Т. та Слободян Н.В. досліджують теоретичні аспекти управління персоналом в якості чинника формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств [140]. В монографічному дослідженні Вишневської О.М. ресурсний потенціал аграрного сектора економіки висвітлюється з соціально-економічних та екологічних позицій [17].

Науковий та інноваційно-інвестиційний підхід до розвитку сучасного ресурсного потенціалу аграрних підприємств ґрунтується на поточній вагомості інноваційного компоненту. Адже інновації формують базис підвищення продуктивності ресурсів. В умовах обмеженості земельних, трудових і фінансових ресурсів саме технологічні новації дозволяють досягати зростання результативності без пропорційного збільшення витрат. Використання систем точного землеробства, сучасних біотехнологій та

кормових добавок у тваринництві, автоматизованих засобів обліку виробничо-господарської діяльності, штучного інтелекту та новітніх технологій прийняття рішень в управлінні, інших науково-економічних та техніко-технологічних добутоків забезпечує оптимізацію виробничих та збутових процесів, знижує витрати на одиницю продукції та підвищує конкурентоспроможність аграрних суб'єктів господарювання.

Науково-методологічне забезпечення дослідження стосовно управління ресурсним потенціалом державних аграрних підприємств висвітлювалося на міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій проблемам та перспективам розвитку економіки в розрізі світових та національних аспектів [194, с. 214-217]. Розвиток ринку землі сільськогосподарського призначення в умовах війни та повоєнний період, як важливого компонента ресурсного потенціалу, представлені на I Міжнародній науково-практичній конференції «Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри» [147, с. 78-81]. Розвиток маркетингового менеджменту як освітнього, наукового та прикладного компонента презентовані на XXX Міжнародній науково-методичній конференції «Управління якістю підготовки фахівців» [142, с. 31-33].

Дослідженнями встановлено, що інноваційний компонент виступає не лише додатковим фактором розвитку, а й системоутворюючим елементом ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Його вагомість полягає у забезпеченні ефективності виробництва, зниженні екологічних ризиків, підвищенні соціальної стійкості, зростанні адаптивності до трансформаційних процесів та у формуванні стратегічних конкурентних переваг. Відсутність інноваційної складової перетворює розвиток аграрного підприємства на екстенсивний, тоді як її цілеспрямоване використання забезпечує перехід до моделі сталого та інноваційно орієнтованого зростання.

Системно-стратегічний підхід породжує синергію як ефект взаємодії різних типів ресурсів, що створює нову якість потенціалу аграрного підприємства. У цьому контексті управління ресурсним потенціалом

підприємства набуває статусу стратегічної функції менеджменту, спрямованої на формування, розвиток, адаптацію та раціональне використання ресурсної бази відповідно до соціально-економічних цілей підприємства та умов зовнішнього середовища.

Отже, концептуально синергія управління ресурсним потенціалом підприємства віддзеркалює максимально можливий, але інституційно та технологічно обумовлений рівень результатів, якого система може досягти за певних організаційних правил, технологій і компетенцій. Таким чином, потенціал є функцією не лише кількості ресурсів, а й структури їхніх зв'язків, якості управління, здатності до навчання та інновацій, а також зовнішніх обмежень і ризиків. Він має синергетичний, а не лише адитивний характер, бо породжує надлишкову віддачу завдяки поєднанню різних компонент. Водночас, відсутність збалансованості компонент ресурсного потенціалу породжує його «вузькі місця» та обмежує реалізацію наявних можливостей.

Узагальнення наведених наукових підходів свідчить, що ресурсний потенціал аграрного підприємства доцільно розглядати не як статичний обсяг доступних ресурсів, а як інтегровану, динамічну та багатовимірну систему, в якій поєднуються природно-ресурсні, матеріально-технічні, фінансові, трудові, інноваційні, інформаційні та інституційні компоненти. Його реалізація залежить не лише від кількісних параметрів, а й від якості управління, технологічного рівня, організаційної структури, інституційної узгодженості та здатності підприємства до адаптації й інновацій.

Дослідницькі пошуки демонструють постійну еволюцію наукових поглядів науковців: від технократичного трактування ресурсів як виробничих факторів до сучасного бачення потенціалу як системи здатностей, що забезпечують стійкий розвиток і конкурентоспроможність в умовах невизначеності. Зокрема, акцент робиться на тому, що сучасні виклики – турбулентність ринку, екологічні обмеження, посилення конкуренції, цифровізація та інституціональні зміни – потребують переходу до

інтегрованих моделей управління, де ресурси аналізуються в поєднанні з їх функціональною, організаційною та інноваційною взаємодією.

Територіальний підхід розкриває просторово-мережеву природу потенціалу. Агломераційні ефекти, транспортно-логістична щільність, кластери, науково-освітні вузли та якість локальних інститутів визначають швидкість циркуляції знань і капіталу. Важливими стають феномени залежності від пройденого шляху та «зачиненості» на певних технологічних траєкторіях, які пояснюють, чому подібні за ресурсною базою регіони демонструють різні результати. У такому випадку ресурсний потенціал включає також «потенціал координації»: здатність учасників ринково-соціального дійства узгоджувати інвестиційні рішення, знижувати трансакційні витрати та колективно створювати суспільні блага – від інфраструктури до безпеки.

Чинниками зростаючої ролі інноваційної моделі посилення ресурсного потенціалу аграрних підприємств виступає:

- впровадження інновацій забезпечує адаптивність підприємств до трансформаційних викликів економіки. Висока турбулентність ринкової кон'юнктури, цінові коливання на світових ринках продовольства та енергоресурсів, зміни у споживчих перевагах потребують швидкої реакції виробників. Саме інновації у сфері виробництва, маркетингу, логістики, цифровізації та інтеграції у глобальні ланцюги створюють можливості для мінімізації ризиків та диверсифікації джерел доходу;

- інноваційний розвиток формує стратегічні переваги у глобальній конкуренції. Аграрний сектор України має значний потенціал інтеграції у світові продовольчі ринки, проте його позиції залежать від здатності відповідати високим стандартам якості, безпеки та моніторингу дистрибуції продукції. Лише через інноваційні рішення можливе формування доданої вартості, розвиток експорту продукції з високим ступенем переробки та підвищення ролі українських підприємств у глобальних агропродовольчих ланцюгах.

Особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки оприлюднені на V Міжнародній науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців «Актуальні аспекти розвитку науки і освіти» [145, с. 492-495]. Маркетинг в управлінні проєктами формування та розвитку ресурсного потенціалу підприємств в умовах інституційних трансформацій представлені на XVI Міжнародній науково-практичній конференції фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців «Управління проєктами: проєктний підхід в сучасному менеджменті» [143, с. 372-376].

Узагальнення наукових джерел підтверджує, що розвиток ресурсного потенціалу набуває ознак системно-стратегічного процесу, у якому синергія між окремими підсистемами ресурсів є визначальним чинником результативності. Недостатня узгодженість або дисбаланс складових породжують обмеження розвитку, тоді як інтегроване управління створює умови для формування доданої вартості, технологічного оновлення, інноваційного зростання й підвищення стійкості підприємства. Науково-економічне забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств формує цілісну науково-методологічну основу для розуміння природи, структури та механізмів досліджуваного економіко-соціального явища, визначає його розвиток як багаторівневий процес, що потребує стратегічного бачення, інноваційної орієнтації та інституційної адаптивності, створює можливість для використання сучасних управлінських моделей з метою посилення стійкості та конкурентоспроможності ринкових аграрних суб'єктів.

Аналіз методичних підходів учених до оцінювання й діагностики ресурсного потенціалу дозволяє обґрунтувати доцільність використання збалансованих систем показників, унормування різних даних та впровадження інституційно узгоджених механізмів моніторингу. Така методологія підсилює прогностичну функцію управління та дає можливість визначати «вузькі місця», диспропорції й стратегічні пріоритети розвитку. Оцінка

результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств повинна здійснюватися комплексно, із урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів функціонування суб'єкта господарювання. Економічні показники результативності управління розвитком ресурсного потенціалу наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Економічні показники результативності управління розвитком ресурсного потенціалу

Група показників	Показник	Економічний зміст
Показники ефективності виробництва	Рентабельність виробництва, %	Характеризує прибутковість господарської діяльності
	Рентабельність ресурсного потенціалу	Відображає ефективність використання сукупності ресурсів
	Прибуток на 1 га с.-г. угідь	Визначає результативність землекористування
	Валовий дохід на 1 працівника	Характеризує продуктивність праці
Показники використання земельних ресурсів	Урожайність культур	Відображає ефективність використання земельних ресурсів
	Коефіцієнт використання ріллі	Показує інтенсивність використання земель
Показники використання трудових ресурсів	Продуктивність праці	Характеризує ефективність використання трудового потенціалу
	Трудомісткість продукції	Визначає витрати праці на одиницю продукції
Показники використання матеріально-технічних ресурсів	Фондовіддача	Відображає ефективність використання основних засобів
	Фондоозброєність праці	Характеризує рівень забезпеченості працівників технікою
	Матеріаловіддача	Визначає ефективність використання матеріальних ресурсів
Фінансові показники	Коефіцієнт автономії	Оцінює фінансову стійкість підприємства
	Коефіцієнт ліквідності	Відображає платоспроможність
	Рівень інвестиційної активності	Характеризує інтенсивність оновлення ресурсного потенціалу

Джерело: розроблено автором

Якщо економічна складова характеризує рівень ефективності формування, використання та відтворення ресурсного потенціалу підприємства, то подальший розвиток категорії ресурсний потенціал пов'язаний із парадигмою людиноцентризму, соціальна компонента якого

відображає вплив управління ресурсним потенціалом на трудовий колектив, рівень соціальної стабільності та розвиток сільських територій. Соціальні показники результативності управління розвитком ресурсного потенціалу наведені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Соціальні показники результативності управління розвитком ресурсного потенціалу

Група показників	Показник	Соціальний зміст
Показники розвитку трудового потенціалу	Середньомісячна заробітна плата	Визначає рівень матеріального стимулювання працівників
	Рівень зайнятості працівників	Характеризує стабільність кадрового забезпечення
	Коефіцієнт плинності кадрів	Відображає рівень кадрової стабільності
	Частка працівників, що пройшли підвищення кваліфікації	Оцінює розвиток людського капіталу
Показники умов праці	Рівень виробничого травматизму	Визначає безпечність праці
	Рівень механізації праці	Характеризує комфортність та ефективність праці
Соціально-інфраструктурні показники	Обсяг соціальних витрат підприємства	Відображає соціальну відповідальність
	Витрати на розвиток сільських територій	Характеризує участь підприємства у розвитку громади
Демографічні показники	Середній вік працівників	Визначає кадрову перспективність
	Частка молодих спеціалістів	Характеризує відтворення трудового потенціалу

Джерело: розроблено автором

Сучасне трактування категорії ресурсний потенціал тісно пов'язане із парадигмою сталого розвитку та екологічної економіки. Ресурсний потенціал вже не мислиться без урахування рентної природи природних ресурсів і невідновності окремих запасів. З'являється вимога щодо внутрішнього ціноутворення, що передбачає екстерналії в якості побічних ефектів ринкових транзакцій без відображення в ціні та впливі на третіх осіб, зокрема через вуглецеве ціноутворення, а також відбувається перехід від лінійної до циркулярної логіки використання матеріальних потоків. У регіональному аналізі це означає поєднання природно-ресурсних і соціально-економічних індикаторів із показниками екологічного стану та ризиків. Екологічні

показники результативності управління розвитком ресурсного потенціалу наведені в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Екологічні показники результативності управління розвитком ресурсного потенціалу

Група показників	Показник	Екологічний зміст
Показники стану земельних ресурсів	Вміст гумусу в ґрунті	Характеризує родючість ґрунтів
	Рівень еродованості земель	Визначає ступінь деградації ґрунтів
	Баланс поживних речовин	Відображає відтворення родючості
Показники екологізації виробництва	Обсяг внесення органічних добрив	Характеризує екологічність технологій
	Частка екологічно безпечної продукції	Відображає рівень екологізації виробництва
	Рівень застосування ресурсозберігаючих технологій	Визначає інноваційність екологічного управління
Показники використання природних ресурсів	Енергоємність продукції	Характеризує ефективність використання енергоресурсів
	Водомісткість виробництва	Визначає рівень використання водних ресурсів
Показники екологічної безпеки	Обсяг викидів забруднюючих речовин	Відображає екологічне навантаження
	Частка утилізованих відходів	Характеризує рівень екологічної відповідальності

Джерело: розроблено автором

Екологічна складова характеризує рівень екологічної безпеки та раціональності використання природних ресурсів. Такий підхід відповідає сучасній концепції сталого розвитку аграрного виробництва та дозволяє визначити не лише рівень економічної ефективності використання ресурсів, а й ступінь соціальної відповідальності та екологічної безпеки підприємства.

Відтак, сформована система показників показує, що ресурсний потенціал виступає не просто сукупністю ресурсів, а системною категорією, яка охоплює їхню здатність генерувати економічну користь за рахунок раціонального поєднання та управління. Цей потенціал є динамічним і може змінюватися під впливом як внутрішніх змін (інновації, модернізація, професійний розвиток персоналу), так і зовнішніх факторів (економічна кон'юнктура, державна політика, технологічні трансформації тощо). Для

комплексної оцінки результативності управління розвитком ресурсного потенціалу доцільно використовувати інтегральні індикатори:

- інтегральний показник економічної ефективності;
- інтегральний показник соціальної результативності;
- інтегральний показник екологічної стійкості;
- загальний інтегральний індекс результативності управління ресурсним потенціалом.

Загальний інтегральний показник може визначатися як середньозважене значення групових індикаторів:

$$I_{rp} = w_1 I_e + w_2 I_s + w_3 I_{ec} \quad (1.1)$$

I_{rp} – інтегральний показник результативності управління ресурсним потенціалом;

$w_1 I_e$ – інтегральний економічний показник;

$w_2 I_s$ – інтегральний соціальний показник;

$w_3 I_{ec}$ – інтегральний екологічний показник;

w_1, w_2, w_3 – вагові коефіцієнти значущості відповідних складових.

Запропонована система показників забезпечує комплексність оцінювання результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств та створює аналітичне підґрунтя для прийняття стратегічних управлінських рішень в умовах інституційних трансформацій та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Висновки до розділу 1

1. Категорія «ресурсний потенціал» є фундаментальною економіко-управлінською категорією, яка відображає інтегровану систему взаємопов'язаних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, природних та ін.), що забезпечують функціонування та розвиток підприємства; водночас її сучасне трактування виходить за межі

простого ресурсного підходу та передбачає врахування структурних, функціональних, відтворювальних і результативних характеристик, а також здатності ресурсів до взаємодії та синергії.

2. Наукові підходи до визначення змісту ресурсного потенціалу характеризуються значною варіативністю та методологічною неоднорідністю, що проявляється у змішуванні базових (земельні ресурси, трудові ресурси, активи) і похідних компонентів (інформаційні, інноваційні, управлінські тощо); це обумовлює необхідність його чіткої структуризації та ієрархізації як передумови підвищення точності економіко-управлінських досліджень і ефективності управління.

3. Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств слід розглядати як цілеспрямований, системний і багатофункціональний процес впливу на ключові складові ресурсної бази з метою забезпечення їх збалансованого використання, відтворення та адаптації до динамічних умов зовнішнього середовища; при цьому його ефективність визначається рівнем інформаційно-аналітичного забезпечення, узгодженістю стратегічних і оперативних рішень та здатністю інтегрувати інноваційні, соціально-економічні й екологічні орієнтири розвитку.

4. Формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки визначається сукупністю системних чинників (інституційних, економічних, соціальних, екологічних і воєнних), що зумовлюють нестабільність зовнішнього середовища, обмеженість ресурсів і необхідність переходу до адаптивних моделей управління, здатних забезпечити стійкість та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.

5. Ключовою особливістю розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств є його комплексний, багатовимірний характер, що передбачає інтеграцію земельних, трудових, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних та інноваційних ресурсів; ефективність їх використання залежить від рівня узгодженості управлінських рішень, впровадження

ресурсно-орієнтованих підходів і здатності забезпечувати синергію між складовими потенціалу.

6. Сучасна парадигма управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств трансформується у напрямі інституційної адаптивності, цифровізації, екологізації та інтелектуалізації, що проявляється у зростанні ролі людського капіталу, прозорості обліку, інновацій, інтеграції в ланцюги доданої вартості та ризик-менеджменту; це забезпечує формування довгострокових конкурентних переваг і підвищення ефективності функціонування аграрного сектору.

7. Науково-економічне забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств слід розглядати як комплексну систему інформаційно-аналітичних, методичних, організаційних та фінансово-економічних інструментів, що забезпечують обґрунтованість управлінських рішень; його недостатність або фрагментарність знижує ефективність використання ресурсів і стримує інноваційний розвиток підприємств в умовах інституціональних трансформацій .

8. Еволюція категорії «ресурсний потенціал» відображає перехід від статичного трактування як сукупності ресурсів до динамічної багатовимірної системи здатностей підприємства, що включає інституційні, інноваційні, інформаційні та екологічні компоненти; це зумовлює необхідність застосування інтегрованих методів діагностики, зокрема систем збалансованих показників та інтегральних індикаторів, які дозволяють оцінювати не лише стан, а й перспективи розвитку ресурсного потенціалу .

9. Результативність управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств визначається рівнем системно-стратегічної інтеграції його складових, де ключову роль відіграють інновації, цифровізація та людський капітал, а також досягнення синергетичного ефекту від взаємодії ресурсів; за цих умов управління трансформується у стратегічну функцію, спрямовану на забезпечення стійкості, адаптивності та довгострокової конкурентоспроможності підприємств .

Науково-економічне забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституціональних трансформацій висвітлювалося в процесі дослідження як в фахових публікаціях [193], так і при апробації цих матеріалів на науково-практичних конференціях [194, с. 214-217], [147, с. 78-81], [142, с. 31-33], [145, с. 492-495], [143, с. 372-376].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Тенденції забезпечення ресурсами аграрних підприємств

Сучасний етап розвитку аграрного сектору економіки України характеризується глибокими трансформаційними процесами, що зумовлені як внутрішніми реформами, викликами воєнного стану, так і глобальними викликами. В умовах посилення конкуренції на світових ринках продовольства та нестабільності геополітичної ситуації ключовим чинником виживання та розвитку аграрних підприємств стає динаміка акумульованого ними ресурсного потенціалу. Забезпечення підприємств базовими елементами ресурсного потенціалу у сучасних реаліях виходить за межі простого збільшення масштабів землекористування, нарощування кількості технічних засобів чи капіталізації активів. Цей процес у сучасних умовах характеризується трансформацією ресурсного потенціалу у складну систему управління на засадах інноваційного підходу, необхідністю підвищення ефективності використання земельним, трудовим і матеріально-технічним потенціалом у комплексі з нематеріальними активами, що вказує на необхідність «... поглибленого аналізу, обґрунтування засад розвитку сільськогосподарського виробництва, комплексної розробки заходів та їх реалізації щодо відновлення виробничого потенціалу, збільшення обсягів агропромислової продукції» [137, с. 6].

Особливої гостроти проблема ресурсного забезпечення та його раціонального використання в аграрних підприємствах набула в умовах воєнної агресії, що у свою чергу обумовило актуальність дослідження питань трансформації механізмів державної підтримки аграрного сектору України в умовах безпекових викликів [45; 70; 95; 119]. За час воєнного стану спостерігається певна деформація структури національної економіки, що

підтверджується, зокрема, тенденцією до зменшення питомої ваги валової доданої вартості секції «Сільське, лісове та рибне господарство» у структурі ВВП України, попри збереження позитивної динаміки її обсягу в абсолютному виразі (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка валової доданої вартості сільського, лісового і рибного господарства та її частка в обсязі ВВП України

Роки	Валова додана вартість, млрд грн	Абсолютний приріст до попереднього року, млрд грн	Питома вага валової доданої вартості у обсязі ВВП України, %	Приріст до попереднього року, відсоткових пунктів
2010	82,948	х	7,4	х
2015	239,806	156,858	12,1	4,7
2016	326,500	86,694	13,7	1,6
2017	303,419	-23,081	10,2	-3,5
2018	360,998	57,579	10,1	-0,1
2019	356,563	-4,435	9,0	-1,1
2020	393,077	36,514	9,3	0,3
2021	593,367	200,29	10,9	1,6
2022	449,168	-144,199	8,6	-2,3
2023	500,540	51,372	7,5	-1,1

Сформовано за даними джерел [180; 181; 157; 165; 167]

Використання агрегованих статистичних даних за видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство» (секція А КВЕД-2010) при аналізі макроекономічної динаміки зумовлене чинною методологією державного статистичного спостереження. Оскільки частка сільського господарства у цій групі є домінуючою (понад 90-95 % за обсягом валової доданої вартості), зазначені дані репрезентативно відображають тенденції розвитку саме аграрних підприємств на загальнодержавному рівні. З позицій системного менеджменту такий підхід дозволяє оцінити ресурсний потенціал аграрних підприємств у контексті єдиного агропродовольчого та сировинного ланцюга, де лісове та рибне господарства виступають суміжними ланками використання земельного та водного фонду країни.

Аналіз даних таблиці 2.1 свідчить про глибоку трансформацію аграрного сектору України протягом 2010–2023 років. Незважаючи на номінальне

зростання валової доданої вартості (ВДВ) з 82,948 млрд грн у 2010 р. до 500,540 млрд грн у 2023 р., результат використання ресурсного потенціалу був нерівномірним. Інтенсифікація та пік ефективності припадали на 2015–2016 рр. У цей період частка галузі у ВВП сягнула максимуму (13,7 %). Це стало результатом якісного оновлення матеріально-технічної бази підприємств галузі (придбання імпортової техніки, впровадження нових технологій обробітку ґрунту) та високої віддачі земельного потенціалу. Підприємства аграрного сектору виступили фундаментом і каталізатором розвитку економіки в кризові роки.

Найбільша віддача ресурсного потенціалу спостерігалась у 2021 році: максимальне значення ВДВ (593,367 млрд грн) та найбільший абсолютний приріст (200,29 млрд грн) свідчать про реалізацію накопиченого потенціалу. Висока врожайність того року підтвердила доцільність інвестицій у мінеральні добрива та насінневий фонд, що здійснювалися в попередні роки.

У 2022 році, який оцінюють як період «воєнного шоку» для аграрного сектору, відбулося значне скорочення валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства, яке в абсолютному виразі порівняно з 2021 роком оцінюється у 144 млрд грн. У 2023 році розпочався період відновлення та адаптації до умов воєнного стану: завдяки налагодженню альтернативних експортних шляхів та відновленню інфраструктури, валова додана вартість сільського, лісового та рибного господарства порівняно з 2022 роком зростає на суму понад 51 млрд грн. Це стало наслідком структурних змін в аграрному виробництві на користь більш рентабельних культур, зокрема, пшениці, кукурудзи, олійних технічних культур [95]. А за оцінками Інституту економічних досліджень і політичних консультацій (ІЕД), динаміка розвитку сільського господарства з серпня 2025 року прискорила темпи зростання реального ВВП [88].

Скорочення ВДВ на 144,199 млрд грн у 2022 році та зниження частки у ВВП до 7,5 % у 2023 році стали результатом фізичного руйнування ресурсного потенціалу, що проявилось у зменшенні земельного потенціалу

через виведення з обігу територій внаслідок окупації та мінування; знищенні техніки, елеваторів, тваринницьких комплексів та розриві логістичних ланцюгів; зростанні витрат на паливо та добрива при одночасному зниженні закупівельних цін на внутрішньому ринку.

Позитивна динаміка ВДВ у 2023 році порівняно з 2022 роком (при абсолютному прирості 51,372 млрд грн) вказує на початок адаптації підприємств до умов воєнного стану. Однак скорочення частки галузі у ВВП до 7,5 % сигналізує про критичну необхідність відновлення і модернізації ресурсного потенціалу на новій технологічній основі і у той же час складність відновлення реального ресурсного впливу галузі порівняно з іншими секторами в умовах війни. Аналіз даних таблиці 2.1 свідчить також про наявність «парадоксу зростання»: незважаючи на значне збільшення валової доданої вартості в абсолютному виразі (з 82,9 млрд грн у 2010 р. до 500,5 млрд грн у 2023 р.), питома вага сектора у ВВП скоротилася до мінімального рівня за останні 10 років – 7,5 %.

Особливо критичним є зменшення частки у 2022–2023 рр. (на 2,3 та 1,1 відсоткових пункти відповідно), що свідчить про зниження відносної ефективності управління ресурсним потенціалом в умовах воєнного стану порівняно з іншими секторами економіки. Це зумовлено не лише фізичними втратами активів, а й інституційними розривами у логістиці та фінансуванні, що спричинило ситуацію, коли приріст ВДВ в обсязі 51,3 млрд грн у 2023 р. не встигає за загальними темпами інфляції та змінами в структурі національного доходу.

Це актуалізує потребу в перегляді існуючих моделей менеджменту ресурсів, оскільки екстенсивний шлях нарощування обсягів виробництва більше не забезпечує утримання частки галузі у структурі економіки.

Досліджена вище динаміка валової доданої вартості сільського, лісового і рибного господарства та її частка в обсязі ВВП України (табл. 2.1) продемонструвала значну волатильність кінцевих результатів галузі, що була зумовлена як зовнішньоекономічною кон'юнктурою, так і руйнівним впливом

воєнних дій. Водночас для об'єктивної оцінки стійкості аграрного сектору недостатньо аналізувати лише макроекономічні результативні показники, а й важливо дослідити трансформацію його інституційної структури.

Саме здатність суб'єктів господарювання зберігати та нарощувати свій юридичний і виробничий статус в умовах кризи є ключовим індикатором здатності ресурсного потенціалу до тривалого і ефективного використання. У цьому контексті логічним кроком є аналіз кількісних змін у складі учасників ринку, що дозволить визначити, чи відбувалося зростання ВДВ за рахунок інтенсифікації діяльності існуючих гравців аграрного ринку, чи завдяки залученню нових суб'єктів господарювання.

Детальні дані щодо динаміки чисельності зареєстрованих юридичних осіб у сільському, лісовому та рибному господарстві порівняно із загальноекономічними тенденціями представлені у таблиці 2.2.

Аналіз показників таблиці 2.2 у поєднанні з попередніми даними про валову додану вартість галузей сільського, лісового та рибного господарства дозволяє зробити важливі висновки щодо стратегії використання ресурсного потенціалу аграрного сектору.

За період 2019–2025 рр. кількість юридичних осіб в аграрному, лісовому та рибному секторі зросла на 18,36 %, що перевищує темпи зростання кількості підприємств загалом в економіці (17,46 %). Це свідчить про високу інвестиційну привабливість галузі та активне залучення нових земельних і матеріальних ресурсів в оборот. Навіть під час повномасштабної війни (2022 – 2025 рр.) реєстрація нових суб'єктів не припинилася, що вказує на адаптивність капіталу.

Питома вага підприємств аграрного сектору, лісового та рибного господарства у загальній структурі економіки залишається стабільною на рівні 5,23–5,27 %. Це підтверджує, що даний сектор економіки зберігає свою роль як базовий елемент ресурсного потенціалу економіки країни. Незважаючи на зниження частки валової доданої вартості (ВДВ) сільського, лісового та рибного господарства у ВВП країни до 7,5 %, кількість суб'єктів

господарювання зростає. Це вказує на зниження концентрації ВДВ на одне підприємство або на те, що нові підприємства мають менший стартовий ресурсний потенціал (наприклад, невеликі фермерські господарства).

Таблиця 2.2

Динаміка кількості зареєстрованих юридичних осіб станом на 1 січня в економіці України та сільському, лісовому і рибному господарстві

Показники	Роки						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
У економіці України, усього: кількість юридичних осіб	1298435	1350627	1395448	1437009	1464953	1495879	1525085
темп зростання до 2019 року, %	100,00	104,02	107,47	110,67	112,82	115,21	117,46
Кількість юридичних осіб в сільському, лісовому та рибному господарстві	67906	70903	73078	75740	77092	78600	80372
темп зростання до 2019 року, %	100,00	104,41	107,62	111,54	113,53	115,75	118,36
Питома вага юридичних осіб галузі у загальній кількості, %	5,23	5,25	5,24	5,27	5,26	5,25	5,27

Сформовано автором за даними джерел [165; 166;167]

Статистичні дані таблиці 2.2 показують, що кількість зареєстрованих юридичних осіб зростає з 75,7 тис. у 2022 р. до 78,6 тис. у 2024 р. Порівнюючи ці дані з показниками таблиці 2.1, де спостерігається зниження обсягу ВДВ у 2022 році, можна зробити висновок, що екстенсивний шлях (збільшення кількості підприємств) не зміг компенсувати втрату якісного ресурсного потенціалу (міновані землі, зруйнована техніка, дорога логістика). Зростання кількості юридичних осіб на тлі воєнного стану в певній мірі пов'язане з релокацією бізнесу.

Темп зростання кількості агропідприємств у 2025 році (118,36 %) є найвищим за весь період. Це може бути пов'язано з очікуваннями щодо відновлення експортних коридорів та запуском програм підтримки (наприклад, грантів на переробку продукції), що у свою чергу вказує на перехід від простого використання сировинного ресурсу до капіталізації інтелектуального та технологічного потенціалу. Динаміка кількості підприємств свідчить про високий рівень адаптації галузі до викликів геополітичного та економічного середовища. Проте, оскільки число юридичних осіб в аграрному секторі зростає швидше за його частку валової доданої вартості у ВВП країни, спостерігається тенденція до «розмивання» ресурсного потенціалу галузі. Це вимагає переходу від екстенсивного зростання (кількості підприємств) до інтенсивного (підвищення віддачі з кожного гектара та одиниці ресурсного потенціалу).

Комплексний аналіз динаміки валової доданої вартості та кількості суб'єктів господарювання дозволяє сформулювати висновки щодо загального стану та закономірностей розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору України.

Аграрний сектор демонструє стійкість до екзогенних шоків. Попри повномасштабну війну та падіння частки у ВВП з 10,9 % у 2021 р. до 7,5 % у 2023 р., кількість зареєстрованих юридичних осіб у галузі продемонструвала безперервне зростання (на 18,36 % за 2019–2025 рр.). Це свідчить про високу адаптивність аграрного капіталу та збереження інтересу інвесторів до земельного та виробничого потенціалу України навіть у критичних умовах.

Порівняльний аналіз кінцевих макроекономічних результатів функціонування сільського, лісового та рибного господарства з динамікою кількості зареєстрованих в галузі юридичних осіб свідчить про такий тренд, як трансформація віддачі ресурсів. Порівняння статистичних даних (табл. 2.1 та 2.2) виявляє певну диспропорцію: кількість підприємств зростає швидше, ніж генерується реальна додана вартість. Це вказує на те, що розвиток галузі на сучасному етапі відбувається переважно екстенсивним шляхом (за рахунок

збільшення кількості гравців на аграрному ринку) на тлі зниження загальної ефективності використання ресурсів через логістичні обмеження та подорожчання засобів виробництва.

Стабільність питомої ваги агропідприємств у загальній структурі економіки (5,27 %) на тлі воєнних викликів підтверджує стратегічне значення сектору та демонструє такий тренд, як концентрація і дроблення. Проте відновлення ВДВ до рівня довоєнних показників потребуватиме переходу від простого кількісного зростання до інтенсивної модернізації – оновлення технічного парку, впровадження енергоощадних технологій та розвитку глибокої переробки сировини.

Таким чином, сукупний ресурсний потенціал аграрних підприємств України має значний запас міцності за кількісними параметрами, проте потребує якісного відновлення та державної підтримки для підвищення питомої ваги створеної вартості в загальному обсязі національної економіки.

З'ясувавши загальні тенденції формування ВДВ та динаміку кількості зареєстрованих юридичних осіб, необхідно деталізувати структуру аграрного сектору за розмірами суб'єктів господарювання. Саме масштаби діяльності підприємств визначають їхню здатність накопичувати ресурсний потенціал, залучати інвестиції та протистояти кризовим явищам.

У таблиці 2.3 наведено дані щодо розподілу підприємств за їх розмірами, що дозволяє відстежити процеси концентрації капіталу та роль малого бізнесу в галузі.

Аналіз структурних змін у кількісному складі підприємств дозволяє зробити висновки щодо виявлених закономірностей та їх впливу на розвиток ресурсного потенціалу. На макроекономічному рівні спостерігається домінування малого бізнесу. Понад 95 % усіх підприємств галузі є малими, причому переважну більшість із них (близько 83–85 %) складають мікропідприємства. Це свідчить про те, що аграрний ресурсний потенціал України має високу ступінь децентралізації. Проте мікропідприємства мають

обмежений доступ до високих технологій та дешевих кредитів, що стримує загальне зростання валової доданої вартості.

Таблиця 2.3

Динаміка кількості та розподілу підприємств сільського, лісового та рибного господарства за розмірами

Показники	Роки						
	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Усього підприємств. одиниць	50,67	46,74	49,45	47,75	32,84	40,89	35,55
Кількість великих підприємств: - частка, %	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
- тис. одиниць	0,00	0,05	0,05	0,05	0,03	0,04	0,07
Кількість середніх підприємств: - частка, %	6,8	5,4	4,3	4,4	5,1	3,6	3,9
- тис. одиниць	3,45	2,52	2,13	2,10	1,68	1,47	1,39
Частка малих підприємств, %	93,2	94,5	95,6	95,5	94,8	96,3	95,9
з них мікропідприємств	84,8	83,9	85,0	84,2	80,2	85,4	83,2
Кількість малих підприємств, тис. од	47,22	44,17	47,28	45,60	31,14	39,38	34,09
у тому числі мікропідприємств	42,96	39,22	42,03	40,21	26,34	34,92	29,58
Співвідношення кількості мікро- та великих підприємств	-	784	841	804	878	873	423

Побудовано автором за даними джерела [167]

На мезоекономічному рівні має місце скорочення «середнього класу». Спостерігається тривожна тенденція до зменшення частки та кількості середніх підприємств (з 6,8 % у 2010 р. до 3,9 % у 2024 р.). Оскільки саме середні підприємства зазвичай є найбільш інноваційними та стійкими, їх вимивання вказує на поляризацію галузі.

На розподіл підприємств сільського, лісового та рибного господарства за розмірами вплинув і такий фактор, як воєнна турбулентність 2022–2024 рр. У 2022 році загальна кількість підприємств різко скоротилась з 47,75 до 32,84 тис. од. через бойові дії та окупацію. При цьому частка великих підприємств у 2024 році зросла до 0,2 % (подвоїлася). Це підтверджує висновок про те, що великий капітал має вищий запас міцності та швидше відновлює свій ресурсний потенціал після шоків повномасштабної воєнної агресії.

Однак, слід відзначити й життєздатність мікропідприємств. У 2023 році порівняно з 2022 роком відбувся сплеск кількості мікропідприємств з 26,34

до 34,92 тис. од. Це свідчить про адаптивність дрібних фермерів, які відновлюють діяльність на деокупованих територіях або реєструються як нові суб'єкти для отримання грантової допомоги.

Візуалізація цих даних допоможе глибше зрозуміти структурні зрушення, які відбулися під впливом воєнних та економічних факторів протягом останнього десятиліття. Дослідження ресурсного потенціалу аграрного сектору вимагає аналізу інституційної структури галузі за критерієм масштабу діяльності. Розмір підприємства є визначальним чинником у формуванні стратегії фінансової стійкості, оскільки він обумовлює доступ до ринків капіталу, рівень інвестиційної привабливості та специфіку антикризового інструментарію і безпосередньо визначає здатність підприємств нарощувати, оновлювати та ефективно використовувати свої ресурси (земельні, капітальні, трудові).

Ефективність управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств значною мірою детермінована їхнім масштабом, оскільки саме розмір суб'єкта господарювання визначає логіку формування та відтворення його ресурсного базису. Розподіл підприємств за розмірами дозволяє ідентифікувати інституційні особливості галузі, що впливають на концентрацію капіталу, доступ до інноваційних технологій та можливості інвестиційного оновлення основних засобів.

Сучасний розподіл суб'єктів господарювання у сільському, лісовому та рибному господарстві за розмірами станом на 2024 рік у порівнянні з 2022 роком відображено на рисунку 2.1.

Дані, представлені на рис. 2.1, демонструють критичну асиметрію структури аграрного виробництва: абсолютну більшість становлять малі підприємства (95,9 %), тоді як частка середніх (3,9 %) та великих (0,2 %) залишається незначною.

Узагальнення даних рисунку 2.1 дозволяє зробити висновок про критичну полярність структури галузі, де 95,9 % суб'єктів належать до малих

підприємств. У контексті управління розвитком ресурсного потенціалу це зумовлює низку стратегічних особливостей.

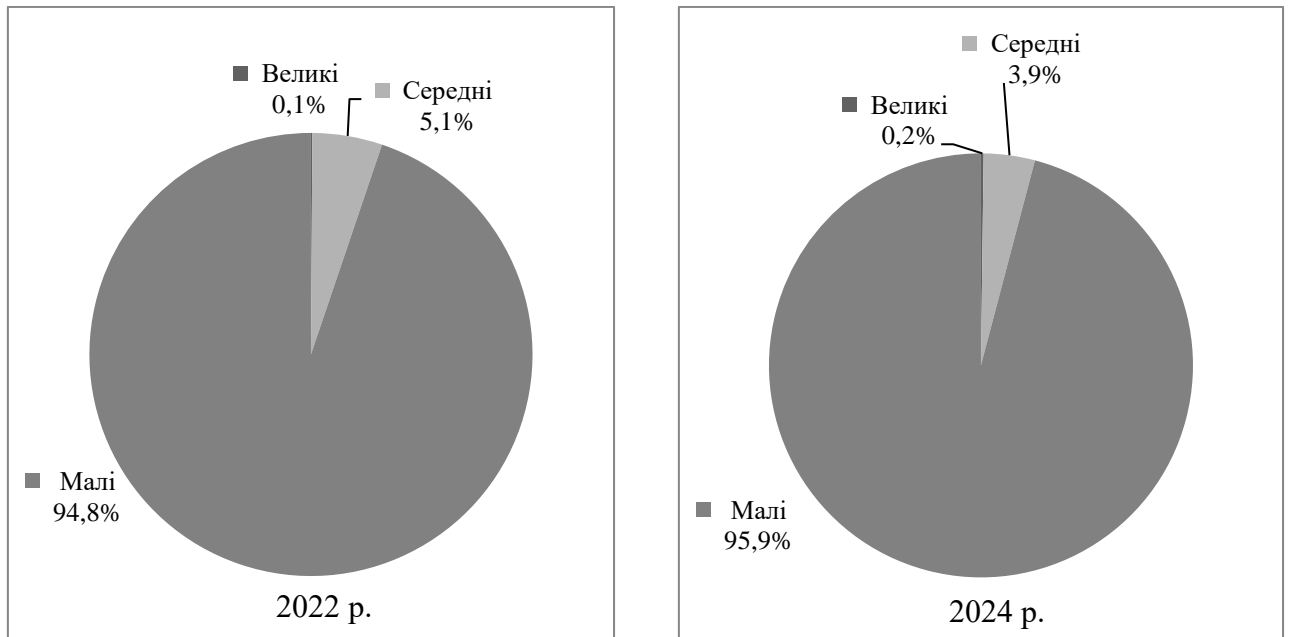

Рис. 2.1 Розподіл підприємств сільського, лісового та рибного господарства за розмірами

Джерело: побудовано за даними [167]

Домінування малих форм господарювання (95,9 %) свідчить про обмеженість інвестиційного маневру в галузі, низьку капіталізацію більшості учасників ринку, що суттєво обмежує їхні можливості щодо розширеного відтворення техніко-технологічного потенціалу та впровадження ресурсозберігаючих інновацій.

Для малих підприємств пріоритетним є інтенсивне використання наявних обмежених ресурсів, тоді як можливості для стратегічного розвитку через масштабну модернізацію чи диверсифікацію залишаються доступними лише для вузького кола середніх (3,9 %) та великих (0,2 %) підприємств, що у свою чергу обумовлює специфіку ресурсного менеджменту в аграрному секторі.

Надвисока частка малих структур вказує на потребу в розробці специфічних моделей управління, орієнтованих на кооперацію та державну підтримку, як інструментів компенсації дефіциту власних ресурсів, що у свою чергу є ознакою інституційної вразливості потенціалу.

Таким чином, виявлені тенденції можуть свідчити про те, що сучасний стан ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектору характеризується розпорошеністю, а це вимагає розробки адаптивних стратегій управління розвитком, які б враховували обмежені фінансові можливості абсолютної більшості аграрних підприємств України.

Структура аграрного сектору залишається критично залежною від малого бізнесу, що створює соціальну стабільність, але обмежує темпи зростання ВДВ. Основним завданням для зміцнення ресурсного потенціалу є підтримка трансформації мікропідприємств у середні та розвиток кооперації між ними для підвищення їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку.

Для поглибленого вивчення представлених на рисунку 2.1 закономірностей проаналізуємо показник концентрації підприємств сільського, лісового та рибного господарства як добувних галузей за класифікацією Державної служби статистики, що має характеризувати структурне співвідношення кількості мікро- та великих підприємств (табл. 2.3). Це допоможе зрозуміти, наскільки «розпорошеним» є ресурсний потенціал і яке навантаження лягає на великих гравців ринку досліджуваної галузі у контексті її стабілізації.

Стрімке зменшення показника співвідношення мікро- та великих підприємств з 878 у 2021 до 422 у 2024 році свідчить про те, що великі підприємства стають більш значущими в структурі галузі. Це означає, що ресурсний потенціал стає більш концентрованим. Великі підприємства швидше відновлюються та нарощують потужності, тоді як мікробізнес демонструє вищу вразливість до воєнних ризиків.

Незважаючи на те, що мікропідприємства становлять понад 83 % ринку, їхня здатність генерувати високу ВДВ залишається низькою через обмежені ресурси. Великі підприємства, навпаки, маючи більший доступ до технологій, стають «острівцями стабільності» для всього сектору економіки.

Така висока концентрація (коли на одне велике підприємство припадає аж 422 мікрооб'єкти) вказує на відсутність «міцного середнього» суб'єкту

господарювання. Це робить аграрний сектор України менш гнучким: великі компанії занадто залежні від об'єктів логістичної інфраструктури, а мікропідприємства занадто слабкі для самостійного експорту.

Таким чином, аналіз концентрації підприємств за їх розмірами підтверджує зміну архітектури аграрного сектору. Зменшення чисельності мікропідприємств у розрахунку на одне велике підприємство майже вдвічі свідчить про вимушену консолідацію ресурсного потенціалу. У перспективі це може сприяти технологічному оновленню галузі, проте потребує зваженої державної політики для недопущення монополізації земельних та фінансових ресурсів великими агрохолдинговими структурами.

Проведене дослідження динаміки та структури розвитку аграрного сектору України протягом 2010–2025 років у складі комплексної галузі сільського, лісового та рибного господарства, дозволяє сформулювати системне бачення трансформації його ресурсного потенціалу.

Аналіз динаміки валової доданої вартості підтвердив статус галузі як стратегічного донора економіки, схильного до економічної стійкості та воєнної трансформації. Попри безпрецедентний шок 2022 року, коли ВДВ скоротилася на 144,2 млрд грн, уже у 2023 році галузь продемонструвала ознаки адаптації, збільшивши номінальний обсяг доданої вартості до 500,5 млрд грн. Це стало можливим завдяки гнучкому управлінню ресурсним потенціалом та переорієнтації на більш рентабельні експортні культури.

Має місце інституційна стабільність при зниженні ефективності. Виявлено парадокс: на тлі зниження частки агросектору у ВВП до 7,5% (найнижчий показник за останні 10 років), кількість зареєстрованих юридичних осіб продовжує зростати (темп зростання 118,36 % до 2025 року). Це свідчить про високу життєздатність сектору, проте вказує на «розмивання» ресурсів – створення нових підприємств поки що не забезпечує пропорційного зростання реального економічного внеску в масштабах держави.

Спостерігається поляризація структури підприємств. Аналіз розподілу за розмірами суб'єктів господарювання виявив критичне домінування

мікропідприємств (понад 83 % ринку) при одночасному скороченні «середнього класу» агробізнесу. Розрахунок показника концентрації показав, що у 2024 році на одне велике підприємство припадає 422 мікросуб'єкти (проти 804 у 2021 р.). Така консолідація ресурсів у руках великого капіталу підвищує технологічну стійкість галузі, але створює ризики для розвитку дрібного фермерства.

Сучасний стан галузі характеризується переходом від екстенсивного зростання до моделі виживання. Перспективи відновлення ресурсного потенціалу та його подальший розвиток потребують якісної трансформації: від простого нарощування кількості підприємств до інтенсифікації використання ресурсів. Ключовими напрямками мають стати відновлення пошкодженого земельного фонду, стимулювання переробки сировини всередині країни та підтримка середніх підприємств як найбільш стабільної ланки аграрного устрою.

Основою ресурсного потенціалу аграрного сектора є земельні ресурси. Для оцінки трансформаційних процесів у землекористуванні необхідно проаналізувати динаміку та внутрішню структуру земельного фонду. У таблиці 2.4 представлено розподіл сільськогосподарських угідь України за видами та їх питому вагу у загальній площі протягом 2000–2020 років.

Вибір часового горизонту дослідження (2000–2020 рр.) обумовлений необхідністю аналізу цілісного періоду розвитку аграрного сектору до моменту запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення та початку повномасштабної військової агресії. Використання статистичних даних до 2020 року дозволяє забезпечити порівнянність показників та об'єктивність висновків щодо трансформації ресурсного потенціалу в умовах відносної стабільності правового та безпекового середовища.

Після початку повномасштабної воєнної агресії у лютому 2022 року, Державна служба статистики України обмежила оприлюднення частини статистичної інформації з міркувань безпеки.

Таблиця 2.4

Динаміка та структура площі сільськогосподарських угідь в Україні (на початок року)

Роки	Сільсько-господарські угіддя, тис. га	у тому числі									
		рілля		сіножаті		пасовища		перелоги		багаторічні насадження	
		тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
2000	41829,5	32669,9	78,1	2336,4	5,6	5501,6	13,2	376,4	0,9	945,2	2,3
2005	41763,8	32482,2	77,8	2438,0	5,8	5530,1	13,2	409,7	1,0	903,8	2,2
2010	41596,4	32478,4	78,1	2409,8	5,8	5489,7	13,2	320,8	0,8	897,7	2,2
2015	41511,7	32531,1	78,4	2407,3	5,8	5441,0	13,1	239,4	0,6	892,9	2,2
2017	41504,9	32543,4	78,4	2402,9	5,8	5430,9	13,1	230,6	0,6	897,1	2,2
2018	41489,3	32544,3	78,4	2399,4	5,8	5421,5	13,1	229,3	0,6	894,8	2,2
2019	41329,0	32698,5	79,1	2294,4	5,6	5282,6	12,8	190,5	0,5	863,0	2,1
2020	41310,9	32757,3	79,3	2283,9	5,5	5250,3	12,7	166,7	0,4	852,7	2,1

Джерело: сформовано за даними [165, с. 47]

Дані за 2021 рік часто є неповними, а з 2022 року збір статистики на тимчасово окупованих територіях та в зонах бойових дій став фізично неможливим. 1 липня 2021 року в Україні відкрився ринок земель сільськогосподарського призначення. Це спричинило активну перереєстрацію прав власності та зміну цільового призначення багатьох ділянок. Дані до 2020 року включно представляють собою завершений і цілісний етап «доринкового» функціонування земельного потенціалу, що дозволяє зробити об'єктивні висновки про попередню модель землекористування.

Станом на 2020 рік Україна володіла найбільш повною верифікованою інформацією про структуру угідь. Подальші дані (2021–2024 рр.) мають значну похибку через замінування земель, їх відведення під фортифікаційні споруди та фізичне руйнування ґрунтового покриву внаслідок бойових дій, що робить їх порівняння з мирним періодом некоректним у межах одного динамічного ряду.

Аналіз даних таблиці 2.4 свідчить про високий рівень розораності земель в Україні, який наприкінці досліджуваного періоду сягнув 79,3 %. Протягом 2000–2020 рр. спостерігається тенденція до

поступового скорочення загальної площі сільськогосподарських угідь (на 518,6 тис. га), що супроводжується зростанням частки ріллі на тлі зменшення площ сіножатей, пасовищ та багаторічних насаджень. Особливо критичним є скорочення площі перелогів (більш ніж удвічі), що вказує на інтенсифікацію використання земель та посилення антропогенного навантаження на ґрунти, що необхідно враховувати при формуванні стратегії сталого розвитку аграрних підприємств. Розрахунок показників інтенсивності динаміки земельних ресурсів свідчить, що за 20 років статистичних спостережень площа сільськогосподарських угідь в Україні скоротилася на 1,24 % у відносному або на 518,6 тис. га у абсолютному виразі. В середньому площа угідь щороку зменшувалася на 25,9 тис. га. Попри загальне скорочення угідь, площа ріллі зросла на 0,27 % або на 87,4 тис. га у абсолютному виразі, що підтверджує курс на інтенсивне рослинництво.

Площа перелогів зменшилася на 55,7 %, що свідчить про те, що майже всі вільні землі були залучені в активний обробіток. Площа багаторічних насаджень скоротилася на 9,8 % (з 945,2 до 852,7 тис. га), що вказує на деградацію садової інфраструктури протягом періоду спостережень.

Детальний аналіз динаміки ресурсного потенціалу (табл. 2.4) дозволяє констатувати сталу тенденцію до зростання інтенсивності землекористування. Розраховані темпи приросту свідчать, що при загальному скороченні сільськогосподарських угідь на 1,24 %, площа найбільш продуктивного виду земель – ріллі – зросла на 87,4 тис. га. Особливе занепокоєння викликає стрімке скорочення площ перелогів більш, ніж удвічі, що суттєво звужує можливості для природного відновлення родючості ґрунтів та свідчить про вичерпання екстенсивних шляхів розширення виробництва.

Для наочного представлення масштабів використання земельних ресурсів та співвідношення різних категорій угідь доцільно розглянути побудовану гістограму (рис. 2.2). Графічне відображення динаміки площ дозволяє чітко ідентифікувати домінуючі елементи в структурі земельного

фонду України та оцінити стабільність землекористування протягом 2000 – 2020 років.

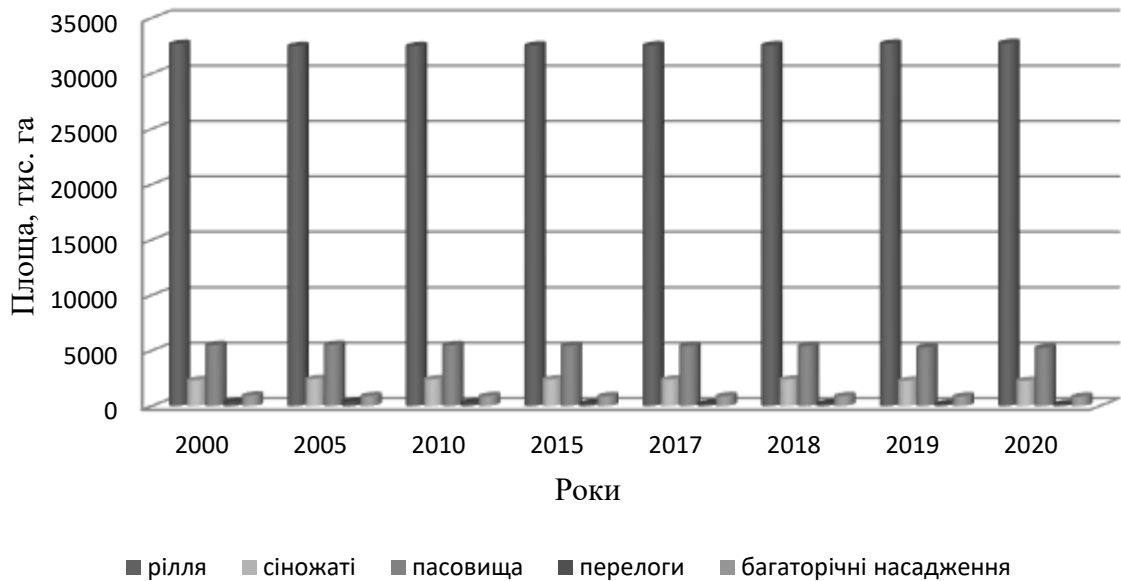

Рис.2.2. Динаміка площі сільськогосподарських угідь в Україні

Побудовано автором за даними джерела [165] та таблиці 2.4

Візуалізація даних на рисунку 2.2 підтверджує критичну диспропорцію у структурі сільськогосподарських угідь України. На графіку чітко виділяється абсолютне домінування ріллі (найвищі стовпці), обсяги якої залишаються стабільно високими (понад 32 млн га), тоді як інші категорії угідь займають незначну частку.

Особливо помітними є такі тенденції:

- статичність структури, що попри незначні коливання, загальний профіль землекористування за 20 років фактично не змінилася та свідчить про «закостеніння» інтенсивної моделі аграрного виробництва;
- низька питома вага кормових угідь, про що свідчать стовпці, які відповідають за сіножаті та пасовища та які є значно нижчими, що вказує на обмежений потенціал для розвитку пасовищного тваринництва;
- мінімальний резерв розширення землекористування, про що сигналізує категорія «перелоги», яка на графіку майже непомітна, та підкреслює відсутність земель, які виведені з інтенсивного обробітку для відновлення.

Таким чином, графічний аналіз підтверджує необхідність екологізації аграрного виробництва та впровадження заходів із консервації деградованих земель.

Як видно з кругової діаграми (рис. 2.3), у 2020 році у структурі землекористування домінує рілля, що становить переважну більшість земельного потенціалу (79,3 %).

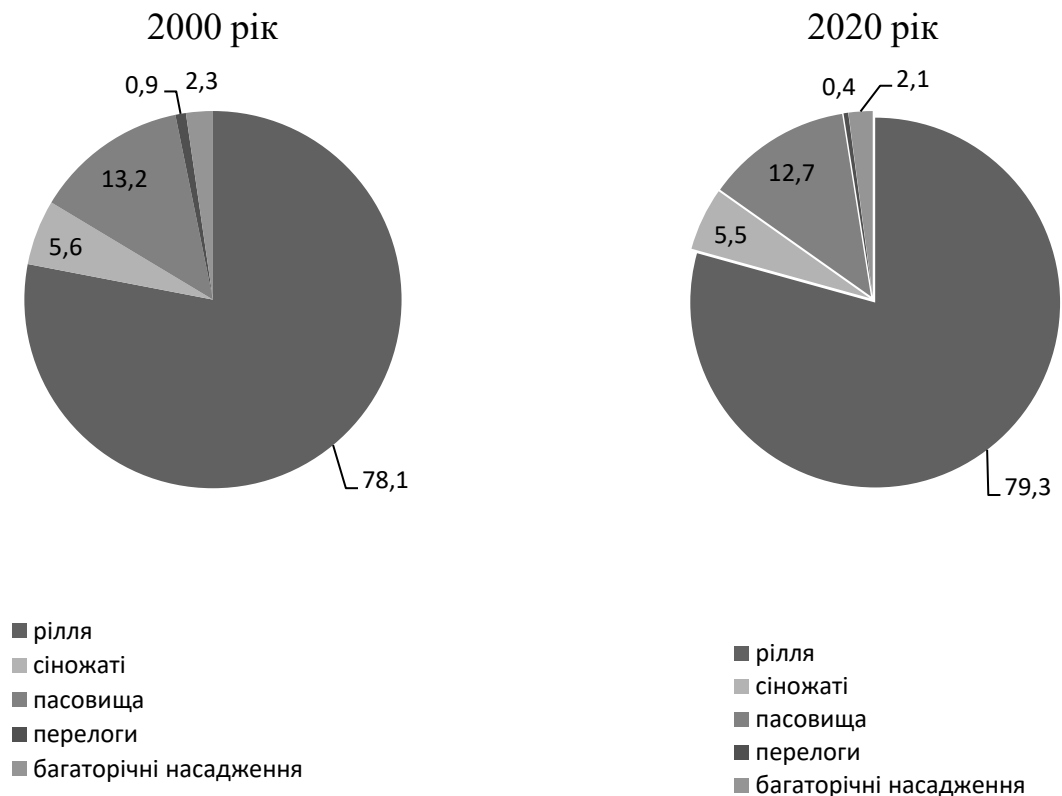

Рис. 2.3. Структура площі сільськогосподарських угідь в Україні (на початок року)

Побудовано автором за даними джерела [165]

Це підкреслює вузьку спеціалізацію аграрного сектору України на виробництві продукції рослинництва. Зростання коефіцієнта інтенсивності з 0,78 до 0,79 свідчить про посилення експлуатації земельного потенціалу. Значення понад 0,7 вважається критичним з точки зору екологічної рівноваги, що вказує на надмірну розораність територій.

Представлені на графіках (рис. 2.2 та 2.3) дані дозволяють зробити висновок про сформовану так звану тенденцію «ножиць». На графіках помітно, що в останні роки дослідження (2018–2020) площа ріллі почала

зростати, тоді як площі пасовищ та сіножатей скорочувалися. Це свідчить про розорювання кормових угідь.

Мав місце й мінімальний резерв та відсутність вільних земель для екстенсивного розширення без шкоди для екосистеми. На це вказує частка перелогів та багаторічних насаджень, що сукупно складає менше 3 %.

Для наукового дослідження важливо зазначити, що середній по Україні показник розораності (79,3 %) приховує, за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, значні регіональні диспропорції:

- Південний регіон (Херсонська, Миколаївська обл.): найвищий рівень розораності (понад 85-90%). Тут ресурсний потенціал використовується максимально інтенсивно, що вимагає значних інвестицій у меліорацію;

- Центральний регіон (Кіровоградська, Черкаська обл.): «Золотий стандарт» чорноземів, де розораність стабільно висока, а структура угідь орієнтована на експортні зернові культури;

- Полісся та Західний регіон: нижчий рівень розораності (близько 60-65 %), але вища частка сіножатей та пасовищ, що сприяє розвитку тваринництва [91].

Диференціація ресурсного потенціалу за регіонами свідчить про те, що інтенсифікація землекористування в Україні досягла свого максимуму в південних та центральних областях. Подальше нарощування виробництва за рахунок розширення ріллі (коефіцієнт інтенсивності 0,793) є неможливим без порушення екологічних норм, що обумовлює необхідність переходу до інноваційних технологій збереження родючості.

Ефективність використання земельних ресурсів та інтенсивність сільськогосподарського виробництва значною мірою залежать від структури землекористування. Важливим аспектом дослідження є аналіз розподілу підприємств за розмірами площ, оскільки концентрація земельного капіталу безпосередньо впливає на спеціалізацію господарств та їхню здатність впроваджувати сучасні агротехнології. У таблиці 2.5 представлено групування

сільськогосподарських підприємств України за розміром площі угідь, що дозволяє відстежити структурні зміни в аграрному секторі протягом 2022–2024 років.

Таблиця 2.5

Групування підприємств України за розміром площі сільськогосподарських угідь

Групи підприємств за розміром площі с.г. угідь, га	Кількість підприємств				Площа сільськогосподарських угідь				
	2022 р.		2024 р.		2022 р.		2024 р.		
	одиниць	% до підсумку	одиниць	% до підсумку	тис. га	% до підсумку	тис. га	% до підсумку	Середня площа на 1 підприємство, га
До 10,0	1720	5,8	1438	4,8	11,5	0,1	9,9	0,1	6,9
10,1 – 20,0	2099	7,1	1925	6,4	32,6	0,2	30	0,2	15,6
20,1-50,0	6655	22,5	6557	21,8	247	1,4	241	1,4	36,8
50,1-100,0	3939	13,3	4386	14,6	286,3	1,7	318,3	1,8	72,6
100,1 – 500,0	7904	26,7	8434	28,0	1924,8	11,1	2014,5	11,5	238,9
500,1-1000,0	2766	9,3	2815	9,3	1980,8	11,5	2021,7	11,6	718,2
1000,1-5000,0	4055	13,7	4075	13,5	8459,6	49,0	8494	48,7	2084,4
понад 5000,0	493	1,7	487	1,6	4331,8	25,1	4313,8	24,7	8857,9
Усього	29631	100,0	30117	100,0	17274	100,0	17443,2	100,0	579,2

Побудовано за даними джерел [165, с. 222; 167, с. 136]

Аналіз даних таблиці свідчить про збереження сталої тенденції до поляризації аграрного сектору України. Попри складні умови воєнного часу, загальна кількість підприємств у 2024 році зросла на 1,6 % (з 29 631 до 30 117 одиниць), що супроводжувалося незначним збільшенням сукупної площі оброблюваних угідь (на 169,2 тис. га).

Групування дозволило виявити деякі основні тенденції: домінування великого землеволодіння, основою стабільності є середній сегмент, має місце стійкість структури. Найбільш вражаючим є той факт, що лише 15,1 % підприємств (групи понад 1000 га) контролюють 73,4 % усієї площі сільськогосподарських угідь країни. Зокрема, надвеликі господарства (понад 5000 га), складаючи лише 1,6 % від загальної кількості суб'єктів, акумулюють

майже чверть земельного фонду (24,7 %). Це підтверджує високий рівень концентрації земель у руках агрохолдингів та великих компаній.

Найчисельнішою групою є підприємства середнього сегменту з площею 100,1 – 500,0 га, частка яких у 2024 році зросла до 28,0 %. Також спостерігається позитивна динаміка в групі 50,1–100,0 га (збільшення кількості на 447 одиниць). Це свідчить про поступове зміцнення середніх фермерських господарств.

Найменші господарства (до 10 га) демонструють тенденцію до скорочення як за кількістю (на 282 одиниці), так і за площею. Вони складають 4,8 % ринку за кількістю, але обробляють лише критично малу частку земель (0,1 %), що підкреслює їхню вразливість перед економічними викликами.

Попри зміну зовнішніх обставин, частка кожної групи в структурі площ майже не змінилася (коливання в межах 0,1–0,4 %). Це вказує на консервативність земельного ринку та усталеність орендних відносин.

Для більш точної оцінки масштабів виробництва розраховано середню площу угідь на одне підприємство у кожній групі. Це дає змогу побачити реальний розрив між дрібним фермером та великим агровиробником. Розрахунки показують колосальну різницю в ресурсному забезпеченні. Середній розмір підприємства в групі понад 5000 га становить 8 858 га, що у 1284 рази перевищує середню площу господарств найменшої групи (6,9 га). Такий розрив визначає нерівні умови конкуренції щодо доступу до кредитних ресурсів, ринків збуту та можливостей закупівлі дорогої сільськогосподарської техніки.

Щодо визначення типового профілю господарства, то середній показник по всій сукупності (579,2 га) є дещо викривленим через вплив великих агрохолдингів. Статистично медіанне підприємство в Україні належить до групи 100–500 га, де середній розмір площі землекористування становить 238,9 га. Саме цей сегмент можна вважати основою українського фермерства.

У групі 1000–5000 га середній розмір площі землекористування становить 2 084 га. Це оптимальний розмір для ведення інтенсивного рослинництва з високим рівнем автоматизації, що й пояснює, чому ця група контролює майже половину (48,7 %) земельного фонду України.

Середня площа 6,9 га та 15,6 га у перших двох групах свідчить про економічну стійкість дрібних груп і те, що ці господарства є радше сімейними фермами або перехідними формами від ОСГ (особистих селянських господарств) до товарного виробництва. Їхня діяльність часто обмежується вирощуванням нішевих культур або овочівництвом, де не потрібні значні площі ріллі.

Розрахований середній розмір угідь підтверджує, що аграрний сектор України чітко розділений на дві моделі: експортно-орієнтовану (підприємства із середнім банком землі понад 2000 га) та локально-фермерську (з банком землі до 250 га).

Структура землекористування в Україні залишається асиметричною: переважна більшість земель обробляється великими та середніми підприємствами, що орієнтовані на експорт, тоді як дрібні виробники відіграють другорядну роль у загальному земельному балансі, хоча їхня кількість залишається значною.

Розглянуті вище земельні ресурси як основний засіб виробництва в аграрному секторі, складають фундаментальну частку активів аграрної сфери, проте в структурі ресурсного потенціалу вони функціонують у нерозривній єдності з матеріально-речовими елементами. Ефективність управлінських рішень щодо використання землі прямо детермінується станом, віковою структурою та технологічним рівнем основних засобів, аналіз яких на макрорівні дозволить виявити системні ризики технічного занепаду галузі.

Ефективність управління використанням земельного фонду залежить безпосередньо від рівня техніко-технологічного забезпечення, що робить аналіз основних засобів ключовим для оцінки аграрного ресурсного потенціалу. Зростання вартості основних засобів в сільському, лісовому та

рибному господарстві на 46,7 % (до 792,9 млрд грн) за 2020–2024 роки значно випереджає загальноекономічні темпи у розмірі 18,1 % (табл. 2.6). Це свідчить про високу капіталомісткість галузі.

Таблиця 2.6

Динаміка основних засобів та ступеня їх зносу в Україні (на кінець року, млн. грн)

Показники	Роки					2024 р. до 2020, %
	2020	2021	2022	2023	2024	
Усього в економіці	10577278	11041318	10654555	11602929	12490432	118,1
у тому числі у сільському, лісовому та рибному господарстві	540463	595908	609731	692632	792866	146,7
Вартість нових основних засобів, що надійшли за рік усього	376384	361787	251827	394045	425828	113,1
у тому числі у сільському, лісовому та рибному господарстві	45402	54600	27205	48187	46436	102,3
Ступінь зносу основних засобів, % усього	58,5	57,7	56,4	56,0	55,0	-3,5
у тому числі у сільському, лісовому та рибному господарстві	40,2	41,1	43,8	45,7	45,7	5,5

Сформовано за джерелом [167, с.120 – 122]

Незважаючи на відновлення інвестиційної активності після спаду у 2022 році, зростання ступеня зносу в агросекторі до 45,7 % сигналізує про необхідність модернізації через пошкодження та знос активів. Попри це, аграрний сектор залишається більш модернізованим порівняно із середнім показником по економіці (55,0 %).

Представлені у таблиці 2.6 дані дозволяють оцінити техніко-технологічний потенціал аграрного сектору на тлі загальноекономічних тенденцій в Україні за 2020–2024 роки.

Мають місце випереджаючі темпи капіталізації аграрного сектору економіки України. Порівняльний аналіз свідчить, що сільське, лісове та рибне господарство демонструє значно вищу динаміку приросту вартості основних засобів, ніж економіка в цілому. Якщо загальна вартість основних засобів в Україні за досліджуваний період зросла на 18,1 %, то в аграрному секторі цей показник досяг 46,7 % (з 540,5 млрд грн до 792,9 млрд грн). Це підтверджує статус аграрного виробництва як одного з найбільш капіталомістких та пріоритетних напрямів інвестування, навіть у надскладних умовах воєнного стану.

Дані про надходження нових основних засобів чітко фіксують «інвестиційний шок» 2022 року. Обсяг оновлення в агросекторі скоротився вдвічі порівняно з 2021 роком (з 54,6 млрд грн до 27,2 млрд грн). Проте вже у 2023–2024 роках спостерігається адаптація галузі: обсяги введення нових основних засобів повернулися до довоєнного рівня (46,4 млрд грн у 2024 р.). Це свідчить про високу життєздатність агробізнесу та критичну необхідність заміни втраченої або пошкодженої техніки та елеваторного обладнання. Найбільш тривожним показником є розбіжність у трендах зносу. У цілому по економіці спостерігається формальне зниження ступеня зносу з 58,5 % до 55,0 %. Це може бути пов'язано з масштабним списанням повністю зношених активів, що були знищені або залишилися на окупованих територіях. В аграрному секторі, навпаки, ступінь зносу зріс з 40,2 % до 45,7 % (на 5,5 відсоткових пунктів.). Це критичний сигнал, який вказує на те, що темпи фізичного та морального старіння техніки випереджають темпи її оновлення. Попри закупівлю нових засобів (індекс 102,3 %), інтенсивна експлуатація наявного парку та неможливість повноцінного сервісного обслуговування в окремих регіонах призводять до поступового технічного занепаду матеріальної бази.

Співвідношення вартості нових основних засобів та їх загальної вартості в аграрному секторі у 2024 році становило приблизно 5,8 %. Такий рівень

оновлення є недостатнім для повної модернізації галузі, особливо враховуючи перехід на енергозберігаючі технології та точне землеробство.

Але при цьому аграрний сектор залишається «локомотивом» інвестицій з огляду на забезпечення вагомої частки в структурі необоротних активів країни. Проте його розвиток має екстенсивний характер. Зростання ступеня зносу на тлі збільшення вартості активів свідчить про інфляційне збільшення вартості основних засобів (через зростання цін на імпортну техніку та валютні коливання) при реальному фізичному старінні технічної бази.

З огляду на зростаючий знос, галузь потребує активізації програм лізингу та пільгового кредитування для технічного переозброєння, без якого неможливе подальше інтенсивне використання земельних ресурсів.

Частка основних засобів аграрної сфери у загальній структурі економіки зросла з 5,1 % до 6,3 %. Це підтверджує, що на тлі загального скорочення промислового потенціалу країни через війну, аграрний сектор виявився найбільш стійким і зберіг (та навіть наростив) свою майнову базу.

Попри зростання загальної вартості активів, частка агросектору в «нових» основних засобах дещо скоротилася з 12,1 % у 2020 році до 10,9 % у 2024 році. Це свідчить про те, що інші сектори (наприклад, енергетика чи логістика, що потребують термінового відновлення) почали відтягувати на себе більшу частку інвестиційного капіталу держави та міжнародних донорів.

Аграрний сектор демонструє унікальну ситуацію: його частка становить лише 6,3 % у загальній вартості майна країни, але при цьому він генерує майже 11 % усіх нових інвестицій в обладнання та техніку. Це вказує на надзвичайно високу швидкість обігу капіталу та вищу мотивацію аграріїв до оновлення, ніж у середньому по іншим галузям.

Таким чином, аграрний сектор є критично важливим для процесу відтворення основного капіталу України. Однак тенденція до зниження частки нових надходжень (з 12,1 % до 10,9 %) на тлі стрімкого зростання зносу (до 45,7 %) створює ризик «технічного голоду» у майбутньому. Без збереження темпів інвестування, зафіксованих у 2021 році, галузь може втратити

спроможність до інтенсивного обробітку земель, що був виявлений в ході аналізу земельних ресурсів.

Аналіз стану та зносу основних засобів підтвердив гостру потребу галузі у технічному переозброєнні. Проте реалізація стратегії модернізації безпосередньо залежить від обсягів капітальних вкладень. Саме показник капітальних інвестицій відображає реальні фінансові потоки, спрямовані на створення, реконструкцію та придбання активів, що формують майбутній ресурсний потенціал підприємств аграрного сектору. Розглянемо динаміку цих інвестицій у таблиці 2.7.

Представлені дані дозволяють оцінити інвестиційний клімат в Україні протягом останнього десятиліття та виявити специфіку фінансування аграрного сектору в умовах воєнних викликів.

З позиції аналізу довгострокової динаміки та загальних трендів слід відзначити, що за період 2015–2024 рр. обсяг капітальних інвестицій в економіку України зріс у 2,7 рази, сягнувши 743 млрд грн. Сільське господарство демонструє майже ідентичний коефіцієнт зростання (2,67), що підкреслює синхронність галузі із загальнодержавними економічними циклами. Найвищий рівень інвестиційної активності зафіксовано у 2024 році (80,6 млрд грн), що свідчить про поступовий вихід із кризи, спричиненої початком повномасштабної війни.

Аграрний сектор виявився більш стійким до «шоку», спричиненого воєнною агресією 2022 року порівняно з економікою в цілому: загальні капітальні інвестиції в країні скоротилися до 60,8 % від рівня попереднього року, у той час як інвестиції в сільське господарство скоротилися менш суттєво – до 73,5 %. Це підтверджує стратегічну важливість галузі: аграрії продовжували інвестувати в активи навіть у період найвищої невизначеності, щоб забезпечити безперервність виробничого циклу.

Відносно структурної концентрації капіталу слід відзначити, що переважна більшість інвестицій у секторі (понад 98 % у 2024 році)

зосереджена саме у сфері сільського господарства та мисливства (79,1 млрд грн із 80,6 млрд грн).

Таблиця 2.7

Капітальні інвестиції в економіці України і сільському, лісовому та рибному господарстві, млн грн

Показники	Роки						Коефіцієнт зростання у 2024 до 2015 р.
	2015	2020	2021	2022	2023	2024	
Усього	273116	508217	673899	409660	627281	743016	2,72
Темп зростання до попереднього року, %	х	у 1,9 раз більше	132,6	60,8	153,1	118,5	х
у тому числі сільське, лісове та рибне господарство	30155	50680	69950	51439	65432	80588	2,67
Темп зростання до попереднього року, %	х	168,1	138,0	73,5	127,2	123,2	х
з них: сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	29310	50189	67993	49612	63849	79130	2,70
Темп зростання до попереднього року, %	х	у 1,7 раз більше	135,5	73,0	128,7	123,9	х
у тому числі довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	2762	5247	5824	5192	7101	5460	1,98
Темп зростання до попереднього року, %	х	у 1,9 раз більше	111,0	89,1	136,8	76,9	х
Частка сільського, лісового та рибного господарства у загальних інвестиціях, %	11,0	10,0	10,4	12,6	10,4	10,8	х

Сформовано за даними джерела [167, с.182-183]

Це свідчить про те, що лісове та рибне господарство залишаються недоінвестованими, а основний капітал спрямовується у рослинництво та тваринництво як найбільш прибуткові та експортно-орієнтовані підгалузі.

Відзначається й критичний стан довгострокових біологічних активів (багаторічні насадження, продуктивне стадо). Це єдина позиція, коефіцієнт зростання якої за 10 років (1,98) значно відстає від загальногалузевого (2,67). У 2024 році зафіксовано суттєве скорочення капітальних інвестицій у цей напрям – до 76,9 % порівняно з попереднім роком.

Таким чином, результати проведеного аналізу свідчать, що аграрії віддають перевагу інвестиціям у техніку та обладнання (швидка окупність), тоді як довгострокові проєкти (садівництво, розведення худоби) сприймаються як занадто ризиковані в умовах війни. Це створює загрозу для диверсифікації аграрного виробництва у майбутньому. Сільське господарство зберігає статус інвестиційного пріоритету, демонструючи швидке відновлення (темп зростання 123,2 % у 2024 році). Галузь краще за інші сектори долає кризові падіння, що обумовлено світовим попитом на продовольство. Скорочення вкладень у біологічні активи свідчить про зміну стратегії бізнесу на користь «швидких» культур (зернові, олійні) та відмову від тривалих інвестиційних циклів, що може призвести до розбалансування галузі в довгостроковій перспективі. Протягом останнього десятиліття частка агросектору в обсязі інвестицій стабільно коливається в межах 10–12 %. Це свідчить про те, що кожна десята гривня інвестицій в Україні спрямовується саме в аграрний сектор. Такий показник є одним із найвищих серед галузей реального сектору економіки (після промисловості).

У перший рік повномасштабного вторгнення частка агросектору зросла до 12,6 %. Це пояснюється не стільки стрімким зростанням інвестицій у саму галузь, скільки більш суттєвим скороченням інвестицій в інші сектори (наприклад, металургію чи будівництво), які виявилися менш мобільними та вразливішими до воєнних дій. Агробізнес зміг швидше адаптувати свої інвестиційні програми.

Хоча аграрний сектор генерує близько 10 -12 % інвестицій, його внесок у ВВП України часто перевищує цю частку (становить понад 10 %, а в окремі роки сягав 12–14 %). Це вказує на вищу віддачу від капіталовкладень в аграрному виробництві порівняно з середнім рівнем по економіці.

Станом на 2024 рік близько 71 % усіх капітальних інвестицій в країні здійснюється за рахунок власних коштів підприємств. В аграрному секторі цей показник часто ще вищий через обмежений доступ до довгострокового кредитування. Така залежність від самофінансування робить інвестиційну активність дуже чутливою до світових цін на зерно та логістичних витрат. Зростання абсолютної вартості інвестицій до 80,6 млрд грн у 2024 році при збереженні частки на рівні біля 11 % свідчить про відновлення інвестиційних потреб в галузі. Проте, як зазначають експерти та науковці [133; 62; 63; 47; 104; 57], обсяг інвестицій має бути значно вищим для розширеного відтворення та виходу на рівень конкуренції з ЄС та становити понад \$150 на 1 га угідь, тоді як зараз він становить близько \$100 [80; 63].

Дослідження динаміки необоротних активів та капітальних вкладень дозволяє перейти до комплексного оцінювання загальної структури активів аграрних підприємств. Важливо визначити співвідношення між постійним та змінним капіталом, оскільки саме оптимальна частка оборотних коштів у структурі балансу гарантує фінансову стійкість та здатність господарств оперативно реагувати на ринкові зміни. Аналіз динаміки активів протягом 2020–2024 років дозволяє оцінити темпи капіталізації галузі та її здатність фінансувати поточну діяльність в умовах воєнних ризиків та обмеженого доступу до зовнішніх запозичень.

Логічним продовженням дослідження ресурсного потенціалу аграрних підприємств є аналіз їхньої майнової бази, що знаходить відображення у структурі активів. Співвідношення між необоротними та оборотними активами демонструє не лише галузеву специфіку сільського господарства, а й адаптивність підприємств до сучасних економічних викликів. Оцінка динаміки та структури активів у сільському, лісовому та рибному господарстві

протягом 2020–2024 років (табл. 2.8) дозволяє визначити пріоритети капіталізації галузі та рівень мобільності її ресурсів.

Таблиця 2.8

Динаміка та структура активів у сільському, лісовому та рибному господарстві України

Показники	Роки									
	2020		2021		2022		2023		2024	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
Усього активів, млн грн	1130305	100,0	1344872	100,0	1441179	100,0	1530605	100,0	1722803	100,0
Необоротні активи	419343	37,1	466671	34,7	465501	32,3	503569	32,9	571970	33,2
Оборотні активи	710962	62,9	878201	65,3	975678	67,7	1027036	67,1	1150833	66,8

Сформовано за даними джерела [167]

Аналіз даних таблиці 2.8 свідчить про сталу тенденцію до зростання загальної вартості активів у галузі. За період 2020–2024 рр. сукупні активи зросли з 1 130,3 млрд грн до 1 722,8 млрд грн, тобто на 52,4 %. Навіть у критичні 2022–2023 роки спостерігалось зростання (на 7,2 % та 6,2 % відповідно), що пояснюється як інфляційними процесами, так і прагненням підприємств зберегти капіталізацію в умовах ризиків.

Серед ключових тенденцій у структурі активів виявлене домінування оборотних активів, переважаюча частка яких є характерною рисою галузі протягом усього періоду дослідження. Якщо у 2020 році оборотні активи становили 62,9 % усього майна, то до 2024 року їхня частка закріпилася на рівні 66,8 %. Це свідчить про високу мобільність ресурсного потенціалу та значну потребу в ліквідних коштах для забезпечення операційного циклу (паливо, добрива, насіння, корми).

Попри фізичне зростання вартості необоротних активів (з 419,3 млрд грн у 2020 р. до 571,9 млрд грн у 2024 р.), їхня питома вага у загальній структурі дещо скоротилася – з 37,1 % до 33,2 %. Найнижчий показник зафіксовано у 2022 році (32,3 %), що було зумовлено втратою частини майна на окупованих

територіях та уповільненням оновлення основних засобів на початку повномасштабного вторгнення.

У 2024 році спостерігалось поступове відновлення частки необоротних активів (зростання на 0,3 відсоткових пунктів порівняно з 2023 роком), що корелює з раніше проаналізованими даними щодо активізації капітальних інвестицій. Це вказує на початок процесів технічної модернізації попри воєнні ризики.

Таким чином, структура активів (капіталу) аграрного сектору залишається переважно «легкою» (з переважанням мобільної частки активів). Співвідношення оборотних і необоротних активів на рівні приблизно 2:1 дозволяє підприємствам підтримувати безперервність виробництва, проте поступове зменшення частки необоротних активів у довгостроковій перспективі може свідчити про ризики фізичного та морального зносу техніко-технологічної бази.

Переважання оборотних активів у структурі майна (майже 67 %) демонструє високу ліквідність підприємств галузі, що дозволяє швидше адаптуватися до змін ринку, проте велика частка запасів у цій структурі робить їх вразливими до коливань цін на продукцію та ризиків зберігання. На тлі цього зниження частки необоротних активів свідчить про те, що бізнес фокусується на виживанні, вкладаючи кошти в насіння, добрива та засоби захисту рослин (ЗЗР), а не в масштабне будівництво чи оновлення інфраструктури.

Приріст загальних активів у 2024 році в абсолютному виразі на майже 200 млрд грн порівняно з попереднім роком є ознакою фінансового оздоровлення галузі та накопичення ресурсів для подальшого розвитку.

Розрахунок коефіцієнта маневреності робочого капіталу є надзвичайно важливим в аналізі стану ресурсного потенціалу аграрних підприємств, оскільки дозволяє зрозуміти, наскільки гнучко ці підприємства можуть розпоряджатися своїми ресурсами та швидко реагувати на ринкові шоки, як це має місце в аграрному секторі України.

Показники таблиці 2.9 свідчать про високу фінансову гнучкість: показник на рівні 0,63 – 0,67 є достатньо високим для реального сектору економіки.

Таблиця 2.9

Динаміка коефіцієнта маневреності оборотних активів підприємств сільського, лісового та рибного господарства України

Роки	Коефіцієнт маневреності	Приріст (зменшення) до попереднього року	Характеристика стану маневреності
2020	0,629	x	Кожна гривня активів мобільна на 63 %
2021	0,653	0,024	Зростання ліквідності через високу прибутковість 2021 року
2022	0,677	0,024	Вимушене накопичення запасів готової продукції на складах
2023	0,671	-0,006	Початок розблокування логістики та збуту
2024	0,668	-0,003	Початок стабілізації структури капіталу

Розраховано автором за даними державної служби статистики [167]

Це обумовлює те, що аграрний бізнес України є надзвичайно динамічним: більша частина капіталу не «заморожена» в знаряддях праці, а перебуває в обігу. Це дозволяє підприємствам швидко змінювати структуру виробництва або забезпечувати його диверсифікацію.

Зростання маневреності у 2022 році було «штучним» і негативним за суттю. Це не були вільні кошти, а заблокована продукція, яку неможливо було вивезти та реалізувати. Це призвело до дефіциту готівки при формальному зростанні вартості активів.

Незначне зниження коефіцієнта до 0,668 на тлі зростання необоротних активів (що демонстрували показники в попередній таблиці) – це позитивний сигнал. Він свідчить про те, що бізнес почав виводити кошти із запасів і знову

вкладати їх у розвиток (техніку, елеватори, сховища для продукції, обладнання, інфраструктуру).

Динаміка активів підтверджує адаптивну модель українського агросектору. Підприємства свідомо підтримують високу частку оборотних засобів, що виконує роль фінансового стабілізатора.

Однак, тривале утримання коефіцієнта маневреності на рівні понад 0,65 при одночасному старінні основних засобів (що виявлено раніше) вказує на те, що галузь функціонує в режимі «короткого планування». Для стабільного майбутнього необхідно, щоб частина оборотних активів (прибутків від реалізації) трансформувалася у необоротні активи (модернізацію), поступово знижуючи коефіцієнт до оптимальних для агросектору 0,55 – 0,60.

Ефективність формування ресурсного потенціалу залежить не лише від структури активів, а й від джерел їх фінансування. Співвідношення власного та залученого капіталу визначає рівень фінансової незалежності аграрних підприємств та їхню здатність до саморозвитку та відображає рівень залежності галузі від зовнішнього фінансування та спроможність власників підтримувати бізнес у критичні періоди. Аналіз даних балансу підприємств в частині пасивів у 2020–2024 роках (табл. 2.10) дозволяє встановити, наскільки аграрний сектор зберіг свою фінансову автономію в умовах нестабільності банківського кредитування та воєнних ризиків.

Аналіз структури пасивів у сільському, лісовому та рибному господарстві України за 2020–2024 роки свідчить про високу фінансову стабільність галузі, де частка власного капіталу зросла до 58,4 % на кінець 2024 року. Попри значну залежність від поточних зобов'язань (34,4–39,0 %), стабільно низька частка довгострокових кредитів (6,5–7,2%) вказує на переважання операційного фінансування над стратегічними інвестиціями.

Таким чином, аграрний сектор України зберігає високий рівень фінансової незалежності. Понад половина всіх ресурсів галузі сформована за рахунок власних коштів (нерозподіленого прибутку та статутного капіталу).

Таблиця 2.10

Структура пасивів (джерел формування капіталу) в сільському, лісовому та рибному господарстві України

Статті пасиву	Роки									
	2020		2021		2022		2023		2024	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Усього пасивів	1130,3	100,0	1344,9	100,0	1441,2	100,0	1530,6	100,0	1722,8	100,0
Власний капітал	612,6	54,2	7961,6	59,2	809,9	56,2	877,0	57,3	1006,1	58,4
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	76,9	6,8	874,2	6,5	99,4	6,9	105,6	6,9	124,0	7,2
Поточні зобов'язання і забезпечення	440,8	39,0	4612,9	34,3	5317,9	36,9	547,9	35,8	592,6	34,4

Сформовано за даними Державної служби статистики [167]

Зростання цієї частки у 2024 році свідчить про те, що підприємства все більше покладаються на самофінансування, мінімізуючи кредитні ризики.

Показник довгострокових зобов'язань залишається стабільно низьким. Частка довгострокових позик коливається в межах 6,5–7,2 %. Це вказує на обмежений доступ аграріїв до інвестиційних кредитів на 5-10 років. Низька частка довгострокового капіталу є стримуючим фактором для масштабної модернізації основних засобів.

Поточні зобов'язання (короткострокові кредити, розрахунки з постачальниками за насіння, паливо тощо) демонструють позитивну тенденцію до зниження частки короткострокової заборгованості з 39 % до 34,4 %. Зменшення боргового навантаження на тлі війни є ознакою фінансової дисципліни та адаптації бізнесу. Підприємства намагаються швидше розраховуватися за зобов'язаннями, щоб уникнути ризиків неплатоспроможності.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ресурсний потенціал галузі в частині засобів виробництва має збалансовану структуру. Переважання

оборотних активів у майні (понад 66 %) знаходить своє відображення у значній частці власних коштів та поточних зобов'язань у пасивах. Це створює гнучку модель фінансування, проте дефіцит довгострокового капіталу обмежує можливості для масштабної технологічної модернізації у довгостроковій перспективі. Таким чином, аграрний сектор має «безпечну» структуру капіталу та залежність від самофінансування. Це обмежує темпи розвитку, але робить галузь стійкою до банкрутств. Для остаточного підтвердження фінансової стійкості формування ресурсного потенціалу необхідно проаналізувати динаміку коефіцієнта фінансової залежності. Цей показник є оберненим до коефіцієнта автономії та демонструє, яка частка активів підприємства сформована за рахунок запозичених коштів. Оцінка рівня фінансового ризику в сільському, лісовому та рибному господарстві протягом 2020–2024 років дозволяє визначити ступінь чутливості галузі до зовнішніх фінансових зобов'язань (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Динаміка коефіцієнту фінансової залежності в сільському, лісовому та рибному господарстві України

Роки	Коефіцієнт фінансової залежності	Приріст (зменшення) до попереднього року	Рівень фінансового ризику
2020	0,458		Помірний
2021	0,408	-0,05	Низький (період високих прибутків)
2022	0,438	0,03	Незначне зростання (через залучення коштів на виживання)
2023	0,427	-0,011	Стабілізація
2024	0,416	-0,011	Найменший рівень залежності за досліджуваний період

Розраховано за даними Державної служби статистики [167]

Дані таблиці 2.11 свідчать про те, що протягом усього досліджуваного періоду галузь зберігала високий рівень фінансової незалежності, оскільки значення коефіцієнта фінансової залежності не перевищувало нормативного

порогу (традиційно $< 0,5$). Проведений аналіз дозволив виявити ключові етапи динаміки фінансової залежності: період оптимальної залежності, адаптації до умов воєнного стану та період стабілізації та відновлення.

Найбільше зниження залежності відбулося у 2021 році (на 0,05 відсоткових пунктів), що було зумовлено рекордною прибутковістю аграрного сектору та можливістю фінансувати ресурси за рахунок власних коштів.

У 2022 році спостерігалось зростання показника до 0,438. Це пояснюється об'єктивною потребою підприємств у залученні кредитних ресурсів (зокрема державних програм підтримки, таких як «Доступні кредити 5-7-9 %») для підтримки операційної діяльності в умовах логістичної кризи та падіння доходів.

Протягом останніх двох років показник демонструє стійке зниження. У 2024 році коефіцієнт досяг значення 0,416, що є найнижчим показником за весь період (окрім 2021 року). Це свідчить про низький рівень фінансового ризику та високу здатність аграрних підприємств розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Таким чином, аналіз підтверджує, що фінансовий менеджмент аграрних підприємств віддає перевагу розвитку ресурсного потенціалу на принципах фінансового консерватизму. Підприємства надають перевагу самофінансуванню, що в умовах нестабільності є виправданою стратегією, оскільки дозволяє мінімізувати ризики банкрутства та зберігати контроль над власними ресурсами навіть під впливом екзогенних шоків.

Узагальнюючи дані про активи як елемент ресурсного потенціалу та пасиви як джерело формування активів, можна зробити висновки, що аграрний сектор України є фінансово самодостатнім. Попри війну мало місце нарощування частки власного капіталу. Висока маневреність активів (67 %) та низька боргова залежність (41 %) обумовлюють потенціал для майбутніх інвестицій. Головна суперечність такої ситуації полягає в тому, що галузь має фінансову базу для розвитку, але через високі ризики спрямовує ці кошти не в

оновлення основних засобів, а в оборотні активи та накопичення власного капіталу як страхового резерву.

Оцінюючи макроекономічні тренди розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору, слід зазначити, що встановлені нами тенденції щодо капіталізації галузі корелюють зі стратегічними орієнтирами, визначеними фахівцями ННЦ «ІАЕ». Зокрема, Ю. О. Лупенко та В. Я. Месель-Веселяк наголошують на тому, що ключовим завданням до 2030 року є перехід від сировинної моделі до виробництва продукції з високою часткою доданої вартості, що вимагає якісного оновлення всього ресурсного потенціалу підприємств [80].

Ефективність використання земельних, матеріальних та фінансових ресурсів, проаналізованих вище, безпосередньо залежить від наявності людського капіталу та забезпеченості підприємств кваліфікованими трудовими ресурсами. В умовах сучасних викликів трудові ресурси стають найбільш дефіцитним і водночас критичним елементом ресурсного потенціалу, динаміка якого в аграрних підприємствах (табл. 2.12) вимагає особливої уваги.

Оцінка динаміки зайнятості в галузі дозволяє визначити масштаб кадрових втрат та адаптаційні можливості аграрного сектору. Трансформація ресурсного потенціалу аграрних підприємств відбувається на тлі загальнонаціональних демографічних змін та міграційних процесів. Аналіз чисельності зайнятих та найманих працівників у сільському, лісовому та рибному господарстві протягом 2010–2024 років (табл. 2.12) дає змогу простежити довгострокові тенденції скорочення пропозиції робочої сили та роль аграрного сектору як стабілізуючого чинника національної економіки.

Дані таблиці відображають складні процеси на ринку праці, що посилилися внаслідок повномасштабного вторгнення, проте також демонструють ознаки відновлення галузі у 2024 році.

Кількість зайнятих у сільському господарстві за досліджуваний період (2010–2024 рр.) скоротилася майже у 1,7 рази. Найбільш різке скорочення

зафіксовано у 2022–2023 роках, що було зумовлено міграцією населення, окупацією територій та мобілізаційними процесами. Часткове відновлення трудового потенціалу відбулося у 2024 році. Важливою позитивною тенденцією є зростання чисельності зайнятих у 2024 році на 29,1 тис. осіб порівняно з попереднім роком. Це свідчить про адаптацію агробізнесу, запуск програм перекваліфікації та поступове повернення людей до виробничих процесів попри кадровий дефіцит.

Таблиця 2.12

Динаміка кількості зайнятих та найманих працівників в економіці України і сільському, лісовому та рибному господарстві

Показники	Роки						
	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Усього зайнятих в економіці, тис. осіб	11000,5	8331,9	9057,1	9056,1	7606,1	7514,3	7532,8
частка зайнятих в підприємствах економіки, %	74,4	72,5	71,7	71,9	72,1	68,5	67,8
Сільське, лісове та рибне господарство, тис. осіб	811,7	642,6	575,9	576,1	488,6	456,9	486,0
частка зайнятих у підприємствах галузі, %	94,7	93,0	92,8	93,0	93,0	92,4	93,0
Кількість найманих працівників у сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. осіб	738,5	581,8	523,8	520,2	448,4	419,4	441,0
частка найманих працівників у підприємствах галузі, %	98,1	97,9	96,7	96,7	97,0	96,9	97,5

Розраховано за даними Державної служби статистики [167]

Галузь характеризується надзвичайно високою стабільністю структури найму: частка найманих працівників у підприємствах галузі стабільно тримається на рівні 96,7–97,5 %. Це підтверджує, що аграрний сектор залишається структурованим та професійним ринком праці з високим ступенем офіційної зайнятості.

Попри загальне скорочення, частка зайнятих у підприємствах галузі залишається стабільно високою (понад 92 % від усіх зайнятих у секторі), тоді як в цілому по економіці цей показник у 2024 році знизився до 67,8 %. Це свідчить про вищу стійкість аграрних підприємств як роботодавців порівняно з іншими галузями. Таким чином, трудовий потенціал аграрних підприємств перебуває під значним тиском. Скорочення чисельності працівників на 40 % від рівня 2010 року формує гострий дефіцит кадрів, що змушує підприємства інвестувати у автоматизацію та підвищення продуктивності праці. Водночас, зростання показників у 2024 році вказує на початок етапу відновлення кадрового забезпечення, що є критичною умовою для подальшого розвитку ресурсного потенціалу галузі.

Ефективність використання земельних угідь та окупність капітальних інвестицій безпосередньо залежать від якості та кількості людського капіталу. В умовах стрімкої цифровізації агробізнесу та водночас посилення демографічних викликів, забезпечення галузі кваліфікованою робочою силою стає критичним фактором. Трансформація структури зайнятості та динаміка оплати праці в аграрному секторі є визначальними для його подальшого соціально-економічного розвитку».

Глибоке розуміння трансформації трудового потенціалу потребує дослідження внутрішньої структури зайнятості за типами суб'єктів господарювання. Розподіл працівників за розмірами підприємств (табл. 2.13) дозволяє визначити, який саме сегмент аграрного бізнесу – великий, середній чи малий – відіграє ключову роль у формуванні кадрового забезпечення галузі та як змінюються ці пріоритети під впливом концентрації капіталу та економічних криз.

Аналіз динаміки зайнятості у розрізі великих, середніх та малих форм господарювання протягом 2010–2024 років дозволяє ідентифікувати зміни в управлінських моделях та виявити найбільш стійкі сегменти аграрного ринку праці в умовах кризових трансформацій.

Аналіз структурних зрушень у зайнятості протягом 2010 – 2024 рр. свідчить про значну трансформацію аграрного сектору. Найбільш помітною тенденцією є збільшення частки зайнятих у великих підприємствах. Якщо у 2010 році на них припадало лише 4,3 % працівників, то до 2024 року цей показник зріс до 15,2 % (пікове значення у 2023 р. – 15,8 %). Це обумовлює те, що великі підприємства стають основними центрами залучення робочої сили.

Таблиця 2.13

Динаміка кількості зайнятих працівників та їх розподіл за розмірами підприємств в сільському, лісовому та рибному господарстві

Показники	Роки						
	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Усього зайнятих в підприємствах сільського, лісового та рибного господарства, тис. осіб	768,3	597,6	534,7	535,7	454,5	422,0	451,9
частка зайнятих у підприємствах, %:							
- великих	4,3	8,1	7,2	8,1	7,6	15,8	15,2
- середніх	67,1	57,9	51,9	49,1	51,0	42,7	44,4
- малих,	28,6	34,0	40,9	42,8	41,4	41,5	40,4
з них у мікропідприємствах	13,2	14,9	18,2	19,6	17,1	17,3	17,9

Розраховано за даними Державної служби статистики [167]

Середній бізнес, який у 2010 році був абсолютним лідером за кількістю робочих місць (67,1 %), суттєво скоротив свою частку – до 44,4 % у 2024 році. Це вказує на «вимивання» середньої ланки: підприємства або масштабуються до великих, або переходять у категорію малих через оптимізацію бізнес процесів.

Малі підприємства продемонстрували значну життєздатність, наростивши свою частку кількості зайнятих працівників з 28,6 % (2010 р.) до 40,4 % (2024 р.). Особливої уваги заслуговують мікропідприємства, частка яких у структурі зайнятості зросла з 13,2 % до 17,9 %. Це свідчить про розвиток фермерства та самозайнятості як важливого інструменту виживання сільських територій.

Таким чином, структура зайнятості в аграрному секторі зміщується в бік поляризації: з одного боку, посилюється роль великих агропромислових структур, а з іншого – зростає частка гнучкого малого підприємництва. Така динаміка свідчить про адаптацію трудового потенціалу до ринкових умов, де великий бізнес забезпечує технологічність, а малий – соціальну стійкість та зайнятість на місцевому рівні

У системі оцінки сукупного ресурсного потенціалу вартісна інтерпретація трудових ресурсів є найбільш складною. На відміну від основних засобів, які мають балансову вартість, та земельних ресурсів, що оцінюються за нормативною грошовою оцінкою, жива праця оцінюється через обсяг витрат на її відтворення та стимулювання. Використання витрат на оплату праці в якості показника оцінки трудових ресурсів дозволяє:

- забезпечити зіставність з іншими ресурсами та перевести людський фактор у грошовий вираз для розрахунку інтегрального показника ресурсного потенціалу;
- оцінити якість потенціалу: зростання витрат на оплату праці (понад рівень інфляції) часто свідчить про залучення більш кваліфікованих кадрів та інвестиції в інтелектуальну складову виробництва;
- визначити ресурсну місткість: аналіз частки оплати праці у загальних витратах демонструє рівень автоматизації та трудомісткості аграрного виробництва.

В якості ключового індикатора вартості та якості відтворення трудового потенціалу слід розглянути витрати на оплату праці. У контексті формування

ресурсного потенціалу цей показник відображає не лише соціальну привабливість галузі, а й реальну вартість залучення людського капіталу в аграрне виробництво.

Динаміка витрат на оплату праці та рівень середньомісячної заробітної плати (табл. 2.14) дозволяють оцінити конкурентоспроможність сільського господарства на ринку праці та ефективність використання грошових ресурсів для відтворення кадрового потенціалу.

Дослідження фінансових показників трудового потенціалу за період 2010–2024 рр. дозволяє виділити низку тенденцій. Попри скорочення чисельності зайнятих (як було визначено раніше), мало місце стійке зростання вартісної оцінки праці: витрати на оплату праці в сільському господарстві зросли з 14,5 млрд грн у 2010 р. до 56,6 млрд грн у 2023 р.

Така динаміка свідчить про інтенсифікацію використання трудових ресурсів в умовах загострення ситуації на ринку праці: підприємства готові платити більше за вищу кваліфікацію персоналу та вищу продуктивність праці меншої кількості працівників. Питома вага витрат на оплату праці у загальних витратах підприємств демонструє тенденцію до зниження: з 11,3 % у 2010 р. до 8,5 % у 2023 р. Це є прямим наслідком активної технологізації та автоматизації аграрного потенціалу: жива праця поступово заміщується капіталомісткими технологіями, що знижує трудомісткість виробництва.

Щодо динаміки заробітної плати спостерігається суттєве наближення рівня оплати праці в агросекторі до середнього значення в економіці країни в цілому. Якщо у 2010 р. зарплата в сільському господарстві становила лише 63,9 % від середньої по економіці, то у 2024 р. цей показник сягнув 82,1 %. Хоча після 2020 року (84,0 %) спостерігається невелике відносне зменшення, аграрний сектор залишається одним із лідерів за темпами зростання номінальних доходів працівників.

Таким чином, вартісна оцінка трудового потенціалу характеризується суперечливими тенденціями. З одного боку, зростання номінальної заробітної

плати (до 18012 грн у 2024 р. у галузі в цілому) підвищує ресурсну привабливість сектору.

Таблиця 2.14

Динаміка витрат на оплату праці та середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників в економіці України

Показники	Роки						
	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Витрати на оплату праці підприємств сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних з ними послуг, млн грн	14468,8	17809,8	47352,5	54273,4	51551,3	56593,5	н.д.
Темп зростання до попереднього року, %	х	123,1	265,9	114,6	95,0	109,8	н.д.
Питома вага у загальних витратах, %	11,3	6,8	9,6	9,3	9,0	8,5	н.д.
Приріст (зменшення) до попереднього року, відсоткові пункти	х	-4,5	2,8	-0,3	-0,3	-0,5	х
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн:							
- економіки в цілому	2239	4195	11591	14014	14847	17442	21473
- сільського, лісового та рибного господарства.	1472	3309	9757	12287	13061	14625	18012
у тому числі в сільському господарстві	1430	3140	9734	11733	12243	14184	17630
Відношення зарплати в сільському господарстві до середньої по економіці, %	63,9	74,9	84,0	83,7	82,5	81,3	82,1

Розраховано за даними Державної служби статистики [167]

З іншого – зменшення частки витрат на оплату праці в загальній структурі витрат до 8,5 % підтверджує перехід аграрних підприємств

до капіталозберігаючої та технологічно орієнтованої моделі розвитку. Це дозволяє підтримувати загальний ресурсний потенціал на високому рівні навіть в умовах фізичного скорочення кількості трудових ресурсів.

2.2. Оцінка сукупного ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Завершальним етапом комплексного оцінювання тенденцій розвитку ресурсного потенціалу галузі є інтеграція окремих видів ресурсів (земельних, майнових та трудових) у єдину систему. Питання методичного підходу до оцінки сукупного ресурсного потенціалу є достатньо дослідженим і висвітленим у наукових публікаціях [27; 118; 138; 168]. Поглиблюючи дослідження цієї проблеми, науковці висвітлюють особливості формування ресурсного потенціалу в умовах інформаційного суспільства [48], турбулентного ринкового середовища [138; 158; 170; 175], в умовах інноваційного розвитку [173; 189] та інноваційної диверсифікації виробництва [200].

З огляду на те, що кожен з елементів ресурсного потенціалу має власну специфіку вимірювання, для їхнього узагальнення традиційно застосовується вартісний метод оцінки. Він дозволяє трансформувати натурально-речові характеристики факторів виробництва у грошову форму та визначити загальну потужність досліджуваних суб'єктів господарювання.

Вартісний метод є найбільш універсальним, оскільки забезпечує зведення різнорідних ресурсів до спільного знаменника [27]. У межах цього методу розрахунок сукупного ресурсного потенціалу (СРП) аграрних підприємств здійснюється на основі адитивної моделі:

$$\text{СРП} = V_z + V_{oz} + V_{обк} + V_T \quad (2.1)$$

де: – V_z – вартість земельних ресурсів (у вітчизняній практиці базується на нормативній грошовій оцінці (НГО) сільськогосподарських угідь);

– V_{oz} – середньорічна залишкова вартість основних засобів;

– $V_{обк}$ – обсяг оборотного капіталу;

– V_t – вартісна оцінка трудового потенціалу.

Найбільш дискусійним аспектом у даній моделі є оцінювання трудового потенціалу. У межах дослідження використано 2 підходи вартісної оцінки сукупного ресурсного потенціалу: ресурсний – за поточними витратами (річні витрати на оплату праці) та інвестиційний – за методом капіталізації витрат на оплату праці, згідно з яким річний фонд оплати праці коригується на нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень (0,12 для сільського господарства). Перший підхід за поточною вартістю (річним фондом оплати праці) показує операційне навантаження на підприємство станом на поточний час, а інвестиційний демонструє стратегічну цінність людського ресурсу як активу. Другий підхід також дозволяє ідентифікувати трудовий потенціал як капіталізований ресурс, що безпосередньо бере участь у створенні доданої вартості та дозволяє порівняти миттєве фінансове навантаження на галузь із загальною вартісною оцінкою людського капіталу в структурі сукупного потенціалу.

Для практичної апробації моделі за першим підходом використано дані фінансової та статистичної звітності: вартість основних засобів та оборотного капіталу представлено за даними активів підприємств (табл. 2.8), а трудовий потенціал розраховано на основі річних витрат на оплату праці (табл. 2.14). Земельний потенціал визначено на основі площ угідь та показників нормативної грошової оцінки. Зокрема, за даними Держгеокадастру, середня НГО ріллі в Україні станом на 2024 рік становить близько 29 000 грн за 1 га [31; 55; 100].

Динаміку формування сукупного ресурсного потенціалу (СРП) за ресурсним підходом представлено у таблиці 2.15.

Аналіз даних таблиці 2.15 свідчить про стійку тенденцію до зростання вартісного обсягу СРП, який за 2020–2024 рр. збільшився на 39,1 % в оцінці за ресурсним підходом. Зростання майнового потенціалу у 1,5 рази є логічним з огляду на інфляційні процеси, переоцінку активів та поступове відновлення інвестицій у техніку після значного спаду 2022 року.

Таблиця 2.15

Динаміка сукупного ресурсного потенціалу у сільському, лісовому та рибному господарстві України (за ресурсним підходом), млрд грн

Складові елементи ресурсного потенціалу	Роки					Темп зростання 2024 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	2023	2024	
Майновий (активи)	1130,3	1344,9	1441,2	1530,6	1722,8	152,4
Земельний (за НГО)	580,0	580,0	580,0	580,0	649,6*	112,0
Трудовий (поточні витрати на оплату праці)	47,4	54,3	51,6	56,6	72,0**	151,9
Сукупний ресурсний потенціал	1757,7	1979,2	2072,8	2167,2	2444,4	139,1

* Дані скориговано з урахуванням офіційного коефіцієнта індексації НГО за 2024 рік (1,12)

** Оцінка на основі даних Держстату щодо темпів росту середньомісячної заробітної плати в галузі (КВЕД 01)

Сформовано автором за даними джерела [167]

Зростання земельного потенціалу зумовлено виключно адміністративним чинником (індексацією), тоді як його натуральний обсяг (площа) зменшився через тимчасову окупацію територій. Згідно з наказами Держгеокадастру та нормами Податкового кодексу (ст. 289), коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки (НГО) земель за 2024 рік становить 1,12. Це перша суттєва індексація грошової оцінки сільськогосподарських угідь з 2022 року, коли коефіцієнт складав 1,0 [66].

Щодо зростання трудового потенціалу слід відзначити, що його оцінка у сумі 72,0 млрд грн підкріплюється статистикою суттєвого дефіциту кадрів в агросекторі, що спровокувало зростання зарплат. У першому кварталі 2024 року середня зарплата в галузі зросла на 22,2 % у річному вимірі, а до 2025 року темпи приросту в окремі періоди сягали 47 % [152]. В умовах дефіциту кадрів (2024 р.) зростання витрат на оплату праці до 72 млрд грн фактично означає зростання вартості відтворення робочої сили, що автоматично збільшує «вагу» трудового елемента в сукупному ресурсному потенціалі.

Попри складні макроекономічні умови, спричинені воєнним станом, галузь демонструє здатність до відновлення ресурсного базису. Для візуалізації темпів трансформації ресурсного базису галузі та визначення ролі

кожного елемента у формуванні сукупного ресурсного потенціалу на рисунку 2.4 представлено його динаміку (за ресурсним підходом) протягом 2020–2024 рр.

Графічна інтерпретація результатів оцінювання свідчить про те, що загальна динаміка СРП має виражений висхідний характер, проте вона неоднорідна за своїм внутрішнім складом. Ключовим драйвером зростання у 2024 році став майновий потенціал (основні та оборотні засоби), графік якого демонструє найбільшу амплітуду підйому.

Водночас, за ресурсного підходу, траєкторія показника трудового потенціалу залишається практично лінійною та знаходиться у нижньому діапазоні значень, що підкреслює обмеженість відображення реальної ролі людського капіталу лише через фонд оплати праці.

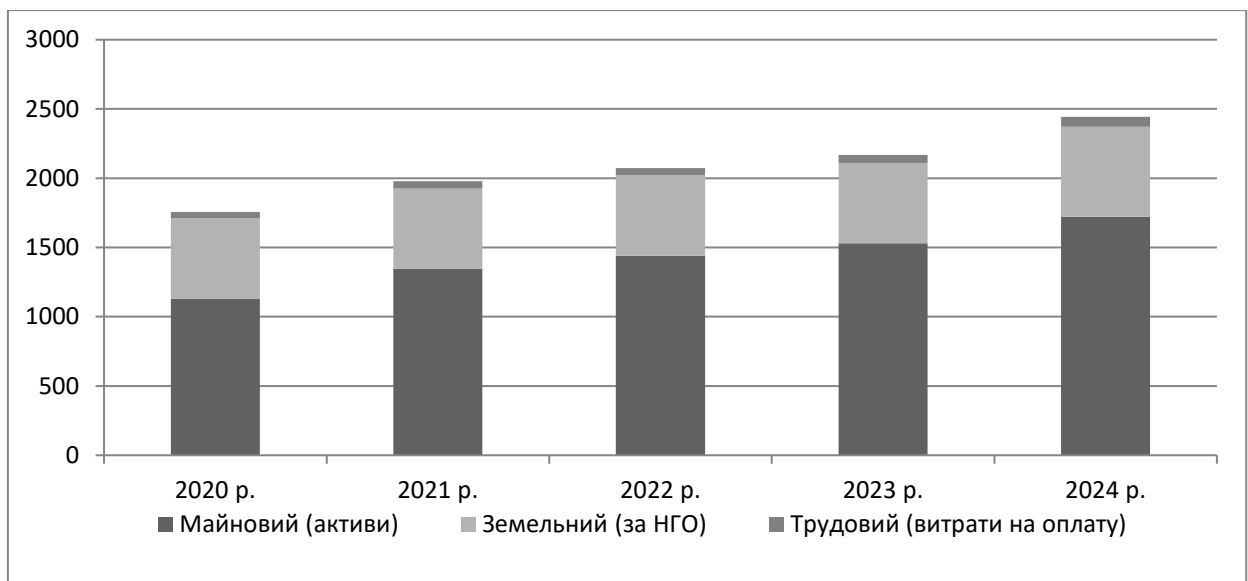

Рис. 2.4. Динаміка сукупного ресурсного потенціалу та його елементів в сільському, лісовому та рибному господарстві в Україні (за ресурсним підходом)

Розраховано автором за даними джерел [167; 66; 152]

Стабільність земельного складника до 2023 року та його стрибок у 2024 році наочно ілюструють вплив адміністративної індексації НГО. У цілому, діаграма на рисунку 2.4 підтверджує, що сучасна модель аграрного виробництва України в умовах воєнного стану базується на інтенсивному

нарощуванні вартості матеріально-технічних активів при відносно стабільній вартісній оцінці земельного фонду.

З метою деталізації внутрішніх трансформацій у ресурсному забезпеченні галузі та визначення вагомості окремих факторів виробництва, доцільно проаналізувати структурні зрушення у складі сукупного ресурсного потенціалу. Побудовані за результатами розрахунків секторні діаграми (рис. 2.5) дозволяють порівняти пропорції розподілу ресурсів у базовому (2020 р.) та звітному (2024 р.) періодах за умови застосування ресурсного підходу.

Аналіз структури СРП, представлений на рис. 2.5, виявляє поглиблення капіталомісткості аграрного виробництва. Питома вага майнового складника зросла з 64,3% у 2020 році до 70,5 % у 2024 році, що свідчить про концентрацію основних та оборотних засобів як ключовий інструмент адаптації бізнесу до воєнних викликів.

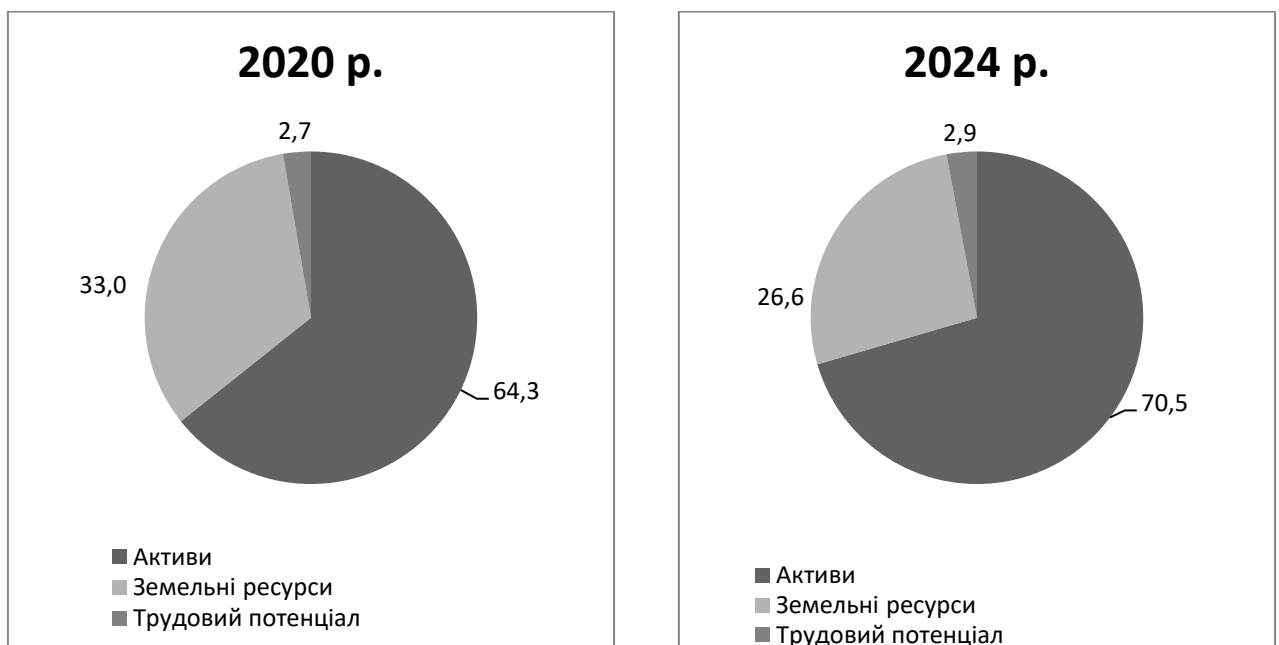

Рис. 2.5. Структура сукупного ресурсного потенціалу сільського, лісового та рибного господарства в Україні (за ресурсним підходом)

Побудовано автором за даними таблиці 2.15

Водночас спостерігається відносне скорочення частки земельного потенціалу (з 33,0 % до 26,6 %), що пояснюється швидшими темпами здорожчання матеріально-технічних активів порівняно з темпами індексації нормативної оцінки земель. Частка трудового потенціалу залишається на

стабільно низькому рівні (близько 3 %), що в межах ресурсного підходу вказує на суттєву недооцінку людського чинника та підтверджує необхідність використання альтернативних методів оцінювання (зокрема, інвестиційного) для об'єктивного відображення ролі персоналу в забезпеченні сталого розвитку галузі

Використовуючи другий підхід до оцінки трудового потенціалу отримаємо таку оцінку сукупного ресурсного потенціалу, яка дозволяє порівняти поточне фінансове навантаження на галузь із загальною вартісною оцінкою людського капіталу в структурі сукупного потенціалу та усунути методичну асиметрію і забезпечити порівнянність майнової та трудової складових ресурсного базису (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Динаміка сукупного ресурсного потенціалу у сільському, лісовому та рибному господарстві України (за інвестиційним підходом), млрд грн

Складові елементи ресурсного потенціалу	Роки					Темп зростання 2024 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	2023	2024	
Майновий (активи)	1130,3	1344,9	1441,2	1530,6	1722,8	152,4
Земельний (за НГО)	580	580	580	580	649,6*	112,0
Трудовий (капіталізовані витрати на оплату праці)	395,0	452,5	430,0	471,7	600,0**	151,9
Сукупний ресурсний потенціал	2105,3	2377,4	2451,2	2582,3	2972,4	141,2

*Дані враховують індексацію НГО у 2024 році (коефіцієнт 1,12).

** Розраховано автором шляхом капіталізації витрат на оплату праці за нормативом 0,12

Сформовано за даними джерел [167; 188; 55; 100; 101]

Моделювання сукупного ресурсного потенціалу за інвестиційним підходом дозволило вже оцінити не поточні витрати підприємств, а реальну капіталізовану потужність ресурсів, що залучені у виробничий процес. Порівняльний аналіз результатів оцінювання за двома підходами дозволяє констатувати суттєву асиметрію у вартісній ідентифікації ролі трудового чинника. Використання ресурсного підходу (за фактичними витратами) фіксує лише поточне фінансове навантаження на суб'єктів господарювання,

при якому частка трудових ресурсів у структурі СРП у 2024 році становила лише 2,9 %. Це створювало хибне враження про другорядність людського капіталу в аграрному виробництві.

Натомість застосування інвестиційного підходу через механізм капіталізації дозволило відобразити реальну стратегічну цінність персоналу як активу та підвищення його ваги у структурі сукупного ресурсного потенціалу (табл. 2.17). Така зміна аналітичного фокусу доводить, що за умов гострого дефіциту кадрів та воєнних ризиків інтелектуально-трудова складова стає не просто супутнім чинником, а головним капіталоемним драйвером виробничої системи. Відтак, саме інвестиційний підхід дозволяє ідентифікувати приховану вартість трудового потенціалу, що є базовою умовою для розробки ефективних стратегій компенсаторного управління розвитком підприємства.

Таблиця 2.17

Динаміка структури сукупного ресурсного потенціалу у сільському, лісовому та рибному господарстві України (за інвестиційним підходом), %

Складові елементи ресурсного потенціалу	Роки					Відхилення 2024 р. від 2020 р., відсоткові пункти
	2020	2021	2022	2023	2024	
Майновий (активи)	53,7	56,6	58,8	59,3	58,0	4,3
Земельний (за НГО)	27,5	24,4	23,7	22,5	21,9	-5,7
Трудовий (капіталізовані витрати на оплату праці)	18,8	19,0	17,5	18,3	20,2	1,4
Сукупний ресурсний потенціал	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

*У 2024 році НГО проіндексовано на коефіцієнт 1,12.

**Оцінка на основі темпів росту зарплати у 2024 році

Сформовано за даними джерела [167; 124; 188; 152]

Ключовим фактором представлених у таблиці 2.17 структурних зрушень у складі сукупного ресурсного потенціалу стало одночасне зростання двох стратегічних складників: земельного та трудового. Застосування методу капіталізації трудових витрат (за нормативним коефіцієнтом 0,12) виявило суттєве підвищення вартості людського капіталу у абсолютному виразі до 600,0 млрд грн і, як наслідок, зростання його питомої ваги у структурі СРП з 18,8 % у 2020 р. до 20,2 % у 2024 році, що візуалізовано й з допомогою секторної діаграми.

Для підтвердження гіпотези про стратегічну значущість людського капіталу в сучасних умовах господарювання, на рисунку 2.6 представлено динаміку структури СРП, розраховану за інвестиційним підходом. На відміну від попередньої моделі, дана візуалізація базується на капіталізованій вартості трудового потенціалу та проіндексованій вартості земельних угідь, що дозволяє оцінити реальне співвідношення фундаментальних факторів виробництва в аграрному секторі.

Графічний аналіз структури СРП за інвестиційним підходом (рис. 2.6) демонструє якісно іншу архітектуру ресурсного базису галузі. Основним результатом є зростання частки трудового потенціалу до рівня 20,2 % у 2024 році (проти 2,9 % за ресурсним підходом).

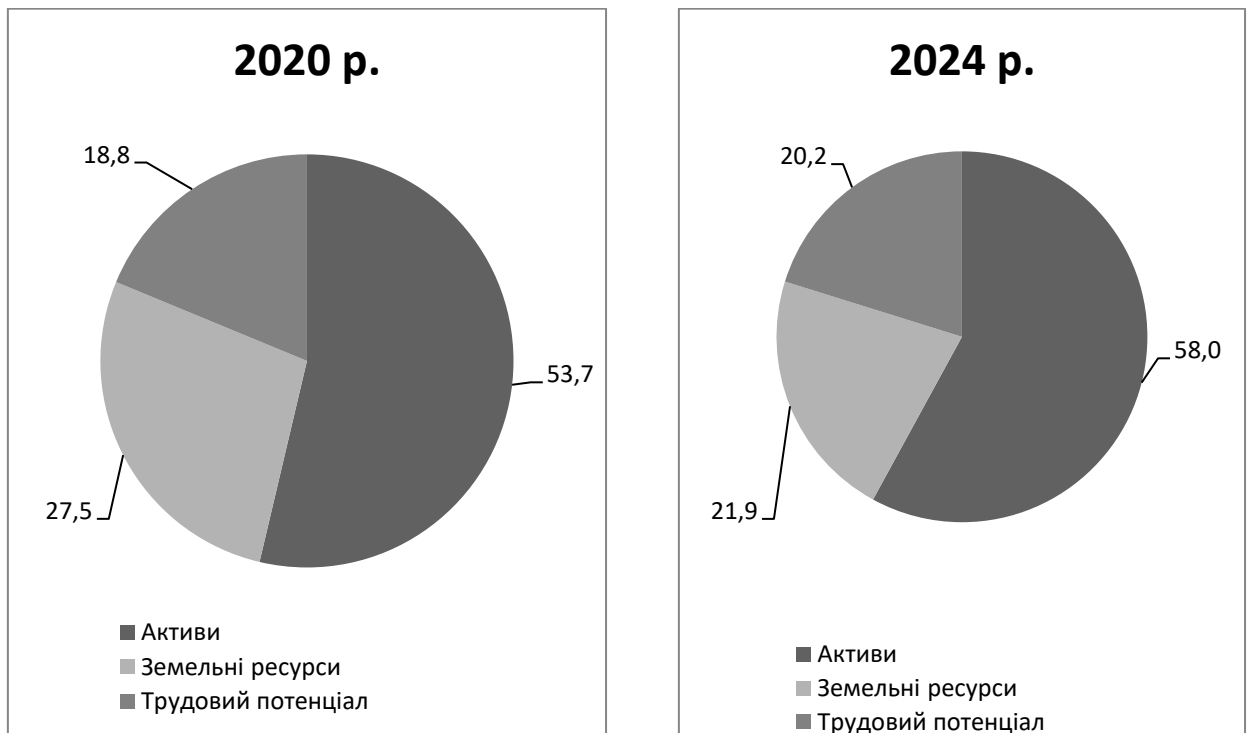

Рис. 2.6. Динаміка структури сукупного ресурсного потенціалу (за інвестиційним підходом)

Сформовано автором за даними джерела [167]

Це наочно доводить, що капіталізована вартість компетенцій та інтелектуального ресурсу працівників є вагомим чинником капіталізації всієї галузі.

Водночас, попри високу частку майнового складника (близько 58 %), структура виглядає більш збалансованою: частка земельного потенціалу на рівні 21,9 % корелює з міжнародними стандартами оцінки аграрних активів. Таким чином, рис. 2.6 підтверджує, що інвестиційний підхід дозволяє нівелювати методичне заниження ролі людського капіталу та формує об'єктивне підґрунтя для розробки стратегій інтенсивного розвитку галузі, де людина, земля та капітал виступають рівноцінними об'єктами інвестування

Це більш адекватно відображає сучасні реалії агросектору, де дефіцит кваліфікованих кадрів та необхідність їхнього відтворення стають визначальними факторами стабільності, і свідчить про те, що в умовах гострого дефіциту кадрів та посилення конкуренції за персонал, праця трансформується з поточної статті витрат у потужний капіталізований актив. Таким чином, сукупний ресурсний потенціал галузі на сучасному етапі формується не лише за рахунок накопичення матеріальних активів, а й шляхом інтенсивної вартісної переоцінки ключових факторів виробництва – землі та людських ресурсів

Зростання загального показника СРП за капіталізованою оцінкою до 2972,4 млрд грн у 2024 році свідчить про те, що попри військові виклики, вартісна потужність галузі має тенденцію до нарощення. Проте це зростання є значною мірою інерційним та зумовленим інфляційними процесами, індексацією нормативної оцінки земель та вимушеним підвищенням номінальних заробітних плат, що вимагає подальшої оптимізації структури ресурсів у напрямі підвищення їхньої реальної продуктивності. Проведений аналіз свідчить, що ресурсний потенціал сільського, лісового та рибного господарства України характеризується високим рівнем стійкості. Основним вектором розвитку є інтенсифікація, де при фізичному скороченні трудових ресурсів відбувається нарощування майнової та вартісної складової. Це вказує, на думку науковців, на перехід до сучасного типу виробництва, що базується на концентрації капіталу та ефективному використанні земельного фонду [215; 80; 134].

Виявлені макроекономічні тенденції розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору України задають загальний вектор функціонування галузі, проте не повною мірою враховують регіональну специфіку та адаптаційні можливості окремих господарських одиниць. З метою верифікації встановлених закономірностей на мікрорівні та деталізації механізмів управління ресурсами, подальше дослідження зосереджено на аналізі діяльності 25 сільськогосподарських підприємств. При формуванні даної вибіркової сукупності для аналізу закономірностей розвитку ресурсного потенціалу та ефективності його використання було дотримано вимог репрезентативності, різноплановості за організаційно-правовими формами та типовості обраних об'єктів для аграрного сектору Півдня України, зокрема Одеської та Миколаївської областей (табл. 2.18).

При формуванні вибіркової сукупності підприємств для аналізу закономірностей розвитку ресурсного потенціалу та ефективності його використання враховані такі критерії, як репрезентативність, різноплановість та типовість підприємств за видами економічної діяльності для аграрного сектору Півдня України.

Обґрунтування репрезентативності сформованої вибірки базується на охопленні підприємств, які сукупно акумулюють значну частку земельних та трудових ресурсів регіону, а середні показники їх ресурсного потенціалу корелюють із загальнообласними значеннями. Кількісний склад вибірки у кількості 25 аграрних підприємств різних організаційно-правових форм, поширених на Півдні України, зокрема в Одеській та Миколаївській областях, забезпечує достатній рівень довірчої ймовірності для виявлення стійких закономірностей. Типовість обраних суб'єктів господарювання підтверджується їхнім розташуванням у різних природно-кліматичних мікронах Півдня України, що дозволяє врахувати вплив природного фактора на ефективність реалізації ресурсного потенціалу.

Таблиця 2.18

Сукупний ресурсний потенціал досліджуваних підприємств вибіркової сукупності за 2022 -2024 роки в середньому

Підприємства	Площа земельних угідь, га	Чисельність працівників, осіб	Витрати на оплату праці, тис. грн	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн	Нормативна грошова оцінка землі, тис грн	Сукупний ресурсний потенціал, тис. грн*
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	76	11052	4870	22265	58789	96976
ДП ДГ «Южний»	3001	35	5576	8343	19260	94674	127853
ПП «Укртерра»	959	11	1400	19782	49228	30261	100671
СВК «Прогрес»	552	22	3354	18608	47881	17423	87265
СВК «Родина»	8825	156	23674	45369	132996	278376	480414
СК «Агропрогрес»	1451	77	9660	15525	23971	45781	94936
ТОВ «АГРО ДІС»	4648	35	4215	69553	216362	146622	436751
ТОВ «Айсберг»	1284	12	1026	16374	15195	40502	73097
ТОВ «Весна Агро»	402	6	433	1596	6077	12693	20799
ТОВ «Делени»	1911	14	1226	11524	66556	60265	139571
ТОВ «Перемога України»	2186	23	3571	14241	58078	68948	144838
ТОВ «Петродолинське»	3407	172	9769	52744	117090	107470	287073
ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	129	11138	85704	491109	83749	671701
ТОВ «Світанок Старі маяки»	7232	44	8481	42784	241809	228135	521208
ТОВ «Ясні зорі»	16019	201	37170	158033	773859	505290	1474352
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2967	61	4709	38033	71617	93581	207940
ТОВ Ягорлик	3644	47	4142	78778	166787	114945	364651
СГ «В.В. Плакущенко»	1032	15	1802	12789	20414	32559	67563
СФГ «Балкани»	13856	180	43773	144990	529978	437063	1155804
ФГ Агрофірма Велес	133	3	669	584	3861	4195	9309
ФГ «Главани - Агро»	431	4	589	810	5590	13604	20594
ФГ «Діметра»	141	4	913	255	1799	4447	7415
ФГ «Карагач Агро»	82	3	360	915	2174	2576	6026
ФГ «Сатурн»	2284	33	4343	41128	98477	72042	215989
ФГ «Украгролідер»	120	3	544	1712	6161	3796	12212

*за ресурсним підходом

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Щодо репрезентативності за організаційно-правовими формами вибірка включає всі форми господарювання, що характерні для сучасного агросектору України:

– державні підприємства (ДП) дозволяють дослідити управління потенціалом у державному секторі,

- приватні підприємства (ПП) та товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) відображають найбільш динамічний сегмент ринку,
- сільськогосподарські кооперативи (СВК, СК) демонструють специфіку колективного управління,
- фермерські господарства (ФГ, СФГ): репрезентують малий та середній бізнес.

Щодо диференціації за масштабом виробництва вибірка структурована так, щоб охопити різні рівні концентрації ресурсного потенціалу:

- великі підприємства (лідери): ТОВ «Ясні зорі», СФГ «Балкани» (земельні масиви понад 10 тис. га, сукупний потенціал понад 1 млрд грн). Вони є базою для вивчення ефекту масштабу та інноваційного розвитку;
- середні підприємства: СВК «Родина», ТОВ «Ягорлик» (земельний фонд 2–8 тис. га). Це «ядро» аграрного сектору регіону;
- малі підприємства (мікроформи): ФГ «Карагач Агро», ФГ «Украгролідер», ФГ «Діметра» (площа до 200 га). Дозволяють проаналізувати виживання та адаптивність дрібних товаровиробників.

Вибірка враховує високу вартість земельного ресурсу (через показник нормативної грошової оцінки), що є визначальним для Півдня України. Широкий діапазон вартості основних засобів (від 255 тис. грн у ФГ «Діметра» до 158 млн грн у ТОВ «Ясні зорі») дозволяє оцінити рівень технічної озброєності праці. Наявність підприємств з різною чисельністю персоналу (від 3 до 201 особи) дає змогу розрахувати ефективність використання людського капіталу в умовах автоматизації виробництва та заміни праці капіталом.

Використання показників, визначених за період 2022 – 2024 рр. у середньому (за даними додатку А), дозволяє проаналізувати ефективність управління потенціалом у кризових умовах (воєнний стан, логістичні обмеження, зміна кон'юнктури ринку). Це робить результати аналізу практично значущими для забезпечення ефективного управління розвитком ресурсного потенціалу.

Таким чином, сформована вибіркова сукупність із 25 підприємств є репрезентативною, оскільки охоплює суб'єкти з сукупним ресурсним потенціалом від 6 млн грн до 1,47 млрд грн. Це дозволяє забезпечити високу достовірність результатів дослідження, врахувати специфіку трансформації ресурсів у різних за розміром господарствах та розробляти адаптивні моделі управління розвитком для всіх сегментів аграрного ринку Півдня України.

Для обґрунтування вибірки здійснено розрахунок показників концентрації оборотного капіталу та озброєності персоналу основними засобами, що обґрунтовує вибір підприємств за різною стратегією використання ресурсів, та здійснено типологічне групування підприємств вибірки з виділенням груп підприємств з високим, середнім та низьким рівнем концентрації оборотного капіталу з розрахунку на 1 га земельних угідь та озброєності праці основними засобами (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Типологічне групування аграрних підприємств вибіркової сукупності за рівнем інтенсивності використання і концентрації капіталу (2022-2024 рр. в середньому)

Типи підприємств за рівнем концентрації капіталу	Оборотні засоби з розрахунку на 1 га земельних угідь, тис. грн	Основні засоби з розрахунку на 1 працівника, тис. грн	Типове підприємство групи
високий	48,3	786,2	ТОВ «Ясні зорі»
середній	34,3	306,6	ТОВ «Петродолинське»
низький	12,7	63,7	ФГ «Діметра»

Розраховано автором за даними фінансової та статистичної звітності підприємств

Таке типологічне групування вказує на те, що вибірка дозволяє дослідити управління розвитком ресурсного потенціалу як у капіталомістких підприємствах (де акцент на техніку та обігові кошти), так і в праценадлишкових або дрібнотоварних господарствах.

Аналіз вибірки підприємств за питомою вагою ресурсів у структурі ресурсного потенціалу, де земельний ресурс (за нормативною грошовою оцінкою) займає близько 45-55%, матеріальний ресурс (основні та оборотні

засоби) – 40-50 %, трудовий ресурс (в оцінці за річними витратами на оплату праці) – 3-7 %, вказує на те, що така структура вибірки відповідає реаліям Півдня України, де земля є головним активом, а управління розвитком ресурсного потенціалу має базуватися на підвищенні віддачі саме земельного та матеріального потенціалу.

За таким критерієм як ефективність управління трудовим потенціалом доцільно звернути увагу на показник витрат на оплату праці на 1 працівника на рік. Так, у лідера вибірки за концентрацією капіталу (ТОВ «Ясні зорі») цей показник становить 184,9 тис. грн на 1 працівника за рік, у ФГ «Агрофірма Велес» – 223,0 тис. грн, у ТОВ «Делени» – 87,5 тис. грн. Таким чином, за ефективністю управління трудовими ресурсами вибірка включає підприємства з різним рівнем соціальної відповідальності та матеріального стимулювання, що важливо для вивчення людського фактору в управлінні розвитком ресурсного потенціалу.

Аналіз вибіркової сукупності свідчить про значну варіацію сукупного ресурсного потенціалу від мікрোগосподарств із потенціалом до 10 млн грн до потужних аграрних підприємств із ресурсним потенціалом понад 1 млрд грн. Коефіцієнт варіації за сукупним ресурсним потенціалом перевищує 33 %, що з наукової точки зору дає змогу застосувати прийом статистичних групувань та виявити закономірності розвитку ресурсного потенціалу для різних кластерів підприємств Півдня України.

З метою врахування варіативності параметрів та виявлення закономірностей розвитку суб'єктів господарювання різного масштабу, здійснено типологічне групування підприємств. Розподіл вибіркової сукупності на три кваліметричні кластери проведено за критерієм обсягу сукупного ресурсного потенціалу (табл. 6 додатку А). Це дозволяє диференціювати підприємства вибіркової сукупності залежно від потужності ресурсної бази та специфіки капіталізації підприємств (табл. 2.20).

Представлена кластеризація дозволяє стверджувати, що вибіркова сукупність охоплює повний спектр організаційних типів аграрного

виробництва Півдня України: від малих, високоадаптивних фермерських господарств (І група) до потужних агропідприємств і кооперативів (ІІІ група), які формують основний експортний потенціал регіону. Найбільша чисельність підприємств у другому кластері (11 одиниць) свідчить про домінування середньотоварного сектору, який є основою економічної стабільності сільських територій. Такий розподіл забезпечує об'єктивність подальшого аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу, оскільки дозволяє простежити, як масштаб СРП впливає на здатність підприємств адаптуватися до воєнних ризиків та впроваджувати інновації.

Таблиця 2.20

Кластеризація аграрних підприємств вибіркової сукупності за рівнем сукупного ресурсного потенціалу (за даними 2022-2024 рр. в середньому)

Кластер	Рівень ресурсного потенціалу	Кількість підприємств	Типові підприємства	Характеристика підприємств групи
І група	Низький (до 50 млн грн)	6	ФГ «Агрофірма Велес» ФГ «Діметра» ТОВ «Весна Агро»	Малі фермерські господарства. Обмежені в земельних ресурсах, але мобільні. Управління розвитком у кластері базується на сімейній праці та самовиживанні.
ІІ група	Середній (50 – 250 млн грн)	11	ТОВ «Делени» ПП «Укртерра» ДГ «Южний»	Середньотоварні господарства зі збалансованою структурою ресурсів. Є базовим об'єктом для впровадження стандартних методів регулярного менеджменту та інтенсифікації.
ІІІ група	Високий (понад 250 млн грн)	8	ТОВ «Ясні зорі» СФГ «Балкани» ТОВ «Південь Агротеробка» СВК «Родина»	Потужні кооперативи та агротовариства з високою капіталізацією. Управління розвитком орієнтоване на технологічні інновації, масштабний експорт та цифровізацію.

Розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Водночас ідентифікована диференціація ресурсних можливостей у межах сформованих груп підкреслює необхідність розробки індивідуальних векторів інтенсифікації для кожного сегмента. Це дозволяє врахувати специфіку капіталомісткості виробництва та виявити приховані резерви зростання ресурсовіддачі, які за умов загального аналізу залишаються нівельованими. Відтак, подальше дослідження буде сфокусоване на встановленні кількісних закономірностей між обсягом накопиченого потенціалу та кінцевою результативністю діяльності підприємств Півдня України.

Вибірка підприємств охоплює період 2022–2024 років, що має особливе значення для обґрунтування стратегій управління розвитком ресурсного потенціалу в умовах воєнних ризиків та логістичних трансформацій. Наявність у вибірці як капіталомістких підприємств (з вартістю основних засобів понад 150 млн грн), так і праценадлишкових господарств, забезпечує комплексний підхід до оцінки ефективності використання земельного, трудового та матеріально-технічного потенціалу.

Для кількісної оцінки трансформацій, що відбуваються на мікрорівні, було проведено аналіз динаміки сукупного ресурсного потенціалу обраних підприємств, розрахованого за ресурсним підходом. Це зумовлено необхідністю забезпечення максимальної точності та верифікованості результатів на основі первинних статистичних даних. Використання фактичних показників фінансової та статистичної звітності дозволяє уникнути суб'єктивності при застосуванні середньогалузевих коефіцієнтів капіталізації та відобразити реальну фінансово-майнову потужність конкретного підприємства, якою безпосередньо оперує його менеджмент у поточному виробничому процесі.

На відміну від галузевого рівня, де капіталізація дозволяє виявити стратегічні тренди, на рівні окремого суб'єкта господарювання пріоритетним є аналіз фактичної наявності та руху ресурсів, зафіксованих у фінансовій звітності. Ресурсний підхід дозволяє оцінити реальний ступінь адаптації

матеріально-технічної бази кожного підприємства до воєнних умов без викривлення показників через суб'єктивні коефіцієнти капіталізації, виявити прямий вплив інвестиційних рішень (придбання техніки, поповнення обігових коштів) на загальну потужність господарства, забезпечити високу верифікованість результатів для внутрішнього менеджменту підприємств.

Динаміка показника сукупного ресурсного потенціалу, визначеного за ресурсним підходом, протягом 2022–2024 рр. дозволяє визначити загальну траєкторію розвитку ресурсного потенціалу агроформувань Півдня України в умовах макроекономічної нестабільності та інституційних трансформацій на основі сформованої вибірки (табл. 2.21).

Аналіз даних таблиці 2.21 дозволяє констатувати динамічний розвиток ресурсного потенціалу переважної більшості досліджуваних аграрних підприємств. За період 2022-2024 рр. позитивна динаміка спостерігалася у 22 з 25 суб'єктів господарювання сформованої вибіркової сукупності, що підтверджує адаптивність аграрних підприємств Півдня України до інституційних трансформацій, викликів зовнішнього середовища та кризових умов воєнного стану.

Узагальнення результатів дозволяє виділити три групи підприємств за характером трансформації ресурсного базису. Першу групу становлять підприємства – лідери інтенсивного зростання ресурсного потенціалу. До цієї групи увійшли підприємства, чий ресурсний потенціал зріс понад у 1,5 рази, зокрема ФГ «Украгролідер» (178,6 %) та ФГ «Карагач Агро» (165,4 %). Високі темпи приросту також характерні для ТОВ «АГРО ДІС» (140,4 %) та ПП «Укртерра» (138,5 %), що свідчить про активне залучення інвестицій та нарощування капітальних активів.

Більшість великих підприємств вибіркової сукупності: ТОВ «Ясні зорі» (136,5 %), ТОВ «Південь Агропереробка» (135,6 %) та ТОВ «Світанок Старі маяки» (118,3 %), продемонстрували зважене зростання ресурсного потенціалу в межах 15-35 % і сформували групу сталого розвитку. Це вказує

на стратегію збереження виробничих потужностей та їх планомірну модернізацію.

Таблиця 2.21

Динаміка розміру сукупного ресурсного потенціалу вибіркової сукупності досліджуваних підприємств, тис. грн

Підприємства	Роки			У середньому за 2022-2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
	2022	2023	2024		
ДП «Експериментальна база Дачна»	94138	95381	101412	96977	107,7
ДП ДГ «Южний»	157336	109242	116268	127615	73,9
ПП «Укртерра»	83545	102800	115698	100681	138,5
СВК "Прогрес"	72980	88431	100401	87270	137,6
СВК «Родина»	454196	472862	514586	480548	113,3
СК «Агропрогрес»	91937	91611	101263	94937	110,1
ТОВ "АГРО ДІС"	361449	441089	507631	436723	140,4
ТОВ "Перемога України"	144629	146635	143196	144820	99,0
ТОВ "Ясні зорі"	1207462	1567663	1647627	1474250	136,5
ТОВ «Айсберг»	67601	72765	79060	73142	117,0
ТОВ «Весна Агро»	22119	20263	19966	20783	90,3
ТОВ «Делени»	130880	138776	149161	139606	114,0
ТОВ «Петродолинське»	246859	285400	329220	287160	133,4
ТОВ «Південь Агропереробка»	562887	688911	763310	671703	135,6
ТОВ «Світанок Старі маяки»	481332	512543	569608	521161	118,3
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	181966	206565	235316	207949	129,3
ТОВ «Ягорлик»	326328	365030	402586	364648	123,4
СГ «В.В. Плакущенко»	60039	66263	76407	67570	127,3
СФГ «Балкани»	1111217	1161307	1195370	1155965	107,6
ФГ Агрофірма Велес	8186	10616	9100	9301	111,2
ФГ «Главани - Агро»	17433	20713	23616	20587	135,5
ФГ «Діметра»	6823	7352	8076	7417	118,4
ФГ «Карагач Агро»	4512	6129	7463	6034	165,4
ФГ «Сатурн»	195823	214038	238094	215985	121,6
ФГ «Украгролідер»	9137	11213	16318	12223	178,6

Розраховано автором за даними фінансової звітності та таблиці 6 (додаток А)

Підприємства, де відбулося скорочення або стагнація потенціалу, зокрема ДП ДГ «Южний» (73,9 %) та ТОВ «Весна Агро» (90,3 %) становлять групу з інерційною або регресивною динамікою. Такі показники обумовлені як специфікою державного управління, так і територіальними ризиками, що

призвели до вимивання обігових коштів та скорочення активної частини капіталу.

Особливої уваги заслуговує той факт, що навіть у найбільших за обсягами потенціалу господарствах (СФГ «Балкани», сукупний потенціал понад 1,1 млрд грн) вдалося забезпечити приріст на рівні 7,6 %, що гарантує стабільність продовольчого забезпечення регіону.

Узагальнення результатів проведеного моніторингу (табл. 2.21) дозволяє не лише констатувати високу адаптивну здатність ресурсного потенціалу агроформувань Півдня України, а й їх диференціацію за темпами розвитку та виявити низку закономірностей.

Одна з них – ефект «швидкого старту» у малих форм господарювання. Найвищі темпи приросту зафіксовані у ФГ «Украгролідер» (178,6 %) та ФГ «Карагач Агро» (165,4 %). Це пояснюється високою мобільністю малого бізнесу та активним інвестуванням у критично важливі елементи потенціалу (оновлення техніки, засоби інтенсифікації) на тлі низької бази порівняння.

Має місце й така закономірність, як масштабна стійкість великих агроформувань. Такі суб'єкти, як ТОВ «Ясні зорі» (136,5 % при обсязі понад 1,6 млрд грн) та ТОВ «Південь Агропереробка» (135,6 %), демонструють здатність до капіталізації прибутку навіть у кризові періоди. Це свідчить про те, що великий розмір підприємства на Півдні України виступає гарантом фінансової стійкості та можливості розширеного відтворення ресурсів.

У деяких підприємствах проявляється така закономірність як трансформаційна інертність. Зниження показників у ДП ДГ «Южний» (73,9 %) та ТОВ «Весна Агро» (90,3 %) вказує на дефіцит власних джерел фінансування та складність адаптації окремих моделей управління, зокрема державної форми власності, до ризиків воєнного часу.

Таким чином, мікроекономічний аналіз вибірки підтверджує загальнодержавний тренд щодо концентрації ресурсів у найбільш ефективних власників та їх здатність до розширеного відтворення навіть за екстремальних макроекономічних викликів та дозволяє зробити висновок, що розвиток

ресурсного потенціалу на мікрорівні має інвестиційно-компенсаційний характер: підприємства нарощують вартість активів, намагаючись нівелювати зростаючі операційні ризики регіону.

Така динаміка актуалізує потребу в ідентифікації прихованих взаємозв'язків між обсягом акумульованих ресурсів та реальними фінансовими результатами їх експлуатації. Поглиблене вивчення якісних параметрів відтворення активів дасть змогу виявити межу економічної доцільності подальшого нарощування капіталу в умовах нестабільного ринкового середовища. Відтак, наступним етапом дослідження є проведення комплексного оцінювання рівня ефективності управління сукупним ресурсним потенціалом крізь призму кластерного підходу та економетричного моделювання.

2.3. Аналіз економічної ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Економічна ефективність використання ресурсного потенціалу є результативним показником, що відображає здатність підприємства трансформувати наявні земельні, матеріальні та трудові ресурси у конкретні економічні результати. В умовах посилення глобальної конкуренції та нестабільності зовнішнього середовища, аналіз ефективності необхідно розпочинати з дослідження загальнодержавних тенденцій, які формують базис для функціонування суб'єктів мікрорівня. Такий методичний підхід розроблений та апробований до застосування в аналізі ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств [4; 19; 97; 110].

Варто зауважити, що при здійсненні макроекономічного аналізу використано статистичні дані за секцією А КВЕД «Сільське, лісове та рибне господарство». Такий підхід обумовлений особливостями діючої системи державної статистичної звітності, яка агрегує ці галузі в єдиний комплекс при розрахунку показників рентабельності та фінансових результатів. Оскільки

сільськогосподарське виробництво складає переважну частку (понад 85-90 %) у структурі цієї секції, виокремлення суто аграрної складової на загальнодержавному рівні є методологічно складним, а отримані агреговані дані є цілком репрезентативними для відображення ключових галузевих трендів.

Ефективність функціонування окремих суб'єктів господарювання безпосередньо детермінована станом загального економічного ландшафту та галузевими трендами розвитку. Це обумовлює необхідність виходу за межі локального моніторингу та переходу до системного вивчення позицій аграрних підприємств у структурі національного господарства. Дослідження ретроспективної динаміки результативності галузі дозволяє ідентифікувати рівень її адаптивності до ринкових трансформацій та встановити базові орієнтири для подальшого нарощування активів. Для визначення місця та ролі аграрного сектору в економічній системі держави, а також оцінювання зовнішніх умов формування його ресурсного потенціалу, доцільно провести порівняльний аналіз макроекономічних показників ефективності (табл. 2.22).

Такий аналіз за даними таблиці 2.22 дозволяє ідентифікувати загальнодержавні тренди прибутковості та порівняти результативність секції «Сільське, лісове та рибне господарство» з загальноекономічними показниками. Динаміка ключових індикаторів протягом 2010–2024 рр. дає змогу оцінити стійкість галузі до системних шоків та визначити структурні зміни в обсягах реалізації продукції суб'єктами господарювання різних масштабів.

Аналіз макроекономічних індикаторів діяльності підприємств дозволяє стверджувати, що секція сільського, лісового та рибного господарства традиційно виступає найбільш стійким та адаптивним сегментом національної економіки. Протягом усього досліджуваного періоду рівень рентабельності операційної діяльності в аграрному секторі суттєво перевищував середні показники економіки країни, що свідчить про високу здатність галузі до генерації прибутку навіть за умов системних економічних шоків. Зокрема,

випереджаючи темпи відновлення прибутковості у 2024 році порівняно з іншими галузями підтверджують ефективність трансформації ресурсного потенціалу агроформувань та їхню здатність до оперативного пристосування до воєнних викликів.

Таблиця 2.22

Показники економічної ефективності діяльності підприємств України та секції «Сільське, лісове та рибне господарство»

Показники	Роки						
	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	4,0	1,0	6,2	12,6	3,3	8,0	5,7
у тому числі сільського, лісового та рибного господарства	22,9	41,7	18,6	40,3	20,0	12,0	22,7
Питома вага підприємств, що отримали збиток всього, %	41,0	26,3	28,6	26,7	33,9	33,9	28,9
з них в сільському, лісовому та рибному господарстві, %	30,5	11,5	17,3	11,7	21,5	21,6	16,0
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) усього, млрд грн	3366	5159	10050	13617	11033	13456	15689
у тому числі підприємств сільського, лісового та рибного господарства, млн. грн	99,9	362,3	605,5	918,7	680,5	780,1	883,
Частка підприємств сільського, лісового та рибного господарства від загального обсягу реалізації, %	3,0	7,0	6,0	6,7	6,2	5,8	5,6
у тому числі:							
- великих	11,7	16,9	12,9	12,5	16,4	19,3	22,9
- середніх	65,6	50,6	47,8	51,6	45,7	45,7	43,2
- малих	22,7	32,5	39,3	35,9	37,9	37,5	32,0
з них мікропідприємств, %	10,0	9,4	12,8	11,2	11,3	11,9	11,0

Сформовано автором за джерелом [167]

Виявлена динаміка питомої ваги збиткових підприємств підкріплює висновок про вищу фінансову стабільність аграрного виробництва, оскільки частка збиткових господарств у галузі залишається майже вдвічі нижчою, ніж у середньому по країні. Водночас структурний аналіз обсягів реалізації продукції вказує на поглиблення процесів концентрації виробництва: поступове зростання ролі великих підприємств відбувається на тлі утримання вагомих позицій середньотоварним сектором. Це обґрунтовує доцільність застосованого у дослідженні кластерного підходу, оскільки саме середні за масштабом підприємства формують основу стійкості галузі. У сукупності

представлені дані доводять, що висока ресурсна віддача та стабільна частка агросектору в загальнодержавних обсягах реалізації створюють об'єктивні передумови для подальшого нарощування та модернізації його сукупного потенціалу на мікрорівні.

Для наочного відображення вищого рівня адаптивності аграрного сектору порівняно з іншими видами економічної діяльності доцільно візуалізувати динаміку показників прибутковості. Побудований на основі офіційних статистичних даних лінійний графік (рис. 2.7) дозволяє зіставити тренди рентабельності операційної діяльності та виявити періоди найбільшого розриву в ефективності використання ресурсного потенціалу між аграрним виробництвом та загальноекономічним середовищем України.

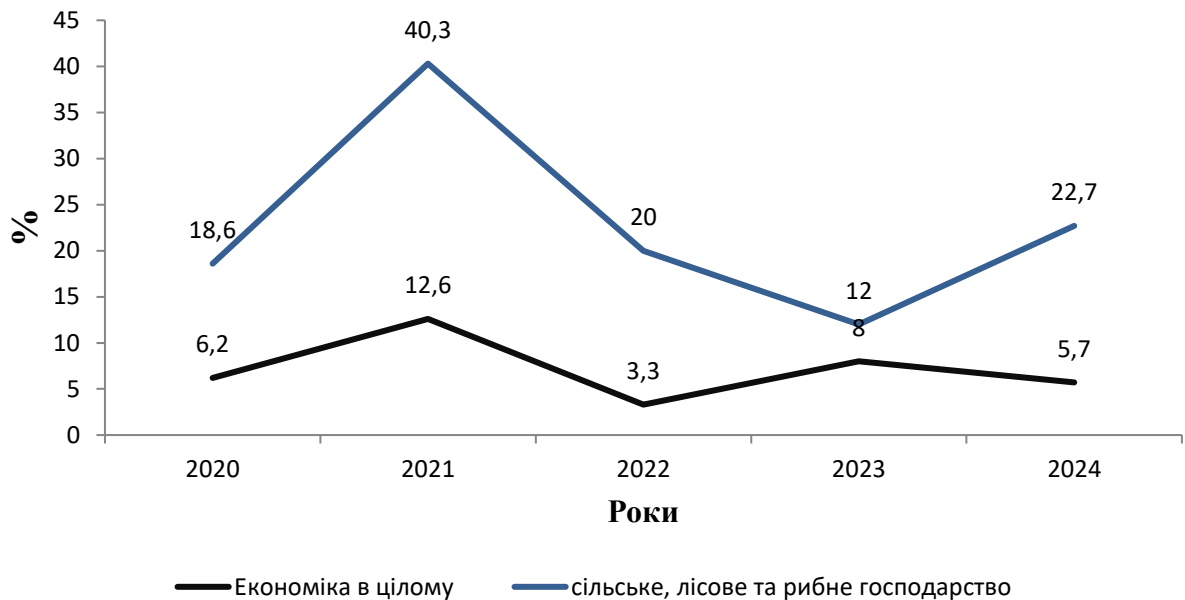

Рис. 2.7. Порівняльна динаміка рівня рентабельності операційної діяльності підприємств в аграрному секторі та економіці України в цілому

Побудовано автором за даними джерел [165; 166; 167]

Графічна інтерпретація порівняльної динаміки підтверджує наявність сталого «розриву ефективності» на користь сільського, лісового та рибного господарства протягом останніх 5 років. Особливо помітною ця тенденція стала у 2021 та 2024 роках, коли лінія рентабельності агросектору демонструвала стрімке висхідне спрямування, значно випереджаючи середньоекономічні показники.

Критично важливим для дослідження є аналіз «точок стійкості» у 2022–2023 роках: попри загальне зниження рівня рентабельності в економіці до мінімальних значень, аграрна галузь зуміла втримати показники у позитивній зоні, що свідчить про високу внутрішню енергію її ресурсного потенціалу. Висхідний вектор графіка у 2024 році (до рівня 22,7 %) на тлі стагнації інших секторів є візуальним доказом успішної адаптації агробізнесу до логістичних та безпекових викликів. Таким чином, рисунок 2.7 ілюструє, що аграрний сектор володіє унікальною резистентністю, а його ресурсний потенціал здатен генерувати додану вартість навіть за умови екстремальної нестабільності зовнішнього середовища.

Стрімке відновлення показників ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу та зростання операційної рентабельності галузі до рівня 22,7 % у 2024 році стали прямим наслідком реалізації комплексної стратегії адаптації аграрного сектору до екстремальних умов воєнного стану. Першочерговим чинником такої динаміки виступило системне відновлення логістичних ланцюгів, зокрема стабільне функціонування морських коридорів, що дозволило суттєво мінімізувати витрати на збут та відновити дохідність експортних операцій. Паралельно із зовнішніми факторами, суттєву роль відіграла внутрішня оптимізація структури обігового капіталу підприємств, яка проявилася у зміщенні акцентів на користь найбільш маржинальних сільськогосподарських культур та впровадженні ресурсозберігаючих технологій вирощування.

Стабілізація витратної частини виробництва, зумовлена корекцією цін на енергоносії та добрива, у поєднанні з дієвими державними програмами пільгового кредитування, забезпечила необхідну фінансову стійкість для підтримання безперервності відтворювальних процесів. Важливо зазначити, що зростання ефективності СРП у цей період було нерозривно пов'язане з якісною трансформацією управління людським капіталом: капіталізація трудового потенціалу, обґрунтована раніше в дослідженні, трансформувалася у вищу продуктивність праці та адаптивність персоналу в умовах кадрового

дефіциту. Таким чином, виявлений рівень ресурсної віддачі у 2024 році свідчить про завершення етапу виживання галузі та перехід до фази інтенсивного відновлення, де якість менеджменту та стратегічна гнучкість стають головними детермінантами майбутнього розвитку агроформувань.

Для забезпечення повноти аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу необхідно перейти від аналізу статичних обсягів ресурсів до оцінювання динаміки їхнього використання. Це дозволяє визначити якість трансформації сформованого потенціалу в кінцеві фінансові результати діяльності галузі. Центральне місце у такому аналізі посідає зіставлення інтегрального показника вартості ресурсів із обсягами генерованого доходу та прибутку. Показники таблиці 2.23 дозволяють простежити, як змінювалася віддача від кожної одиниці капіталізованого потенціалу під впливом ринкових коливань та кризових явищ воєнного періоду.

Таблиця 2.23

Показники ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу (СРП) підприємств сільського, лісового та рибного господарства України

Показники	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
Чистий дохід, млрд грн	711,8	1004,1	796,0	920,9	2400,0*
Чистий прибуток, млрд грн	81,1	200,0	88,6	65,8	327,0
Сукупний ресурсний потенціал (СРП)**, млрд грн	2105,3	2377,4	2451,2	2582,3	2972,4
Ресурсовіддача, грн на 1 грн СРП	0,34	0,42	0,32	0,36	0,81
Коефіцієнт зростання ресурсовіддачі до попереднього року	x	1,24	0,76	1,13	2,25
Рівень рентабельності СРП, %	3,8	8,4	3,6	2,5	11,0
Приріст (зменшення -) рівня рентабельності до попереднього року, відсоткові пункти	x	4,6	-4,8	-1,1	8,5

* Оцінка на основі даних платформи VKURSI та ринкових тенденцій [214]

** Розраховано автором за інвестиційним підходом (капіталізація праці)

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [165; 166; 167; 188]

Розраховані показники свідчать про складну, проте адаптивну траєкторію ефективності використання ресурсного базису аграрного сектору.

Протягом 2020–2023 років галузь перебувала у стані пошуку рівноваги, що відобразилося у коливанні ресурсовіддачі в межах 0,32–0,42 грн на одну гривню потенціалу та поступовому зниженні рентабельності СРП до мінімального значення 2,5 % у 2023 році. Така негативна динаміка була зумовлена випереджаючим зростанням вартості окремих ресурсних елементів на тлі логістичних обмежень та цінового тиску на ринках збуту.

Проте показники 2024 року демонструють якісний прорив в ефективності функціонування галузі, коли ресурсовіддача зросла більше ніж удвічі порівняно з попереднім роком, сягнувши позначки 0,81 грн. Такий стрімкий стрибок коефіцієнта зростання (2,25) та відновлення рівня рентабельності до 11,0 % підтверджують гіпотезу про високу еластичність ресурсного потенціалу до управлінських інновацій та покращення зовнішньоекономічної кон'юнктури. Виявлений приріст рентабельності на 8,5 відсоткових пунктів свідчить про те, що капіталізовані ресурси (земля та праця) у поєднанні з оновленими основними засобами почали працювати у синергії, забезпечуючи перехід від стратегії виживання до розширеного відтворення. У сукупності це доводить, що сформований сукупний ресурсний потенціал має значний внутрішній резерв, реалізація якого у 2024 році дозволила галузі досягти рекордних фінансових результатів за складних макроекономічних умов.

Для виявлення закономірностей між масштабом ресурсної бази та результативністю господарювання було проведено аналіз ефективності використання СРП за сформованими раніше кластерами (табл. 2.24).

Такий підхід дозволяє визначити, яка група підприємств найбільш адаптивно використовує свій потенціал в умовах воєнного стану.

Результати розрахунків дозволяють сформулювати висновки щодо ефективності використання ресурсного базису. У досліджуваній сукупності підприємств спостерігається пряма залежність між обсягом ресурсного потенціалу та ефективністю його використання. Найвищий показник ресурсовіддачі (1,37 грн) та рентабельності (14,4 %) зафіксовано у III

групі (високий СРП). Це пояснюється здатністю великих підприємств (таких як ТОВ «Ясні зорі», СФГ «Балкани») інвестувати у високопродуктивну техніку, сучасні засоби захисту рослин та експортну логістику, що забезпечує нижчу собівартість одиниці продукції.

Таблиця 2.24

Порівняльна ефективність використання ресурсного потенціалу за кластерами підприємств досліджуваної вибіркової сукупності (у середньому за 2022–2024 рр.)

Показники	I група (Низький СРП)	II група (Середній СРП)	III група (Високий СРП)	У середньому за досліджуваною сукупністю
Кількість підприємств у групі	6	11	8	25
Середній розмір СРП на 1 підприємство, тис. грн	11 113	129 183	750 491	270089
Середня виручка на 1 підприємство, тис. грн	12 558	158 895	1028172	361318
Ресурсовіддача (грн з розрахунку на 1 грн)	1,13	1,23	1,37	1,34
Рентабельність ресурсів, %	5,2	9,1	14,4	12,3

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Має місце стійкість середньої ланки. II група (середній СРП) демонструє стабільні показники (ресурсовіддача становить 1,23 грн). Це підтверджує, що господарства з потенціалом від 50 до 250 млн грн є «фундаментом» галузі, мають збалансовану структуру капіталу та достатній рівень керованості.

Підприємства I групи мають найнижчу рентабельність (5,2 %). Незважаючи на високу мобільність, вони обмежені у доступі до дешевих кредитів та великих ринків збуту, що змушує їх витратити значну частину потенціалу на самовиживання, а не на розширене відтворення.

Проведений аналіз довів, що нарощування ресурсного потенціалу є виправданим лише за умови випереджаючого зростання результативних показників. Для підприємств Півдня України пріоритетним напрямом

підвищення ефективності є інтенсифікація використання наявного СРП через впровадження ресурсозберігаючих технологій, що дозволить малим та середнім господарствам наблизитися за показниками віддачі до лідерів ринку.

Об'єктивність висновків щодо ефективності використання ресурсного потенціалу потребує переходу до поелементного аналізу. З цією метою було досліджено сформовану вибірку сукупність із 25 аграрних підприємств, які суттєво різняться за масштабами діяльності, що дозволяє відстежити дію ефекту масштабу та концентрації капіталу. Земельні ресурси є базовим і найбільш специфічним елементом ресурсного потенціалу в агробізнесі, особливо для підприємств Півдня України, де якість землекористування прямо корелює з ризиками землеробства.

Фундаментальною основою формування сукупного ресурсного потенціалу аграрних підприємств виступає земельна складова, яка в умовах Півдня України визначає просторові межі виробництва та його спеціалізацію. На відміну від інших факторів, земельні ресурси є просторово обмеженими, що вимагає від менеджменту підприємств стратегічного підходу до формування банку угідь та забезпечення правової стійкості землекористування. Для оцінювання масштабів та динаміки цього елемента на мікрорівні було проаналізовано площі сільськогосподарських угідь у розрізі підприємств вибіркової сукупності, що дозволяє виявити тенденції до концентрації або фрагментації земельного масиву в умовах воєнного стану.

Для первинної оцінки зв'язку між розміром земельних ресурсів та результативністю використання ресурсного потенціалу підприємства вибіркової сукупності було ранжирувано за площею землекористування (табл. 2.25). Такий підхід дозволяє простежити трансформацію земельного капіталу в сукупний ресурсний потенціал та оцінити здатність підприємств різного масштабу генерувати чистий дохід і валовий прибуток. Зіставлення натуральних показників площі з вартісними характеристиками потенціалу та результативності забезпечує можливість визначення оптимальних параметрів землекористування, при яких досягається максимальна ефективність

використання ресурсного базису в специфічних умовах досліджуваного регіону.

Таблиця 2.25

Ранжируваний ряд підприємств досліджуваної сукупності за площею землекористування (2022-2024 роки в середньому)

Підприємства	Площа землекористування, га	Сукупний ресурсний потенціал, тис. грн	Чистий дохід від реалізації, тис. грн	Валовий прибуток, тис. грн
ФГ «Карагач Агро»	82	6034	2471	1140
ФГ «Украгролідер»	120	12223	5769	1929
ФГ Агрофірма Велес	133	9301	2800	1095
ФГ «Діметра»	141	7417	1894	85
ТОВ «Весна Агро»	402	20783	5232	1116
ФГ «Главани - Агро»	431	20587	7362	1076
СВК "Прогрес"	552	87270	48722	6050
ПП «Укртерра»	959	100681	38740	10066
СГ "В.В. Плакущенко"	1032	67570	24222	2714
ТОВ «Айсберг»	1284	73142	22418	4674
СК «Агропрогрес»	1451	94937	52537	11900
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	96977	32677	4627
ТОВ «Делени»	1911	139606	44005	11696
ТОВ "Перемога України"	2186	144820	58967	7628
ФГ «Сатурн»	2284	215985	73968	21960
ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	671703	470347	125036
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2967	207949	107454	20410
ДП ДГ «Южний»	3001	127615	16826	1965
ТОВ «Петродолинське»	3407	287160	148309	43852
ТОВ Ягорлик	3644	364648	163601	54416
ТОВ "АГРО ДІС"	4648	436723	155852	85807
ТОВ «Світанок Старі маяки»	7232	521161	195065	82825
СВК «Родина»	8825	480548	222196	36300
СФГ «Балкани»	13856	1155965	376977	97690
ТОВ "Ясні зорі"	16019	1474250	591454	204897

Складено автором за даними фінансової звітності підприємств

Аналіз представленої ранжируваного ряду свідчить про наявність вираженої кореляції між площею земельних угідь та обсягом сукупного ресурсного потенціалу, що підтверджує фундаментальну роль землі як базисного активу аграрних підприємств Півдня України.

Водночас встановлена залежність доводить, що масштаб землекористування виступає головним структуро утворювальним чинником, який визначає потребу в адекватній кількості технічних засобів та обігового капіталу. Така закономірність вказує на те, що капіталізація інших елементів

потенціалу в досліджуваному регіоні відбувається переважно шляхом їх адаптації до просторових параметрів земельного масиву, що і формує підґрунтя для подальшої кластеризації суб'єктів господарювання.

Досліджувана вибірка характеризується значною амплітудою коливань розміру площі землекористування – від мікроформ господарювання (ФГ «Карагач Агро» з площею 82 га) до потужних агроформувань (ТОВ «Ясні зорі», що оперує понад 16 тис. га). Характерно, що зі зростанням земельного масиву спостерігається не лише лінійне збільшення сукупного ресурсного потенціалу, а й суттєве зростання концентрації валового прибутку.

Зокрема, лідери ринку, такі як СФГ «Балкани» та ТОВ «Ясні зорі», демонструють найвищі показники чистого доходу (від 377 до 591 млн грн), що обумовлено реалізацією ефекту масштабу та можливістю залучення високопродуктивної техніки на великих масивах ріллі. Водночас аналіз виявляє цікаву особливість середньотоварного сегменту: підприємства з площею 2,5–4,5 тис. га (наприклад, ТОВ «Південь Агропереробка» та ТОВ «Петродолинське») демонструють надзвичайно високу концентрацію прибутку відносно займаної площі, що вказує на інтенсивний шлях розвитку та високу додану вартість їхньої продукції.

Натомість малі фермерські господарства, попри обмеженість земельних ресурсів, демонструють здатність генерувати стабільний валовий прибуток на рівні 1–2 млн грн, що підтверджує їхню життєздатність та соціальну значущість для сільських територій. Проте суттєвий розрив у показниках СРП між малими та великими підприємствами (від 6 млн грн до 1,47 млрд грн) вказує на значну поляризацію аграрного сектору та вимагає диференційованого підходу до управління розвитком суб'єктів господарювання залежно від їхнього рангового місця в ієрархії землекористування

Для виявлення більш чітких закономірностей та усунення впливу індивідуальних особливостей окремих господарств, доцільно перейти до

групування підприємств за розміром площі землекористування, що дозволить оцінити якісні параметри використання їхнього потенціалу.

Для виявлення стійких закономірностей у формуванні ефективності аграрного виробництва було проведено групування досліджуваних підприємств за розміром площі землекористування (таблиця А7 додатку А). Це дозволило нівелювати індивідуальні випадкові відхилення та визначити вплив масштабу господарювання на результативність використання їхнього ресурсного потенціалу.

Аналіз результатів групування (табл. 2.26) дозволив виявити специфічну динаміку показників ефективності. Найвищий рівень рентабельності витрат (48,1 %) демонструє третя група підприємств (понад 3000 га).

Таблиця 2.26

Вплив варіації розміру площі землекористування на ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджуваної вибіркової сукупності

Групи підприємств за розміром площі землекористування, га	З розрахунку на 1 га, тис. грн			З розрахунку на 1 грн ресурсного потенціалу, грн		Рівень рентабельності витрат, %
	ресурсний потенціал	чистий дохід від реалізації	валовий прибуток	чистий дохід від реалізації	валовий прибуток	
до 1000	93,68	40,05	8,00	0,43	0,09	24,94
1001 - 3000	97,13	50,28	11,95	0,52	0,12	31,16
понад 3001	79,96	30,85	10,02	0,39	0,13	48,14
У середньому за сукупністю підприємств	84,17	35,39	10,37	0,42	0,12	41,45

Розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Це підтверджує класичну теорію ефекту масштабу: великі господарства мають можливість мінімізувати питомі витрати на одиницю продукції за рахунок використання потужної техніки, гуртових закупівель ресурсів та оптимізації логістичних процесів.

Однак, показники інтенсивності використання ресурсів свідчать про дещо іншу тенденцію. Найвищу ресурсовіддачу (чистий дохід на 1 грн потенціалу – 0,52 грн) та найбільшу землевіддачу (чистий дохід на 1 га – 50,28 тис. грн) забезпечує друга група підприємств (1001–3000 га). Це вказує на те,

що підприємства середнього розміру у досліджуваному регіоні є найбільш технологічно мобільними та забезпечують максимальну концентрацію грошової виручки на одиницю наявних активів.

Зниження землевіддачі у найбільших підприємств (до 30,85 тис. грн з розрахунку на 1га) при високій рентабельності свідчить про їхній перехід до менш інтенсивних, але більш економічно вигідних за витратами моделей господарювання (наприклад, вирощування менш трудомістких культур на великих площах).

Таким чином, якщо для великих підприємств головним драйвером прибутку є мінімізація собівартості, то для середніх – максимальна інтенсифікація використання кожного гектара землі та кожної гривні капіталу. Це ставить перед нами наступне завдання: дослідити, як саме структура цього капіталу (основні та оборотні засоби) впливає на отриманий результат, оскільки земельний потенціал є лише просторовим базисом для їх поєднання.

Реальна ефективність виробництва визначається рівнем техніко-технологічного оснащення підприємств. Для оцінки цього впливу було проведено групування господарств за вартістю основних засобів (техніки, обладнання, споруд) з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 8 додатку А) та проведено аналіз залежності ефективності використання ресурсного потенціалу від забезпеченості підприємств основними засобами (табл. 2.27).

Аналіз результатів групування, представлених у таблиці 2.27, дозволяє констатувати наявність нелінійної залежності між рівнем забезпеченості основними засобами та ефективністю діяльності. Найвищий рівень рентабельності витрат (46,17 %) та віддача за валовим прибутком СРП (0,14 грн) спостерігається у групі підприємств із найвищою капіталозабезпеченістю (понад 1300 тис. грн на 100 га). Це підтверджує наукову гіпотезу про те, що інтенсифікація виробництва через оновлення технічного парку та впровадження сучасних засобів праці є стратегічно

виправданою, оскільки забезпечує якісне зростання у прибутковості потенціалу.

Таблиця 2.27

Вплив забезпеченості підприємств основними засобами на ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджуваної сукупності

Групи підприємств за рівнем забезпеченості основними засобами з розрахунку на 100 сільськогосподарських угідь, тис. грн	Основних засобів з розрахунку у на 100 га, тис. грн	З розрахунку на 1 грн основних засобів, грн		З розрахунку на 1 грн сукупного ресурсного потенціалу, грн		Рівень рентабельності витрат, %
		чистий дохід від реалізації	валовий прибуток	чистий дохід від реалізації	валовий прибуток	
до 800	499,02	4,50	1,14	0,35	0,09	33,84
801 - 3000	1053,85	3,05	0,89	0,35	0,10	23,45
понад 1300	2014,29	3,00	0,95	0,45	0,14	46,17
У середньому за сукупністю підприємств	1091,48	3,24	0,95	0,38	0,11	41,45

Розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Водночас дослідження виявило парадоксальну особливість: перша група підприємств (з мінімальною забезпеченістю – до 800 тис. грн на 100 га) демонструє найвищий показник чистого доходу на 1 грн основних засобів (4,50 грн). Така ситуація вказує на максимальну експлуатацію наявного, часто застарілого обладнання, та високу оборотність капіталу в умовах обмежених інвестиційних можливостей. Проте, попри високу виручку на одиницю вартості основних засобів виробництва, ці підприємства поступаються лідерам за рівнем валового прибутку на одиницю сукупного ресурсного потенціалу (0,09 грн проти 0,14 грн у високотехнологічній групі), що свідчить про вищу собівартість продукції через низьку технологічну ефективність.

Узагальнюючи отримані дані, можна стверджувати, що для аграрного сектору регіону характерним є перехід до капіталомісткої моделі розвитку. Середній показник рентабельності витрат за сукупністю на рівні 41,45 % доводить, що сучасна матеріально-технічна база є фундаментом стійкості ресурсного потенціалу. Оптимальною стратегією для підприємств другої групи (801–3000 тис. грн) має стати подальша концентрація капіталу для

подолання «технологічного розриву», оскільки саме третя група підприємств демонструє найвищу синергію між земельними, майновими та сукупними ресурсами, що трансформується у максимальний рівень прибутковості.

Вартісна оцінка основних засобів відображає лише технічну потужність підприємства, тоді як реальна інтенсивність технологічних процесів визначається рівнем забезпечення оборотним капіталом.

Саме мобільні активи (насіння, добрива, паливо і мастильні матеріали, поточні біологічні активи) безпосередньо формують майбутню врожайність та продуктивність, трансформуючи ресурсний потенціал у готову продукцію.

Динамічність та безперервність відтворювальних процесів в аграрному секторі значною мірою визначаються обсягом та структурою оборотного капіталу, який забезпечує трансформацію матеріальних ресурсів у готову продукцію протягом одного виробничого циклу. На відміну від основних засобів, оборотні активи характеризуються високою швидкістю обертання та безпосередньо впливають на ліквідність і платоспроможність підприємства. Проведене групування суб'єктів господарювання досліджуваної вибіркової сукупності за рівнем забезпеченості оборотними засобами з розрахунку на один гектар угідь (табл. 9 додатку А) дозволяє виявити поріг капіталомісткості, за яким досягається максимальна економічна віддача та рентабельність сукупного ресурсного потенціалу (табл. 2.28).

Результати дослідження підтверджують пряму залежність між інтенсивністю фінансування оборотних активів та кінцевою результативністю діяльності підприємств вибіркової сукупності. Найвищий рівень рентабельності (46,1 %) та максимальна віддача валового прибутку на одиницю ресурсного потенціалу (0,12 грн) зафіксовані у третій групі підприємств, де обсяг оборотних засобів перевищує 35 тис. грн на 1 га. Це свідчить про те, що висока концентрація обігового капіталу дозволяє застосовувати більш дорогі, але продуктивні технології (якісне насіння, комплексні добрива, сучасні ЗЗР), що в кінцевому підсумку генерує вищий прибуток.

Таблиця 2.28

Вплив забезпеченості оборотним капіталом на ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджуваної вибіркової сукупності Півдня України

Групи підприємств	Оборотних засобів з розрахунку на 1 га, тис. грн	З розрахунку на 1 грн оборотних засобів, грн		З розрахунку на 1 грн ресурсного потенціалу, грн		Рівень рентабельності, %
		чистого доходу від реалізації	валового прибутку	чистого доходу від реалізації	валового прибутку	
до 16,0	12,74	1,52	0,25	0,36	0,06	19,3
16,1- 35,0	29,68	1,05	0,30	0,39	0,11	40,5
понад 35,0	53,20	0,81	0,26	0,39	0,12	46,1
У середньому за вибірковою сукупністю	39,32	0,90	0,26	0,38	0,11	41,4

Розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Водночас аналіз виявив характерну закономірність: зі зростанням капіталоозброєності спостерігається поступове зниження показника чистого доходу на одну гривню оборотних засобів (з 1,52 грн у першій групі до 0,81 грн у третій). Таке явище не свідчить про неефективність, а вказує на зміну моделі господарювання – від екстенсивної експлуатації мінімальних ресурсів до інтенсивної високотехнологічної моделі, де головним орієнтиром є не валова виручка, а саме прибутковість і якість фінансового результату.

Особливого значення набувають показники підприємств другої групи (16,1–35,0 тис. грн з розрахунку на 1 га), які за рівнем валового прибутку на одиницю СРП (0,11 грн) практично наблизилися до лідерів ринку, маючи при цьому значно менше інвестиційне навантаження. У сукупності представлені дані доводять, що оптимізація обсягів оборотного капіталу є стратегічним важелем управління ефективністю: для підприємств Півдня України критично важливим є подолання дефіциту обігових коштів (нижче межі 16 тис. грн з розрахунку на 1 га), оскільки низька забезпеченість ресурсами призводить до втрати понад половини потенційної рентабельності галузі.

Ефективність функціонування аграрних підприємств та управління використанням його ресурсного потенціалу визначається не лише абсолютним обсягом залучених ресурсів, а й рівнем їхньої структурної збалансованості. Особливого значення набуває оптимізація співвідношення між основним капіталом, що формує техніко-технологічний базис виробництва, та оборотним капіталом, який забезпечує динаміку та безперервність операційних процесів. Відсутність належної пропорційності між цими елементами призводить до зниження загальної віддачі сукупного ресурсного потенціалу: надлишок основних засобів за дефіциту оборотних активів спричиняє простої техніки та недовикористання потужностей, тоді як зворотна ситуація обмежує технологічні можливості інтенсифікації.

Особливу роль у забезпеченні фінансової стійкості та технологічної гнучкості відіграє співвідношення між оборотним та основним капіталом (табл. 2.29).

Висока питома вага оборотних засобів у структурі активів свідчить про інтенсифікацію виробничих процесів та здатність підприємства оперативно адаптувати ресурси до змін ринкової кон'юнктури. Для виявлення впливу цієї структурної пропорції на кінцеву результативність діяльності було сформовано ранжируваний ряд підприємств за коефіцієнтом співвідношення оборотних та основних засобів у зіставленні з показниками капіталовіддачі та землевіддачі.

Аналіз представленого ранжируваного ряду дозволяє виявити чітку закономірність: зростання коефіцієнта співвідношення на користь оборотних засобів виступає потужним стимулятором підвищення ефективності використання всього ресурсного потенціалу. Дослідження підтверджує, що підприємства з високим рівнем мобільності капіталу (коефіцієнт понад 4,0) демонструють значно вищі показники капіталовіддачі. Зокрема, у таких суб'єктів господарювання як ТОВ «Південь Агропереробка» та ФГ «Главани-Агро», де на одну гривню основних засобів припадає від 5,7 до 6,9 грн

оборотних, чистий дохід на одиницю техніки сягає рекордних значень – від 5,49 до 9,09 грн.

Таблиця 2.29

Ранжируваний ряд аграрних підприємств досліджуваної вибіркової сукупності Півдня України за коефіцієнтом співвідношення оборотних та основних засобів (2022 – 2024 рр. в середньому)

Підприємства	Коефіцієнт співвідношення оборотних та основних засобів	Площа землекористування, га	Чистий дохід від реалізації з розрахунку	
			на 1 грн основних засобів (капіталовіддача), грн	на 1 га земельних угідь, тис. грн (землевіддача)
ТОВ «Айсберг»	0,93	1284	1,37	17,46
СК «Агропрогрес»	1,54	1451	3,38	36,20
СГ "В.В. Плакущенко"	1,60	1032	1,89	23,47
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	1,88	2967	2,83	36,22
ТОВ Ягорлик	2,12	3644	2,08	44,90
ТОВ «Петродолинське»	2,22	3407	2,81	43,53
ДП ДГ «Южний»	2,31	3001	2,02	5,61
ФГ «Сатурн»	2,39	2284	1,80	32,39
ПП «Укртерра»	2,49	959	1,96	40,38
СВК «Прогрес»	2,57	552	2,62	88,21
СВК «Родина»	2,93	8825	4,90	25,18
ФГ «Украгролідер»	3,60	120	3,37	47,94
СФГ «Балкани»	3,66	13856	2,60	27,21
ТОВ «Весна Агро»	3,81	402	3,28	13,00
ТОВ «Перемога України»	4,08	2186	4,14	26,98
ДП «Експериментальна база Дачна»	4,57	1864	6,71	17,53
ТОВ «Ясні зорі»	4,90	16019	3,74	36,92
ТОВ «Світанок Старі маяки»	5,65	7232	4,56	26,97
ТОВ «Південь Агропереробка»	5,73	2655	5,49	177,16
ТОВ «Делени»	5,78	1911	3,82	23,03
Агрофірма «Велес»	6,62	133	4,80	21,05
ФГ «Главани - Агро»	6,90	431	9,09	17,07
ФГ «Діметра»	7,05	141	7,42	13,44

Розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Особливої уваги заслуговує показник землевіддачі, який у лідера рейтингу – ТОВ «Південь Агропереробка» – становить 177,16 тис. грн на 1 га. Це свідчить про те, що зміщення структури потенціалу в бік оборотних активів за умови їхньої високої концентрації дозволяє максимально інтенсифікувати використання кожного гектара угідь. Водночас підприємства з низьким

коефіцієнтом співвідношення (наприклад, ТОВ «Айсберг» – 0,93), де основні засоби не забезпечені належним обсягом оборотного капіталу, демонструють найнижчу капіталовіддачу (1,37 грн) та землевіддачу (17,46 тис. грн/га), що вказує на низьку окупність інвестицій у технічну базу.

Характерно, що великі підприємства, зокрема ТОВ «Ясні зорі» (коефіцієнт 4,90), підтримують високу пропорційність капіталу, що дозволяє їм поєднувати масштабність виробництва з високою ефективністю (землевіддача 36,92 тис. грн з розрахунку на 1 га). Узагальнюючи дані, можна стверджувати, що оптимізація структури СРП у напрямі пріоритетного наповнення оборотними активами є ключовим інструментом підвищення ресурсовіддачі. Для аграрного сектору Півдня України саме мобільність капіталу виступає головним важелем подолання технологічної інертності та забезпечення високої фінансової віддачі з одиниці земельної площі.

З метою кількісного виміру щільності зв'язку та характеру впливу структурних параметрів капіталу на результативність діяльності агроформувань вибіркової сукупності, проведено кореляційно-регресійний аналіз (табл. 1 додатку Б). Необхідність такого аналізу обумовлюється тим, що на даний час співвідношення між оборотними та основними засобами в суттєво варіює і, на думку науковців, які досліджують проблему формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств, структура їх активів є нераціональною, а значна частина основних засобів (несправна техніка, зруйновані тваринницькі ферми тощо) взагалі не використовується у виробництві [15, с. 43]. Це обумовлює практичну потребу для управління розвитком ресурсного потенціалу мати параметри оптимального співвідношення між оборотними активами та основними засобами.

У межах побудованої моделі як результативну ознаку (Y_x) обрано рівень капіталовіддачі (чистий дохід з розрахунку на 1 грн основних засобів), а як факторну ознаку (X) – коефіцієнт співвідношення між оборотними та основними засобами. Вибір поліноміальної моделі другого порядку дозволив найбільш адекватно описати складну залежність, що притаманна

відтворювальним процесам у досліджуваних підприємствах Півдня України (табл. 2.30).

Отримані результати регресійного аналізу свідчать про наявність тісного прямого зв'язку між структурою капіталу та ефективністю його використання ($R=0,82551$). Значення коефіцієнта детермінації (R^2) доводить, що 68,1% варіації капіталовіддачі пояснюється саме зміною співвідношення між оборотними та основними активами. Побудована модель демонструє прискорену динаміку зростання результативного показника: кожна додаткова одиниця приросту оборотних коштів на 1 грн основних засобів забезпечує прогресуюче збільшення чистого доходу.

Таблиця 2.30

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі – чистого доходу від реалізації з розрахунку на 1 грн основних засобів (Y_x)

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Чистий дохід від реалізації продукції з розрахунку на 1 грн основних засобів, грн
Факторна ознака X	Коефіцієнт співвідношення між оборотними та основними засобами (припадає оборотних засобів на 1 грн основних засобів)
Поліноміальна модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 1,878517012 + 0,068375841 X + 0,095791848 X^2$
R	0,825514097
R-квадрат	0,681473524
Нормований R-квадрат	0,649620877
Стандартна похибка	1,154539343
F - критерій	21,39456455
Значимість F	1,08E-05
Кількість спостережень	25

Джерело: сформовано за даними таблиці 2 додатку Б

Високий рівень значущості моделі (значимість F) та значення F-критерію (21,39) підтверджують статистичну достовірність отриманих результатів. Візуалізація встановленої залежності за допомогою графічного методу дозволяє наочно продемонструвати характер реагування капіталовіддачі на зміну структурних пропорцій капіталу.

На рис. 2.8 представлена лінія регресії, яка описує зв'язок між рівнем мобільності активів та фінансовою ефективністю використання основних засобів для всієї вибіркової сукупності підприємств.

Графічна інтерпретація моделі (рис. 2.8) наочно демонструє, що для підприємств досліджуваної вибіркової сукупності критично важливим є подолання дефіциту обігових коштів, оскільки саме після досягнення паритету між формами капіталу починається фаза стрімкого зростання капіталовіддачі.

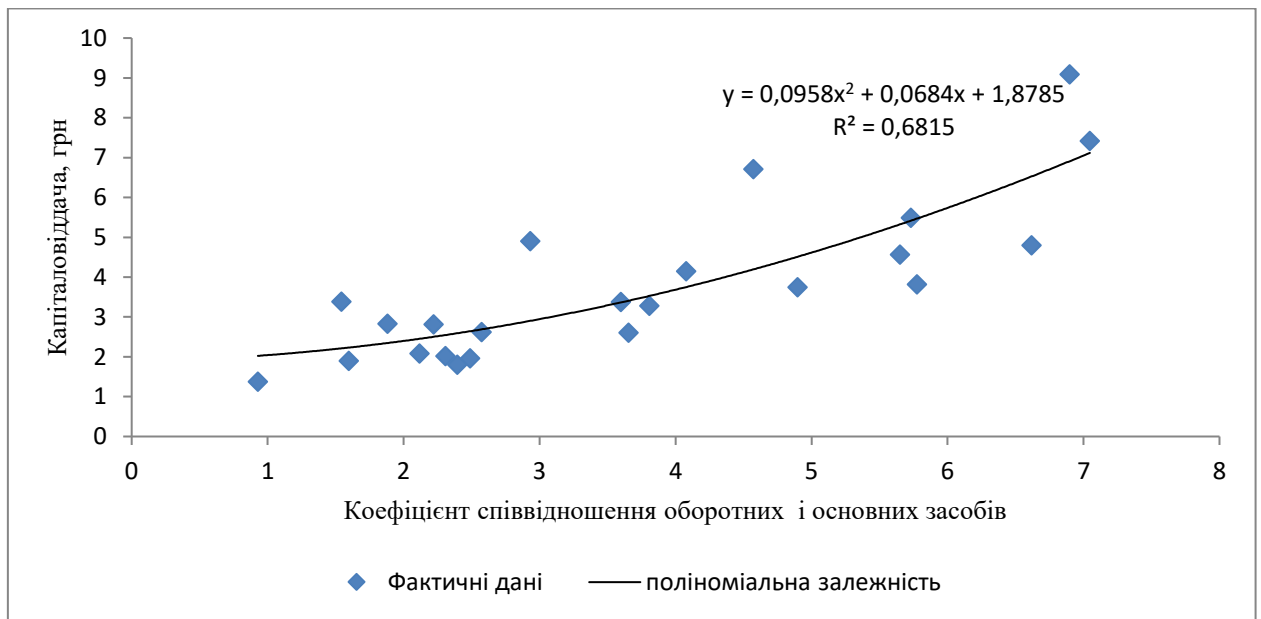

Рис. 2.8. Поліноміальна модель залежності капіталовіддачі від варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) у вибірковій сукупності досліджуваних підприємств Півдня України (2022 -2024 в середньому)

Побудовано автором за даними таблиці 2 додатку Б

Аналіз параметрів моделі і їх візуалізація на діаграмі (рис. 2.8) наочно дозволили стверджувати, що інтенсифікація використання сукупного ресурсного потенціалу безпосередньо залежить від мобільності активів, де пріоритетне наповнення технічної бази обіговими ресурсами виступає графічна інтерпретація побудованої моделі підтверджує наявність нелінійного, прогресуючого зв'язку між досліджуваними показниками. Форма кривої регресії свідчить про те, що вплив оборотних засобів на варіацію показника капіталовіддачі посилюється в міру зростання їхньої питомої ваги в структурі капіталу. Зокрема, на початковому етапі (при низьких значеннях

коефіцієнта співвідношення) спостерігається помірна динаміка зростання доходу, що пояснюється інертністю технічного базису, який не забезпечений достатньою кількістю обігових ресурсів.

Проте, після подолання зони «технологічного мінімуму», лінія регресії набуває вираженого висхідного характеру. Це доводить, що досягнення високого рівня мобільності активів (коли обсяг оборотних засобів у 3–4 рази перевищує вартість основних) запускає механізм мультиплікації доходів. У цій зоні кожна додаткова одиниця оборотного капіталу забезпечує максимальний синергетичний ефект, дозволяючи повною мірою реалізувати потенціал наявної техніки та обладнання. Таким чином, представлена на рисунку 2.8 модель візуально обґрунтовує стратегічну доцільність інтенсивного наповнення виробництва обіговими коштами як головного чинника подолання «технологічної пастки» та виходу підприємства на вищі рівні ресурсної віддачі.

Деталізація кореляційно-регресійного аналізу за групами підприємств різного масштабу землекористування дозволила виявити специфічні особливості впливу структури капіталу на варіацію показника капіталовіддачі. Найбільш вагомий вплив варіації факторної ознаки (співвідношення оборотних та основних засобів) на варіацію капіталовіддачі за чистим доходом від реалізації зафіксовано у групі малих за площею землекористування підприємств (до 1000 га), де коефіцієнт детермінації становить $R^2 = 0,8214$ (табл. 2.31).

Це доводить, що для господарств малого масштабу оптимізація співвідношення оборотних та основних засобів є визначальним чинником ефективності, пояснюючи понад 82 % варіації результативної ознаки. Модель вказує на те, що після подолання певного технологічного мінімуму, кожен крок у бік мобільності капіталу приносить прогресуюче зростання доходів. Побудована модель для групи підприємств з площею землекористування до 1000 га має специфічний характер: від'ємне значення

лінійного коефіцієнта у поєднанні з високим позитивним параметром при квадраті фактора вказує на існування критичного «порогу мобільності».

Таблиця 2.31

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (Y_x) у групі підприємств з площею землекористування до 1000 га

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Чистий дохід від реалізації продукції з розрахунку на 1 грн основних засобів, грн
Факторна ознака X	Коефіцієнт співвідношення між оборотними та основними засобами (припадає оборотних засобів на 1 грн основних засобів)
Поліноміальна модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 2,826878974 - 0,619935356 X + 0,183197171 X^2$
R	0,906356558
R-квадрат	0,82148221
Нормований R-квадрат	0,732223316
Стандартна похибка	1,373093127
F - критерій	9,203365243
Значимість F	0,031869

Джерело: сформовано автором за даними таблиці 3 додатку Б

Для малих господарств початкове нарощування оборотних засобів є складним етапом адаптації, проте після подолання технологічного мінімуму кожен наступний крок у бік збільшення обігових коштів забезпечує стрімке, параболічне зростання доходу. Високі параметри значимості моделі підтверджують, що для дрібнотоварного сектору Півдня України саме оптимізація мобільної частини ресурсного потенціалу є головним важелем подолання обмеженості земельних ресурсів. Це дозволяє стверджувати, що малі підприємства мають найвищий потенціал інтенсифікації, де правильне фінансове наповнення наявної технічної бази обіговими ресурсами дозволяє досягти показників капіталовіддачі, що є співставними або навіть перевищують результати великих агроформувань.

Окрему увагу приділено групі середньотоварних підприємств (1001–3000 га), де характер залежності має свої специфічні відхилення (табл. 2.32).

Таблиця 2.32

Результати моделювання впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (Y_x) у групі підприємств з площею землекористування 1001 - 3000 га

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Чистий дохід від реалізації продукції з розрахунку на 1 грн основних засобів, грн
Факторна ознака X	Коефіцієнт співвідношення між оборотними та основними засобами (припадає оборотних засобів на 1 грн основних засобів)
Поліноміальна модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = -0,375585275 + 1,978687934X - 0,181711431X^2$
R	0,800135187
R-квадрат	0,640216318
Нормований R-квадрат	0,520288424
Стандартна похибка	1,230538475
F - критерій	5,338343697
Значимість F	0,046572
	9

Джерело: сформовано за даними таблиці 4 додатку Б

Виявлене уповільнення віддачі основних засобів у середній групі свідчить про досягнення певного «технологічного плато», де кількісне накопичення оборотних засобів без якісної модернізації основних засобів призводить до затухання ефективності. Це актуалізує питання переходу до якісних параметрів інтенсифікації. Для виявлення специфіки відтворювальних процесів у середньотоварному секторі, було проведено кореляційно-регресійний аналіз для суб'єктів господарювання з площею угідь до 2500 га.

Дана група підприємств виступає індикатором технологічної стійкості галузі, оскільки поєднує в собі достатню ресурсну потужність із високою операційною гнучкістю. Побудована поліноміальна модель (табл. 2.33) дозволяє оцінити, наскільки ефективно цей сегмент трансформує мобільність капіталу в капіталовіддачу в умовах посилення конкуренції за ресурси.

Результати регресійного аналізу для підприємств із площею до 2500 га підтверджують гіпотезу про високу результативність збалансованої структури капіталу. Коефіцієнт кореляції свідчить про тісний зв'язок між показниками, а

коефіцієнт детермінації доводить, що 71,4 % варіації чистого доходу на одиницю основних засобів обумовлено саме варіацією співвідношення оборотних та основних активів. Модель демонструє позитивну параболічну залежність, хоча темпи приросту є дещо помірнішими порівняно з мікроформами господарювання. Висока статистична значущість моделі (Значимість F) та значне перевищення фактичного F-критерію над табличним підтверджують надійність отриманих висновків.

Таблиця 2.33

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (Y_x) у групі підприємств з площею землекористування до 2500 га

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Чистий дохід від реалізації продукції з розрахунку на 1 грн основних засобів, грн
Факторна ознака X	Коефіцієнт співвідношення між оборотними та основними засобами (припадає оборотних засобів на 1 грн основних засобів)
Поліноміальна модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 1,432379507 - 0,273596221 X + 0,079003798X^2$
R	0,844794244
R-квадрат	0,713677314
Нормований R-квадрат	0,661618644
Стандартна похибка	1,341550247
F - критерій	13,70909615
Значимість F	0,00103
Кількість спостережень	14

Джерело: сформовано автором за даними таблиці 5 додатку Б

Характерно, що значення вільного члена рівняння (1,43) вказує на стабільний базовий рівень капіталовіддачі, проте подальша максимізація прибутку в цій групі критично залежить від подолання «точки перегину», після якої оборотний капітал починає працювати на випередження. Це дозволяє зробити висновок, що для середньотоварних підприємств Півдня України стратегія інтенсифікації через нарощування мобільної частини СРП залишається головним чинником підвищення конкурентоспроможності, забезпечуючи оптимальне поєднання ефекту масштабу та ресурсної гнучкості.

З метою візуалізації характеру встановленої залежності та ідентифікації точок інтенсивного зростання доходів для середньотоварного сегменту агробізнесу представлено графічну інтерпретацію поліноміальної регресійної моделі (рис. 2.9).

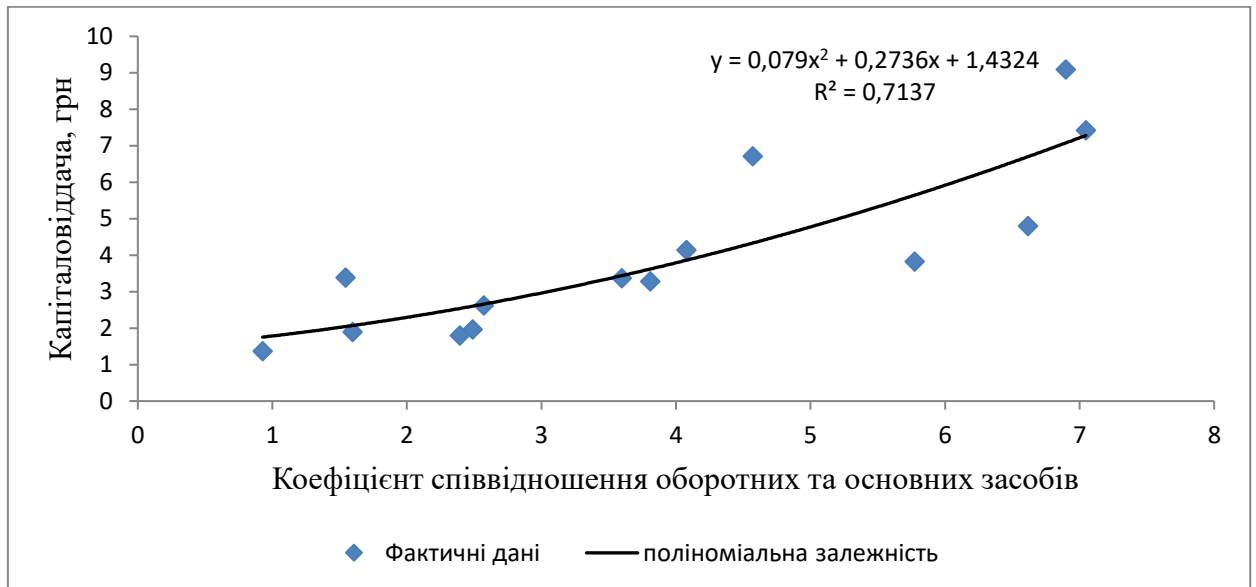

Рис. 2.9. Залежність капіталовіддачі від варіації співвідношення між оборотними та основними засобами у групі підприємств з площею землекористування до 2500 га

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 5 додатку Б

Побудована крива зростання дозволяє наочно оцінити динаміку капіталовіддачі у групі підприємств із площею землекористування до 2500 га та визначити діапазон значень співвідношення активів, при якому досягається максимальна ефективність використання матеріально-технічного базису.

Графічна інтерпретація залежності (рис. 2.9) демонструє стійку висхідну тенденцію, що підтверджує стратегічну важливість пріоритетного наповнення основних засобів оборотним капіталом для підприємств середнього масштабу. Форма параболічної кривої вказує на те, що після подолання зони початкової адаптації, результативність використання ресурсного потенціалу починає зростати прискореними темпами.

Характер вигину лінії свідчить про те, що для цієї групи господарств капіталовіддача стає найбільш чутливою до змін, коли обсяг оборотних засобів починає суттєво переважати вартість необоротних активів. Це

візуально обґрунтовує доцільність переходу середньотоварних підприємств до інтенсивних технологій, оскільки кожна додаткова одиниця мобільності капіталу в цій зоні забезпечує вищий синергетичний ефект порівняно з екстенсивним накопиченням основних фондів. Зокрема, як видно з рисунку 2.9, найбільш динамічне зростання доходу розпочинається при значенні коефіцієнта співвідношення понад 3,5. Таким чином, рисунок 2.9 слугує візуальним доказом того, що оптимізація структури капіталу є головним внутрішнім резервом підвищення конкурентоспроможності підприємств з площею до 2500 га в умовах сучасної макроекономічної нестабільності.

Окрему увагу в межах аналізу приділено групі агроформувань із площею землекористування понад 2500 га. Дослідження цієї категорії підприємств є методично необхідним, оскільки вони володіють найбільш потужним техніко-технологічним потенціалом, управління яким потребує специфічних підходів до збалансування капітальних активів обіговими коштами. Моделювання для цієї групи дозволяє визначити, як змінюється чутливість капіталовіддачі до мобільності ресурсів у суб'єктів господарювання з високим рівнем концентрації виробництва (табл. 2.34).

Результати регресійного аналізу для великих підприємств підтверджують загальну закономірність впливу структури капіталу на ефективність його використання, проте з меншою щільністю зв'язку порівняно з іншими групами. Коефіцієнт детермінації свідчить, що 55,6 % варіації капіталовіддачі пояснюється зміною співвідношення між оборотними та основними активами. Отримана поліноміальна модель характеризується високим значенням вільного члена (2,24), що вказує на суттєву базову стійкість великих підприємств, зумовлену ефектом масштабу та накопиченим ресурсним потенціалом.

Водночас менші темпи приросту ($X^2=0,73$) та значення коефіцієнтів вказують на вищу інертність технічного базису великих господарств: для отримання помітного зростання доходу їм необхідні значно більші обсяги оборотного капіталу порівняно з фермерськими господарствами. Проте

висхідний характер параболічної залежності доводить, що навіть для великих підприємств пріоритетне наповнення основних засобів обіговими ресурсами є головним важелем максимізації віддачі з одиниці капіталу. Це дозволяє стверджувати, що стратегія інтенсифікації у великих підприємствах має базуватися на високотехнологічному використанні оборотних коштів для розкриття потенціалу наявних потужних засобів виробництва.

Таблиця 2.34

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (Y_x) у групі підприємств з площею землекористування понад 2500 га

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Чистий дохід від реалізації продукції з розрахунку на 1 грн основних засобів, грн
Факторна ознака X	Коефіцієнт співвідношення між оборотними та основними засобами (припадає оборотних засобів на 1 грн основних засобів)
Поліноміальна модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 2,236493063 - 0,047735678X + 0,072799853X^2$
R	0,745770318
R-квадрат	0,556173367
Нормований R-квадрат	0,408231155
Стандартна похибка	0,981567541
F - критерій	3,759396066
Значимість F	0,087426
Кількість спостережень	9

Джерело: сформовано автором за даними таблиці 6 додатку Б

Для завершення порівняльного аналізу та наочної демонстрації характеру відтворювальних процесів у великих агроформуваннях, на рис. 2.10 представлено графічну інтерпретацію регресійної моделі для групи підприємств із площею землекористування понад 2500 га.

Візуалізація цієї залежності дозволяє ідентифікувати особливості реагування капіталовіддачі на зміну мобільності активів у суб'єктів господарювання з високим рівнем концентрації виробничих ресурсів. Графічна інтерпретація залежності (рис. 2.10) підтверджує стратегічну важливість підтримання паритету між формами капіталу (оборотним та

основним) навіть для великих за розмірами землекористування суб'єктів господарювання.

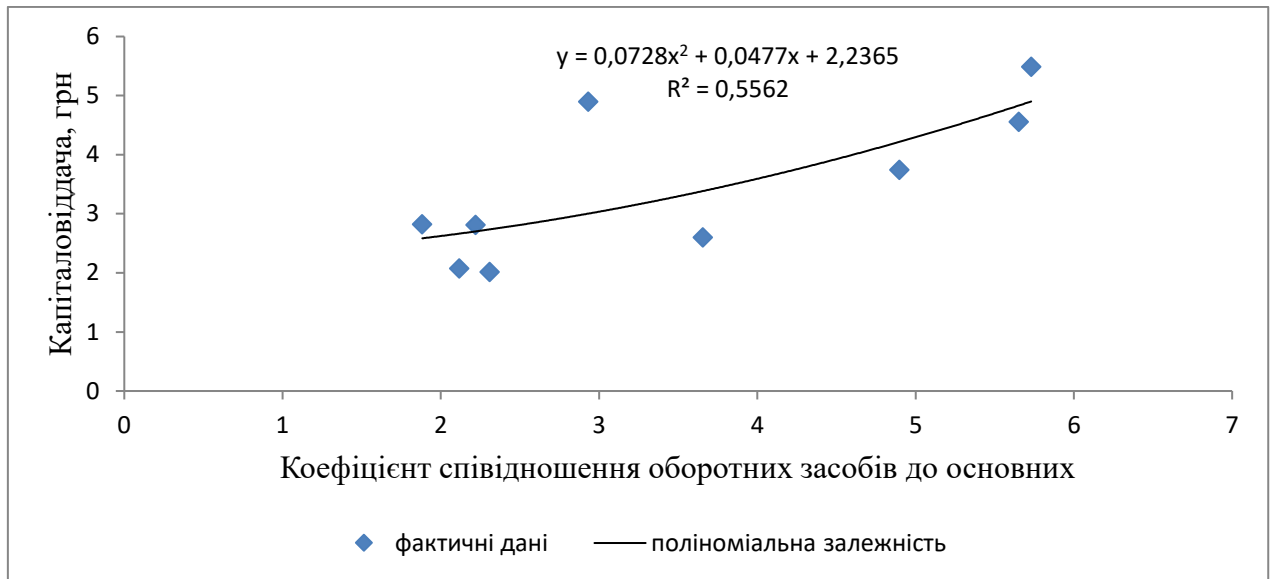

Рис. 2.10. Залежність капіталовіддачі від варіації співвідношення між оборотними та основними засобами у групі підприємств з площею землекористування понад 2500 га

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 6 додатку Б

На відміну від малих підприємств, лінія регресії для великих господарств характеризується вищою «стартовою» позицією на осі ординат, що є наслідком реалізації ефекту масштабу та кращої базової оснащеності основними засобами. Водночас пологий характер кривої на початкових етапах вказує на певну технологічну інертність великого капіталу: для відчутного зростання капіталовіддачі великим підприємствам необхідно залучати значні обсяги оборотних коштів.

Висхідний вектор графіка після подолання зони початкового накопичення ресурсів доводить, що максимальна ефективність використання потужного технічного парку великих підприємств досліджуваної вибірки досягається саме за умови його інтенсивного наповнення обіговими активами. Таким чином, рисунок 2.10 наочно обґрунтовує тезу про те, що для великих підприємств Півдня України мобільність капіталу є не лише інструментом операційного управління, а й фундаментальною умовою розкриття потенціалу

їхньої капітальної бази, що дозволяє перетворювати масштаб виробництва у високу фінансову віддачу.

Комплексне порівняння результатів кореляційно-регресійного моделювання дозволяє сформулювати цілісну наукову концепцію впливу структури капіталу на ефективність функціонування аграрних підприємств різних масштабів. Проведене дослідження довело, що для всіх типологічних груп підприємств Півдня України існує стійка нелінійна залежність між мобільністю активів та рівнем капіталовіддачі, проте характер цієї залежності суттєво трансформується в міру масштабування виробництва.

Встановлено, що найвищу чутливість до зміни структурних пропорцій капіталу мають малі господарства (до 1000 га), де правильне співвідношення оборотних та основних засобів пояснює понад 82 % варіації віддачі основного капіталу. Для цієї групи характерним є «вибуховий» ефект інтенсифікації: кожна гривня, додатково спрямована в обігові активи, забезпечує прискорене зростання доходів, що робить мобільність капіталу головним інструментом їхньої конкурентоспроможності. Натомість великі підприємства (понад 2500 га) демонструють вищу базову стійкість за рахунок ефекту масштабу, проте їхня технічна база є більш інертною і потребує значних «критичних мас» оборотного капіталу для виходу на траєкторію максимальної віддачі.

Особливе місце посідає середньотоварний сегмент (до 2500 га), який демонструє найбільш збалансовану модель розвитку. Тут синергія між земельними та капітальними ресурсами досягається через стабільний рівень капіталовіддачі, що робить ці підприємства фундаментом інвестиційної привабливості регіону. Спільним для всіх моделей є висновок про те, що інтенсивний шлях розвитку галузі лежить не через просте накопичення основних фондів, а через їхнє гармонійне наповнення обіговими ресурсами. Визначені в ході моделювання оптимальні параметри співвідношення капіталу (у межах 3,5–5,5 залежно від групи) виступають надійним науковим підґрунтям для розробки стратегічних сценаріїв розвитку агроформувань.

Результати проведеного моделювання дозволяють також визначити цільові орієнтири щодо співвідношення оборотного та основного капіталу для різних типологічних груп підприємств, що забезпечують максимальну капіталовіддачу.

Для малих підприємств (до 1000 га): оптимальним є діапазон співвідношення 4,5–5,5 грн оборотних засобів на 1 грн основних. Висока чутливість моделі доводить, що саме при такому рівні мобільності активів малі господарства долають «поріг виживання» і виходять на траєкторію прискореного зростання доходів. Для цієї групи критично важливо уникати падіння коефіцієнта нижче 2,5, оскільки це призводить до технологічного застою та різкого падіння ефективності використання технічного базису.

Для середніх підприємств «оптимальною серединою» є коефіцієнт у межах 3,0–4,0 грн. Наявність у моделі ознак спадної віддачі свідчить про те, що подальше нарощування обсягів обігових коштів (понад 4,5) без якісного оновлення основних засобів стає економічно недоцільним. Рекомендація для цієї групи полягає у дотриманні балансу: на кожен гривню інвестицій у нову техніку має припадати не менше 3,0 грн додаткових оборотних коштів для її ефективної експлуатації.

Для підприємств з площею землекористування понад 2500 га оптимальний параметр співвідношення становить 5,0–6,0 грн. Завдяки ефекту масштабу та потужній базі основних засобів, великі агроформування демонструють найвищу віддачу саме при максимальному насиченні обіговими ресурсами. Оскільки вільний член регресійної моделі у цій групі є досить високим, вони можуть функціонувати і при нижчих значеннях, проте пік капіталовіддачі досягається саме при значній перевазі мобільної частини капіталу, що дозволяє реалізувати експортний потенціал та інноваційні технології у сфері переробки аграрної продукції.

Узагальнення результатів моделювання дозволяє надати й обґрунтування для всієї вибіркової сукупності щодо рекомендованого співвідношення оборотного та основного капіталу: стратегічним орієнтиром

слід вважати коефіцієнт 4,0. Це значення є точкою рівноваги, при якій сукупний ресурсний потенціал аграрного підприємства Півдня України працює з максимальною синергією, мінімізуючи ризики простою основних засобів та забезпечуючи стабільну рентабельність виробництва.

Дослідження капітальної складової ресурсного потенціалу довело, що інтенсифікація виробництва та мобільність активів є критично важливими для фінансової стійкості. Проте ефективність використання земельних, основних та оборотних засобів у кінцевому підсумку визначається якістю трудового потенціалу. Саме жива праця виступає активним інтегруючим чинником, який трансформує пасивні матеріальні ресурси в економічний результат. В умовах дефіциту кваліфікованих кадрів на Півдні України, аналіз трудового потенціалу та ефективності витрат на оплату праці стає завершальним і найбільш значущим етапом оцінювання сукупного потенціалу аграрних підприємств.

Логічним завершенням дослідження факторів ефективності ресурсного базису є аналіз трудового складника, який виступає інтегруючою силою та приводить у рух матеріально-технічні елементи потенціалу. В умовах дефіциту кваліфікованих кадрів на Півдні України, особливого значення набуває не лише фізична кількість працівників, а й рівень їхньої працевзабезпеченості та мотивації. За даними про чисельність персоналу (табл. 4 додатку А) проведене групування підприємств вибіркової сукупності (табл. 10 додатку А) та здійснено аналіз впливу рівня працевзабезпеченості на результативність управління використанням ресурсного потенціалу (табл. 2.35) дозволяють ідентифікувати оптимальні параметри поєднання живої праці з іншими елементами СРП для максимізації фінансової віддачі.

Узагальнення даних мікроекономічного аналізу свідчить про наявність складної залежності між кількістю персоналу та ефективністю використання всього ресурсного потенціалу. Найвищий рівень рентабельності (52,44%) та валового прибутку на 1 грн СРП (0,13 грн) продемонструвала друга група підприємств (з чисельністю від 11 до 50 осіб). Для цієї категорії господарств

характерним є найбільш раціональне співвідношення факторів виробництва: при найнижчому рівні працевзабезпеченості (10,1 осіб на 1000 га) вони досягають максимальної продуктивності праці (2898,1 тис. грн чистого доходу на одного працівника).

Таблиця 2.35

Вплив рівня працевзабезпеченості на ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджуваної вибіркової сукупності Півдня України

Групи підприємств за кількістю працівників, осіб	Працевзабезпеченість з розрахунку на 1000 га угідь, осіб	Витрати на оплату праці з розрахунку на 1 працівника, тис. грн	З розрахунку на 1 працівника, тис. грн		З розрахунку на 1 грн витрат на оплату праці, грн		З розрахунку на 1 грн ресурсного потенціалу, грн		Рівень рентабельності, %
			чистого доходу від реалізації	валового прибутку	чистого доходу від реалізації	валового прибутку	чистого доходу від реалізації	валового прибутку	
до 10	17,1	157,1	1143,0	288,4	7,3	1,8	0,33	0,08	33,75
11-50	10,1	134,6	2898,1	997,0	21,5	7,4	0,37	0,13	52,44
понад 50	20,6	143,4	1902,4	517,6	13,3	3,6	0,45	0,12	37,38
У середньому	16,8	141,8	2102,0	615,9	14,8	4,3	0,42	0,12	41,45

Джерело: розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Це доводить, що помірна концентрація персоналу при високій технічній оснащеності дозволяє забезпечити найвищу зарплатовіддачу (21,5 грн доходу на 1 грн витрат на оплату праці).

Водночас група великих підприємств (понад 50 осіб) демонструє найвищий рівень віддачі сукупного ресурсного потенціалу (0,45 грн), що пояснюється реалізацією ефекту масштабу та складнішою організаційною структурою. Попри вищу працевзабезпеченість (20,6 осіб на 1000 га), зумовлену наявністю тваринницьких підрозділів та переробних потужностей (зокрема, у ТОВ «Південь Агропереробка» та ТОВ «Ясні зорі»), ці підприємства утримують стабільний рівень рентабельності (37,38 %).

Характерною особливістю малих господарств (до 10 осіб) є найвищі витрати на оплату праці з розрахунку на одного працівника (157,1 тис. грн),

що підкреслює специфіку фермерського сектору, де оплата праці часто включає підприємницький дохід власників. Хоча ця група поступається лідерам за обсягом прибутку на одного працюючого, рівень їхньої рентабельності (33,75 %) залишається вищим за середньогалузевий, що підтверджує життєздатність малих форм господарювання через високу мобільність та особисту зацікавленість персоналу.

Таким чином, результати дослідження доводять, що стратегічним пріоритетом підвищення ефективності СРП є не нарощування фізичної чисельності персоналу, а підвищення його якісних характеристик. Оптимальна модель працезабезпеченості для підприємств Півдня України лежить у площині раціональної інтенсифікації, де кожна одиниця трудових витрат має бути збалансована відповідним рівнем техніко-технологічної озброєності, що забезпечує синергетичний ефект зростання загальної прибутковості

Комплексне оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств дозволяє зробити фундаментальний висновок про те, що результативність діяльності в сучасних умовах визначається не стільки фізичним обсягом наявних ресурсів, скільки рівнем їхньої структурно-функціональної збалансованості. Проведений аналіз довів, що найвищі показники рентабельності та ресурсної віддачі досягаються тими суб'єктами господарювання, які дотримуються паритету між основними та оборотними активами, забезпечуючи при цьому високу капіталоозброєність живої праці.

Встановлено, що для аграрного сектору Півдня України характерною є перевага інтенсивного типу розвитку: підприємства середньотоварного сегменту, попри помірні обсяги землекористування, демонструють найвищу продуктивність праці та земельну рентабельність за рахунок мобільності капіталу та раціональної працезабезпеченості. Водночас великі агроформування максимально реалізують ефект масштабу, трансформуючи потужний технічний базис у стабільний чистий дохід.

Виявлена пряма залежність між рівнем оплати праці та кінцевою прибутковістю сукупного ресурсного потенціалу підтверджує стратегічну роль людського капіталу як активного інтегратора всіх елементів потенціалу. Таким чином, головним вектором підвищення ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу в умовах макроекономічної нестабільності є перехід від стратегії нарощування активів до стратегії їхньої якісної капіталізації. Отримані результати створюють необхідне аналітичне підґрунтя для дослідження впливу інституційних чинників на трансформацію ресурсного базису.

Разом з тим, ефективність переходу до стратегії якісної капіталізації активів значною мірою детермінується не лише внутрішніми управлінськими рішеннями, а й зовнішніми регуляторними та правовими важелями. З огляду на це, логічним продовженням дослідження є аналіз макросередовища, яке формує умови для відтворення ресурсного базису. Саме тому наступним етапом наукового пошуку є ідентифікація факторів інституційного впливу на результативність управління функціонуванням ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено комплексне діагностування сучасного стану сукупного ресурсного потенціалу аграрних підприємств, проведено аналіз макроекономічних тенденцій розвитку галузі та оцінено ефективність використання ресурсного потенціалу на мікрорівні в умовах інституційних трансформацій. Одержані результати дозволили сформулювати такі науково обґрунтовані висновки:

1. Ідентифіковано стійку тенденцію до капіталізації аграрного сектору на тлі макроекономічної нестабільності. Аналіз загальноєкономічних показників за 2010–2024 рр. підтвердив статус галузі як стратегічного сектора економіки України. Виявлено «парадокс зростання»: попри значне збільшення валової

доданої вартості в абсолютному виразі, спостерігається скорочення частки сектору у ВВП (до 7,5% у 2023 р.). Це доводить, що за умов воєнного стану та інфляційних процесів номінальне зростання активів не забезпечує пропорційного зміцнення ролі галузі, що актуалізує потребу в переході від екстенсивного накопичення ресурсів до їх якісної модернізації.

2. Виявлено критичну поляризацію інституційної структури галузі. Встановлено, що на тлі безперервного зростання кількості зареєстрованих юридичних осіб (на 18,4 % за 2019–2025 рр.), відбувається «вимивання» середнього класу агробізнесу. Показник концентрації (422 мікропідприємства на 1 велике) свідчить про розпорошеність ресурсного потенціалу у дрібнотоварному секторі, що обмежує інвестиційні можливості галузі та вимагає диференційованих підходів до управління розвитком різних за розмірами груп підприємств.

3. Обґрунтовано пріоритетність ресурсного підходу як базового інструментарію оцінювання сукупного ресурсного потенціалу на мікрорівні. Доведено, що ресурсний метод, заснований на оцінці фактичної наявності активів, забезпечує максимальну точність результатів. Це дозволило сформувати достовірну базу для розрахунку інтегральних показників ефективності (ресурсовіддачі та рентабельності ресурсів), мінімізуючи суб'єктивізм та відображаючи реальний ресурсний потенціал досліджуваних суб'єктів господарювання.

4. Доведено наявність прямої залежності між масштабом сукупного ресурсного потенціалу та результативністю управління його використанням через кластеризацію. Розподіл досліджуваних підприємств на кваліметричні групи підтвердив переваги великого капіталу щодо капіталовіддачі. Проте аналіз питомої ефективності на 1 га площі землекористування спростував догму про виключну перевагу великих підприємств: середньотоварні підприємства (з площею землекористування 2,5–4,5 тис. га) демонструють вищу здатність до інтенсивної генерації прибутку за умови високої мобільності капіталу.

5. Економіко-математичним моделювання підтверджено пріоритетну роль оборотних активів у забезпеченні доходності. Побудована система економетричних моделей «затрати – випуск» для різних за розмірами груп підприємств виявила найвищу еластичність випуску за фактором оборотного капіталу (0,564–0,876). Виявлена негативна еластичність за фактором земельної площі (до -0,560) є математичним доказом вичерпаності екстенсивного шляху: розширення земельного банку без адекватного наповнення обіговими ресурсами веде до зниження загальної окупності сукупного ресурсного потенціалу.

6. Здійснено факторний аналіз та оцінено вплив структурних зрушень на кінцевий результат діяльності досліджуваних підприємств. Індексний аналіз приросту чистого доходу підтвердив зміну парадигми розвитку: понад 42 % його зростання в досліджуваних підприємствах у 2024 році забезпечено інтенсивним чинником – зростанням ресурсовіддачі, тоді як серед екстенсивних чинників 36 % приросту зумовлено зміною обсягу саме оборотних активів.

7. Визначено параметри оптимальної структури капіталу для подолання технологічної інертності. На основі побудови поліноміальних моделей та розрахованих екстремумів встановлено, що для забезпечення найвищого рівня капіталовіддачі у малих підприємствах оптимальним є паритет у межах 4,5–5,5 грн оборотних засобів на 1 грн основних; для середніх – 3,0–4,0 грн.

Основні результати досліджень в контексті розділу 2 опубліковано в наукових працях [193], оприлюднено на науково-практичних конференціях [37;195], прийнято до впровадження в ФГ «Сатурн» та ТОВ «Весна АГРО» (Додатки М,Н) та Одеським державним аграрним університетом (Додаток П).

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

3.1. Інституційні детермінанти удосконалення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств відбувається не в ізольованому середовищі, а під потужним впливом інституційної системи. Інституційні чинники визначають «правила гри» в економіці, формують регуляторне середовище, трансакційні витрати та захищеність прав власності, що в кінцевому підсумку й задає вектор ефективності використання земельних, матеріальних та трудових ресурсів. В умовах макроекономічної нестабільності та активізації євроінтеграційних процесів в Україні саме інституційні трансформації стають головним каталізатором або, навпаки, бар'єром для якісного розвитку агробізнесу [8; 11]. Аграрний сектор традиційно «...демонструє високу чутливість до змін інституційного середовища» [10].

В основі трансформації ресурсного потенціалу аграрних підприємств лежить якість інституційного середовища. Згідно з концепцією Д. Аджемоглу та Дж. Робінсона, розвиток будь-якої галузі, зокрема аграрної, залежить від переходу від екстрактивних інститутів (які спрямовані на перерозподіл ресурсів на користь вузьких груп) до інклюзивних. Останні створюють умови, за яких аграрні підприємства отримують стимули для інвестування в інновації та довгостроковий розвиток земельного та технічного капіталу завдяки захищеності прав власності та рівному доступу до ресурсів.

Для забезпечення комплексності наукового аналізу досліджено вплив інституційного середовища на результативність функціонування аграрних підприємств у розрізі груп чинників (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Групи чинників інституційного середовища аграрних підприємств

Чинники інституційного середовища	Зміст інституційних трансформацій
Нормативно-правові та регуляторні	Запуск і поглиблення ринку земель сільськогосподарського призначення (зміна суб'єктного складу та правил обігу угідь). Стандартизація та правила оцінки біологічних активів за міжнародними правилами (зокрема, НП(С)БО 30), що визначає капіталізацію «живого» капіталу аграрних підприємств.
Фінансово-кредитні та підтримувальні	Державні програми пільгового кредитування (програма «Доступні кредити 5-7-9%»). Впровадження цифрових платформ доступу до підтримки (наприклад, запуск і функціонування Державного аграрного реєстру (ДАР)).
Зовнішньоекономічні та інтеграційні	Функціонування стабільних морських та сухопутних транспортних коридорів в умовах воєнного стану. Поступова гармонізація українського законодавства з вимогами Європейського зеленого курсу (European Green Deal) та правилами ЄС (що змушує підприємства враховувати екологічні стандарти у структурі своїх витрат).
Організаційно-технологічні	Активізація процесів цифровізації агровиробництва (впровадження AgTech, точного землеробства) як вимушена відповідь на дефіцит трудових ресурсів.

Сформовано автором за джерелами [45; 70; 108]

Для забезпечення глибини наукового аналізу та виявлення прихованих резервів підвищення ефективності, доцільно структурувати вплив інституційного середовища та його трансформацій безпосередньо у розрізі базових елементів ресурсного потенціалу підприємств. Такий підхід дозволяє простежити, які саме інституційні трансформації та регуляторні механізми виступають драйверами або бар'єрами для розвитку кожної складової СРП.

Головним інституційним чинником трансформації земельного потенціалу виступає розвиток повномасштабного ринку земель сільськогосподарського призначення та розвиток земельного законодавства [124; 120; 50; 66]. Державне регулювання орендних відносин та нові правила

обігу угідь [40; 120] безпосередньо впливають на капіталізацію землі, стабільність землекористування та інвестиційні пріоритети агровиробників.

Інституційний вплив на майновий потенціал (основні засоби) проявляється через митно-тарифне регулювання імпорту високопродуктивної техніки, правила амортизаційної політики та екологічні стандарти (зокрема, вектори European Green Deal). Вони змушують підприємства оновлювати технічний парк з урахуванням нових екологічних вимог.

Трансформація інституційної підтримки оборотного капіталу найтісніше пов'язана з кредитно-фінансовими інститутами. Доступність програм пільгового кредитування (на кшталт «Доступні кредити 5-7-9 %») та запуск нових інструментів державної підтримки (зокрема через Державний аграрний реєстр) визначають здатність підприємств вчасно фінансувати посівні кампанії в умовах дефіциту ліквідності.

Персонал (трудова потенція) піддається потужному інституційному впливу через законодавство про бронювання працівників в умовах воєнного стану, міграційну політику та трансформацію ринку праці. Це стимулює інституційний перехід до автоматизації виробництва та інвестування у розвиток нових компетенцій наявних кадрів.

Окремо слід виділити нормативне регулювання специфічних для аграрних підприємств біологічних активів (за вимогами НП(С)БО 30) [93], оскільки правила їхньої оцінки за справедливою вартістю безпосередньо формують з одного боку так звану «паперову», а з іншого – реальну капіталізацію агробізнесу.

Така структуризація дозволяє нам перейти від абстрактного розуміння інституційного середовища до чіткого математичного моделювання того, як саме зсуви у цих елементах формують кінцеву ефективність виробничої системи підприємств Півдня України

Для ідентифікації ключових драйверів та бар'єрів інституційного середовища, що визначають параметри розвитку аграрних підприємств Півдня України, доцільно застосувати метод PESTEL-аналізу. Цей інструмент

дозволяє комплексно оцінити вплив політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних та правових чинників на якісну трансформацію кожної складової сукупного ресурсного потенціалу [210; 139].

Враховуючи аграрну специфіку Південного регіону та необхідність адаптації аграрних підприємств до макроекономічної нестабільності, виникає потреба у групуванні інституційних чинників за сферами їхнього впливу. Використання методу PESTEL-аналізу дає змогу виокремити найбільш вагомий зовнішній імпульс, який коригує стратегію управління ресурсним потенціалом підприємств. Об'єктивна оцінка інституційних трансформацій вимагає багатоаспектного підходу до аналізу зовнішнього їх оточення. З цією метою нами було проведено PESTEL-аналіз, який дозволив провести декомпозицію інституційного середовища та охоплював шість домінуючих груп чинників (табл. 3.2).

Аналіз політико-правового середовища свідчить, що державна стратегія управління ресурсним потенціалом підприємств аграрного сектору має певний дисбаланс. Згідно зі звітом Європейської Комісії (2023), Україна наразі «націлена більше на питання торгівлі сільськогосподарськими товарами, аніж на питання підтримки сталого управління природними ресурсами або адаптації до зміни клімату» [134]. Для елементів ресурсного потенціалу як об'єктів нашого дослідження це означає, що зовнішні управлінські стимули спрямовані на короткострокове нарощування обсягів експорту, що може призводити до надмірної експлуатації земельного капіталу підприємств замість його капіталізації та відтворення. Це підтверджує необхідність перегляду стратегічних цілей у бік екологізації аграрного сектору для відповідності вимогам Green Deal.

В межах екологічної складової PESTEL-аналізу виявлено критичну загрозу якісному стану ресурсного потенціалу. Офіційна оцінка Європейської Комісії [134] підкреслює, що питання «адаптації до зміни клімату» в аграрному секторі України все ще перебувають на початковому рівні.

Таблиця 3.2

Домінантні групи чинників інституційних трансформацій та їхнього впливу на ресурсний потенціал аграрних підприємств для PESTEL-аналізу

Група чинників	Ключові інституційні трансформації (зміст чинника)	Вплив на елементи ресурсного потенціалу та ефективність їхнього використання
(Political) – Політичні	Державна політика євроінтеграції; стабільність інститутів влади; безпекові ризики в умовах воєнного стану.	Земельний та майновий: Безпекові ризики вимагають диверсифікації зон землекористування та децентралізації зберігання техніки. Водночас євроінтеграція відкриває доступ до нових стандартів.
E (Economic) – Економічні	Доступність кредитних ресурсів (програма "5-7-9%"); динаміка світових цін на зерно; інфляція та валютні коливання.	Оборотний та майновий: Пільгові кредити забезпечують операційне наповнення оборотного капіталу. Коливання цін змушують підприємства оптимізувати витрати та шукати нові канали збуту.
S (Social) – Соціальні	Демографічні зміни на селі; дефіцит кваліфікованих кадрів через мобілізацію та міграцію.	Персонал: Гострий дефіцит механізаторів та агрономів вимагає капіталізації праці (підвищення зарплат) та посилення мотиваційних інститутів.
T (Technological) – Технологічні	Цифровізація (AgTech); впровадження систем точного землеробства; автоматизація процесів.	Майновий та трудовий: Заміна "живої праці" новими технологіями (робототехніка, дрони). Вимагає зростання інвестицій в основні засоби для підвищення капіталовіддачі.
E (Environmental) – Екологічні	Зміна клімату (посушливість Півдня); вимоги Європейського зеленого курсу (Green Deal).	Земельний та біологічний: Змушує впроваджувати посухостійкі культури (зміна структури біологічних активів) та технології збереження вологи (No-till).
L (Legal) – Юридичні	Функціонування ринку землі; запровадження НП(С)БО 30 для біологічних активів; законодавство про бронювання працівників.	Земельний та біологічний: Ринок землі дає можливість формувати сталий земельний банк. НП(С)БО 30 стандартизує справедливую оцінку живого капіталу.
(Political) – Політичні	Державна політика євроінтеграції; стабільність інститутів влади; безпекові ризики в умовах воєнного стану.	Земельний та майновий: Безпекові ризики вимагають диверсифікації зон землекористування та децентралізації зберігання техніки. Водночас євроінтеграція відкриває доступ до нових стандартів.

Продовження таблиці 3.2

Група чинників	Ключові інституційні трансформації (зміст чинника)	Вплив на елементи ресурсного потенціалу та ефективність їхнього використання
E (Economic) – Економічні	Доступність кредитних ресурсів (програма "5-7-9%"); динаміка світових цін на зерно; інфляція та валютні коливання.	Оборотний та майновий: Пільгові кредити забезпечують операційне наповнення оборотного капіталу. Коливання цін змушують підприємства оптимізувати витрати та шукати нові канали збуту.
S (Social) – Соціальні	Демографічні зміни на селі; дефіцит кваліфікованих кадрів через мобілізацію та міграцію.	Персонал: Гострий дефіцит механізаторів та агрономів вимагає капіталізації праці (підвищення зарплат) та посилення мотиваційних інститутів.

Сформовано на основі узагальнення джерел [11; 36; 84; 193; 101; 138; 120; 50; 34; 93]

Це свідчить про відсутність дієвих державних механізмів підтримки екологоорієнтованого управління ресурсами, що змушує аграрні підприємства самостійно шукати інструменти захисту своїх природних активів від кліматичних ризиків. У сучасних умовах, коли об'єктивно виникає необхідність інтеграції цілей сталого розвитку у систему управління, де екологізація стає ключовим елементом підвищення ресурсного потенціалу аграрних підприємств. доцільним, як акцентує увагу Нагу П.Т., є перехід від традиційного до прецизійного ресурсокористування, яке перетворює екологічний менеджмент на стратегічний актив конкурентоспроможності [214].

В контексті економічних факторів фокус на «взаємній торгівлі сільськогосподарськими товарами» при ігноруванні «сталого управління ресурсами» створює суттєві фінансові ризики для розвитку ресурсного потенціалу. Низький рівень підготовки України до кліматичної адаптації у майбутньому трансформується в економічні бар'єри.

Недотримання стандартів екологізації призведе до зростання собівартості української продукції через додаткові митні збори та нетарифні обмеження з боку ЄС. Це обмежує фінансові можливості аграрних

підприємств щодо інвестування в оновлення свого ресурсного потенціалу та знижує їхню інвестиційну привабливість для міжнародних інвесторів, які дедалі більше орієнтуються на принципи ESG-інвестування.

Фокусування на торговельній експлуатації ресурсного потенціалу за відсутності належного управління його відтворенням створює «економічну пастку» для аграрних підприємств. Це обґрунтовує необхідність переходу від моделі екстенсивного використання ресурсів до стратегічного управління їхнім розвитком на засадах сталості.

Для переведення якісних характеристик виявлених інституційних чинників у кількісні показники та визначення ступеня їхньої пріоритетності було залучено інструментарій експертних оцінок. З метою об'єктивного оцінювання виділених груп факторів інституційного середовища проведено анкетування 12-ти експертів (додаток В1), серед яких – провідні науковці, керівники передових господарств вибіркової сукупності та представники департаментів агропромислового розвитку. Узагальнені результати експертного оцінювання (табл. 1 додатку В), що відображають інтегральний вплив кожної групи факторів на ресурсний потенціал, розраховані як середнє арифметичне інтегральних оцінок чинників, що входять до кожної групи (табл. 2 додатку В).

Кожен експерт виставив оцінку від 1 до 5 за двома параметрами: вплив чинника та ймовірність його прояву. Інтегральна оцінка розрахована як їхній добуток. Аналіз результатів експертного оцінювання (табл. 1 додатку В) дозволив отримати точну кількісну характеристику сили тиску чинників макросередовища на управління формуванням ресурсного потенціалу досліджуваних підприємств та отримати інтегральну оцінку за кожним чинником (табл. 3.3). Математичне узагальнення свідчить, що найбільшу загрозу та одночасно рушійну силу для трансформації сукупного ресурсного потенціалу мають чинники E_1 (Пільгові кредити – 20,98), E_{k_1} (Посушливість клімату – 20,94) та S_1 (Дефіцит кадрів – 19,50).

До інтегральної оцінки за кожним чинником було додано знак «+» для характеристики позитивного впливу (можливості) або «-» для характеристики негативного впливу (деструктивний фактор або загроза).

Для повноти наукового аналізу, окрім сили впливу інституційних чинників було ідентифіковано їхній векторний напрям, що дозволило розмежувати макросередовище на зони потенційних можливостей та реальних загроз. Проведене дослідження показує, що зовнішнє середовище аграрних підприємств Півдня України перебуває у стані глибокого дуалізму.

Таблиця 3.3

Розрахунок інтегральної оцінки та вектора впливу чинників інституційного середовища

Чинник	Складові чинники інституційного середовища	Вектор	Інтегральна оцінка	Статус чинника
P1	Безпекові ризики в умовах воєнного стану	(-)	-18,06	Критична загроза
P2	Державна політика євроінтеграції	(+)	+16,11	Стратегічна можливість
E1	Доступність кредитів (програма "5-7-9%")	(+)	+20,98	Головний драйвер росту
E2	Коливання світових цін на зернові	(-)	-14,88	Помірний ризик
S1	Дефіцит кадрів (мобілізація, міграція)	(-)	-19,50	Гостра загроза
S2	Демографічні зміни у сільській місцевості	(-)	-15,16	Хронічний ризик
T1	Впровадження систем точного землеробства	(+)	+12,82	Технологічна можливість
T2	Рівень автоматизації та цифровізації	(+)	+14,06	Компенсаторний драйвер
Еко1	Посушливість клімату Півдня України	(-)	-20,94	Природно-кліматична загроза
Еко2	Вимоги Європейського зеленого курсу	(-)	-11,92	Регуляторний виклик
L1	Функціонування ринку землі	(+)	+16,72	Інституційна можливість
L2	Запровадження стандартів НП(С)БО 30	(+)	+14,62	Можливість капіталізації

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 3 додатку В

З одного боку, деструктивний негативний вплив мають безпекові ризики, гострий дефіцит кваліфікованих кадрів та кліматична посушливість регіону, які сукупно формують потужний блок загроз із сумарним від'ємним

балом. Ці чинники блокують екстенсивний розвиток та вимагають від підприємств постійних витрат на адаптацію. З іншого боку, позитивний вектор впливу забезпечується такими інституційними можливостями, як доступ до пільгового кредитування, розвиток ринку землі та цифровізація виробничих процесів.

Характерно, що саме позитивні драйвери (зокрема програма «5-7-9 %» з оцінкою +20,98) виступають головними «амортизаторами» негативного тиску. Це дозволяє стверджувати, що успішність використання ресурсного потенціалу на даний час повністю залежить від здатності менеджменту використовувати наявні інституційні можливості для нейтралізації деструктивного впливу зовнішнього середовища. Такий розподіл доводить, що зовнішнє середовище ставить агробізнес Півдня України в умови жорсткої необхідності інтенсифікації використання ресурсного потенціалу.

Узагальнення результатів PESTEL-аналізу та проведеного експертного оцінювання дозволяє стверджувати, що макросередовище аграрних підприємств Півдня України характеризується екстремальним рівнем невизначеності та тиску. Найбільш критичними детермінантами, що стримують розвиток ресурсного потенціалу, визнано соціальні та політичні чинники, серед яких домінують безпекові ризики та гострий дефіцит кваліфікованих кадрів. Це створює умови, за яких традиційне екстенсивне нарощування активів стає неможливим.

Як вимушена відповідь на ці виклики, активізується вплив технологічних та економічних чинників, що проявляється у цифровізації виробництва та активному залученні державних програм пільгового кредитування для поповнення обігових коштів. Характерно, що чинники технологічного оновлення та цифровізації (T1, T2) мають помірнішу інтегральну оцінку (12,82–14,06), що вказує на певний інвестиційний лаг: підприємства усвідомлюють необхідність автоматизації як відповіді на кадровий дефіцит, проте реалізація цього потенціалу стримується обмеженістю власних фінансових ресурсів та безпековою нестабільністю.

Водночас екологічний тиск посушливого клімату регіону в поєднанні з юридичними новаціями щодо ринку землі та обліку біологічних активів змушує менеджмент повністю переглядати структуру сукупного ресурсного потенціалу. Синергія високої ймовірності кліматичних аномалій та законодавчих новацій (зокрема функціонування ринку землі – 16,72 та впровадження стандартів НП(С)БО 30 – 14,62) примушує суб'єктів господарювання переходити до моделі гнучкого управління капіталом. Таким чином, інституційне середовище сьогодні діє як жорсткий фільтр, що вимагає від підприємств переходу до гнучкого управління капіталом та інтенсифікації використання кожного елемента потенціалу.

Для визначення стратегічних пріоритетів та систематизації отриманих результатів здійснено перехід від оцінювання одиничних чинників до їх агрегування у межах відповідних груп PESTEL-аналізу. Узагальнена інтегральна оцінка кожної групи розрахована як середнє арифметичне значення інтегральних показників складників, що дозволяє ідентифікувати найбільш критичні напрями впливу інституційного середовища на стан і розвиток СРП аграрних підприємств (табл. 3.4).

Аналіз результатів узагальненої оцінки дозволяє констатувати, що інституційне середовище функціонування аграрних підприємств на сучасному етапі характеризується високим ступенем турбулентності. Найбільш вагомий тиск на стан СРП чинять економічні (17,93) та соціальні (17,33) групи чинників. Це свідчить про те, що відтворення ресурсного потенціалу критично залежить від зовнішнього фінансування (пільгового кредитування) та гострої потреби у збереженні людського капіталу в умовах міграційних та мобілізаційних процесів.

Високе значення політичних чинників (17,09) підкреслює деструктивний вплив безпекових ризиків, що змушує підприємства трансформувати структуру потенціалу в бік підвищення його мобільності та ліквідності. Водночас відносно низький показник технологічної групи

(13,44) вказує на існуючий розрив між потребою в автоматизації та реальними темпами впровадження інновацій.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна дійти висновку, що стабільність СРП аграрних підприємств сьогодні визначається динамічним балансом між зовнішніми інструментами підтримки та внутрішньою управлінською гнучкістю.

Таблиця 3.4

Узагальнене оцінювання груп чинників інституційного середовища аграрних підприємств за результатами PESTEL-аналізу

Група чинників	Середня інтегральна оцінка груп чинників (max — 25 балів)*	Характеристика та узагальнення впливу
Політичні (P)	17,09	Мають критичний деструктивний вплив через безпекові ризики, що вимагає постійної релокації активів та підвищення мобільності всього сукупного потенціалу.
Економічні (E)	17,93	Стимулюють адаптивність до викликів. Пільгові кредити рятують оборотний капітал, а коливання світових цін змушують шукати високоефективні культури.
Соціальні (S)	17,33	Формують гостру детермінанту. Дефіцит механізаторів та агрономів робить людський капітал найбільш дефіцитним та цінним ресурсом.
Технологічні (T)	13,44	Виступають компенсатором соціальних ризиків. Інвестиції в точне землеробство та цифровізацію дозволяють частково замінювати дефіцитну "живу працю".
Екологічні (Eko)	16,43	Специфічний чинник для Півдня. Посушливість вимагає кардинальної зміни структури біологічних активів на користь найбільш стійких та адаптивних культур.
Юридичні (L)	15,67	Формують нові правила гри. Прозорий ринок землі дозволяє планувати довгострокові інвестиції, а НП(С)БО 30 — об'єктивно капіталізувати живі активи.

Джерело: сформовано автором за даними додатку В

З позиції державного регулювання, критично висока оцінка економічних чинників (17,93) підтверджує, що державна підтримка (зокрема програма «5-7-9 %») трансформувалася з допоміжного інструменту в базову умову підтримки формування оборотного капіталу. Подальше зміцнення СРП потребує від держави переходу від антикризового фінансування до стимулювання інноваційно-технологічного оновлення, що дозволить нівелювати технологічне відставання, виявлене в ході аналізу [13,44]. Цей висновок підтверджується дослідженнями науковців, які звертають увагу на комплексне поєднання інноваційного підходу в управлінні розвитком ресурсного потенціалу з використанням новітніх технологій та актуалізацією соціальних і екологічних аспектів [170; 173].

Водночас на рівні внутрішніх управлінських рішень, висока інтенсивність впливу соціальних і екологічних детермінант вимагає від менеджменту перегляду парадигми управління ресурсами. Пріоритетними завданнями мають стати:

- цифрова трансформація, що передбачає активне впровадження систем точного землеробства як внутрішнього компенсатора дефіциту трудових ресурсів;
- адаптація біологічних активів та оптимізація їх частки в структурі активів;
- інвестиційна мобільність та формування гнучкого ресурсного портфеля, здатного до швидкої релокації або переорієнтації в умовах безпекових загроз.

Отже, стратегічна стійкість аграрних підприємств залежить від синергії державної політики (забезпечення доступу до ресурсів та безпекових гарантій) і здатності внутрішнього менеджменту до превентивного адаптивного управління в межах окреслених груп інституційного впливу.

Таким чином, ключовим вектором розвитку СРП має стати адаптивна стратегія, спрямована на компенсацію соціальних і екологічних детермінант

через посилення технологізації та ефективного використання державних інструментів економічної підтримки.

Узагальнення результатів PESTEL-аналізу доводить, що сучасна інституційна система Півдня України чинить різноспрямований вплив на параметри ресурсного потенціалу. Поєднання гострого дефіциту трудових ресурсів (соціальний чинник) та стрімкого розвитку цифровізації (технологічний чинник) провокує примусову капіталізацію галузі та перехід до інтенсивних технологій.

Логічним продовженням оцінювання деструктивних та стимулювальних інституційних та екологічних факторів макросередовища є проєкція виявлених можливостей та загроз на внутрішній стан досліджуваних підприємств. Такий підхід дозволяє виявити здатність наявного управління розвитком ресурсного потенціалу адаптуватися до інституційних трансформацій, а також визначити стратегічний баланс між внутрішніми компетенціями підприємств та жорстким тиском зовнішнього середовища. З метою виявлення загроз і можливостей, що відкриває трансформація інституційного середовища аграрних підприємств, у поєднанні з чинниками внутрішнього середовища застосовано метод SWOT-аналізу (табл. 3.5).

Аналіз матриці SWOT свідчить про те, що подальше використання та розвиток сукупного ресурсного потенціалу вимагає реалізації компенсаторних стратегій. Головним внутрішнім обмеженням (слабкою стороною) підприємств Півдня України виступає дефіцит оборотних коштів та людей, що накладається на руйнівний вплив зовнішніх загроз – дефіцит персоналу та посилення кліматичної посухи.

У такій ситуації пріоритетним завданням менеджменту стає використання сильних сторін та наявних інституційних можливостей для нейтралізації вказаних ризиків. Зокрема, висока базова капіталізація та стабільність земельного банку дають підприємствам можливість активно залучати пільгове фінансування (програма «5-7-9 %»), яке має цільовим чином спрямовуватися на подолання дефіциту обігового капіталу.

Таблиця 3.5

SWOT-аналіз чинників розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств Півдня України в контексті інституційних трансформацій

<p>Внутрішнє середовище (Micro)</p>	<p>S (Strengths) – Сильні сторони - Високий рівень базової капіталізації підприємств - лідерів вибіркової сукупності; - Стабільність земельного ядра та накопичений досвід землекористування; - Гнучкість та мобільність дрібнотоварних підприємств.</p>	<p>W (Weaknesses) – Слабкі сторони - Високий рівень зношеності техніки в окремих групах; - Дефіцит власних оборотних коштів для фінансування циклів; - Низька питома вага кваліфікованого персоналу на 1000 га.</p>
<p>Зовнішнє середовище (Macro)</p>	<p>O (Opportunities) – Можливості - Доступ до пільгових кредитів (інтегральна оцінка +20,98); - Інституційний розвиток ринку землі (+16,72); - Цифровізація виробничих процесів (+14,06).</p>	<p>T (Threats) – Загрози - Гостра посушливість клімату (інтегральна оцінка -20,94); - Критичний дефіцит кадрів через демографічні процеси та мобілізацію (-19,50); - Високі безпекові ризики воєнного стану (-18,06).</p>

Джерело: сформовано автором

Водночас загроза дефіциту кадрів може бути компенсована шляхом прискореної цифровізації та впровадження систем точного землеробства, що вимагає перерозподілу ресурсів на користь технологічного оновлення.

Таким чином, SWOT-аналіз підтверджує, що інституційні трансформації вимагають від агропідприємств відмови від класичного нарощування маси активів на користь динамічного управління їхньою структурою. Для трансформації виявлених детермінант у площину практичного менеджменту, доцільно побудувати перехресну матрицю SWOT-аналізу. Співвідношення зовнішніх можливостей і загроз із внутрішніми параметрами потенціалу підприємств вибіркової сукупності дозволяє змодельовати адаптивні стратегічні рішення для забезпечення стійкості ресурсного потенціалу аграрних підприємств (табл. 3.6).

Серед стратегічних рішень, що заслуговують на особливу увагу щодо впровадження, слід відзначити диверсифікацію через переробку,

що означатиме використання досвіду підприємств - лідерів ринку для створення потужностей із глибокої переробки сировини (виробництво біопалива, борошна, концентратів), що відкриває доступ до європейських грантових програм.

Таблиця 3.6

Матриця перехресного SWOT-аналізу та адаптивних стратегічних рішень

	<i>Можливості (O)</i>	<i>Загрози (T)</i>
Фактори середовища	Доступ до пільгових кредитів; Становлення ринку землі; Розвиток AgTech та цифровізації.	Посушливість клімату Півдня; Гострий дефіцит кадрів; Безпекові ризики.
<i>Сильні сторони (S)</i> Висока базова капіталізація підприємств - лідерів; Накопичений досвід землекористування; Мобільність дрібних фермерських господарств.	<i>Стратегії «Сила – Можливості» (SO)</i> Використання земельного банку як застави для пільгового кредитування; Капіталізація активів за рахунок AgTech інвестицій. Диверсифікація через переробку Розвиток «цифрового земельного банку»	<i>Стратегії «Сила – Загрози» (ST)</i> Впровадження посухостійких біологічних активів; Ротація та децентралізація зон вирощування для мінімізації безпекових ризиків. Енергонезалежність активів Впровадження систем «дистанційного агронома»:
<i>Слабкі сторони (W)</i> Зношеність техніки; Дефіцит власних обігових коштів; Мала кількість кваліфікованого персоналу.	<i>Стратегії «Слабкість – Можливості» (WO)</i> Подолання дефіциту обігових коштів через пільговий капітал; Заміна застарілої техніки на цифровізоване обладнання. Навчальні хаби та дуальна освіта Лізинг цифрового обладнання:	<i>Стратегії «Слабкість – Загрози» (WT)</i> Перехід до аутсорсингу складних технологічних процесів; Створення міжгосподарських кластерів для спільного фінансування систем зрошення та шерингу AgTech-ресурсів; Кооперація для іригації; Аутсорсинг безпеки та логістики

Сформовано автором

Вкрай актуальним на даний час є розвиток «цифрового земельного банку» з метою поєднання досвіду землекористування з AgTech для

створення прозорої системи капіталізації земель, що дозволяє отримати доступ до міжнародного інвестиційного капіталу.

Глобальна енергетична криза вимагає реалізації такого рішення як формування енергонезалежності активів, що може бути реалізоване як будівництво власних біогазових установок або сонячних станцій на базі підприємств для мінімізації ризиків енергетичного дефіциту (безпековий ризик).

Впровадження систем «дистанційного агронома» має бути реалізоване шляхом використання дронів та супутникового моніторингу для компенсації дефіциту кадрів агрономів на місцях (особливо у прифронтових або замінованих зонах).

Рішення щодо навчальних хабів та дуальної освіти передбачатиме співпрацю з аграрними закладами вищої освіти для підготовки фахівців за програмами AgTech за підтримки міжнародних донорів, що надасть можливість вирішити проблему браку персоналу через можливості цифровізації.

Запропоноване рішення щодо лізингу цифрового обладнання дасть можливість використання пільгових кредитних ліній для оновлення застарілої техніки і її заміни на енергоефективні та автоматизовані зразки.

Формування міжгосподарських адаптивних кластерів пропонується з метою створення територіально-галузевих об'єднань, що дозволяють малим та середнім підприємствам спільно протидіяти критичним загрозам при дефіциті власних ресурсів.

В межах кластера може бути застосована низка конкретних механізмів. Серед них актуальним є спільне водокористування у відповідь на загрозу посухи та створення кооперативних систем зрошення з фінансуванням будівництва насосної станції чи магістрального каналу. Кластер може залучити для цього кредит або грант, розділивши витрати та ризики.

На основі шерингу техніки та сервісного аутсорсингу може бути реалізований механізм створення спільного парку високоефективної техніки

(наприклад, комбайнів з елементами точного землеробства). Це вирішує проблему зношеності техніки (W) та дефіциту кадрів (T), оскільки один кваліфікований екіпаж може обслуговувати площі декількох господарств.

Зарекомендувало себе на практиці, особливо в умовах воєнного стану, рішення щодо створення логістичних хабів: спільне будівництво елеваторів або сушильних комплексів. Це знижує залежність від глобальних коливань цін, дозволяючи «перечекати» період низької ціни та сформувати великі товарні партії для експорту.

Заходи з організації колективної безпеки передбачають спільне фінансування заходів із гуманітарного розмінування територій та охорони посівів. Аутсорсинг безпеки та логістики передбачатиме передачу функцій щодо колективної безпеки з розмінування територій або складської логістики спеціалізованим компаніям, що дасть можливість не утримувати власний дорогий штат у ризикових умовах.

Запропонована матриця SWOT-аналізу доповнена параметром оцінки впливу стратегічних рішень на складники СРП, що дозволяє чітко простежити трансформацію ресурсного базису підприємства (від стадії «виживання» до стадії «капіталізації та модернізації») під дією обраних адаптаційних заходів (табл. 3.7).

Синтез внутрішніх та зовнішніх параметрів через перехресну матрицю доводить, що за умов одночасного тиску дефіциту кадрів та кліматичних аномалій підприємствам слід обирати компенсаторно-інтенсивний вектор розвитку.

На основі розробленої матриці науково обґрунтовано такі пріоритетні стратегічні рішення щодо підвищення ефективності СРП:

– стратегія технологічного заміщення (WO/ST): Активне використання пільгових кредитних ресурсів для закупівлі автоматизованої техніки та систем точного землеробства. Це дозволить нівелювати слабкість у вигляді зношеності техніки та зняти гостроту кадрового дефіциту;

– стратегія адаптації біопотенціалу (ST): Використання накопиченого досвіду для переформатування структури біологічних активів на користь посухостійких та менш вологовмісних культур;

– стратегія інституційного паритету (SO): Максимальне використання земельних ресурсів як капітального інструменту для залучення інвестицій, що узгоджується з новими правилами ринку землі.

Таблиця 3.7

Матриця перехресного SWOT-аналізу та адаптивних стратегічних рішень щодо розвитку сукупного ресурсного потенціалу (СРП)

Стратегічний напрям	Зміст адаптивного заходу	Очікуваний вплив на СРП
Стратегії SO (Сила – Можливості)	Використання земельного банку як застави для пільгового кредитування; інвестиції в AgTech.	Капіталізація Зростання ринкової вартості активів та зміцнення фінансової стійкості через доступ до дешевого капіталу.
Стратегії ST (Сила – Загрози)	Впровадження посухостійких культур; децентралізація та релокація потужностей.	Стійкість та гнучкість Збереження біологічних активів у несприятливих кліматичних умовах та мінімізація втрат матеріально-технічної бази від безпекових ризиків.
Стратегії WO (Слабкість – Можливості)	Оновлення техніки через лізинг; діджиталізація процесів для компенсації браку кадрів.	Модернізація Технологічне оновлення технічного складника СРП та підвищення продуктивності праці за меншої кількості персоналу.
Стратегії WT (Слабкість – Загрози)	Створення міжгосподарських кластерів; аутсорсинг складних технологічних процесів.	Синергія та оптимізація Зниження ресурсомісткості бізнес-процесів та подолання дефіциту ресурсів за рахунок ефекту масштабу в межах об'єднання.

Джерело: сформовано автором

Капіталізаційний ефект (у блоці SO) проявляється як процес перетворення потенційних можливостей (ринку землі, AgTech) на реальну ринкову вартість підприємства, що надасть можливість збільшувати інвестиційну привабливість активів та дозволяє СРП зростати не лише

кількісно, а й якісно через капіталізацію орендних прав та інтелектуальних рішень.

Адаптивний (резильєнтний) ефект (у блоці ST) полягає у формуванні «імунітету» ресурсного потенціалу до зовнішніх шоків. Використання посухостійких культур та мобільність активів дозволяють СРП зберігати функціональність навіть за умови виникнення кліматичних або безпекових загроз, запобігаючи незворотній деградації потенціалу.

Модернізаційний (інноваційний) ефект (у блоці WO): визначає перехід СРП на новий технологічний уклад. Заміщення застарілої техніки цифровими системами дозволяє нівелювати дефіцит трудових ресурсів (людського капіталу), перетворюючи технологічний складник потенціалу на головний драйвер ефективності за умов кадрового дефіциту.

Синергетичний ефект (у блоці WT) виникає завдяки кооперації в межах кластерів, коли сукупна стійкість об'єднаних підприємств перевищує суму їхніх індивідуальних можливостей. Це дозволяє компенсувати брак власних обігових коштів та високі ризики через спільне використання дорогої інфраструктури та сервісів. Проте, попри переваги внутрішньої кооперації, процеси модернізації та масштабування спільних проєктів потребують стабільного притоку капіталу ззовні.

Саме тому результати проведеного аналізу вказують на пріоритетність фінансових важелів впливу. Висока оцінка експертами при здійсненні PESTEL – аналізу чинника державної фінансової підтримки та пільгового кредитування (майже 21 бал) підкреслює критичну залежність аграрних підприємств від зовнішніх джерел фінансування. Встановлена нами значущість інвестиційно-кредитної детермінанти корелює з науковими позиціями провідних учених. Так, питання макроекономічного регулювання інвестиційних процесів та залучення зарубіжного досвіду кредитування ґрунтовно досліджено Т. В. Решитько та М. І. Кісілем [133; 63], які наголошують на стратегічній ролі капітальних вкладень у забезпеченні життєздатності сільського господарства. Важливість поєднання інноваційної

та інвестиційної складових як базису для оновлення ресурсного потенціалу підкреслюють О. В. Захарчук та Є. Ю. Іоніцой [47], тоді як Г. М. Калетнік і Н. О. Козяр [57] акцентують на необхідності розробки адаптивних стратегічних підходів до інвестування в умовах мінливої кон'юнктури АПК. Водночас В. Онегіна та Ю. Вітковський [104] доводять безпосередній взаємозв'язок між успішністю земельної реформи та обсягами інвестиційного наповнення аграрного виробництва. Узагальнення зазначених наукових поглядів дозволяє нам стверджувати, що виявлений у роботі дефіцит оборотного капіталу є наслідком інституційної незавершеності інвестиційних механізмів.

Розглянуті за результатом аналізу рішення доводять, що інституційне середовище диктує перехід до моделі гнучкого капіталу. Для детального розрахунку того, як саме збалансованість витрат та залучення капіталізованих елементів формують кінцеву ресурсовіддачу в межах цих рішень, доцільно здійснити економетричний аналіз за моделлю «затрати – випуск». Прикладну значущість такого підходу ілюструє емпіричне дослідження L. A. De los Santos-Montero та колективу вчених, яке підтверджує, що інституційно підтримане управління ресурсами забезпечує зростання доходів агровиробників у середньому на 8,1 %. Це слугує підтвердженням того, що інституційна підтримка технологічних змін є критичним фактором капіталізації ресурсного потенціалу [216].

Водночас ефективність такої капіталізації суттєво обмежена рівнем ринкової та політичної стабільності. Як засвідчують результати дослідження В. Brümmer, S. von Cramon-Taubadel та S. Zorya, дискреційні державні втручання та інституційна невизначеність в Україні призводять до нестабільності ринкового середовища, що посилює ризики для агровиробників, стримуючи їхню інвестиційну активність та деформуючи структуру відтворення ресурсного потенціалу підприємств [211].

У сучасних умовах ці інституційні бар'єри масштабуються під впливом воєнних ризиків, що призводять до фізичного руйнування активів та критичного розриву логістичних ланцюгів. Якщо у дослідженні В. Brümmer,

S. von Cramon-Taubadel та S. Zorya акцент зроблено на спотворенні цінових сигналів через політичну нестабільність, то сьогодні інституційна роль держави має трансформуватися у бік створення механізмів страхування воєнних ризиків та відновлення експортної спроможності. Це є необхідною умовою для збереження життєздатності ресурсного потенціалу та його подальшої капіталізації в умовах повоєнного відновлення.

Для кількісного оцінювання того, як саме окремі елементи ресурсного потенціалу трансформуються у кінцевий результат діяльності підприємств за наявних інституційних умов, було побудовано багатофакторну степеневу модель типу «затрати – випуск» відповідно загальноприйнятої методики економетричного моделювання [61], що допоможе «... виокремити важливі зв'язки, побудувати правильно специфіковану модель і проаналізувати отримані результати» [79, с. 24].

В якості результативної ознаки обрано чистий дохід від реалізації продукції, а факторними ознаками виступили базові елементи СРП: площа угідь (X_1), вартість основних засобів (X_2), обсяг оборотних активів (X_3) та річні витрати на оплату праці (X_4). Використання степеневі функції дозволяє визначити коефіцієнти еластичності для кожного ресурсу та виявити найбільш пріоритетні вектори інтенсифікації виробництва в межах сформованого інституційного середовища (табл. 3.8).

Отримані результати багатофакторного регресійного аналізу (табл. 1 додатку Г) свідчать про надзвичайно високу адекватність побудованої моделі реальним умовам господарювання, на що вказують коефіцієнт кореляції (R) та коефіцієнт детермінації (R^2). Значення F - критерію (290,74) та критичний рівень значущості F беззаперечно підтверджують статистичну надійність моделі. Аналіз коефіцієнтів еластичності в отриманому рівнянні дозволяє виявити домінуючі драйвери формування чистого доходу.

Найбільший вплив на результативну ознаку мають оборотні активи (X_3) з коефіцієнтом еластичності 0,564, що свідчить про те, що зростання цього ресурсу на 1 % забезпечує збільшення чистого доходу на 0,564 % за

незмінності інших факторів. Це математично підтверджує, що «...найбільш впливовим елементом ресурсного потенціалу у досліджуваних аграрних підприємствах є оборотний капітал» [10] та висновки здійсненого SWOT-аналізу про критичну важливість операційного капіталу в умовах сьогодення.

Таблиця 3.8

Результати економетричного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію чистого доходу від реалізації (Y_x)

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Чистий дохід від реалізації продукції, грн
Факторні ознаки: X_1	Площа земельних угідь, га
X_2	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн
X_3	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн
X_4	Річні витрати на оплату праці персоналу, тис. грн
Степенева модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 1,840398 X_1^{(0,002124)} X_2^{(0,259078)} X_3^{(0,564108)} X_4^{(0,194394)}$
R	0,991511
R-квадрат	0,983093
Нормований R-квадрат	0,979712
Стандартна похибка	0,238358
F - критерій	290,7438487
Значимість F	2,06637E-17

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

На другому місці за силою впливу перебувають основні засоби (X_2) з параметром 0,259, що підкреслює високу капіталомісткість аграрного виробництва Півдня України.

Характерною особливістю моделі є низька еластичність за фактором землі (X_1) –лише 0,002, що доводить неможливість подальшого зростання доходів екстенсивним шляхом (через просте збільшення площ). Водночас сума всіх коефіцієнтів еластичності становить 1,019. Оскільки це значення дуже близьке до одиниці (трохи перевищує її), можна зробити фундаментальний висновок, що виробнича система досліджуваних підприємств характеризується постійною (з легкою тенденцією до зростаючої) віддачею від масштабу. Це означає, що пропорційне збільшення всіх ресурсів

на 1 % призводить до аналогічного (або трохи більшого) зростання випуску продукції, що обґрунтовує доцільність збалансованого та комплексного фінансування всіх елементів сукупного ресурсного потенціалу.

Наступна економетрична модель (табл. 3.9) переводить фокус аналізу з валового обсягу (чистого доходу) на якісний показник – ресурсовіддачу.

Таблиця 3.9

Результати економетричного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію ресурсовіддачі (Y_x)

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Ресурсовіддача (чистий дохід з розрахунку на 1 грн сукупного ресурсного потенціалу), %
Факторні ознаки: X_1	Площа земельних угідь, га
X_2	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн
X_3	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн
X_4	Чисельність персоналу, осіб
Степенева модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 0,29956 X_1^{(-0,0369)} X_2^{(0,0533)} X_3^{(0,15450)} X_4^{(0,2106)}$
R	0,783318386
R-квадрат	0,613587693
Нормований R-квадрат	0,536305232
Стандартна похибка	0,196171013
F - критерій	7,939546477
Значимість F	0,000529611

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Модель показує не просто те, як зростає обсяг реалізації, а те, наскільки ефективно функціонує кожна грошова одиниця, вкладена в сукупний ресурсний потенціал (табл. 2 додатку Г). Особливістю цієї моделі є й те, що замість «витрат на оплату праці» тут використано фізичний фактор – чисельність персоналу (X_4). Це дає унікальну можливість оцінити еластичність саме «живої сили» підприємства. З метою поглиблення аналізу та виявлення закономірностей формування якісних параметрів розвитку галузі, було побудовано багатофакторну степеневу модель, де результативною ознакою (Y_x) виступає рівень ресурсовіддачі (чистий дохід на 1 грн СРП). Факторними ознаками у цій моделі виступили: площа угідь (X_1), середньорічна вартість основних засобів (X_2), обсяг оборотних активів (X_3) та

чисельність персоналу (X_4). На відміну від попередньої моделі, спрямованої на оцінку валового випуску, дане рівняння дозволяє визначити еластичність якісної віддачі ресурсів та математично довести роль людського чинника (вираженого у фізичній чисельності працівників) у підвищенні загальної ефективності виробничої системи.

Так, досліджуючи механізми розвитку ресурсного потенціалу, Коестер У. та Ш. фон Краммон-Таубадель акцентують увагу на тому, що технічний прогрес в аграрному секторі не є нейтральним, він часто має капіталомісткий характер, що призводить до об'єктивного заміщення людської праці капіталом (машинами, автоматизацією). Це змінює внутрішню структуру ресурсного потенціалу підприємств, висуваючи нові вимоги до кваліфікації персоналу та якості менеджменту як «нематеріальних» активів, що забезпечують ефективність капіталізованих елементів [213].

Результати регресійного аналізу підтверджують адекватність обраної моделі, на що вказує коефіцієнт кореляції та коефіцієнт детермінації. Попри те, що ресурсовіддача є складним інтегральним показником, побудована модель на 61,4 % пояснює її варіацію залученими у модель факторами, а високий рівень значущості моделі (Значимість F) підтверджує надійність отриманих результатів.

Аналіз отриманого рівняння дозволяє виявити суттєві розбіжності у характері впливу окремих факторів на ресурсовіддачу. Найвищий коефіцієнт еластичності зафіксовано за фактором чисельності персоналу (X_4) – він становить 0,211. Це доводить, що залучення кваліфікованих працівників має найбільший стимулюючий вплив на якість використання всього капіталу: зростання чисельності персоналу на 1 % забезпечує підвищення ресурсовіддачі на 0,211 %. Цей результат математично обґрунтовує тезу про те, що людський фактор виступає головним інтегратором і драйвером ефективності наявних матеріальних ресурсів.

Другим за значимістю фактором є оборотні активи (X_3) з еластичністю 0,155, що знову ж таки акцентує увагу на важливості

операційного капіталу. Водночас від'ємний показник еластичності за фактором земельних угідь ($-0,037$) демонструє, що просте екстенсивне розширення площ без адекватного наповнення іншими ресурсами призводить до зниження загальної ресурсовіддачі. Це ще раз доводить, що для підприємств Півдня України пріоритетом має бути не фізичний масштаб землекористування, а інтенсивна капіталоозброєність та якісне кадрове забезпечення кожного гектара угідь.

Наступна третя модель у економетричному блоці, яку було побудовано для завершення комплексного економетричного аналізу та оцінювання кінцевої фінансової результативності, є ключовою для оцінювання кінцевої фінансової результативності, оскільки вона переводить фокус аналізу з валових обсягів на чисту економічну вигоду – валовий прибуток. Результативною ознакою (Y_x) виступає валовий прибуток від реалізації продукції (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Результати економетричного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію валового прибутку від реалізації (Y_x)

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Валовий прибуток від реалізації продукції, грн
Факторні ознаки:	
X_1	Площа земельних угідь, га
X_2	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн
X_3	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн
X_4	Річні витрати на оплату праці персоналу, тис. грн
Степенева модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 0,140579 X_1^{(-0,18113)} X_2^{(0,349725)} X_3^{(0,876001)} X_4^{(-0,02416)}$
R	0,968605
R-квадрат	0,938197
Нормований R-квадрат	0,925836
Стандартна похибка	0,522124
F - критерій	75,9015806
Значимість F	8,4413E-12

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Факторні ознаки залишилися аналогічними першій моделі: площа угідь (X_1), вартість основних засобів (X_2), обсяг оборотних активів (X_3) та витрати на оплату праці (X_4). Ця модель має фундаментальне значення, оскільки вона демонструє, як саме комбінація ресурсів трансформується не просто в дохід, а в реальний прибуток підприємств

Отримані результати свідчать про надзвичайно високу точність і надійність побудованої моделі (табл. 3 додатку Г). Коефіцієнт детермінації доводить, що варіація валового прибутку на 93,8% пояснюється зміною обсягів залучених ресурсів. Рівень значущості моделі (значимість F) та високе значення F-критерію беззаперечно підтверджують статистичну достовірність одержаних параметрів для подальшого економічного прогнозування.

Аналіз коефіцієнтів еластичності в отриманому рівнянні дозволяє виявити домінуючі детермінанти формування прибутку та зробити кілька вагомих наукових висновків:

- оборотні активи (X_3) є абсолютним лідером за силою впливу. З коефіцієнтом еластичності 0,876 вони доводять, що збільшення обсягу оборотних засобів на 1% за інших незмінних умов забезпечує приріст валового прибутку майже на 0,88%. Це математично підтверджує всі попередні висновки про те, що саме «мобільний» капітал є головним джерелом генерації доданої вартості на Півдні України;
- основні засоби (X_2) мають позитивну еластичність на рівні 0,350, що підкреслює важливість утримання та модернізації матеріально-технічного базису;
- земельні угіддя (X_1) мають негативну еластичність - 0,181. Це фундаментальний висновок наочно доводить, що розширення площ без адекватного наповнення їх технікою та обіговими коштами веде до розпорошення капіталу та прямого зниження прибутковості;
- річні витрати на оплату праці (X_4) показали незначний від'ємний вплив (- 0,024). Це свідчить про те, що просте номінальне зростання фонду

оплати праці без відповідного зростання продуктивності або модернізації технологій діє як пряме вирахування з прибутку підприємства.

У сукупності ця модель остаточно обґрунтовує пріоритетність інтенсивного шляху розвитку галузі: для максимізації валового прибутку підприємствам слід фокусуватися на прискореному фінансуванні оборотного капіталу та техніки, а не на екстенсивному розширенні земельного банку.

Для остаточної верифікації параметрів інтенсивного розвитку та оцінювання якісної віддачі сформованого ресурсного базису, було побудовано четверту степеневу модель (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Результати економетричного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію ресурсовіддачі – валового прибутку з розрахунку на 1 грн ресурсного потенціалу (Y_x)

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Ресурсовіддача (валовий прибуток з розрахунку на 1 грн сукупного ресурсного потенціалу), грн
Факторні ознаки: X_1	Площа земельних угідь, га
X_2	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн
X_3	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн
X_4	Чисельність персоналу, осіб
Степенева модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 0,007465501X_1^{(-0,5601)} X_2^{(0,22542)} X_3^{(0,409)} X_4^{(-0,02544)}$
R	0,690410947
R-квадрат	0,476667275
Нормований R-квадрат	0,372000731
Стандартна похибка	0,544500939
F - критерій	4,554151241
Значимість F	0,008885957

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

У межах цього рівняння результативною ознакою (Y_x) виступає валовий прибуток з розрахунку на одну гривню сукупного ресурсного потенціалу (табл. 4 додатку Г). Факторними ознаками моделі визначено: площу угідь (X_1), середньорічну вартість основних засобів (X_2), обсяг оборотних активів (X_3) та чисельність персоналу (X_4). Таке моделювання дозволяє математично довести, які саме елементи потенціалу генерують найвищу рентабельність та окупність

у специфічних умовах досліджуваного регіону. Аналіз результатів регресійного моделювання підтверджує наукову спроможність моделі описувати складні якісні процеси в аграрному виробництві. Попри те, що ресурсовіддача за валовим прибутком є складним інтегральним індикатором, модель на 47,7% пояснює його варіацію (R^2), а рівень статистичної значущості моделі (значимість $F= 0,00889$) вказує на математичну достовірність виявлених закономірностей.

Аналіз отриманого рівняння дозволяє виявити домінуючі детермінанти формування якісної ресурсовіддачі та зробити кілька вагомих наукових висновків. Основним драйвером зростання рентабельності ресурсного потенціалу виступають оборотні активи (X_3) з коефіцієнтом еластичності 0,409, та основні засоби (X_2) з еластичністю 0,225. Це вкотре математично підтверджує пріоритетність інтенсивного шляху: саме наповнення матеріально-технічного базису оборотними коштами підвищує окупність кожної вкладеної в СРП гривні.

Найбільш показовим для дисертації є критично високий негативний показник еластичності за фактором земельних угідь (X_1), який становить – 0,560. Це беззаперечно доводить, що просте екстенсивне нарощування земельного банку без адекватного насичення капіталом не просто неефективне, а й руйнівне для прибутковості економічної системи, оскільки воно розпорошує ресурси та знижує загальну окупність підприємства. Незначний негативний вплив чисельності персоналу (X_4) з еластичністю – 0,025 вказує на те, що просте збільшення кількості працівників без зростання їхньої капіталоозброєності та технологічної модернізації діє як пряме вирахування з операційної ресурсовіддачі. Таким чином, модель математично обґрунтовує необхідність переходу до якісних параметрів капіталомісткого розвитку, де максимальна окупність СРП забезпечується через пріоритетне фінансування оборотних та основних засобів.

Для верифікації ступеня адаптивності аграрних підприємств до інституційних трансформацій та оцінювання рівня реалізації їхнього

внутрішнього технологічного потенціалу в умовах воєнного стану, застосовано методичний підхід, заснований на розрахунку середньої прогресивної врожайності [62]. Даний метод дозволяє встановити потенційно можливий рівень результативності на основі кращих досягнень підприємства за хронологічний період та виявити «невикористаний резерв», який не був реалізований через деструктивний вплив зовнішніх чинників (табл.3.12).

Таблиця 3.12

Аналіз потенційної врожайності та технологічних розривів у досліджуваних аграрних підприємствах СВК «Родина» та ФГ «Сатурн»

Показники	СВК «Родина»	ФГ «Сатурн»
Т- кількість років досліджуваного періоду	7	5
к – кількість максимальних значень аналізованого показника для розрахунку його потенційного значення	$k = \sqrt[7]{7} \approx 3$	$k = \sqrt[5]{5} \approx 2$
Потенційна врожайність з 1 га, ц: - озима пшениця	$Y_{\text{потенц.}} = \sqrt[3]{47,16 \times 47,2 \times 46,8} = 47,2$	$Y_{\text{потенц.}} = \sqrt[3]{57,8 \times 60,0 \times 58,9} = 58,9$
- соняшник	$Y_{\text{потенц.}} = \sqrt[3]{24,7 \times 23,2 \times 19,8} = 22,5$	$Y_{\text{потенц.}} = \sqrt[3]{31,2 \times 25,6 \times 28,3} = 28,3$
Резерв зростання врожайності для 2024 р. з 1 га, ц :	11,2	-1,1
- озима пшениця		
- соняшник	8,5	-5,8

Сформовано автором за джерелом [193]

Кількісний вимір впливу інституційних бар'єрів на фінансову результативність діяльності за показниками доходу від реалізації та валового прибутку представлено у таблиці 3.13, де розраховано обсяги недоотриманого доходу та прибутку від реалізації зерна озимої пшениці та насіння соняшнику в СВК «Родина».

Аналіз даних свідчить, що через несприятливу кон'юнктуру ринку, руйнування логістичних маршрутів та дефіцит інвестицій лише за однією

товарною позицією – зерном озимої пшениці – підприємство недоотримало понад 28,1 млн грн доходу та 4,46 млн грн валового прибутку [193]. Сумарні втрати за двома основними культурами (пшениця та соняшник) перевищили 7,9 млн грн прибутку.

Виявлений рівень недоотриманої вигоди свідчить про суттєву деструктивну дію інституційних бар'єрів, які блокують трансформацію наявного ресурсного потенціалу в реальний фінансовий результат.

Таблиця 3.13

Резерв зростання доходу та валового прибутку від реалізації зерна озимої пшениці та насіння соняшнику в СВК «Родина» у 2024 р.

Показники	Зерно озимої пшениці	Насіння соняшнику
Резерв підвищення врожайності з 1 га, ц	11,2	8,5
Посівна площа, га	3667	1760
Недоотриманий валовий збір, ц	41070	14960
Ціна реалізації 1 ц зерна, грн	685,69	1665,24
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	577,10	1433,95
Недоотриманий дохід від реалізації, тис. грн	28162	24912
Недоотриманий валовий прибуток, тис. грн	4460	3460

Сформовано автором за джерелом [193]

Відтак, вивільнення цих прихованих резервів через оптимізацію логістичних процесів та впровадження заходів компенсаторного менеджменту є ключовим завданням для забезпечення самофінансування та подальшого розвитку господарства в умовах воєнної економіки.

Графічна інтерпретація розриву між фактичною врожайністю та потенційними можливостями (рис. 3.1) наочно демонструє «втрачену ефективність» сукупного ресурсного потенціалу. Візуалізація зазначеного відхилення дозволяє ідентифікувати періоди найбільшої вразливості виробничої системи до зовнішніх шоків та оцінити стійкість сформованого ресурсного базису.

Порівняння фактичної траєкторії врожайності з лінією потенційних можливостей унаочнює ступінь недовикористання біологічного та земельного

потенціалу, що виникає внаслідок розриву технологічних циклів. Отримані графічні дані слугують доказом того, що навіть за умови збереження ресурсної бази, зовнішні обмежувачі здатні суттєво нівелювати ефект від її капіталізації.

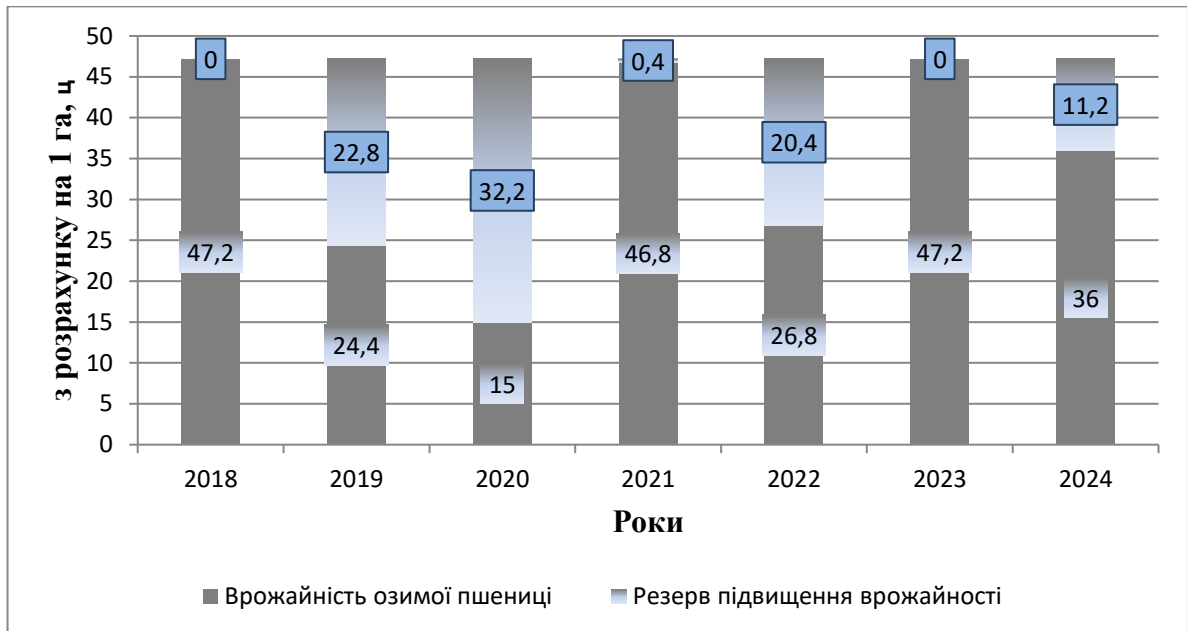

Рис. 3.1. Фактична врожайність озимої пшениці та резерв її підвищення в СВК «Родина» Білгород - Дністровського району Одеської області

Побудовано автором за джерелом [193]

Візуалізація підтверджує, що в окремі роки (зокрема 2020 та 2022) зовнішні чинники блокували понад 40 % потенційного доходу, що вимагає впровадження компенсаторних механізмів управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Це слугує прямим доказом того, що в умовах воєнного стану інституційні чинники діють як потужні «обмежувачі» ресурсовіддачі. Виявлені резерви вказують на значний внутрішній потенціал підприємства, реалізація якого потребує не лише технологічних змін, а й розробки спеціалізованих стратегій подолання зовнішніх бар'єрів, що стане предметом дослідження у наступному розділі».

Окремим і надзвичайно специфічним елементом ресурсного потенціалу аграрних підприємств є біологічні активи, які перебувають під впливом особливих інституційних правил обліку (згідно з НП(С)БО 30) та безпосередньо генерують продукцію. Для оцінювання якісної віддачі цих активів та нівелювання ефекту масштабу, за даними досліджуваних

підприємств вибіркової сукупності, які обліковують у складі активів біологічні активи (табл.1 додатку Д) було сформовано сукупність даних в обсязі 18 спостережень та побудовано поліноміальну модель другого порядку. Вона описує залежність валового прибутку з розрахунку на 1 га від обсягу біологічних активів на одиницю площі. Такий підхід дозволяє виявити поріг капіталомісткості «живого» капіталу, за яким досягається прискорене зростання земельної рентабельності (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу варіації обсягу біологічних активів з розрахунку на 1 га (X) на варіацію валового прибутку з розрахунку на 1 га (Y_x)

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y _x	Валовий прибуток з розрахунку на 1 га земельних угідь, тис. грн
Факторна ознака X	Біологічні активи з розрахунку на 1 га. тис. грн
Поліноміальна модель залежності варіації результативної ознаки від факторної	$Y_x = 6,425489 - 1,63081X + 0,131359 X^2$
R	0,834383
R-квадрат	0,696196
Нормований R-квадрат	0,655688
Стандартна похибка	2,709096
F - критерій	17,18695
Значимість F	17,18695

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Отримані результати кореляційно-регресійного аналізу (табл. 2 додатку Д) підтверджують високу щільність зв'язку (R=0,834) та значущість моделі. Значення коефіцієнта детермінації доводить, що 69,6% варіації валового прибутку з розрахунку на 1 га зумовлено саме варіацією обсягу біологічних активів на аналогічну одиницю площі. Побудована параболічна модель демонструє специфічний характер впливу фактора. Наявність від'ємного лінійного коефіцієнта (-1,631) за високого позитивного параметра при квадраті фактора (+0,131) свідчить про існування певного «критичного порогу» насиченості біологічними активами. На початкових етапах (при малих

обсягах біологічних активів на гектар) спостерігається зниження прибутковості через високі базові витрати на технологію. Проте після досягнення певної концентрації якісного посівного матеріалу чи продуктивного стада, кожна додаткова одиниця біологічних активів забезпечує прогресуюче зростання прибутку з одиниці площі. Це математично підтверджує раніше висунуту гіпотезу: інституційні правила та ринкові виклики вимагають від підприємств Півдня України переходу до високоінтенсивних та капіталомістких біологічних активів, оскільки саме концентрація якісного «живого» капіталу на одиницю площі запускає механізм мультиплікації земельної рентабельності.

Математично точка мінімуму цієї поліноміальної моделі вказує, що після досягнення 6-7 тис. грн біологічних активів на гектар починається стрімке зростання прибутку.

Розподіл на довгострокові (багаторічні насадження, продуктивна худоба) та поточні (посіви сільськогосподарських культур, тварини на відгодівлі) активи відображає інституційну специфіку обліку за НП(С)БО 30 [93].

Для глибшого розуміння природи впливу живого капіталу на фінансові результати, було деталізовано фактор біологічних активів. За допомогою побудови двофакторної лінійної регресійної моделі оцінено роздільний вплив довгострокових (X_1) та поточних (X_2) біологічних активів у розрахунку на 1 га на варіацію валового прибутку з одиниці площі. Такий підхід дозволяє виявити, який саме тип біологічних активів забезпечує найбільший приріст доданої вартості в умовах специфічного інституційного та природно-кліматичного середовища Півдня України (табл. 3.15).

Необхідність такого розмежування зумовлена різною тривалістю виробничого циклу та специфікою окупності витрат у рослинництві та тваринництві, що безпосередньо впливає на швидкість обігу капіталу. Врахування часового лага між інвестуванням у біологічні активи та отриманням кінцевої продукції дає змогу об'єктивно оцінити рівень

фінансового ризику, пов'язаного з кожною групою активів у зоні ризикованого землеробства. Відтак, результати моделювання дозволяють визначити пріоритетні вектори капіталізації «живого» капіталу для забезпечення стабільного притоку чистого грошового потоку.

Таблиця 3.15

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу варіації обсягу довгострокових (X_1) та поточних (X_2) біологічних активів з розрахунку на 1 га на варіацію валового прибутку з розрахунку на 1 га (Y_{X_1, X_2})

Показники	Параметри моделі
Результативна ознака Y_x	Валовий прибуток з розрахунку на 1 га земельних угідь, тис. грн
Факторна ознака X_1	Довгострокові біологічні активи з розрахунку на 1 га. тис. грн
Факторна ознака X_2	Поточні біологічні активи з розрахунку на 1 га. тис. грн
Лінійна модель залежності варіації результативної ознаки від факторних	$Y_x = 4,111318 + 1,775704 X_1 - 0,83267 X_2$
R	0,693782
R-квадрат	0,481334
Нормований R-квадрат	0,412178
Стандартна похибка	3,539741
F - критерій	6,960162
Значимість F	0,007272

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Результати двофакторного регресійного аналізу (табл. 3 додатку Д) підтверджують статистичну значущість моделі. Значимість F та R^2 вказують на помірний рівень детермінації. Це свідчить про те, що майже половина (48,1 %) варіації валового прибутку з розрахунку на 1 га на мікрорівні пояснюється саме обраними параметрами структури біологічних активів. Отримане рівняння демонструє протилежний вектор впливу досліджуваних чинників. Коефіцієнт при факторі довгострокових біологічних активів (X_1), що становить (+1,78), свідчить про їх високу прибутковість: кожна додаткова тисяча гривень таких активів на гектар генерує 1,78 тис. грн приросту валового прибутку.

Це підтверджує доцільність інвестування у багаторічні насадження та високопродуктивне тваринництво як фундаментальну основу капіталізації.

Натомість від'ємний коефіцієнт при факторі поточних біологічних активів (X_2), який становить (- 0,83), вказує на те, що надмірне розширення посівних площ під однорічними культурами або збільшення поголів'я на відгодівлі без належної технологічної підтримки в умовах посушливого Півдня виступає чинником зниження прибутковості через високі операційні витрати.

Таким чином, модель математично обґрунтовує необхідність переформатування структури біологічного капіталу. Для підвищення ефективності використання сукупного потенціалу підприємствам слід орієнтуватися на збільшення частки довгострокових біологічних активів, що забезпечують вищу та стабільнішу віддачу на кожен гектар землекористування.

Для завершення комплексного оцінювання та виявлення кінцевих драйверів зростання результативності ресурсного потенціалу аграрних підприємств було проведено детермінований факторний аналіз приросту чистого доходу. Використання методу ланцюгових підстановок та індексного аналізу дозволило кількісно розмежувати вплив екстенсивних чинників (зміни фізичного обсягу окремих елементів сукупного ресурсного потенціалу) та інтенсивного чинника (зміни рівня ресурсовіддачі) на загальне збільшення чистого доходу у 2024 році порівняно з 2022 роком. Такий підхід дає змогу математично довести якість економічного зростання та оцінити реальну роль інституційних трансформацій у підвищенні ефективності використання ресурсного потенціалу.

Для визначення базисних параметрів функціонування підприємств досліджуваної вибіркової сукупності Півдня України проведено аналіз динаміки обсягів та структури їх ресурсного забезпечення. У таблиці 3.16 систематизовано вихідні показники, що характеризують стан основних складових ресурсного потенціалу (земельних, трудових та матеріальних ресурсів) протягом 2022–2024 рр., а також узагальнюючий показник ефективності їх використання – ресурсовіддачу.

Даний етап є підготовчим для проведення поглибленого індексного аналізу, який дозволить виокремити вплив інтенсивних та екстенсивних факторів на результативність діяльності.

Таблиця 3.16

Динаміка показників ресурсного потенціалу та чистого доходу досліджуваних аграрних підприємств вибіркової сукупності Півдня України

Показники та чинники впливу на ресурсовіддачу	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. від 2022 р. (ΔR ₂₀₂₄₋₂₀₂₂)
Сукупний ресурсний потенціал	6100813	6903601	7470748	1369936
Чистий дохід	2512558	2610813	3486225	973666
Земельні ресурси (нормативна оцінка)	2517405	2513183	2642902	125497
Трудові ресурси (витрати на оплату праці)	170695	180686	229382	58687
Основні засоби (середньорічна вартість)	715995	888520	1050616	334622
Оборотні засоби (середньорічна вартість)	2696718	3547849	3547849	851130
Ефективність використання ресурсного потенціалу (ресурсовіддача за чистим доходом RV)	0,41184	0,37818	0,46665	0,05481

Розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Оцінка лише кількісних змін ресурсів не дає повної картини щодо якості управління використанням ресурсного потенціалу. Тому наступним кроком методичного підходу є застосування індексного методу аналізу. Це дозволяє розрахувати, як саме зміна структури ресурсів (частки окремих видів капіталу в загальному потенціалі) та ефективність їхньої трансформації (індивідуальна віддача) вплинули на приріст чистого доходу. У наступній таблиці представлено результати факторного розкладання загального індексу чистого доходу на індекс кількісного росту ресурсів та індекс структурних зрушень.

Для кількісного виміру результативності управління розвитком ресурсного потенціалу в умовах інституційних змін необхідно розмежувати вплив екстенсивних (кількісних) та інтенсивних (якісних) чинників на зміну чистого доходу. У табл. 3.17 проведено розрахунок впливу кожної групи ресурсів та загальної ефективності їх використання на приріст результативного показника. Це дозволяє визначити, чи відбувався розвиток

підприємства за рахунок простого нарощування ресурсів, чи завдяки оптимізації їхньої структури та підвищення віддачі ресурсів. Застосування методу детермінованого факторного аналізу дозволяє ідентифікувати глибинні структурні зрушення, що відбуваються в архітектоніці ресурсного базису під тиском зовнішніх викликів. Такий підхід трансформує статистичні дані у стратегічні орієнтири для прийняття управлінських рішень щодо подальшої капіталізації найбільш ефективних елементів потенціалу

Таблиця 3.17

Аналіз впливу динаміки складових ресурсного потенціалу та ефективності його використання на приріст чистого доходу від реалізації у досліджуваній сукупності аграрних підприємств Півдня України

Показники та чинники впливу на ресурсовіддачу	Розрахунок впливу екстенсивного чинника на зміну чистого доходу, тис. грн $\Delta R \times RV_{2022}$	Розрахунок впливу інтенсивного чинника на зміну чистого доходу, тис. грн $D \Delta R_{2024-2022}$	Вплив чинника на зміну чистого доходу, тис. грн	Частка чинника у прирості чистого доходу, %
<i>Алгоритм розрахунку</i>	$\Delta R \times RV_{2022}$	$D \Delta R_{2024-2022}$	x	x
Земельні ресурси (нормативна оцінка)	125497×0,41184	x	51685	5,3
Трудові ресурси (витрати на оплату праці)	58687×0,41184	x	24170	2,5
Основні засоби (середньорічна вартість)	334622×0,41184	x	137811	14,2
Оборотні засоби (середньорічна вартість)	851130×0,41184	x	350529	36,0
Ефективність використання ресурсного потенціалу (ресурсовіддача RV)	x	7470748×0,05481	409472	42,1
Разом приріст чистого доходу	x	x	973666	100,0

Джерело: розраховано автором

Аналіз свідчить, що зростання чистого доходу у 2024 році порівняно з 2022 роком (+973,7 млн. грн) було забезпечено як розширенням ресурсного потенціалу, так і позитивним відхиленням ресурсовіддачі (+0,055).

Проведений індексний аналіз підтверджує гіпотезу про суттєву роль структурних зрушень: перерозподіл ваги між оборотними та основними засобами стає ключовим важелем впливу на фінансовий результат. З позиції

управління розвитком ресурсного потенціалу прикладне використання методичного підходу має базуватися на оптимізації пропорцій між капіталомісткими та мобільними елементами потенціалу. Це дозволить мінімізувати вплив зовнішньої нестабільності на чистий дохід через гнучке маневрування структурою ресурсів

Результати факторного розкладу приросту чистого доходу свідчать про виражений інтенсивний характер розвитку досліджуваних підприємств у 2024 році. Головним рушієм зростання чистого доходу у 2024 році виступив інтенсивний чинник – підвищення ефективності використання всього потенціалу, що забезпечило 42,1 % від загального приросту доходу (або 409,47 млн грн у абсолютному виразі). Це є фундаментальним доказом успішної адаптації агробізнесу Півдня України до воєнних та кліматичних викликів через якісне покращення управління активами.

Серед екстенсивних чинників, пов'язаних із нарощуванням маси ресурсів, абсолютним лідером є оборотні засоби, за рахунок приросту яких було сформовано 36,0 % додаткового чистого доходу. Це ще раз підтверджує раніше висунуті тези про те, що саме «мобільний» капітал є головним драйвером для виробничої системи в умовах нестабільності. На другому місці перебувають основні засоби з часткою 14,2 %, що свідчить про помірну, але стабільну інвестиційну діяльність підприємств.

Водночас частка земельних (5,3 %) та трудових (2,5 %) ресурсів у прирості чистого доходу залишається мінімальною. Це математично підтверджує неможливість та недоцільність подальшого екстенсивного розширення земельного банку чи простого залучення робочої сили без їхньої капіталоозброєності. Таким чином, проведений аналіз структурних зрушень остаточно доводить, що вектор розвитку аграрної сфери регіону змістився у площину інтенсифікації: понад 42 % приросту кінцевого результату діяльності забезпечено зростанням віддачі від кожної гривні ресурсного потенціалу, а серед матеріальних ресурсів головну роль відіграє збалансоване наповнення підприємств оборотними активами.

На основі проведеного аналізу впливу інституційних чинників та економетричного моделювання, можна стверджувати, що ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств Півдня України сьогодні визначається здатністю менеджменту нівелювати деструктивний тиск зовнішнього середовища через механізми внутрішньої інтенсифікації.

Виявлений високий ступінь детермінації в побудованих економетричних моделях та значний рівень технологічних розривів між фактичною та прогресивною врожайністю доводять, що інституційні бар'єри (безпекові ризики, кадровий дефіцит та кліматичні аномалії) діють як обмежувачі ресурсовіддачі лише до моменту активації внутрішніх адаптаційних резервів. Аналітично підтверджена пріоритетність мобільності капіталу та капіталізації людського ресурсу, а це вказує на те, що подальше функціонування підприємств у межах діючого інституційного поля вимагає відмови від традиційних екстенсивних підходів.

Узагальнюючи результати комплексного діагностування тенденцій формування та ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу, можна констатувати, що ресурсна база аграрних підприємств Півдня України перебуває у стані глибокої трансформації. Економетричним моделюванням доведено високу еластичність чистого доходу відносно оборотних активів та капіталізованого трудового ресурсу на тлі від'ємної віддачі від екстенсивного розширення площ, що свідчить про зміну фундаментальних детермінант результативності.

Виявлені інституційні бар'єри та ідентифіковані технологічні розриви між потенційними та фактичними показниками врожайності формують зону невикористаних можливостей, яка в грошовому еквіваленті трансформується у суттєві фінансові втрати прибутку. Отримані аналітичні результати та встановлені економетричні залежності дозволяють перейти від етапу ретроспективного оцінювання стану ресурсного потенціалу до етапу стратегічного проектування його оптимізації на засадах інноваційного оновлення.

3.2. Формування організаційно-економічного механізму інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Аграрна сфера традиційно є фундаментальною складовою національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку, задоволення базових потреб населення та експортний потенціал країни. Водночас її розвиток гальмують структурні дисбаланси, низька технологічна оснащеність, обмеженість фінансових ресурсів та недостатня інвестиційна привабливість. Ці фактори спричинюють зниження ефективності виробництва, обмежують впровадження прогресивних технологій та гальмують зростання доданої вартості у виробничому циклі.

Інвестиційні ресурси є джерелом фінансування оновлення матеріально-технічної бази, впровадження сучасних машинно-технологічних комплексів, підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів. Залучення інвестицій сприяє розширенню виробничих потужностей, зниженню витрат на одиницю продукції, підвищенню якості продукції та здатності аграрних підприємств конкурувати на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Інноваційний розвиток покликаний не лише модернізувати наявні технології, а й створювати нові продукти, процеси та управлінські рішення, що сприяють підвищенню адаптивності та стійкості аграрних підприємств. Впровадження інноваційних практик, зокрема цифрових технологій, точного землеробства, біотехнологій та екологічно орієнтованих рішень, дозволяє оптимізувати використання природних та матеріальних ресурсів, мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечувати сталий розвиток аграрного сектору.

Наукові дослідження вказують на те, що саме інтеграція інвестицій та інновацій є ключовою ланкою формування ефективного менеджменту ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Проте вітчизняна практика ще

має значні дисбаланси у сфері доступу до сучасних інвестиційних ринків, механізмів стимулювання інноваційної діяльності та оцінки ефективності інвестиційно-інноваційних проектів в аграрному секторі. Аналіз цих проблем і розробка механізмів їх подолання становить вагомому наукову та практичну цінність. Важливу роль у цих процесах відіграє організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційного забезпечення, який спрямований на залучення інвестицій, модернізацію виробництва та впровадження сучасних технологій. Його функціонування створює умови для підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств, раціонального використання ресурсів і забезпечення сталого розвитку аграрної сфери.

Проблеми інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджувалися з різнопланових позицій. Так, Немчинінов Є. В. та Ткаченко Д. С. в своїх дослідженнях висвітлюють маркетингові інструменти управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств [96, с. 207-214]. Халін С. В. зосереджується на стратегічних аспектах формування механізму управління потенціалом економічного зростання аграрного підприємства [190, с. 301-307].

На інноваційних механізмах управління в агробізнесі зосереджується в своїх дослідженнях Тимченко А. [176, с. 254-262]. Федірець О. В., Даценко О. В. та Кекало Є. О. в дослідженнях управління ресурсами підприємства акцентують на стратегічних аспектах матеріально-технічної складової [185, с. 69-73]. Маренич Т. Г., Смігунова О. В., Халін С. В. та Кальченко М. М. наводять методіку оцінювання потенціалу з урахуванням впливу зовнішніх викликів, зокрема в умовах воєнного стану та обмежених можливостей щодо залучення інвестицій [82, с. 119-131].

Красноручський О. О., Маренич Т. Г., Кальченко М. М. та Шерстюк О. В. досліджують теоретико-методологічні засади оцінки потенціалу в контексті ролі інноваційних процесів на створення доданої вартості [71, с. 172-180]. Шевченко А., Петренко О. та Нікіфорчук М. аналізують складові ресурсного потенціалу аграрних підприємств (земельні, матеріально-технічні, фінансові,

людські ресурси) і їхній вплив на можливості інноваційної диверсифікації діяльності в аграрному секторі [200, с. 297-311]. Кудрик Р. А. та Побурко О. Я. розкривають теоретичні основи формування інвестиційного потенціалу стосовно територіальної громади, економічний фундамент якої формують підприємства [72, с. 82-89].

Вчені Луцків О. М. та Білан Р. М. досліджують інноваційний розвиток стосовно економіки регіонів України з позицій сучасних викликів та загроз [81, с. 45-58]. Єгорова О. В. та Крутько С. В. на матеріалах аграрних підприємств аналізують галузеві підходи до механізмів забезпечення стійкості ресурсного потенціалу та залучення інвестицій як умови запобігання банкрутству [42, с. 7-14]. Зоря О. П., Яснолоб І. О., Будніков О. А., Вебер Б. С. та Тесля М. І. з теоретико-методичних позицій розкривають інвестиційну привабливість підприємств агробізнесу в контексті впливу на цей процес екологічних, соціальних та управлінських чинників [52, с. 82-88]. Гривківська О. В. та Волянчук В. В. досліджують основні складові ресурсного потенціалу аграрного підприємства та методичні підходи до їх визначення, вказуючи на важливість інвестування при моделюванні ресурсних компонентів та їх взаємозв'язків [27].

Вивчення вищенаведених та інших джерел з інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств показує доцільність дослідження даного явища як цільної економіко-соціальної категорії, що відображає як інвестиційну, так і інноваційну компоненти.

Проблеми формування та розвитку організаційно-економічного механізму управління нарощуванням ресурсного потенціалу аграрних підприємств здебільшого висвітлюється фрагментарно і подається дослідниками предметно окремих складових цього економіко-соціального процесу сучасної ринкової дійсності. Так, дослідники Капталан С. М. та Літвінов О. С. визначають сутність та складові організаційно-економічного механізму управління підприємством в контексті інноваційного розвитку економіки [77, с. 59-65]. Миколайчук І.П. висвітлює формування

організаційно-економічного механізму управління в якості ризикозахищеності підприємства [87, с. 45-51]. Вчені Зібницький І. та Голубкін С. подають організаційно-економічний механізм управління ризиками підприємства в умовах цифровізації [51, с. 118-121]. Наведені підходи засвідчують різноплановість функціонування організаційно-економічного механізму, бо стосуються інноваційного розвитку, управління ризиками та функціонування підприємств в умовах цифровізації.

Дослідниця Силкіна Ю. на основі узагальнення наукових підходів до визначення поняття «організаційно-економічний механізм» визначає його щодо бізнес-процесів підприємства. як сукупність всіх складових елементів (принципи, методи, засоби і форми його реалізації) з урахуванням кінцевого результату [153, с. 575]. Наведена модель досліджуваного механізму відображає структуру його формування в системі управління та включає інструментарій в якості комплексу інструментів і правил їх застосування для формування управлінських рішень [153, с. 577]. Поділяючи підхід дослідниці щодо організаційно-економічного механізму управління як до цілісної системи, варто було б конкретизувати характеристики складових наведеного в моделі інструментарію, бо його перелік виходить за межі досліджуваного механізму, а тому є досить спірним.

Вчені Мохненко А.С. та Антонов Р.А. організаційно-економічний механізм досліджують з точки зору управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільності зовнішнього середовища. Такий механізм подається в якості послідовних процесів, складовими яких виступає аналіз конкурентного середовища, стратегічне планування, розробка стратегії, інновації і дослідження, управління якістю, управління персоналом, фінансове управління, взаємодія із зацікавленими сторонами: [89, с. 25 - 29]. У випадку компетентного виконання наведених складових, дійсно, їх взаємодія забезпечує формування системи, що підвищує конкурентоспроможність та ефективність функціонування підприємства.

Вітчизняні вчені Хоменко І.О., Волинець Л.М. та Горобінська І.В. досліджують наукові підходи до побудови механізму управління діяльністю підприємств, виокремлюють його структурні елементи та визначають роль у забезпеченні розвитку. На основі узагальнень різних трактувань, дослідники трактують організаційно-економічний механізм управління підприємством як сукупність організаційно-економічних важелів, що впливають на економічні та організаційні параметри управління системою [191, с. 87 - 88], а в узагальнюючому висновку конкретизують склад її підсистем – прогнозування та планування розвитку, мотивації, організації та інформаційного забезпечення [191, с. 90]. Таким чином дослідники акцентують як на складності даного механізму, так і на його управлінській функціональності.

Попело О. та Самойлович О. в своїх дослідженнях організаційно-економічний механізм фокусують на цифровій трансформації підприємств. Ними презентується механізм управління цифровою трансформацією промислових підприємств як сучасний елемент організаційно-економічного механізму управління, що відповідає викликам індустрії 4.0. [115, с. 159-175]. Цей підхід демонструє можливість використання організаційно-економічного механізму для вирішення фрагментарних завдань стосовно модернізації господарської діяльності ринкових суб'єктів.

Досліджуючи організаційно-економічний механізм, Маршук Л.М. обмежується питаннями його формування і використання в частині ресурсно-фінансового потенціалу підприємства [83, с. 66-69]. В даному випадку досліджуваний механізм спрямований на удосконалення фінансової діяльності ринкового суб'єкта. Це засвідчує про перспективи використання організаційно-економічного механізму щодо конкретних прикладних завдань з поліпшення функціонування ринкових суб'єктів.

Даний висновок про організаційно-економічний механізм управління підтверджується науковими пошуками, здійснюваними такими дослідниками, як: Безуглий О. М., Колеснік В. В. та Соколенко А. В. (щодо забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств агропромислового

комплексу країни) [9, с. 18-25]; Єфремова Н. (щодо інноваційної діяльності аграрних підприємств) [44, с. 115-122]; Сітковська А. О., Полегенька М. А. та Зима Є. М. (щодо витрат аграрних підприємств) [158]; Старов І. В. (щодо реструктуризації аграрних підприємств в умовах інтеграційних процесів) [164, с. 140–147]; Бондар В. Ю. (щодо зовнішньоекономічної діяльності підприємства») [12]; Насад Н.В. та Таш Ф. (щодо функціонування всього господарського комплексу підприємства) [90, с. 82-85]; Парфентьева О., Гречан А., Безуглий А., Компанець К. та Салімон О. (щодо стратегії розвитку підприємств у системі національної економіки) [109, с. 307-317]; Трусова Н. В., Гривківська О. В. та Болтянська Л. О. (щодо розвитку підприємництва на сільських територіях) [179, с. 136-142]; Степаненко С. В. (щодо відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки [169, с. 89-96]; Федорчук Ю. (щодо розвитку медичної сфери) [187, с. 29–33]; Дубина М. В. та Забаштанський М. М. (щодо розвитку житлового фонду в Україні) [39]; Карачина Н. П. та Вітюк А. В. (щодо проблематики термінології) [60, с. 23-27].

Виходячи з викладеного під організаційно-економічним механізмом інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, на нашу думку, слід розуміти сукупність організаційних, економічних, фінансових, управлінських та правових інструментів, методів і важелів, спрямованих на залучення інвестицій та впровадження інновацій з метою ефективного формування, відтворення й використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств (рис.3.2). Такий механізм має забезпечувати модернізацію матеріально-технічної бази, впровадження новітніх агротехнологій, зростання конкурентоспроможності аграрних підприємств, забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, а також підвищення ефективності використання земельних, трудових, фінансових та виробничих ресурсів.

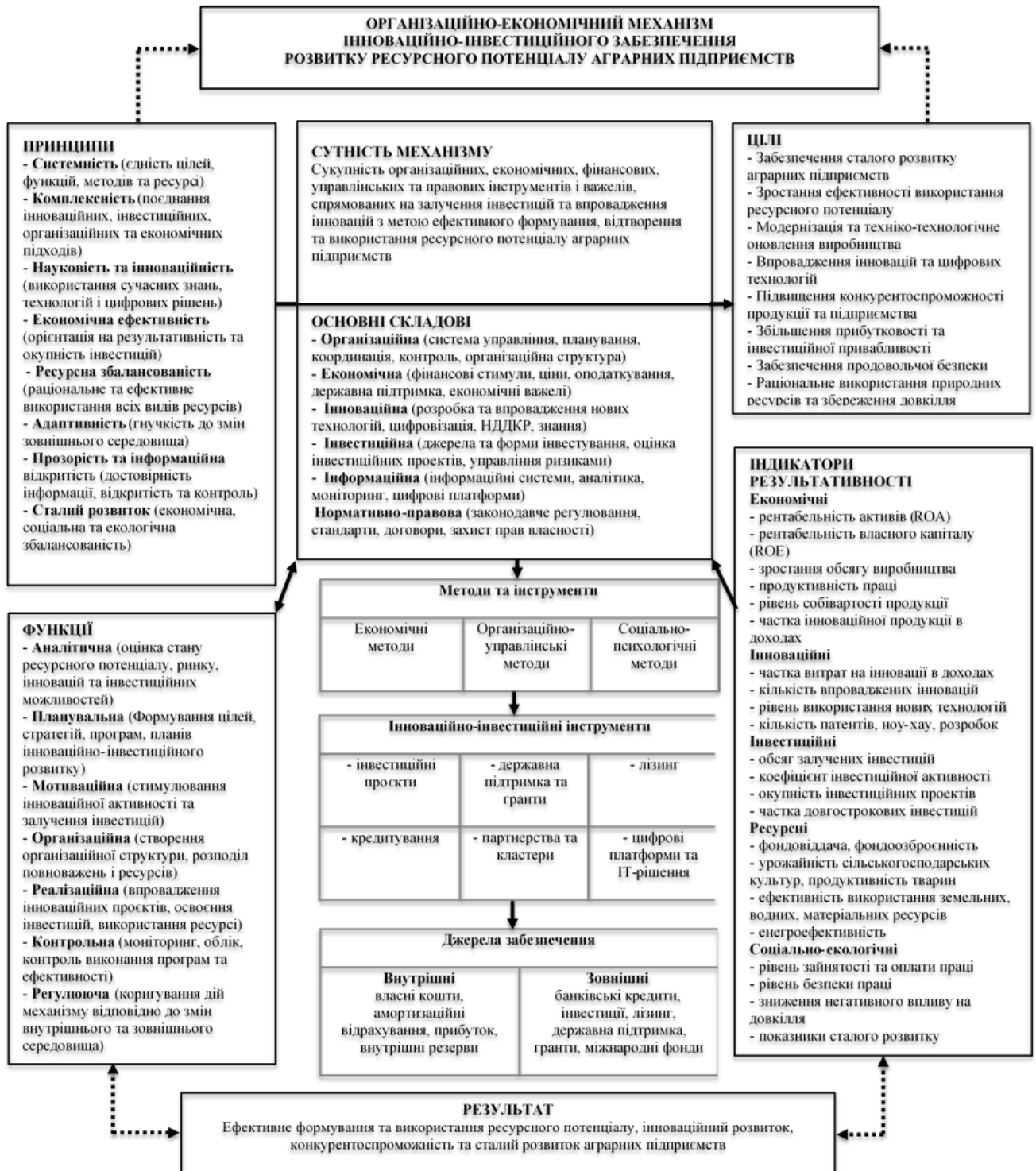

Рис.3.2. Організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Джерело: побудовано автором

У науковому розумінні цей механізм розглядається як інструмент забезпечення ефективного розвитку ресурсного потенціалу аграрних

підприємств через поєднання інноваційної діяльності та інвестиційних процесів. Звідси витікає логіка послідовної розвідки, що стосується динаміки інвестування підприємств та відповідного наукового супроводу їх розвитку. Так, згідно офіційних статистичних даних [169], протягом січня-грудня досліджуваного періоду структура капітальних інвестицій за джерелами зазнала певних змін (табл. 3.18).

Таблиця 3.18.

Динаміка структури капітальних інвестицій за джерелами фінансування,
%

Джерела капітальних інвестицій	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р (+/-) до 2020 р.
Усього, у тому числі:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0
- кошти держбюджету	8,7	9,2	9,4	9,9	10,9	2,2
- кошти місцевих громад	10,4	8,4	4,6	7,2	5,7	-4,7
- власні кошти підприємств	66,5	68,6	72,8	72,3	71,0	4,5
- кредити банків та інші позики	6,7	5,0	4,2	2,9	3,8	-2,9
- кошти інвесторів-нерезидентів	0,4	0,1	0,0	0,1	0,1	-0,3
- кошти населення на будівництво житла	4,9	5,4	6,4	5,5	6,1	1,2
- інші джерела фінансування	2,4	3,3	2,6	2,1	2,4	0

Джерело: авторські розрахунки за даними [172, с. 181]

Варто вказати на той факт, що у 2024 р. структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування для аграрних підприємств і для підприємств та організацій всього господарського комплексу країни повністю співпадає [59]. Аналіз структури капітальних інвестицій за джерелами фінансування у 2024 р. свідчить про чітко виражене домінування власних коштів підприємств, частка яких становить 71,0 % від загального обсягу

інвестицій. Це вказує на переважання механізмів самофінансування та обмежений доступ суб'єктів господарювання до зовнішніх фінансових ресурсів. Така ситуація є характерною для економік, що функціонують в умовах підвищеної невизначеності та ризиків, коли підприємства змушені спиратися насамперед на внутрішні джерела відтворення капіталу.

Частка коштів державного бюджету у загальній структурі капітальних інвестицій становить 10,9 %, а коштів місцевих громад – 5,7%, що в сукупності формує 16,6 % публічних інвестицій. Це свідчить про помірну участь держави та органів місцевого самоврядування у фінансуванні інвестиційних процесів, зосереджену, як правило, на стратегічно важливих або соціально значущих напрямках розвитку.

Водночас частка кредитів банків та інших позик є порівняно низькою і становить лише 3,8 %, що може свідчити про високу вартість кредитних ресурсів, жорсткі умови кредитування або низьку кредитоспроможність суб'єктів інвестування. Така структура фінансування обмежує можливості прискореного інвестиційного розвитку та впровадження капіталомістких проєктів.

Особливо незначною є участь інвесторів-нерезидентів, частка яких складає лише 0,1 %. Це вказує на слабку інтеграцію національної економіки у міжнародні інвестиційні потоки та наявність бар'єрів для залучення іноземного капіталу, зокрема інституційних, безпекових та макроекономічних.

Певну роль у структурі інвестицій відіграють кошти населення на будівництво житла – 6,1 %, що свідчить про збереження інвестиційної активності домогосподарств, насамперед у сфері житлового будівництва. Частка інших джерел фінансування (2,4 %) є допоміжною та не має визначального впливу на загальну інвестиційну динаміку.

Упродовж досліджуваного періоду структура капітальних інвестицій зберігала чітко виражену домінанту власних коштів підприємств, частка яких зросла з 66,5 % у 2020 р. до 71,0 % у 2024 р. (+4,5 в.п.). Найбільш інтенсивне

зростання цієї частки спостерігалось у 2021–2022 рр., що свідчить про підвищення ролі самофінансування в умовах обмеженого доступу до зовнішніх джерел та зростання інвестиційних ризиків. Водночас у 2023–2024 рр. відзначається незначна стабілізація та корекція цієї частки, що може вказувати на поступове відновлення альтернативних каналів фінансування.

Частка коштів державного бюджету демонструвала стійку висхідну динаміку, збільшившись з 8,7 % у 2020 р. до 10,9 % у 2024 р. (+2,2 в.п.). Така тенденція відображає посилення ролі держави у фінансуванні капітальних інвестицій, особливо в умовах кризових викликів та необхідності підтримки стратегічних і соціально значущих проєктів.

Натомість частка коштів місцевих громад у структурі інвестицій істотно скоротилася: з 10,4 % у 2020 р. до 5,7 % у 2024 р. (–4,7 в.п.). Динаміка цього показника є нерівномірною, з різким спадом у 2022 р. та частковим відновленням у 2023 р., що свідчить про високу залежність місцевих бюджетів від макроекономічної ситуації та міжбюджетних трансфертів.

Фінансування за рахунок банківських кредитів та інших позик характеризується тривалою тенденцією до зниження: з 6,7 % у 2020 р. до 3,8 % у 2024 р. (–2,9 в.п.). Це вказує на звуження кредитного каналу інвестування, зумовлене високою вартістю кредитних ресурсів, зростанням ризиків та обмеженою платоспроможністю інвесторів.

Частка коштів інвесторів-нерезидентів протягом усього періоду залишалася мізерною (0,0–0,4 %) і у 2024 р. становила лише 0,1 %, що свідчить про відсутність суттєвих структурних зрушень у напрямі залучення зовнішніх інвестицій та збереження несприятливого інвестиційного клімату для іноземного капіталу.

Водночас кошти населення на будівництво житла демонструють помірну, але загалом позитивну структурну динаміку: їх частка зросла з 4,9% у 2020 р. до 6,1 % у 2024 р. (+1,2 в.п.), що відображає відносну стабільність цього джерела та його адаптивність до економічних коливань.

Частка інших джерел фінансування у структурі капітальних інвестицій істотно не змінилася і у 2024 р. відповідала рівню 2020 р. (2,4%), що свідчить про відсутність значних зрушень у диверсифікації нестандартних або альтернативних джерел.

Загалом динаміка структури капітальних інвестицій у 2020–2024 рр. характеризується посиленням концентрації фінансування за рахунок власних коштів підприємств і державного бюджету при одночасному скороченні ролі місцевих бюджетів, кредитних ресурсів та іноземних інвесторів, що відображає адаптацію інвестиційної системи до умов підвищеної невизначеності та обмеженого доступу до зовнішнього капіталу.

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що структура капітальних інвестицій у 2024 р. характеризується високою залежністю від внутрішніх ресурсів підприємств, обмеженим використанням фінансового посередництва та низьким рівнем залучення зовнішнього, зокрема іноземного, капіталу. Така модель інвестиційного забезпечення стримує темпи оновлення виробничого потенціалу та потребує вдосконалення інституційних умов, спрямованих на активізацію кредитування й підвищення інвестиційної привабливості економіки. Водночас досить наочно демонструє необхідність отримання аграрними підприємствами прибутку як умови посилення їх ресурсного потенціалу, що в повній мірі відповідає вимогам ринкової економіки та націлює дані господарюючі суб'єкти на використання інноваційної моделі розвитку. Динаміка структури капітальних інвестицій за видами активів наведена в таблиці 3.19.

Упродовж усього досліджуваного періоду визначальною ознакою структури капітальних інвестицій є домінування вкладень у матеріальні активи, частка яких залишалася надзвичайно високою – у межах 94,1-95,4%. Водночас у 2024 р. зафіксовано її зниження до 94,1 %, що на 1,0 в.п. менше порівняно з 2020 р. Така динаміка свідчить про поступове, хоча й обмежене, зміщення інвестиційних пріоритетів у бік нематеріальних активів.

Таблиця 3.19.

Динаміка структури капітальних інвестицій за видами активів, %

Види капітальних інвестицій	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р (+/-) до 2020 р.
Усього, у тому числі:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0
Інвестиції у матеріальні активи	95,1	95,4	95,0	95,1	94,1	-1
з них:- житлові будинки	6,9	7,6	6,7	5,1	6,0	-0,9
- нежитлові будівлі	15,5	15,5	13,1	13,4	13,6	-1,9
- інженерні споруди	25,2	24,9	17,0	22,7	22,2	-3
- машини, обладнання	31,8	30,8	35,0	34,1	35,0	3,2
- транспортні засоби	9,9	10,8	12,9	13,3	11,6	1,7
- земля	0,4	0,4	0,2	0,3	0,6	0,2
- біологічні активи рослинництва та тваринництва	1,0	0,9	1,3	1,1	0,7	-0,3
- інші матеріальні активи	4,4	4,5	8,8	5,1	4,4	0
Інвестиції у нематеріальні активи	4,9	4,6	5,0	4,9	5,9	1
з них: - програмне забезпечення та БД	2,4	2,5	3,4	3,1	3,5	1,1
авторське право, патенти, ліцензії тощо	1,7	0,9	0,8	0,7	1,2	-0,5

Джерело: авторські розрахунки за даними [172, с. 180]

У структурі матеріальних активів провідне місце посідають інвестиції в машини, обладнання та інвентар, частка яких зросла з 31,8 % у 2020 р. до 35,0 % у 2024 р. (+3,2 в.п.). Це свідчить про орієнтацію інвестиційної діяльності на технічне переоснащення, оновлення виробничих потужностей і підвищення технологічного рівня підприємств. Показово, що після скорочення у 2021 р. відбулося стійке зростання цього виду вкладень, що посилює їх роль у загальній структурі інвестицій.

Інвестиції в інженерні споруди зазнали найбільш відчутного скорочення: з 25,2 % у 2020 р. до 22,2 % у 2024 р. (–3,0 в.п.). Особливо різке зниження спостерігалось у 2022 р., що зумовило подальшу нестабільність їх частки та відображає високу капіталомісткість і чутливість цього напрямку до економічних та інституційних ризиків.

Частка інвестицій у нежитлові будівлі також зменшилася з 15,5 % до 13,6 % (–1,9 в.п.), що вказує на стримування вкладень у будівельні об'єкти виробничого та комерційного призначення. Водночас інвестиції у житлові будинки характеризуються хвилеподібною динамікою з загальним скороченням на 0,9 в.п. у 2024 р. порівняно з 2020 р., що свідчить про нестійкість цього сегмента в умовах економічної невизначеності.

Частка інвестицій у транспортні засоби загалом зросла з 9,9 % до 11,6% (+1,7 в.п.), досягнувши пікових значень у 2022-2023 рр. Така тенденція може відображати переорієнтацію логістичних ланцюгів та зростання потреб у мобільних виробничо-транспортних засобах.

Інвестиції у землю та біологічні активи рослинництва і тваринництва залишаються незначними за питомою вагою. Частка інвестицій у землю хоча й зросла до 0,6 % у 2024 р., проте загалом не зазнала суттєвих структурних змін. Натомість частка біологічних активів скоротилася з 1,0 % до 0,7 % (–0,3 в.п.), що свідчить про обмеженість інвестицій у довгострокові відтворювальні процеси в аграрному секторі.

Питома вага інших матеріальних активів у 2024 р. відповідала рівню 2020 р. (4,4 %), попри різке тимчасове зростання у 2022 р., що має ознаки ситуативного, а не сталого структурного зрушення.

Інвестиції у нематеріальні активи в цілому демонструють помірну позитивну динаміку: їх частка зросла з 4,9 % у 2020 р. до 5,9 % у 2024 р. (+1,0 в.п.). Найбільш динамічним компонентом цієї групи є програмне забезпечення та бази даних, частка яких збільшилася на 1,1 в.п., що відображає поступову цифровізацію економічних процесів. Водночас інвестиції в авторські права,

патенти та ліцензії скоротилися на 0,5 в.п., що свідчить про недостатній рівень інвестування у результати інтелектуальної діяльності.

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що структура капітальних інвестицій за видами активів у 2020-2024 рр. характеризується збереженням матеріально орієнтованої моделі інвестування з поступовим посиленням ролі техніко-технологічних та цифрових компонентів. При цьому посилення ресурсного потенціалу аграрних підприємств передбачає приділення особливої уваги інноваційній складовій як такій, що забезпечує нарощування капітальних інвестицій за рахунок інтелектуальної праці науковців та виступає невичерпним джерелом інвестування досліджуваних суб'єктів господарювання. Бо інноваційна діяльність віддзеркалює комерціалізацію результатів науково-дослідної роботи, наслідком якої є новостворені технології, продукція, послуги та різнопланові організаційно-технічні рішення виробничо-господарського та ринкового характеру.

На цій підставі цілком логічним постає дослідження динаміки чисельності працівників, задіяних у виконанні науково-дослідної роботи, що ґрунтується на усвідомленні визначальної ролі людського капіталу в сучасній системі продукування знань та інноваційного розвитку економіки. Так, чисельність працівників, залучених до науково-дослідної діяльності, є базовим індикатором наукового потенціалу держави та її окремих секторів економіки. Дослідження динаміки цього показника дає змогу оцінити здатність національної наукової системи забезпечувати безперервність відтворення знань, підтримувати наукові школи та формувати кадровий резерв для інноваційної діяльності. Зміни у чисельності наукових працівників відображають не лише кількісні, а й глибинні структурні трансформації у сфері науки та освіти.

Крім того, аналіз динаміки зайнятості у науково-дослідній роботі є важливим з позицій оцінювання ефективності державної науково-технічної та інноваційної політики. Скорочення або зростання чисельності дослідників часто корелює з обсягами фінансування науки, умовами оплати праці, рівнем

соціального захисту та можливостями професійної самореалізації. Відтак, відповідні тенденції слугують об'єктивною основою для коригування інструментів державного регулювання та визначення пріоритетів розвитку наукової сфери.

Важливим аспектом є й те, що динаміка кількості працівників, задіяних у виконанні науково-дослідної роботи, безпосередньо впливає на інноваційну спроможність економіки. Саме людські ресурси науки визначають масштаби та якість створення нових технологій, продуктів і управлінських рішень. Зменшення чисельності наукових кадрів, особливо у висококваліфікованих сегментах, здатне призвести до втрати конкурентних переваг і технологічного відставання, тоді як стабілізація або зростання – формує передумови для довгострокового економічного зростання.

Окремого значення набуває дослідження динаміки наукових працівників у контексті демографічних та соціально-економічних викликів, зокрема старіння кадрів, міграційних процесів та нерівномірного регіонального розвитку. Аналіз кількісних змін у складі дослідників дає змогу виявити ризики кадрового виснаження науки, оцінити ступінь відтворення молодих науковців та обґрунтувати необхідність інституційних заходів щодо збереження і розвитку наукового людського потенціалу.

При цьому варто виходити з того, що науково-дослідна робота, маючи певне цільове призначення, не обмежується територіальними та галузевими рамками. Тому дослідження динаміки кількості працівників, задіяних у виконанні науково-дослідної роботи, виступає необхідною науково-аналітичною передумовою для комплексної оцінки стану та перспектив розвитку наукової сфери, обґрунтування управлінських рішень і формування стратегій інноваційного розвитку на макро- мезо- та мікрорівнях, охоплює всіх науковців, не обмежуючись лише дослідниками аграрної науки. Відповідні цифрові матеріали наведені в табл. 3.20.

Таблиця 3.20

Динаміка чисельності працівників, задіяних у виконанні науково-дослідної роботи, за категоріями персоналу, осіб

Працівники НДР	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р до 2021 р.	
					+/-	%
Усього	68808	53221	58567	63847	-4961	92,8
- дослідники	44615	36084	38845	42670	-1945	95,6
- техніки	5889	5020	4542	5148	-741	87,4
- допоміжний персонал	18304	12117	15180	16029	-2275	87,6

Джерело: авторські розрахунки за даними [172, с. 237]

Аналіз наведених цифрових даних таблиці показує, що цілому загальна чисельність працівників, задіяних у виконанні науково-дослідної роботи, має тенденцію до скорочення: з 68808 осіб у 2021 р. до 63847 осіб у 2024 р., що становить зменшення на 4961 особу або до 92,8 % від рівня базового року. Водночас динаміка не є монотонною: після різкого спаду у 2022 р. (до 53221 особи) спостерігається часткове відновлення у 2023-2024рр., що може свідчити про адаптацію наукової сфери до зовнішніх соціально-економічних та інституційних викликів, насамперед до війни й широкомасштабної агресії з боку російської федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України.

Найбільшу частку в структурі науково-дослідного персоналу традиційно становлять дослідники, чисельність яких у 2021 р. дорівнювала 44615 осіб, а у 2024 р. – 42670 осіб. Загальне скорочення за період становить 1945 осіб (до 95,6 % рівня 2021 р.), що є відносно помірним порівняно з іншими категоріями персоналу. Це свідчить про відносну стабільність ядра наукового потенціалу, попри загальне зменшення кадрового ресурсу.

Водночас чисельність технічного персоналу демонструє більш виражене скорочення: з 5889 осіб у 2021 р. до 5148 осіб у 2024 р. (-741 особа; 87,4 % від

базового рівня). Така динаміка може свідчити про оптимізацію технічного забезпечення наукових процесів, автоматизацію окремих функцій або обмеження фінансування допоміжної інфраструктури наукових установ.

Найсуттєвіше скорочення зафіксовано у категорії допоміжного персоналу, чисельність якого зменшилася з 18304 осіб у 2021 р. до 16029 осіб у 2024 р. (-2275 осіб; 87,6 %). Це відображає тенденцію до зниження частки адміністративно-господарських та сервісних працівників у структурі наукових організацій, що може бути наслідком бюджетних обмежень, організаційної реструктуризації або переходу до більш компактних управлінських моделей.

Порівняльний аналіз темпів змін за категоріями персоналу свідчить про структурну асиметрію скорочення, коли відносно найбільш збереженою залишається група дослідників, тоді як технічний та допоміжний персонал зазнають більш значних втрат. Така тенденція може мати подвійний ефект: з одного боку, вона сприяє концентрації ресурсів на основному науковому ядрі, з іншого – створює ризики зниження якості організаційного, технічного та інфраструктурного забезпечення наукової діяльності.

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що динаміка чисельності науково-дослідних працівників за категоріями персоналу у 2021-2024 рр. характеризується загальним скороченням кадрового потенціалу науки при відносній стабілізації корпусу дослідників та більш інтенсивному зменшенні чисельності технічного й допоміжного персоналу. Такий стан вимагає врахування кадрових ризиків у формуванні державної політики розвитку наукової сфери, зокрема щодо аграрного сектора економіки.

Якісні характеристики чисельності працівників за рівнем освіти, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, наведені в табл. 3.21.

Аналіз наведених цифрових матеріалів щодо чисельності працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, за рівнем освіти у 2021-2024 роках свідчить про наявність стійких тенденцій структурної трансформації кадрового потенціалу наукової сфери.

Таблиця 3.21

Динаміка чисельності працівників за рівнем освіти, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, осіб

Працівники НДР	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р до 2021 р.	
					+/-	%
Усього	68808	53221	58567	63847	-4961	92,8
- доктори наук	6614	5531	5822	6318	-296	95,5
- доктори філософії (кандидати наук)	15866	13398	14187	15839	-27	99,8
- магістри (спеціалісти)	31577	23721	26245	29600	-1977	93,7
- бакалаври	5642	3698	4966	5588	-54	99,0
- інші рівні освіти (не вищої)	9109	6873	7347	6502	-2607	71,4

Джерело: авторські розрахунки за даними [172, с. 237]

Загальна чисельність працівників науково-дослідної сфери у 2024 р. становила 63,8 тис. осіб, що на 4,96 тис. осіб, або на 7,2%, менше порівняно з базовим 2021 роком. Зазначене скорочення відображає загальні негативні демографічні та соціально-економічні процеси, а також вплив зовнішніх викликів та загроз, в тому числі здоров'ю й навіть життю людей через війну, на функціонування наукової системи.

Водночас скорочення загальної чисельності працівників не мало пропорційного характеру за всіма освітніми групами. Найвищу стабільність продемонструвала категорія докторів наук: у 2024 р. їх чисельність становила 6,3 тис. осіб, що відповідає 95,5 % рівня 2021 р. Це свідчить про збереження провідного наукового ядра, яке забезпечує стратегічний розвиток та наукове лідерство у сфері досліджень і розробок

Аналогічною є динаміка чисельності докторів філософії (кандидатів наук), яка у 2024 р. практично не змінилася порівняно з 2021 р. і становила 15,8 тис. осіб (99,8 %). Це вказує на відносну стабільність основної виконавської ланки наукових досліджень, що формує методичний і прикладний потенціал наукової діяльності.

Найчисельнішою групою працівників науково-дослідної роботи протягом усього досліджуваного періоду залишалися магістри (спеціалісти). Разом з тим саме ця категорія зазнала найбільшого абсолютного скорочення – на 1,98 тис. осіб, або на 6,3 % у 2024 р. порівняно з 2021 р. Така динаміка може бути зумовлена як відтоком фахівців у комерційні сектори економіки, так і посиленням вимог до наукових посад щодо наявності наукового ступеня

Чисельність працівників з освітнім рівнем бакалавра загалом залишалася стабільною, з незначним зменшенням на 1,0 % за період дослідження. Після істотного скорочення у 2022 р. спостерігалось поступове відновлення їх кількості у 2023–2024 рр., що засвідчує про оновлення кадрового складу за рахунок молодих фахівців та їх поступову інтеграцію у наукову діяльність

Найбільш негативною є динаміка чисельності працівників з іншими рівнями освіти (не вищої), кількість яких у 2024 р. скоротилася на 28,6 % порівняно з 2021 р. Це свідчить про структурні зрушення у напрямі підвищення освітнього рівня персоналу та скорочення допоміжних і технічних посад у науковій сфері

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що зменшення загальної чисельності працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, супроводжується відносною стабілізацією якісних характеристик кадрового складу. Збереження чисельності працівників з науковими ступенями на тлі скорочення менш кваліфікованих категорій свідчить про концентрацію наукового потенціалу та підвищення ролі висококваліфікованих кадрів у забезпеченні результативності наукової діяльності.

Відтак, науково-дослідна робота аграрних підприємств повинна концентруватися в господарюючих суб'єктах, стратегічні цілі яких поряд з ринковими повинні містити інноваційні завдання, що спрямована на використання і комерціалізацію наукових результатів. В силу особливостей ведення сільського господарства інноваційна діяльність може бути притаманна як різним за розмірами підприємствам (великим, середнім, малим,

мікропідприємствам), так і господарюючим суб'єктам різних форм власності та господарювання. Особливої уваги в цьому плані заслуговують наявні в аграрному секторі державні підприємства, цільовим призначенням яких постає розробка та впровадження в практику господарювання новостворених та вдосконалених конкурентоздатних технологій, продукції та послуг, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [46].

3.3. Економіко-математичне моделювання збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств

В умовах трансформації аграрного сектору економіки зростає потреба у формуванні науково обґрунтованих підходів до управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств з урахуванням економічних, соціальних та екологічних пріоритетів. Посилення глобалізаційних процесів, зміни клімату, деградація природних ресурсів внаслідок війни та монокультурного господарювання, а також загострення соціально-економічних диспропорцій у сільській місцевості зумовлюють необхідність переходу від фрагментарних управлінських рішень до системних моделей збалансованого розвитку аграрного виробництва на засадах проектного менеджменту [163].

Ресурсний потенціал аграрних підприємств, який охоплює земельні, трудові, природно-біологічні, матеріально-технічні, фінансові, інноваційні та інформаційні ресурси, виступає базисом їх довгострокової конкурентоспроможності та економічної стійкості. Водночас ефективність використання зазначених ресурсів дедалі більше залежить від здатності суб'єктів господарювання забезпечувати гармонізацію економічних результатів із соціальною відповідальністю та екологічною безпекою

виробничої діяльності. У цьому контексті концепція збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку набуває особливої актуальності для аграрних підприємств, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням природно-ресурсного потенціалу та формуванням якості життя сільського населення.

Вирішення складних багатофакторних завдань управління розвитком ресурсного потенціалу потребує застосування адекватного наукового інструментарію, здатного враховувати взаємозв'язки та взаємовпливи між економічними, соціальними й екологічними параметрами. У цьому аспекті особливе значення має економіко-математичне моделювання та управління проектами, що дозволяє формалізувати процеси відтворення ресурсного потенціалу, оцінити альтернативні сценарії його розвитку, визначити оптимальні управлінські рішення та прогнозувати наслідки їх реалізації в довгостроковій перспективі.

Застосування економіко-математичних моделей у дослідженні збалансованого розвитку аграрних підприємств створює методологічне підґрунтя для інтеграції кількісних показників ефективності господарської діяльності з індикаторами соціального розвитку та екологічної стійкості. Це, своєю чергою, сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, мінімізації ризиків виснаження ресурсів і забезпеченню сталого функціонування аграрних підприємств в умовах динамічного ринкового середовища. Таким чином, дослідження проблем економіко-математичного моделювання збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств є науково значущим і практично необхідним, бо відповідає сучасним викликам розвитку аграрної економіки та потребам формування ефективної системи управління ресурсами на засадах сталого розвитку.

Проте поточні наукові дослідження з проблеми нарощування ресурсного потенціалу аграрних підприємств фокусуються, здебільшого, на проблемах стратегічного характеру. Так, Коваленко Н. В. та Малахова Ю. А. досліджують

теоретичні основи стратегічного управління в якості важливого інструментарію розвитку підприємств агропромислового комплексу [65]. Кутузов Р. В., Дацюк-Томчук М. Б. та Власюк М. висвітлюють особливості стратегічного управління аграрними підприємствами з точки зору їх адаптації до змін зовнішнього середовища [74, с. 28-43]. Дорошенко А. П., Дорошенко О. О., Криштоп М. О. та Ніколаєв Ю. Ю. акцентують на тому, що стратегічне бачення економіко-фінансового розвитку підприємства, в частині реорганізації бізнес-процесів та компетентного управління борговим навантаженням, слугує чинником забезпечення платоспроможності суб'єкта господарювання [38].

Воронько-Невіднича Т.В., Собчишин В.М., Барановський І.О. та Світлова А.А., висвітлюючи теоретичні аспекти управління розвитком ресурсного потенціалу інноваційно орієнтованих аграрних підприємств, виходять з його стратегічного значення [22, с. 12-16]. В даному контексті це цілком справедливо, бо показує стратегічне значення наявних в аграрних підприємствах ресурсів. Тому вираз «стратегічний потенціал» адекватно сприймається з точки зору значущості ресурсного потенціалу.

Водночас нагальним постає системне дослідження збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Так, в рослинництві аграрного сектора дисбаланс підтверджується наявною структурою посівних площ та негативною динамікою її змін (табл. 3.22).

Аналіз динаміки посівних площ сільськогосподарських культур у 2020-2024 рр. свідчить про суттєві структурні зрушення у землекористуванні аграрного сектору, зумовлені як економічними, так і зовнішніми чинниками. Загальна площа посівів за досліджуваний період скоротилася з 28147 тис. га у 2020 р. до 23388 тис. га у 2024 р., або на 4759 тис. га (16,9 %). Така тенденція відображає загальне зменшення виробничого потенціалу рослинництва.

Найбільш відчутне скорочення відбулося у групі зернових та зернобобових культур, площі яких зменшилися на 4253 тис. га, або на 27,6 %.

Таблиця 3.22

Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур, тис. га

Сільськогосподарські культури	Роки					2024 р до 2020 р.	
	2020	2021	2022	2023	2024	+/-	%
Усього, в т. ч.:	28147	28581	23405	22809	23388	-4759	83,1
- зернові та зернобобові	15392	15995	12171	10985	11139	-4253	72,4
з них: - пшениця озима	6429	6908	5217	4472	4714	-1715	73,3
Технічні	9224	9244	8292	8910	9376	152	101,6
в т. ч.: - соняшник	6457	6622	5293	5220	5020	-1437	77,7
- ріпак і кольза	1127	1006	1186	1436	1251	124	111,0
- соя	1351	1311	1559	1842	2720	1369	201,3
Картопля, овочі, баштанні	1854	1807	1620	1642	1642	-212	88,6
в т. ч.: - картопля	1325	1283	1208	1210	1210	-115	91,3
- овочі	457	454	373	393	393	-64	86,0
Кормові, в т. ч.:	1677	1535	1322	1272	1231	-446	73,4
- трави багаторічні	869	819	724	698	677	-192	77,9

Джерело: авторські розрахунки за даними [167, с. 138]

Особливо негативною є динаміка посівів озимої пшениці: у 2024 р. її площа становила 4714 тис. га, що на 1715 тис. га (26,7 %) менше рівня 2020 р. Це свідчить про зниження ролі традиційних зернових культур у структурі посівів та зростання виробничих ризиків у зерновому підкомплексі.

Водночас посівні площі технічних культур загалом демонструють відносну стабільність і навіть незначне зростання – на 152 тис. га (1,6 %). У середині цієї групи спостерігається суттєва диференціація: площі соняшнику скоротилися на 22,3 %, тоді як посіви сої зросли більш ніж у два рази (на 101,3%), що свідчить про переорієнтацію виробників на культури з вищою експортною привабливістю та рентабельністю. Помірне зростання площ ріпаку і кользи (на 11,0 %) також підтверджує посилення ролі олійних культур у сучасній структурі рослинництва.

Негативна динаміка простежується у сегменті картоплі, овочів і баштанних культур, де загальне скорочення площ становило 11,4 %.

Зменшення посівів картоплі та овочів відображає тенденцію до зниження дрібнотоварного виробництва та зміну споживчого попиту. Найбільш стійке скорочення характерне для кормових культур: їх площі зменшилися на 26,6 %, у тому числі багаторічних трав – на 22,1 %. Це свідчить про звуження кормової бази тваринництва, що в довгостроковій перспективі може негативно впливати на розвиток галузі та її ресурсний потенціал.

Структурні зрушення відображають адаптацію сільськогосподарських виробників до змін кон'юнктури ринку, експортних можливостей та ресурсних обмежень. Дослідження структурної динаміки посівних площ сільськогосподарських культур у 2020–2024 рр. дає змогу виявити як позитивні, так і негативні тенденції у трансформації аграрного землекористування.

До помітних зрушень в динаміці структури посівних площ слід віднести зростання питомої ваги технічних культур, частка яких збільшилася з 32,8 % у 2020 р. до 40,1 % у 2024 р., тобто на 7,3 в.п. Особливо вагомим є розширення посівів сої, частка якої у структурі зросла більш ніж удвічі – з 4,8 % до 11,6 %. Така тенденція свідчить про підвищення гнучкості аграрного виробництва, орієнтацію на культури з високим експортним потенціалом та значною доданою вартістю. До позитивних сторін серед технічних культур слід віднести стабілізацію та зростання частки ріпаку і кользи, що сприяє диверсифікації структури посівів і зменшенню залежності від обмеженого переліку культур.

Відносно стабільною залишається частка картоплі, овочів і баштанних культур, яка у 2024 р. становила 7,0 %, що на 0,4 в.п. більше порівняно з 2020р. Це можна розцінювати як позитивний чинник з позицій продовольчої безпеки та забезпечення внутрішнього ринку продукцією споживчого призначення.

Водночас у структурі посівних площ чітко проявляються і негативні тенденції. Насамперед це скорочення частки зернових та зернобобових культур з 54,7 % до 47,6 %, тобто на 7,1 в.п. Зменшення питомої ваги озимої пшениці на 2,7 в.п. є особливо ризикованим з огляду на її ключову роль у

формуванні продовольчого балансу та експортного потенціалу країни. Така структурна трансформація може призвести до зростання залежності від імпорту зерна у несприятливі роки.

Негативним явищем також є зниження частки кормових культур у структурі посівів з 6,0 % до 5,3 %, у тому числі багаторічних трав – з 3,1 % до 2,9 %. Це свідчить про послаблення кормової бази тваринництва та порушення принципів збалансованого землеробства, що в довгостроковій перспективі може спричинити деградацію ґрунтів і зниження стійкості аграрних екосистем.

За такої структури посівної площі можна виокремити низку суттєвих агрономічних, економічних і екологічних недоліків, насамперед пов'язаних із надмірною концентрацією технічних культур, зокрема соняшнику. Так, має місце порушення науково обґрунтованих сівозмін. Бо питома вага технічних культур на рівні 40,1 % перевищує рекомендовані межі для більшості ґрунтово-кліматичних зон України. Частка соняшнику 21,5 % є критично високою, адже ця культура за класичними агрономічними нормами повинна повертатися на те саме поле не частіше ніж один раз на 7–8 років. Така структура свідчить про скорочення ротації культур і підвищення ризику ґрунтовтоми та посилення деградації ґрунтів.

Соняшник та інші технічні культури характеризуються високим винесенням поживних речовин, передусім азоту, фосфору та калію. Їх домінування у структурі посівів спричиняє зниження вмісту гумусу, погіршення агрофізичних властивостей ґрунту, підвищення ерозійних процесів, особливо на схилах. Висока концентрація соняшнику в посівах створює сприятливі умови для накопичення збудників таких специфічних захворювань як біла гниль та вовчок, має місце при цьому поширення шкідників, відбувається зростання гербіцидного навантаження та формування резистентності бур'янів.

Наведена структура посівних площ призводить до підвищення виробничих витрат і ризиків. Адже за такої структури для підтримання

урожайності необхідні значні обсяги мінеральних добрив, інтенсивний захист рослин, застосування дорогих гібридів. Це підвищує собівартість продукції та фінансову вразливість господарства, особливо в умовах цінової нестабільності, зокрема на олійні культури.

Однобічна спеціалізація на технічних культурах зменшує диверсифікацію виробництва, підвищує залежність від кон'юнктури ринку та погодних ризиків, а також обмежує можливості збалансованого розвитку тваринництва через нестачу кормових культур. Як наслідок відбувається зниження адаптивності та стійкості аграрного виробництва.

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що структура посівної площі з питомою вагою технічних культур 40,1 % і соняшнику 21,5 % є економічно привабливою у короткостроковому періоді, проте стратегічно неефективною та екологічно небезпечною, бо підриває відтворювальний потенціал ґрунтів і довгострокову стійкість аграрного підприємства. Динаміка посівних площ у 2020-2024 рр. характеризується загальним скороченням та структурною трансформацією на користь окремих технічних культур, передусім сої. Виявлені тенденції свідчать про зміну пріоритетів аграрного виробництва та потребують урахування при формуванні державної аграрної політики й стратегій сталого розвитку сільського господарства.

Таким чином, динаміка структури посівних площ у 2020-2024 рр. характеризується поєднанням позитивних зрушень, пов'язаних із ринковою адаптацією та зростанням частки високомаржинальних культур, і негативних тенденцій, що полягають у звуженні зернового та кормового сегментів. Виявлені структурні диспропорції посівних площ в рослинництві засвідчують необхідність науково обґрунтованого регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки, сталого землекористування та збалансованого розвитку ресурсного потенціалу галузі.

Поряд з рослинництвом надійного наукового забезпечення для нарощування ресурсного потенціалу потребує тваринницька галузь. Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці наведена в табл. 3.23.

Таблиця 3.23

Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці, тис. голів

Поголів'я	Роки					2024 р до 2020 р.	
	2020	2021	2022	2023	2024	+/-	%
Велика рогата худоба	2874	2644	2307	2156	2002	-872	69,7
в т. ч. - корови	1673	1544	1353	1263	1155	-518	69,0
Свині	5876	5609	4948	5094	4521	-1355	76,9
Вівці та кози	1140	1094	941	906	843	-297	73,9
в т. ч. - вівці	621	607	519	488	463	-158	74,6
Коні	202	181	159	145	125	-77	61,9
Птиця, млн. голів	200,6	202,2	180,5	184,7	187,6	-13	93,5

Джерело: авторські розрахунки за даними [167, с. 156]

Подані в таблиці цифрові дані показують, що за період дослідження спостерігається стійка тенденція до скорочення поголів'я більшості видів сільськогосподарських тварин. Найбільш відчутне зниження зафіксовано у великої рогатої худоби: її чисельність скоротилася з 2874 тис. голів у 2020 р. до 2002 тис. голів у 2024 р., тобто на 872 тис. голів, або до 69,7 % від рівня базового року. Особливо негативною є динаміка поголів'я корів, яке зменшилося на 518 тис. голів (до 69,0 %), що свідчить про поглиблення проблем у молочному скотарстві та формує довгострокові ризики для виробництва молока.

Суттєве скорочення характерне також для свинарства. Поголів'я свиней у 2024 р. становило 4521 тис. голів, що на 1355 тис. голів менше порівняно з 2020 р., або 76,9 % від початкового рівня. Нерівномірність динаміки у 2022–2023 рр. свідчить про високу чутливість галузі до економічних, епізоотичних та інституційних чинників.

Аналогічні негативні тенденції простежуються у вівчарстві та козівництві. Загальна чисельність овець і кіз зменшилася на 297 тис. голів (до 73,9 %), у тому числі поголів'я овець – на 158 тис. голів (до 74,6 %). Це

відображає тривале зниження економічної привабливості галузі та обмежені можливості розширеного відтворення.

Найглибше відносне скорочення зафіксовано у конярстві: чисельність коней у 2024 р. становила лише 61,9 % від рівня 2020 р., що свідчить про структурні зміни у використанні тягової сили та зниження ролі галузі в аграрному виробництві.

Водночас динаміка поголів'я птиці є відносно стабільнішою. У 2024 р. її чисельність становила 187,6 млн голів, що лише на 13 млн голів менше, ніж у 2020 р., або 93,5 % від базового рівня. Це свідчить про вищу адаптивність птахівництва до кризових умов, коротший виробничий цикл та вищу інвестиційну привабливість галузі порівняно з іншими напрямками тваринництва.

Отже, результати аналізу підтверджують наявність системної тенденції до скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин у 2020–2024 рр., за винятком відносно стабільного розвитку птахівництва. Виявлені зміни свідчать про структурну трансформацію тваринницької галузі та актуалізують необхідність державної підтримки, стимулювання інвестицій і впровадження традиційно перевірених механізмів відновлення відтворювального потенціалу у ключових підгалузях для нарощування ресурсного потенціалу всієї тваринницької галузі. Особлива увага при цьому повинна приділятися кормовому виробництву.

Потенційні можливості поєднання рослинництва й тваринництва підтверджує практика господарювання державного підприємства «Експериментальна база «Дачна» Селекційно-генетичного інституту – Національного центру насіннізнавства та сортівивчення» (за скороченою назвою ДП ДГ «Експериментальна база «Дачна» СГІ-НЦНС»), що розташоване в Одеському районі Одеської області, засновником якого виступає Національна академія аграрних наук України.

Вибір ДП ДГ «Експериментальна база «Дачна» СГІ-НЦНС зумовлюється, по-перше, локаційно-екологічними особливостями. Адже

територіально база «Дачна» розташована в Одеському районі Одеської області, що належить до класичного степового природного регіону Півдня України з континентальним кліматом, характерним нестабільним зволоженням, високими літніми температурами та нерівномірним розподілом опадів. Ці природні умови створюють реалістичний фон для дослідження адаптивних реакцій рослинних культур та ефективності агротехнічних заходів у складних абіотичних умовах. Ґрунти регіону відзначаються специфічним складом і родючістю, що дозволяє вивчати процеси формування продуктивності на фоні реальних агроєкосистем.

По-друге, наукова інфраструктура та досвід господарювання базуються на тому, що ДП ДГ «Експериментальна база «Дачна» СГІ-НЦНС входить до складу Селекційно-генетичного інституту – Наукового Центру НАН України та МОН України, що гарантує належну матеріально-технічну базу для проведення сучасних досліджень: наявність дослідних полів із встановленими діагностичними ділянками; обладнані лабораторії для моніторингу фізіологічних, морфологічних та продуктивних показників рослин; забезпечення методичним супроводом і доступом до наукових баз даних та архівних досліджень. Тривала історія наукових робіт на базі дозволяє використовувати ретроспективні дані, що підвищує точність аналізу динаміки змін під впливом досліджуваних факторів.

По-третє, релевантність регіону для сучасних аграрних викликів полягає в тому, що Одеський регіон є одним із ключових аграрних центрів України, де розвивається виробництво зернових, олійних та інших сільськогосподарських культур. Через кліматичні та ґрунтові обмеження дослідження на базі «Дачна» мають практичну значимість для вдосконалення технологій вирощування, адаптації сортів до посушливих умов та оптимізації землеробських практик. Це забезпечує не лише теоретичну, а й прикладну цінність результатів, що можуть бути впроваджені у виробництво.

По-четверте, репрезентативність результатів проведених досліджень на базі ДП ДГ «Експериментальна база «Дачна» ґрунтується на його належності

до широкого спектру агрофізичних та агроекономічних умов Півдня України. Узгодженість кліматичних, ґрунтових і агротехнічних факторів сприяє формуванню науково обґрунтованих рекомендацій, що можуть бути трансферовані на інші подібні агроландшафти регіону. Динаміка основних виробничо-господарських ресурсів ДП «Експериментальна база «Дачна» наведена в табл. 3.24.

Таблиця 3.24.

Динаміка основних виробничо-господарських ресурсів в ДП «Експериментальна база «Дачна»

	Рік				2024 р. до 2021 р.	
	2021	2022	2023	2024	+/-	%
Площа с.-г. угідь, га	1863,7	1863,7	1863,7	1863,7	0	100,0
в т. ч. ріллі, га	1837,7	1837,7	1837,7	1837,7	0	100,0
Кількість працівників, осіб	62	53	53	55	-7	88,7
Середня зарплата до оподаткування, грн	11805	14344	15511	21467	9662	181,8
Активи, тис. грн	28020	29754	29136	25592	-2428	91,3
Велика рогата худоба	494	512	512	529	35	107,1
в т. ч. корови	113	116	117	120	7	106,3
Свині	165	79	79	157	-8	95,2
Бджолосім'ї	50	50	50	50	0	100,0

Джерело: розраховано за даними звітності підприємства

Аналіз динаміки виробничо-господарських ресурсів виявляє тенденції змін ресурсного потенціалу, визначає рівень їх використання та вплив на результати господарської діяльності. Науково-аналітична оцінка змін основних ресурсних показників ДП «Експериментальна база «Дачна» показує стабільність земельного ресурсу підприємства. Площа сільськогосподарських угідь протягом досліджуваного періоду залишалася незмінною і становила 1864 га, з яких 1838 га припадає на ріллю. Відсутність змін у структурі земельного фонду свідчить про стабільність виробничої бази підприємства та збереження потенціалу для ведення основної діяльності. У контексті аграрного виробництва така сталість земельних ресурсів є позитивним

чинником, бо створює передумови для планомірного розвитку виробництва, впровадження системи сівозмін та підвищення ефективності використання земельного фонду.

Водночас у трудовому потенціалі підприємства простежується певна тенденція до скорочення. Кількість працівників зменшилася з 62 осіб у 2021 р. до 55 осіб у 2024 р., що становить зниження на 7 осіб або до 88,7 % від рівня базового року. Така динаміка може бути зумовлена як оптимізацією організаційної структури підприємства, так і процесами механізації та автоматизації виробничих процесів. Незважаючи на скорочення чисельності персоналу, спостерігається суттєве зростання середньої заробітної плати: з 11805 грн у 2021 р. до 21467 грн у 2024 р., тобто на 9662 грн або на 81,8 %. Це свідчить про підвищення соціально-економічних стандартів оплати праці та можливе зростання продуктивності праці працівників підприємства.

Оцінка динаміки майнового потенціалу підприємства демонструє певне скорочення обсягу активів. Загальна вартість активів у 2024 р. становила 25592 тис. грн, що на 2428 тис. грн менше порівняно з 2021 р., або 91,3 % від базового рівня. Така тенденція пов'язана з вибуттям окремих основних засобів, оптимізацією структури активів та певними змінами у фінансово-господарській політиці підприємства.

Поголів'я великої рогатої худоби має незначний, але щорічний поступальний приріст. Їх кількість звітного року по відношенню до базового збільшилась на 35 голів (7,1 %), в тому числі корів – на 7 голів (6,3 %). Водночас, за наявності щорічних коливань, дещо зменшується поголів'я свиней – на 8 голів (на 4,8 %). Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна зробити висновок, що попри певне зменшення вартості активів у 2021–2024 рр. ДП «Експериментальна база «Дачна» характеризувалося стабільністю земельних ресурсів, помірним скороченням трудового потенціалу та одночасним підвищенням рівня оплати праці.

Оптимізація виробничо-господарської діяльності ДП «Експериментальна база «Дачна» передбачає розробку відповідної економіко-

математичної моделі, що включає: 1) постановку задачі, 2) розробку структурної економіко-математичної моделі задачі; 3) розробку вхідних даних для використання в економіко-математичній моделі; 4) побудову та розв'язання економіко-математичної моделі задачі з оптимізації виробничо-господарської діяльності досліджуваного підприємства.

1. Постановка задачі полягає в тому, щоб оптимізувати виробничо-господарську діяльність ДП «Експериментальна база «Дачна» на основі економіко-математичного моделювання з урахуванням: зростаючої нестабільності аграрного ринку; наявного ресурсного потенціалу, природно-кліматичного середовища та логістичного інфраструктурного забезпечення; набутого економіко-соціально-екологічного рівня розвитку; вимог науково-обґрунтованої системи ведення сівозмін сільськогосподарських культур та дотримання зоотехнічних норм раціонів годівлі великої рогатої худоби та свиней, обов'язкового виконання завдань щодо виробництва та продажу сортового насіння зернових та зернобобових культур, необхідності підвищення економічної ефективності для обґрунтування управлінських рішень. Мета економіко-математичного моделювання – це визначення оптимальної структури виробництва та розподіл ресурсів підприємства, що забезпечує максимізацію прибутку за наявних виробничих обмежень.

2. Економіко-математична модель задачі. Цільова функція (Z) – максимізація прибутку. Математичний вираз задачі: знайти сукупність значень $\{X_j\} \geq 0$, при яких досягається екстремальне значення цільової функції (Z):

$$Z = \sum_{j \in J} \rightarrow c_{jf} x_j \quad \max, (j \in J, f \in F); \quad (3.1)$$

де, J – сукупність видів економічної діяльності;

j – індекс виду економічної діяльності (продукція, що виробляється);

x_j – розмір j -того виду економічної діяльності;

f – індекс значення показника виробничо-фінансової діяльності (ВФД);

F – сукупність значень результативних показників ВФД;

C_{ff} – вартісне вираження f -того показника ВФД, сформованого по j -тому виду економічної діяльності.

Досягнення поставленої мети передбачає дотримання таких умов (обмежень):

I. Обмеження з використання земельних угідь:

$$\sum_{j \in J_1}^n a_{js} x_j \leq A_s, (s \in S); \quad (3.2)$$

де, J_1 – множина змінних, що визначає групи або окремих сільськогосподарських культур рослинництва;

S – сукупність видів земельних угідь;

s – індекс видів земельних угідь;

a_{sj} – техніко-економічний коефіцієнт, що віддзеркалює витрати s -го виду земельних угідь на виробництво j -го виду сільськогосподарської продукції;

A_s – наявність s -го виду земельних угідь;

$a_{sj} = 1/\text{врожайність}$ – потреба землі для виробництва 1 ц продукції.

II. Обмеження з дотримання структури посівних площ відповідно до системи сівозмінного землеробства:

- мінімум необхідної площі:

$$\sum_{j \in J_1}^n a_{hj} x_j \geq A_h, (h \in H); \quad (3.3)$$

максимально можлива площа:

$$\sum_{j \in J_1}^n a_{hj} x_j \leq A_h, (h \in H); \quad (3.4)$$

де, H – множина, що віддзеркалює обмеження з однорідних груп культур;

h – індекс певної однорідної групи сільськогосподарських культур;

a_{hj} – коефіцієнт, що дорівнює 1 чи 0;

\bar{A}_{hr} та \underline{A}_{hr} – максимально та мінімально можлива площа j -ї сільськогосподарської культури h -ї однорідної групи в структурі посівних площ.

III. Обмеження стосовно потреби трудових ресурсів:

$$\sum_{j \in J}^n a_{tj} x_j - x_j = 0 \quad (t \in T); \quad (3.5)$$

де, t – індекс виду трудових ресурсів;

T – сукупність видів трудових ресурсів;

a_{tj} – техніко-економічний коефіцієнт, що віддзеркалює витрати t -го виду трудових ресурсів на одиницю виміру j -ї продукції в рослинництві та/або тваринництві;

x_j – загальна потреба в t -му виді трудових ресурсів для j -ї продукції (виду економічної діяльності).

IV. Обмеження щодо кількості поголів'я сільськогосподарських тварин:

$$W_{lj} x_j - x_{lj} \leq 0, \quad (j \in J_2, l \in L); \quad (3.6)$$

де, J_2 – множина змінних, що визначає групи або окремі вили сільськогосподарських тварин;

L – сукупність видів та статево вікових груп сільськогосподарських тварин (велика рогата худоба, свині);

l – індекс виду або статево вікової групи тварин;

W_{lj} – коефіцієнт співвідношення l -виду чи статево вікової групи тварин в j -й галузі тваринництва.

V. Обмеження щодо виробництва та використання кормів:

$$-\sum_{j \in J_1}^n v_{kj} x_j + \sum_{j \in J_2}^n a_{kj} x_j \leq 0, \quad (k \in K); \quad (3.7)$$

де, K – сукупність видів поживних речовин для тварин;

k – індекс виду поживних речовин для тварин;

J_2 – різновид галузей і видів діяльності тваринництва;

v_{kj} – вміст k -го виду поживних речовин в j -ї рослинницької продукції;

a_{kj} – нормативна потреба в k -му виді поживних речовин на одиницю j -ї змінної тваринницької галузі.

VI. Обмеження щодо виробництва та використання комбікормових кормів:

$$\sum_{j \in J_3}^n x_j \geq K_{jm}, \quad (n \in N, m \in M); \quad (3.8)$$

де, K_{jm} - обсяг фонду комбікорму із j -го виду рослинницької продукції;

m – комбікорм із j -го виду рослинницької продукції;

M – сукупність комбікорму для тварин із різних видів рослинницької продукції.

VII. Обмеження щодо виробництва та використання різних сортів озимої пшениці:

$$\sum_{j \in J_4}^n x_{j4} \geq P_{j4}, (n \in N, p \in P); \quad (3.9)$$

де, P_{j4} – обсяг озимої пшениці сортів j -го виду;

x_{j4} – продукція озимої пшениці різних сортів;

P – сукупність різних сортів продукції озимої пшениці.

VIII. Обмеження щодо забезпечення підприємства посівним матеріалом:

$$\sum_{j \in J_5}^n x_{jnp} \geq A_{np}, (n \in N, p \in P); \quad (3.10)$$

де, A_{np} - гарантований обсяг посівного фонду p -того виду насінневої продукції.

IX. Обмеження щодо гарантованих обсягів реалізації насіння сільськогосподарських культур:

$$\sum_{j \in J_6}^n x_{jmp} \geq A_{mp} (m \in M, p \in P); \quad (3.11)$$

де, A_{mp} – гарантований обсяг виробництва і реалізації p -тої продукції чи сировини.

X. Обмеження щодо встановлення значення показників результативності виробничо-господарської діяльності (ВГД):

$$\sum_{j \in J}^n C_{jf} x_j - x_{jf} = 0, (j \in J, f \in F); \quad (3.12)$$

де, C_{jf} – техніко-економічний коефіцієнт який показує вартісне значення f -го результативного показника ВГД на одиницю виміру j -го виду діяльності;

x_{jf} - сумарне значення f -го результативного показника ВГД j -ї галузі або виду діяльності.

XII. Обмеження з розподілу виробленої продукції:

$$\beta_{jp} \sum_{j \in J} v_{pj} x_j = \sum_{j \in J_3} x_{jmp} + \sum_{j \in J_4} x_{jnp} + \sum_{j \in J_5} x_{jgp}; \quad (3.13)$$

$(p \in P, m \in M, n \in N, g \in G);$

де, β_{jp} – техніко-економічний коефіцієнт, що показує питому вагу виходу p -того виду продукції по j -му виду діяльності;

V_{pj} – техніко-економічний коефіцієнт, вихід p -го виду продукції чи сировини в розрахунку на одиницю виміру j -тої змінної;

x_{jmp} – розмір m -ої реалізації p -го виду продукції по j -тому виду діяльності;

x_{jnp} – розмір n -го посівного фонду p -го виду продукції по j -му виду діяльності;

x_{jgp} – розмір g -го фонду концентрованих кормів від j -го виду діяльності;

J_1 – множина змінних, що визначає групи або окремих сільськогосподарських культур рослинництва;

J_2 – різновид галузей і видів діяльності тваринництва;

J_3 – множина змінних комбікорму із різного виду рослинницької продукції;

J_4 – множина змінних озимої пшениці сортів;

J_5 – множина змінних посівного фонду різних видів насіння;

J_6 – множина змінних реалізації продукції чи сировини.

M – множина обмежень різних видів реалізації;

m – індекс різних видів реалізації;

N – множина обмежень різних посівних фондів насіння; n – індекс різних посівних фондів насіння;

G – множина обмежень різних фондів концентрованих кормів від різного насіння;

g – індекс різних фондів концентрованих кормів від різного насіння;

P – множина видів реалізованої продукції;

p – індекс видів реалізованої продукції.

3) Розробка вхідних даних для використання в економіко-математичній моделі базується на поточних фактичних даних щодо наявності земельних та трудових ресурсів ДП «Експериментальна база «Дачна», урожайності його основних сільськогосподарських рослин та продуктивності великої рогатої

худоби та свиней, виробництві та розподілу отриманої продукції в частині формування фондів насіння для продажу, для посіву, концентрованих кормів для тваринництва та інші вихідні дані. Враховується, що для ведення наукової та господарської діяльності в підприємств накопичено величезний досвід виробництва високоврожайних сортів. В розпорядженні підприємства більше 100 районованих сортів та гібридів з необхідною сертифікацією і документацією, що гарантують їх оригінальність та відповідність усім заявленим характеристикам. Відсутність ризиків для товаровиробника забезпечується технологічним супроводом насіння.

В економіко-математичній моделі виокремлюється виробництво пшениці таких озимих сортів, як: Дума одеська, Мудрість одеська, Катруся одеська, Нива одеська, Ліра одеська, Житниця одеська, Дачнянка, Перемога одеська, Зиск, Спадщина одеська, Вигода одеська. Окрім вище вказаних, для наукових потреб та під замовлення інших сільськогосподарських підприємств вирощуються такі сорти озимої пшениці як: Ветеран, Довіра одеська, Перевага, Позиція, Ліга одеська та інші.

Основними сортами озимого ячменю, що включені в розрахунки економіко-математичної моделі є: Дев'ятий Вал, Скарб Пальміри, Валькірія. Інші озимі зернові культури поєднують характеристики озимого ячменю сорту Снігова Королева. Ячмінь яровий відображають такі сорти як: Адапт та Сталкер. Сортівий склад інших сільськогосподарських культур включає: просо Миронівське, горох Круїз, соняшник Каррера, еспарцет Адам, люцерна Ласка.

Важливість для ДП «Експериментальна база «Дачна» розвитку тваринницької галузі ґрунтується на її належності до фундаментального компоненту сільського господарства, що забезпечує виробництво широкого спектру продуктів харчування, сировини для промисловості та сприяє збалансованому розвитку всього аграрного сектору. Звідси витікає доцільність впровадження аграрним підприємством інтегрованих виробничих систем, де рослинництво і тваринництво функціонують як взаємодоповнювані

підсистеми. Такий підхід обумовлює економічну ефективність, екологічну стабільність і соціальну значущість аграрного виробництва, що посилює ресурсний потенціал досліджуваного аграрного підприємства.

Соціально-економічна значущість тваринницької галузі полягає в тому, що вона приймає безпосередню участь у формуванні продовольчої безпеки країни, бо продукти тваринного походження джерелом високоякісного білка, вітамінів і мінералів. Водночас, розвиток тваринництва сприяє створенню робочих місць в підприємстві, зменшує міграцію населення села Дачне та економічно зміцнює сільську територіальну громаду.

Інтеграція тваринництва з рослинництвом забезпечує аграрному підприємству додаткові джерела доходу та сприяє оптимізації ресурсів. Кормові ресурси, що виробляються на власних полях, зменшують витрати на закупівлю кормів, а органічні відходи тваринницького виробництва (гній, гноївка) можуть ефективно використовуватися як органічне добриво для посилення родючості ґрунтів. Така циклічність виробництва підвищує рентабельність підприємства та знижує залежність від зовнішніх факторів ринку.

Сучасні технології тваринництва спрямовані на мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Раціональне використання кормів, впровадження систем очищення стоків, біогазових установок, а також застосування методів точного землеробства забезпечують зменшення викидів парникових газів і збереження якості ґрунтів та водних ресурсів. Взаємозв'язок рослинництва та тваринництва створює замкнутий екомодуль, у якому побічні продукти одного ланцюга стають ресурсами для іншого.

Варто вказати на те, що розвиток тваринницької галузі супроводжується запровадженням інноваційних технологій: генетичного покращення продуктивних якостей тварин, автоматизованих систем годівлі та контролю стану здоров'я, сучасних ветеринарних заходів щодо профілактики захворювань. Ці технології сприяють підвищенню продуктивності, якості

продукції, скороченню витрат виробництва та підвищенню конкурентоспроможності тваринницької продукції на ринку.

Для здешевлення собівартості виробництва молока, м'яса великої рогатої худоби та свинини в ДП ДГ «Дачна» доцільним є формування власної стабільної кормової бази шляхом організації виробництва концентрованих кормів із частини вирощеної рослинницької продукції підприємства. У межах економіко-математичної моделі такий напрям розвитку відображається через формування фонду концентрованих кормів, який виступає важливим елементом ресурсного забезпечення тваринництва та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу підприємства.

Створення власного виробництва концентрованих кормів забезпечить зниження залежності підприємства від зовнішніх постачальників, стабілізацію витрат на кормову базу, підвищення рівня керованості виробничими процесами та покращення якості кормів відповідно до технологічних потреб тваринництва. Крім того, використання власної сировини сприятиме більш раціональному використанню земельних, матеріальних і фінансових ресурсів підприємства, а також підвищенню рівня доданої вартості продукції.

Формування фонду концентрованих кормів створює ресурсну основу для подальшої реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів диверсифікації виробництва, насамперед у сфері переробки зернової продукції. Реалізація таких проєктів обумовлюється сукупністю економічних, технологічних та організаційних чинників, серед яких важливе значення мають зростання цін на комбікорми, необхідність підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва, забезпечення продовольчої безпеки та впровадження сучасних технологій кормовиробництва. Фонд концентрованих кормів формується із тих відходів зерна зернових і насіння соняшнику, які отримують в процесі насінництва. Вихід насіння зернових для продажу складає 60% від всього обсягу виробництва, кукурудзи 70%, соняшнику теж 70%. Відповідно, фуражний фонд буде формуватися за рахунок 40% від обсягів виробництва

продукції зернових, 30% – кукурудзи, 30% – соняшнику та 35% – інших зернових.

Економічна доцільність управління проектом виробництва концентрованих кормів полягає у зниженні виробничих витрат, зростанні рентабельності тваринницької галузі та формуванні додаткових джерел доходів за рахунок можливої реалізації комбікормової продукції. Раціональна кормова база є ключовим фактором продуктивності тваринництва. Бо показники ефективності (кормомісткість, кормовіддача) безпосередньо залежать від якості та доступності концентрованих кормів. Їх використання забезпечує енергетичну насиченість раціонів; сприяє зростанню продуктивності (молочної, м'ясної); знижує собівартість продукції тваринництва. Для ДП «Експериментальна база «Дачна» така модель має стратегічні переваги, що проявляється через диверсифікацію каналів реалізації продукції; зниження залежності від грошових потоків у періоди нестабільності; підвищення загальної рентабельності через перерозподіл ресурсів між галузями.

Технологічна доцільність полягає в тому, що концентровані корми формуються переважно із зернових культур, які містять високий рівень легкоперетравних поживних речовин (вуглеводи, достатню кількість протеїну та енергії). Саме тому фуражне зерно є базовим компонентом раціонів: у скотарстві концентровані корми становлять значну частку раціону (приблизно понад половину кормових одиниць) та забезпечують підвищення продуктивності тварин і скорочення витрат кормів на одиницю продукції. Домінування концентрованих кормів пояснюється тим, що вони забезпечують високу енергетичну щільність раціону, необхідну для швидкого приросту живої маси, мають кращу конверсію корму (менше кормових одиниць на 1 кг приросту), дозволяють точно балансувати раціони за протеїном, амінокислотами та енергією.

Технологічна складова передбачає використання сучасного обладнання для подрібнення, змішування та зберігання кормів, що дозволить забезпечити

високу якість і збалансованість кормових раціонів. Організаційна складова пов'язана з оптимізацією внутрішньогосподарських виробничих зв'язків, удосконаленням системи управління ресурсами та підвищенням ефективності функціонування підприємства в цілому.

Таким чином, управління проектом виробництва концентрованих кормів у ДП ДГ «Дачна» є стратегічно обґрунтованим напрямом розвитку підприємства, який забезпечує зміцнення ресурсного потенціалу, підвищення ефективності аграрного виробництва та створення передумов для сталого інноваційно-інвестиційного розвитку. Поєднання рослинницької і тваринницької спеціалізації підвищує ефективність завдяки: формуванню замкненого виробничого циклу; зростанню доданої вартості всередині господарства; підвищенню стійкості до зовнішніх ринкових шоків.

Урахування соціально-економічних, екологічних та технологічних аспектів свідчить про те, що ведення тваринницької галузі в ДП «Експериментальна база «Дачна» є доцільним і обґрунтованим з наукової точки зору. Комплексний підхід забезпечує стабільне виробництво продуктів харчування, підвищення економічної ефективності, раціональне використання ресурсів, збереження екологічної рівноваги, розвиток інновацій та технологічний прогрес. Саме подібний сценарій висвітлюють дослідники організаційно-економічних засад розвитку підприємництва, які обґрунтовують важливість становлення інтеграційних відносин в аграрному секторі на основі поєднання рослинництва і тваринництва [41]. Бо тваринництво виступає невід'ємною складовою сучасного аграрного виробництва і повинно входити до стратегічних планів розвитку ресурсного потенціалу досліджуваного підприємства.

4) Побудова та розв'язання економіко-математичної моделі задачі з оптимізації виробничо-господарської діяльності досліджуваного підприємства здійснювалася з використанням програми Microsoft Excel з опцією «Пошук рішення».

Економіко-математична модель задачі з оптимізації виробничо-господарської діяльності ДП «Експериментальна база «Дачна» та результати її розв’язання наведені в додатку Е. Оптимальна структура ріллі та в розрізі основних сільськогосподарських культур наведено в табл. 3.25.

Таблиця 3.25.

Склад та структура ріллі та посівів в ДП «Експериментальна база «Дачна»

Показники	2023 р.		2024 р.		За оптимальним планом	
	га	%	га	%	га	%
Рілля	1837,7	100,0	1837,7	100,0	1837,7	100,0
Пар	257,7	14,0	293,7	16,0	163,5	8,9
Посіви всього, га	1580	86,0	1544	84,0	1674,2	91,1
Зернові та зернобобові	940	51,2	845,5	46,0	978,5	53,2
в т. ч. - озима пшениця	549,5	29,9	475	25,8	400	21,8
- озимий ячмінь	104	5,7	140	7,6	178,5	9,7
- ярий ячмінь	147	8,0	74	4,0	182,2	9,9
Технічні культури	228	12,4	211	11,5	76,4	4,2
в т. ч. - соняшник	228	12,4	211	11,5	76,4	4,2
Кормові культури	412	22,4	488	26,6	619,3	33,7

Джерело: розраховано автором на основі первинних даних підприємства та оптимального плану

Аналіз складу та структури ріллі та посівних площ у ДП «Експериментальна база «Дачна» свідчить про наявність чітко виражених трансформацій у використанні земельних ресурсів протягом 2023–2024 рр. та за умов реалізації оптимального плану. Загальна площа ріллі залишається стабільною і становить 1837,7 га (100%), що вказує на незмінність ресурсної бази підприємства. Водночас спостерігається варіація у структурі її використання: частка пару зростає з 14,0% у 2023 р. до 16,0% у 2024 р., що може свідчити про певне погіршення інтенсивності використання орних земель або необхідність відновлення їх родючості. За оптимальним планом передбачено суттєве скорочення площ під паром до 8,9%, що відповідає більш інтенсивній моделі землекористування. Відповідно, частка посівних площ збільшується до

91,1%, що є позитивною тенденцією з точки зору підвищення ефективності використання ріллі.

Структурний аналіз посівів демонструє зміни у галузевій спеціалізації підприємства. Частка зернових та зернобобових культур у 2024 р. зменшилась до 46,0% порівняно з 51,2% у 2023 р., проте за оптимальним планом вона зростає до 53,2%, що свідчить про орієнтацію на стратегічно важливу групу культур. Внутрішня структура зернового клину також зазнає змін: скорочуються площі під озимою пшеницею (з 29,9% до 21,8%), натомість зростає частка ячменю (озимого та ярого), що може бути зумовлено агротехнічними та ринковими чинниками. Значним є зниження питомої ваги технічних культур, зокрема соняшнику, з 12,4% у 2023 р. до 4,2% за оптимальним планом, що може розглядатися як захід зниження ґрунтовиснажливого навантаження. Водночас істотно зростає частка кормових культур (до 33,7%), що свідчить про посилення тваринництва за рахунок забезпечення кормової бази підприємства. Загалом запропонована оптимізація структури посівів характеризується більш збалансованим співвідношенням культур, орієнтованим на підвищення економічної та екологічної ефективності виробництва.

Необхідність проведення аналізу обсягів виробництва озимої пшениці в ДП ДГ «Експериментальна база «Дачна» за оптимальним планом зумовлюється об'єктивною потребою наукового обґрунтування ефективності прийнятих управлінських рішень у сфері використання виробничо-ресурсного потенціалу підприємства. Оптимальний план, як результат економіко-математичного моделювання, відображає теоретично найкращий варіант поєднання ресурсів і виробничих факторів для досягнення визначеної цільової функції (максимізації прибутку).

Практична значущість проведення зазначеного аналізу полягає у можливості підвищення обґрунтованості управлінських рішень щодо коригування структури посівів, оптимізації сортового складу та раціоналізації використання земельних, матеріально-технічних і трудових ресурсів. У цьому

контексті аналіз обсягів виробництва озимої пшениці за оптимальним планом виступає важливим етапом зворотного зв'язку в системі управління підприємством, що забезпечує не лише оцінку досягнутих результатів, але й формує науково обґрунтовані передумови для подальшого вдосконалення виробничої стратегії. Відповідні цифрові матеріали стосовно сортів озимої пшениці наведені в таблиці 3.26.

Таблиця 3.26

Виробництво насіння основних сортів озимої пшениці в ДП «Експериментальна база «Дачна» за оптимальним планом

Сорти	Обсяг виробництва	Частка, %
Мудрість одеська	1266,7	3,4
Катруся одеська	1100	2,9
Нива одеська	1150	3,0
Ліра одеська	1308,3	3,5
Житниця одеська	27863,9	73,7
Дачнянка	1216,7	3,2
Перемога одеська	1383,3	3,7
Зиск	1050	2,8
Спадщина одеська	858,3	2,3
Вигода одеська	591,7	1,6
всього	37788,9	100,0

Джерело: розраховано автором на основі оптимального плану

Аналіз наведених у табл. 3.26 даних свідчить, що сформована структура виробництва озимої пшениці в ДП «Експериментальна база «Дачна» є результатом реалізації оптимального плану, розробленого з урахуванням виробничо-ресурсних обмежень, ґрунтово-кліматичних умов та економічної доцільності. Загальний обсяг виробництва становить 37788,9 ц, при цьому домінуюче положення займає сорт «Житниця одеська» із часткою 73,7% (27863,9 ц). Така концентрація не є випадковою, а відображає пріоритетність використання найбільш адаптованого та економічно ефективного сорту в межах оптимізаційної моделі.

Інші сорти виконують функцію раціональної диверсифікації виробництва в межах оптимального плану. Зокрема, сорти «Перемога одеська» (3,7%), «Ліра одеська» (3,5%), «Мудрість одеська» (3,4%) та

«Дачнянка» (3,2%) формують додатковий виробничий сегмент, тоді як решта сортів («Нива одеська», «Катруся одеська», «Зиск», «Спадщина одеська», «Вигода одеська») мають допоміжне значення з часткою 1,6–3,0%. Такий розподіл свідчить про свідоме включення альтернативних сортів до структури посівів з метою забезпечення агротехнологічної гнучкості та зниження потенційних ризиків.

Отже, на відміну від формально монокультурної структури, фактично має місце економічно обґрунтована модель оптимального розподілу сортів, у якій концентрація виробництва на одному сорті поєднується з елементами контрольованої диверсифікації. Це дозволяє досягти максимізації виробничого результату за одночасного дотримання принципів стійкості та адаптивності аграрного виробництва в конкретних умовах господарювання (табл. 3.27).

Таблиця 3.27

Економічна результативність ДП «Експериментальна база «Дачна»

Показники	2023 р.	2024 р.	За оптимальним планом	
			всього	+/- до 2024 р.
Дохід, тис. грн	27958	47084	56070,8	8986,8
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	23698	41607	33684,7	-7922,3
Прибуток, тис. грн	4260	5477	22386,1	16909,1
Рентабельність витрат, %	18,0	13,2	66,5	53,3
Рентабельність активів, %	14,6	21,4	87,5	66,1
Рентабельність продажу, %	15,2	11,6	39,9	28,3
Прибуток на 1 га ріллі, тис. грн	2,3	3,0	12,2	9,2

Джерело: розраховано автором на основі первинних даних підприємства та оптимального плану

Аналіз економічної результативності ДП «Експериментальна база «Дачна» здійснюється у динаміці (2023–2024 рр.) та у порівнянні з показниками, досягнутими за оптимальним планом, що дозволяє оцінити як фактичну ефективність господарювання, так і потенційні резерви її зростання.

Так, у 2023-2024 рр. підприємство демонструє позитивну динаміку обсягів діяльності: дохід зріс з 27 958 тис. грн до 47 084 тис. грн, або на 68,4 %. Водночас зростання собівартості реалізованої продукції (з 23 698 до 41 607 тис. грн, або на 75,6 %) відбувалося більш випереджальними темпами, що негативно позначилось на рівні ефективності. Як наслідок, прибуток зріс лише на 28,6 % (з 4 260 до 5 477 тис. грн), що свідчить про зниження відносної віддачі ресурсів. Це підтверджується динамікою показників рентабельності: рентабельність витрат знизилась з 18,0 % до 13,2 %, рентабельність продажу – з 15,2 % до 11,6 %. Водночас рентабельність активів зросла до 21,4 %, що може вказувати на певне покращення структури активів або ефективніше їх використання.

Результати оптимізаційного моделювання демонструють принципово інший рівень економічної ефективності. За оптимальним планом дохід підприємства може зрости до 56 070,8 тис. грн (+19,1 % до 2024 р.), при одночасному зниженні собівартості до 33 684,7 тис. грн (–19,0 %). Така зміна співвідношення «витрати–результат» забезпечує кратне зростання прибутку – до 22 386,1 тис. грн, що у 4,1 раза перевищує фактичний показник 2024 р.

Особливо показовими є відносні індикатори ефективності. Рентабельність витрат за оптимальним варіантом становить 66,5 % (+53,3 в.п.), рентабельність активів – 87,5 % (+66,1 в.п.), рентабельність продажу – 39,9 % (+28,3 в.п.). Це свідчить про наявність значного внутрішнього резерву підвищення ефективності без пропорційного нарощування ресурсної бази. Аналогічна тенденція простежується і за показником прибутку на 1 га ріллі, який зростає з 3,0 до 12,2 тис. грн, тобто більш ніж у 4 рази, що характеризує істотне підвищення продуктивності землекористування.

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що фактична модель господарювання підприємства у 2024 р. характеризується зростанням масштабів діяльності при зниженні її ефективності. Водночас оптимальний план демонструє можливість переходу до інтенсивної моделі розвитку, заснованої на раціоналізації структури виробництва, зниженні собівартості та

більш ефективному використанні ресурсів аграрного підприємства. Це підтверджує доцільність впровадження економіко-математичних методів планування як інструменту підвищення результативності використання ресурсного потенціалу.

Висновки до розділу 3

1. Кількісно оцінено рівень технологічних розривів та невикористаних резервів використання сукупного ресурсного потенціалу. Застосування методу середньої прогресивної врожайності дозволило встановити, що через інституційні бар'єри та воєнні ризики недоотриманий валовий прибуток (на прикладі СВК «Родина») лише за двома стратегічними сільськогосподарськими культурами (озима пшениця та соняшник) перевищив 7,9 млн грн. Це обґрунтовує необхідність переведення управління ресурсним потенціалом на засади цифровізації та компенсаторного менеджменту.

2. Економіко-математичним моделюванням обґрунтовано нелінійний характер впливу наявності біологічних активів на прибутковість земельних угідь. Побудована поліноміальна модель залежності валового прибутку з розрахунку на 1 га від варіації обсягу біологічних активів виявила наявність «критичного порогу» капіталізації (6,2 тис. грн з розрахунку на 1 га), після подолання якого спостерігається прогресуюче зростання земельної рентабельності. Двофакторний аналіз підтвердив стратегічну пріоритетність довгострокових біологічних активів (багаторічні насадження, продуктивна худоба) з високою позитивною еластичністю (+1,78), тоді як поточні біологічні активи в умовах посушливого Півдня діють як чинник підвищеного ризику з коефіцієнтом еластичності (-0,83).

3. Організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств є складною інтегрованою системою, що поєднує організаційні, економічні та

соціально-психологічні методи, управлінські принципи, функції та інституційні елементи. Доведено, що його ефективність визначається узгодженістю структурних компонентів, здатністю забезпечувати взаємозв'язок між ресурсною базою та результатами діяльності, а також формуванням мультиплікативного ефекту у процесі створення доданої вартості.

4. Встановлено, що функціонування організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств базується на системі управлінських принципів (системність, комплексність, науковість та інноваційність, економічна ефективність, ресурсна збалансованість, адаптивність, прозорість та інформаційна відкритість, сталий розвиток), реалізації управлінських функцій (аналізу, планування, організації, координації, мотивації, регулювання і контролю) та використанні комплексу методів управління. Така багаторівнева структура забезпечує інтеграцію організаційних і економічних важелів впливу, підвищує керованість підприємства та створює передумови для залучення інвестицій та впровадження інновацій з метою ефективного формування, відтворення й використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

5. Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств є визначальним чинником їх технологічної модернізації, підвищення ефективності функціонування та конкурентоспроможності. Доведено, що інтеграція інвестицій і інновацій формує системну основу відтворення ресурсів, сприяє оновленню матеріально-технічної бази, впровадженню сучасних технологій і забезпечує адаптивність підприємств до динамічних умов ринкового середовища.

6. Встановлено, що сучасна модель інвестиційного забезпечення аграрних підприємств характеризується домінуванням власних джерел фінансування, обмеженим доступом до кредитних ресурсів та низьким рівнем залучення іноземного капіталу, що обумовлює недостатню інвестиційну

активність і стримує темпи оновлення ресурсного потенціалу. При цьому структура інвестицій залишається переважно матеріально орієнтованою з поступовим зростанням ролі техніко-технологічних і цифрових компонентів, що відображає початковий етап переходу до інноваційної моделі розвитку.

7. Обґрунтовано, що ефективність інвестиційно-інноваційного розвитку значною мірою визначається станом людського капіталу та науково-дослідного потенціалу, який, попри загальне скорочення чисельності персоналу, характеризується відносною стабілізацією висококваліфікованого ядра науковців. Доведено, що концентрація інтелектуальних ресурсів у поєднанні з активізацією інноваційної діяльності та комерціалізацією наукових результатів створює передумови для підвищення результативності використання ресурсного потенціалу та забезпечення довгострокового розвитку аграрних підприємств.

8. Проведене дослідження засвідчило, що застосування економіко-математичного моделювання є ефективним інструментом формування збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, оскільки забезпечує інтеграцію виробничих, соціальних та екологічних параметрів у єдину систему прийняття управлінських рішень. Використання оптимізаційної моделі дозволяє формалізувати взаємозв'язки між ресурсами, визначити раціональну структуру виробництва та забезпечити досягнення цільової функції максимізації прибутку за наявних обмежень.

9. Доведено, що існуюча структура аграрного виробництва характеризується суттєвими диспропорціями, зокрема надмірною концентрацією технічних культур, скороченням зернового та кормового сегментів і зменшенням поголів'я тварин, що негативно впливає на відтворення ресурсного потенціалу та екологічну стійкість. Запропонована економіко-математична модель забезпечує можливість усунення цих дисбалансів шляхом оптимізації структури посівів, посилення кормової бази та відновлення взаємозв'язку між рослинництвом і тваринництвом.

10. Обґрунтовано, що реалізація оптимального плану розвитку ДП «Експериментальна база «Дачна» сприяє підвищенню ефективності використання земельних, трудових і матеріальних ресурсів, формуванню більш раціональної структури посівних площ (зі зростанням частки зернових і кормових культур та зниженням частки технічних), а також зміцненню економічної стійкості підприємства. Інтеграція рослинництва і тваринництва, зокрема через механізми внутрішнього ресурсного обміну та формування замкненого виробничого циклу, забезпечує довгострокову конкурентоспроможність і сталість розвитку аграрного підприємства.

Основні напрями підвищення соціально-економічної результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій висвітлювалося в процесі дослідження як в фахових публікаціях [148; 149; 150], так і при апробації цих матеріалів на науково-практичних конференціях [143, с. 372-376], [145, с. 492-495], [147, с. 78-81]; прийнято до впровадження Департаментом аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської обласної державної адміністрації (Додаток Ж), ДП ДГ «Експериментальна база «Дачна» Селекційно-генетичного інституту – Національного центру насіннєзнавства та сортовивчення» (Додаток Л), ДП «Одеське обласне підприємство по племінній справі в тваринництві» (Додаток К).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено обґрунтування теоретико-методологічних положень та розроблено практичні рекомендації щодо управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій.

1. Встановлено, що категорія «ресурсний потенціал» є складною, багатовимірною та системною економіко-управлінською категорією, яка відображає не лише сукупність наявних і потенційно доступних ресурсів підприємства, а й їх здатність до взаємодії, трансформації та відтворення у процесі господарської діяльності. Сучасні наукові підходи характеризуються методологічною різноманітністю та відсутністю єдиної структуризації, що проявляється у змішуванні базових і похідних складових ресурсного потенціалу. Це обумовлює необхідність його науково обґрунтованої ієрархізації з виокремленням ключових компонентів (земельних ресурсів, трудових ресурсів та активів) як фундаменту формування потенціалу та похідних елементів, що відображають результати їх функціонування й розвитку .

Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств слід розглядати як цілеспрямований, системно організований процес впливу на його базові складові, який охоплює функції планування, організації, координації, мотивації та контролю з метою забезпечення ефективного використання ресурсів, їх відтворення та адаптації до динамічних умов зовнішнього середовища. Ефективність такого управління визначається рівнем інформаційно-аналітичного забезпечення, ступенем узгодженості структурних елементів потенціалу та здатністю підприємства до інноваційного розвитку, що в сукупності формує передумови стійкої конкурентоспроможності та довгострокового соціально-економічного зростання

2. Встановлено, що формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки визначається

системним впливом інституційних, економічних, соціальних, екологічних і воєнних чинників, які зумовлюють високий рівень невизначеності, ресурсні обмеження та необхідність адаптації до динамічного зовнішнього середовища. Сучасні особливості розвитку ресурсного потенціалу проявляються у його комплексності, взаємозалежності складових і зростанні ролі інноваційних, інформаційних та людських ресурсів, що потребує переходу від фрагментарного до інтегрованого підходу управління. У цих умовах ключового значення набуває узгодження структурних елементів ресурсної системи, забезпечення їх синергічної взаємодії та формування ресурсно-орієнтованих моделей господарювання.

Обґрунтовано, що трансформація парадигми управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств відбувається у напрямі підвищення адаптивності, цифровізації, екологізації та інституційної гнучкості, що супроводжується посиленням вимог до прозорості обліку, управління ризиками, інтеграції в ланцюги доданої вартості та розвитку людського капіталу. Ефективність такого управління визначається здатністю підприємств поєднувати стратегічне планування з оперативною гнучкістю, впроваджувати інноваційні технології, забезпечувати раціональне відтворення ресурсів і формувати стійкі конкурентні переваги в умовах глобальних викликів та інституційних змін.

3. Узагальнено, що науково-економічне забезпечення результативності управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств виступає комплексною багаторівневою системою, яка інтегрує інформаційно-аналітичні, організаційні, фінансово-економічні та методичні інструменти обґрунтування управлінських рішень. В умовах інституціональних трансформацій відбувається еволюція трактування ресурсного потенціалу – від статичної сукупності ресурсів до динамічної системи здатностей підприємства до їх мобілізації, трансформації та відтворення, що зумовлює необхідність застосування інтегрованих підходів до його діагностики, оцінювання та стратегічного управління. При цьому ключового значення

набуває використання систем збалансованих показників, інтегральних індикаторів і сучасних інформаційно-аналітичних технологій, що забезпечують підвищення об'єктивності оцінки та прогностичності управлінських рішень.

Аргументовано, що результативність управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств визначається рівнем системно-стратегічної інтеграції його складових, де провідну роль відіграють інноваційний розвиток, цифровізація, людський капітал та інституційна узгодженість. Перехід до синергетичної моделі управління, заснованої на взаємодії ресурсних підсистем, забезпечує формування доданої вартості, підвищення адаптивності та конкурентоспроможності підприємств у динамічному середовищі. У цих умовах науково-економічне забезпечення трансформується у стратегічний інструмент підвищення ефективності ресурсного використання, мінімізації ризиків і досягнення довгострокової стійкості аграрних підприємств.

4. Ідентифіковано макроекономічні тренди та інституційну трансформацію аграрного сектору, що характеризуються «парадоксом номінального зростання»: попри збільшення обсягів валової доданої вартості, частка галузі у ВВП України знизилася до 7,5 % (2023 р.). Виявлено критичну поляризацію інституційної структури, де на одне велике підприємство припадає понад 420 мікрооб'єктів, що обумовлює необхідність диференційованого підходу до управління розвитком різних груп суб'єктів господарювання. Розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств України характеризується поєднанням високої адаптивності до зовнішніх шоків та наявністю глибоких структурних диспропорцій. Попри значне зростання валової доданої вартості у довгостроковому періоді та збереження позитивної динаміки кількості суб'єктів господарювання, ефективність використання ресурсів має нестійкий характер і залежить від впливу воєнних, інституційних та ринкових факторів. Сучасний етап розвитку аграрного сектору супроводжується «парадоксом зростання», за якого нарощування кількості підприємств не забезпечує пропорційного збільшення їх внеску у

ВВП, що свідчить про переважання екстенсивної моделі використання ресурсного потенціалу.

Обґрунтовано, що структура ресурсного потенціалу аграрних підприємств характеризується високим рівнем децентралізації та поляризації: домінуванням малих і мікропідприємств при одночасній концентрації земельних і фінансових ресурсів у великих аграрних формуваннях. Виявлено тенденцію до інтенсифікації землекористування, зростання капіталомісткості виробництва та поступової консолідації ресурсів, що супроводжується скороченням середнього сегмента підприємств і посиленням ролі великих суб'єктів господарювання. За таких умов підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу потребує переходу від кількісного зростання до якісної модернізації, розвитку коопераційних форм господарювання, екологізації землекористування та активізації державної підтримки інноваційного оновлення аграрного сектору.

5. Проведене дослідження дозволило встановити, що сукупний ресурсний потенціал аграрних підприємств є інтегрованою економічною категорією, яка формується під впливом взаємодії земельних, майнових і трудових ресурсів та визначає загальну виробничо-економічну потужність суб'єктів господарювання. Обґрунтовано доцільність використання вартісного підходу до оцінювання ресурсного потенціалу, що забезпечує можливість узагальнення різнорідних елементів у єдиній системі координат. Доведено, що застосування ресурсного підходу дозволяє об'єктивно оцінити поточний стан ресурсного базису підприємств, тоді як інвестиційний підхід, заснований на капіталізації витрат на оплату праці, формує більш повне уявлення про стратегічну роль людського капіталу у структурі сукупного ресурсного потенціалу. Встановлено, що в умовах воєнного стану та інституційних трансформацій відбувається інтенсифікація розвитку аграрного виробництва, яка супроводжується зростанням вартості матеріально-технічних активів, капіталізацією трудового потенціалу та підвищенням значення адаптивності ресурсного базису підприємств.

За результатами аналізу вибіркової сукупності аграрних підприємств Півдня України встановлено значну диференціацію рівня сукупного ресурсного потенціалу, що підтверджує неоднорідність моделей управління ресурсами та різну здатність суб'єктів господарювання до адаптації в кризових умовах. Виявлено, що найбільш високі темпи зростання ресурсного потенціалу характерні для підприємств, які активно здійснюють модернізацію матеріально-технічної бази та концентрацію капіталу, тоді як підприємства з інерційною моделлю управління демонструють тенденції до стагнації або скорочення ресурсної бази. Проведене типологічне групування дозволило ідентифікувати закономірності трансформації ресурсного потенціалу залежно від масштабів виробництва, рівня капіталомісткості та організаційно-правової форми господарювання. Це створює наукове підґрунтя для розробки диференційованих механізмів управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств, орієнтованих на підвищення ефективності використання ресурсів, забезпечення стійкості функціонування та формування передумов довгострокового конкурентного розвитку аграрного сектору України.

б. Узагальнено, що економічна ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств має складну, але закономірну динаміку, яка визначається взаємодією макроекономічних умов, галузевих трендів та внутрішніх управлінських рішень. Аграрний сектор України демонструє вищий рівень адаптивності та стійкості порівняно з іншими видами економічної діяльності, що підтверджується стабільно вищими показниками рентабельності, нижчою часткою збиткових підприємств та здатністю до швидкого відновлення в умовах кризових явищ, зокрема у 2022–2024 роках. Ефективність трансформації сукупного ресурсного потенціалу характеризується хвилеподібною траєкторією, де період тимчасового зниження ресурсовіддачі та рентабельності змінюється фазою інтенсивного зростання, що свідчить про високу еластичність галузі до змін зовнішнього середовища та реалізації управлінських інновацій.

Ключовими чинниками підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу є масштаб діяльності підприємства, рівень капіталозабезпеченості, інтенсивність використання оборотних ресурсів та структурна збалансованість активів. Обґрунтовано наявність ефекту масштабу, за якого великі підприємства забезпечують максимальну рентабельність за рахунок мінімізації витрат, тоді як середні господарства досягають найвищої ресурсовіддачі через інтенсивне використання кожної одиниці ресурсів. Інтенсифікація виробництва через оптимізацію співвідношення основного та оборотного капіталу, а також підвищення мобільності активів виступає визначальним фактором зростання капіталовіддачі, що підтверджується результатами кореляційно-регресійного аналізу. У сукупності це свідчить про необхідність переходу до капіталомісткої та технологічно орієнтованої моделі розвитку аграрних підприємств, де пріоритетом є не лише нарощування ресурсного потенціалу, а й забезпечення його максимально ефективною та збалансованою реалізацією

7. Узагальнено, що інституційні детермінанти виступають системоутворюючими факторами, які визначають параметри формування, структуру та ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Доведено, що сукупність нормативно-правових, економічних, соціальних, технологічних та екологічних чинників формує багатовекторний вплив на всі складові ресурсного потенціалу, визначаючи як обмеження, так і можливості їх розвитку. Результати PESTEL-аналізу та експертного оцінювання засвідчили наявність високого рівня турбулентності макросередовища, у якому домінують деструктивні чинники (безпекові ризики, кадровий дефіцит, кліматичні загрози), що обмежують екстенсивне зростання та зумовлюють необхідність переходу до інтенсивної моделі господарювання. Водночас встановлено, що позитивний вплив інституційних драйверів (пільгове кредитування, розвиток ринку землі, цифровізація) здатний частково компенсувати негативний тиск зовнішнього середовища,

формуючи передумови для капіталізації та модернізації аграрного виробництва.

Ефективність управління ресурсним потенціалом у сучасних умовах визначається здатністю підприємств до адаптивної трансформації внутрішніх механізмів управління відповідно до змін інституційного середовища. Результати SWOT-аналізу та економетричного моделювання підтвердили, що ключовими детермінантами результативності є рівень забезпеченості оборотним капіталом, технологічна оснащеність та якість людського капіталу, тоді як екстенсивне розширення земельних ресурсів втрачає визначальне значення. Сучасна модель розвитку аграрних підприємств має ґрунтуватися на принципах гнучкого управління капіталом, інтенсифікації використання ресурсів та активного використання інституційних можливостей для нейтралізації зовнішніх ризиків. У сукупності це формує науково обґрунтований висновок про необхідність переходу до адаптивно-інноваційної парадигми управління ресурсним потенціалом, що забезпечує стійкість, ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій

8. Аргументовано, що формування організаційно-економічного механізму інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств є необхідною умовою підвищення ефективності функціонування аграрного сектору в умовах воєнних ризиків, інституційних трансформацій та посилення конкурентного тиску. Досліджуваний механізм слід розглядати як комплекс взаємопов'язаних організаційних, економічних, фінансових, правових та управлінських інструментів, спрямованих на залучення інвестицій, активізацію інноваційної діяльності та модернізацію матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Сучасна модель інвестиційного забезпечення характеризується домінуванням власних коштів підприємств, обмеженим доступом до кредитних ресурсів та низьким рівнем залучення іноземного капіталу, що стримує процеси техніко-технологічного оновлення та потребує вдосконалення інституційних умов

розвитку інвестиційного середовища. Доведено, що пріоритетними напрямками інвестування залишаються матеріальні активи, насамперед машини, обладнання та транспортні засоби, тоді як роль нематеріальних активів і цифрових компонентів поступово зростає, формуючи передумови для інноваційної трансформації аграрного виробництва.

Розвиток інноваційного потенціалу аграрного сектору безпосередньо залежить від збереження та відтворення висококваліфікованого людського капіталу. Виявлено тенденцію до скорочення загальної чисельності працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, при одночасній відносній стабілізації кількості дослідників та працівників з науковими ступенями, що свідчить про концентрацію наукового потенціалу та зростання ролі інтелектуальної складової у формуванні ресурсного потенціалу підприємств. Інноваційний розвиток аграрних підприємств повинен базуватися на інтеграції результатів науково-дослідної роботи, цифровізації виробничих процесів, впровадженні сучасних технологій та посиленні взаємодії між наукою, державою і бізнесом. Це створює наукове підґрунтя для формування адаптивної моделі управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності, стійкості функціонування та забезпечення довгострокового інноваційного розвитку аграрної економіки України.

9. Обґрунтовано, що економіко-математичне моделювання виступає ключовим інструментом забезпечення збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, оскільки дозволяє інтегрувати різноспрямовані фактори функціонування в єдину систему управління та формалізувати процес прийняття оптимальних рішень. Проведений аналіз засвідчив наявність структурних диспропорцій у використанні ресурсів аграрного сектору, зокрема у сфері землекористування та розвитку тваринництва, що обумовлює необхідність переходу до науково обґрунтованих моделей оптимізації виробництва. Розроблена модель, орієнтована на максимізацію прибутку за системи ресурсних, технологічних

та екологічних обмежень, створює методологічне підґрунтя для підвищення ефективності управління та забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств.

Результати моделювання та їх апробація на базі ДП «Експериментальна база «Дачна» підтвердили, що оптимізація структури виробництва сприяє формуванню більш раціонального співвідношення галузей і культур, зокрема зменшенню частки ґрунтовиснажливих технічних культур, розширенню зернового та кормового сегментів і посиленню інтеграції рослинництва й тваринництва. Запропонований підхід забезпечує підвищення ефективності використання ресурсів, зміцнення кормової бази, зростання економічної стійкості та екологічної безпеки виробництва, а також створює передумови для довгострокового відтворення ресурсного потенціалу й підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства в умовах ринкової нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва О.В. Роль аграрного підприємництва у забезпеченні зайнятості населення. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 38. Ч. 1. С. 80–85. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/38_1_2019/18.pdf (дата звернення: 17.04.2024).
2. Алексєєва О.В., Шпикуляк О.Г., Ксенофонтова К.Ю., Шеленко Д.І., Мазур К.В. Економічна результативність і використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств у забезпеченні зайнятості населення. *Науковий вісник Чернівецького національного університету: Економіка : зб. наук. праць*. Вип. 844. 2022. С. 27-36. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10021796>
3. Андрейченко А.В., Журило С.С. Прийняття управлінських рішень у сфері агробізнесу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2025. № 2 (327). С. 64-72. URL: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2025/327/pdf/NV_ONEU_2_2025_\(online\).pdf#page=65](http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2025/327/pdf/NV_ONEU_2_2025_(online).pdf#page=65) (дата звернення: 05.12.2025 р).
4. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 52-63.
5. Аранчій В. І., Зоря О. П. Резниченко, О. А. Рівень ресурсного потенціалу і ефективності господарювання та чинники їх впливу на формування стратегії розвитку аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 2, с. 26–30.
6. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Методологічна оцінка інвестиційної діяльності та організація економічного контролю за інвестиціями у територіальних громадах. *Економічна парадигма*. 2024. №1(12(92)), С.43–50. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-12-10559>
7. Барна М.Ю., Воронько-Невіднича Т.В., Ткаченко В.І., Іщейкін Т. Є. Організаційно-правові аспекти безпекового кадрового потенціалу в системі управління проектами підприємств сфери агротуризму. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 4. С. 11–16.

8. Бахчиванжи Л. А., Богач В. М. Роль інституційних трансформацій у формуванні фінансового потенціалу аграрних підприємств у воєнний і повоєнний періоди. *Економіка харчової промисловості*. 2024. Т. 16, Вип. 1. С. 55-61. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0001504796> (дата звернення 25.10.2025)
9. Безуглий О. М., Колеснік В. В., Соколенко А. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств агропромислового комплексу України. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 2(72). С. 18–25.
10. Богач В. М. Інституційні чинники формування та управління фінансовим потенціалом аграрних підприємств: моделювання складної нелінійної системи. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2025. 2(9), с. 64-73. [https://doi.org/10.60022/2\(9\)-9S](https://doi.org/10.60022/2(9)-9S) (дата звернення 25.02.2026)
11. Богач В.М. Інституційне середовище та його роль у забезпеченні фінансової безпеки аграрного бізнесу. *Наукові перспективи*. 2025. № 12 (66) DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-843-854](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-843-854) (дата звернення 25.02.2026)
12. Бондар В. Ю. Сутність поняття «організаційно-економічний механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства». *Ефективна економіка*. 2018. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6503> (дата звернення: 10.08.2025).
13. Бородіна О. Соціоекономічна сутність агроекологічної концепції розвитку сільського господарства і продовольчого забезпечення. *Економіка України*. 2025. 68(7). С.89–104. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.07.089>
14. Буряк Р. І. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості. Київ. НУБіП України. 2022. 156 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1428 с.

- 16.Величко О.В. Економічна оцінка використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник НУБіП України. Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. № 244. С. 171-182.
- 17.Вишневська О. М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія. – Миколаїв. 2011. 487 с.
- 18.Вініченко І. І., Дідур К. М., Дідур О. В. Значення ресурсного потенціалу аграрного підприємства в забезпеченні продовольчої безпеки країни. *Агросвіт*. 2023. № 16. DOI: 10.32702/2306-6792.2023.16.20.
- 19.Вініченко І.І., Сорока Ю.О. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 34–37.
- 20.Воловик Д. В. Розвиток системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2014. № 4, с. 133–135.
- 21.Воронько-Невіднича Т. В., Сергієнко С. С. Адаптивне стратегування інноваційного менеджменту в проєктах сталого розвитку інвестиційно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств : монографія / Полтавський державний аграрний університет. Полтава : Астрія, 2026. 240 с. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6867b071-8472-4d53-ab9a-4ae353399b9a/content> (дата звернення 04.03.2026)
- 22.Воронько-Невіднича Т.В., Собчишин В.М., Барановський І.О., Світлова А.А. Теоретичні аспекти управління стратегічним потенціалом інноваційно орієнтованого аграрного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2025. № 338 (1). С. 12-16. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-1>
- 23.Гаврильченко О. В. Управління внутрішніми ресурсами економічного зростання аграрних підприємств: механізми, інструментарій, стратегії : монографія.Харків: «Смуґаста типографія», 2021. 302 с.

- 24.Геєць В., Кваснюк Б. Інституційні засади економічних перетворень. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку [за ред. В.М. Гейця; Ін-тут економічного прогнозування]. Київ: Фенікс, 2003. С. 63-65.
- 25.Гладишева О. С. Формування системи управління якістю продукції сільського господарства. *Вісник БТУ*. 2023. № 1. С. 45–52.
- 26.Горобець Н. М., Хомякова Д. О., Стариковська Д. О. Перспективи використання цифрових технологій в діяльності аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.90>
- 27.Гривківська О. В., Волянчук В. В. Методичні підходи до визначення складових ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Науковий журнал: Розвиток міста*. Вип. 1(05), 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/city-development.2025.1-3>
- 28.Гуторов А. О. Інноваційний потенціал розвитку аграрного сектора економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 3(2), С. 183-192.
- 29.Гуторов А.О., Мостова А.Д. Цифрова трансформація торгівлі у продовольчому секторі економіки України: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2024. 153 с.
- 30.Дейнега Н., Тирінов С. Фондовий ринок України як інструмент фінансування інновацій в агропромисловому комплексі в контексті циркулярної економіки *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-16>
- 31.Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення 12.09.2025)
- 32.Дідур Г. І., Шевченко А. А., Чорний М. О., Мотрук С. О., Мокрінчук О. С. Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах впливу глобальних змін навколишнього середовища. *Актуальні*

- питання економічних наук.* 2025 (17). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17887622>
33. Дідур Г. І., Найда, І. С., Телічко, Н. А., Грекова, Т. М., Слюсаренко І. С. Управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств на засадах інноваційної трансформації в умовах становлення економіки знань. *Актуальні проблеми сталого розвитку.* 2026. №3(3). С.67-77. DOI: [https://doi.org/10.60022/3\(3\)-9S](https://doi.org/10.60022/3(3)-9S)
34. Дідур Г. І., Шевченко, А. А., Чорний, М. О., Мотрук, С. О., Мокрінчук, О. С. Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах впливу глобальних змін навколишнього середовища. *Актуальні питання економічних наук.* 2025. №17. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17887622>
35. Дідур К.М. Продовольча безпека України, як один із пріоритетів розвитку глобальної економіки. *Ефективна економіка.* 2023. №5. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1573/1582> (дата звернення 11.10.2024)
36. Дідур О.Л. Аналіз факторів інституційного середовища з позицій їх впливу на антикризове фінансове управління аграрних підприємств Одеської області. *Актуальні питання економічних наук.* 2025. № 18. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/issue/view/17> (дата звернення 25.02.2026)
37. Дога-Мирзак М.В., Чернов М.Г. Чинники підвищення ефективності управління використанням ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних змін. Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри: Збірник матеріалів III Міжнародної наукової-практичної конференції, 06 листопада 2025 року. Одеса, ОДАУ. 2025. С. 48-52.
38. Дорошенко А. П., Дорошенко О. О., Криштоп М. О., Ніколаєв Ю. Ю. Стратегічні підходи до забезпечення платоспроможності підприємства. *Журнал: Здобутки економіки: перспективи та інновації.* 2025. № 18. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15459369>

- 39.Дубина М. В., Забаштанський М. М. Організаційно-економічний інструментарій розвитку житлового фонду в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 54. DOI:10.32782/2524-0072/2023-54-21
- 40.Дяченко М., Жмуденко В. Аграрний сектор України: поточний стан та його відновлення в умовах трансформаційних змін. *Економіка та суспільство*, 2023. (56). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-8>
- 41.Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. – Київ : НІСД, 2022. 95 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12>
- 42.Єгорова О. В., Крутько С. В. Аналіз галузевих підходів до запобігання банкрутству: на прикладі аграрних підприємств і туристичних операторів. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. Том 2 (5), 2025. С. 7–14. DOI: [https://doi.org/10.60022/2\(5\)-1S](https://doi.org/10.60022/2(5)-1S)
- 43.Єрохин Є.А. Актуальність методології«ощадливого виробництва»в умовах світової економічної кризи. ЕКportal URL: <http://www.ekportal.ru/page-id-1360.html> (дата звернення: 27.03.2023).
- 44.Єфремова Н. Організаційно-економічний механізм управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 81. № 2. С. 115-122. DOI: 10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02).
- 45.Завадських Г. М. Трансформація механізмів державної підтримки аграрного сектору України в умовах безпекових викликів. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення відновлення економіки України: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Дніпро, 03-04 березня 2026 р.: Дніпро : ДДАЕУ, 2026. С. 318-320. URL: <https://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/20582> (дата зверення 18.06.2025 р.)
- 46.Закон України «Про інноваційну діяльність». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 36, ст.266. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 11.11.2025 р.)
47. Захарчук О.В., Іоніцой Є.Ю. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 53
48. Згурська О.М. Особливості формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інформаційного суспільства. *Економіка і суспільство*. 2016. №7 URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/56.pdf (дата звернення 18.06.2025 р.)
49. Зелена трансформація України. Інформаційний ресурс про Європейський зелений курс і Україну. Сільське господарство. URL: <https://greentransform.org.ua/ukrayina-ta-yevropejskyj-zelenyj-kurs-kvartalnyj-oglyad-6/> (дата звернення: 05.08.2024р)
50. Земельний кодекс України. Редакція від 15.02.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 24.09.2026 р.)
51. Зібницький І., Голубкін С. Організаційно-економічний механізм управління ризиками підприємства в умовах цифровізації. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9, № 3. С. 118–121.
52. Зоря О. П., Яснолоб І. О., Будніков О. А., Вебер Б. С., Тесля М. І. (2025). Теоретико-методичні підходи до оцінки впливу ESG-факторів на інвестиційну привабливість підприємств агробізнесу. *Агросвіт*. 2025. С. 82–88. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.20.82>
53. Ільїна А. Інвестиції у людський капітал – інноваційний ресурс економіки. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2021. № 5. С. 47–60. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/115/92> (дата звернення: 19.04.2024).

54. Ільченко Т., Застрожнікова І. Роль аграрного підприємництва у розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-21>
55. Інформація щодо нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі в розрізі областей. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/informatsiia-shchodo-normatyvnoi-hroshovoi-otsinky-odynytsi-ploshchi-rilli-v-rozrizi-oblastei/> (дата звернення 12.04.2025 р.)
56. Іртищева І.О., Рогатіна Л.П., Ільницька О.С. Продовольча безпека – важливий елемент економічної та національної безпеки. *Агросвіт*. № 22. 2020. С. 3 - 8.
57. Калетнік Г.М., Козяр Н.О. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК. *Економіка АПК*. 2020. № 12. С. 81-85.
58. Калина Т.Є., Ступень Р.М., Арзуманян Т.Ю. Пріоритетні засади сталого використання земельно-ресурсного потенціалу в умовах сучасних викликів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 4. с. 421- 425.
59. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування у 2024 році: статистична інформація. Державна служба статистики України. Київ. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kindj/kindj_2024.xls (дата звернення 11.11.2025 р.)
60. Карачина Н. П., Вітюк А. В. Організаційно-економічний механізм: проблематика термінології. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 10. С. 23-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2011_10_7 (дата звернення: 08.01.2025).
61. Качан О., Кмитюк Т., Даценко Н. Економетричне моделювання факторів економічного зростання на основі панельних даних. *Modeling the development of the economic systems*. 2025 (4). с.430–438. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-54> (дата звернення 12.02.2026 р.)

62. Кісіль М. І. Інвестиційне забезпечення розвитку сільського господарства України в стратегічній перспективі. *Вісник аграрної науки*. 2018. № 1. С. 78-
63. Кісіль М. І. Макроекономічний інвестиційний процес у сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2021. № 9. С. 19-24.
64. Кобилюх О. Я. Мельник Г. М. «Ощадливе виробництва» як концепція оптимізації виробничого та управлінського процесів. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2012. № 749: Логістика. С. 43-49.
65. Коваленко, Н. В., Малахова, Ю. А. Теоретичні основи стратегічного управління як важливого інструмента розвитку аграрних підприємств. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/download/373/337> (дата звернення 11.11.2025 р.)
66. Коефіцієнт індексації НГО земель за 2024 рік: роз'яснення ДПС. URL: <https://7eminar.ua/news/4119-koeficijent-indeksaciyi-ngo-zemel-za-2024-rik-rozuyasnennya-dps> (дата звернення 25.04.2025)
67. Козленко Н. М., Коваленко О. М. Особливості впровадження систем управління якістю в аграрному секторі України. *Агросвіт*. 2024. № 3. С. 45–62.
68. Колісник Г. М. Продовольча безпека України та особливості її розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 5 (115) С. 72–76.
69. Коровій В. В., Шкурят Марія Є., Самойлов Є. С. Експортний потенціал агропромислових підприємств України в умовах економічної та геополітичної нестабільності. *Актуальні проблеми економіки*. № 10 (280), 2024. С. 92-102.
70. Коханюк Я. Аграрний сектор України у період війни та відновлення: економічна стійкість і структурна модернізація. *Актуальні проблеми економіки*. № 10 (292). 2025. DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-292-182-190 (дата звернення 18.12.2025 р.)

- 71.Красноруцький О. О., Маренич Т. Г., Кальченко М. М., Шерстюк О. В. (2025). Концептуальні засади оцінювання економічного потенціалу аграрних підприємств. *Проблеми економіки (The Problems of Economy)*. 2025. №1. С. 172–180. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-172-180>
- 72.Кудрик Р. А., Побурко О. Я. Теоретичні основи формування інвестиційного потенціалу територіальної громади. *Регіональна економіка*. 2025. №1(115). С. 82-89. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2025-1-7>
- 73.Кустріч Л. Сучасний стан системи управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств. *Економіка та держава* № 1/2018. С. 40-44. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2018/9.pdf (дата зверення 12.10.2025 р.)
- 74.Кутузов Р. В., Дацюк-Томчук М. Б., Власюк М. Особливості стратегічного управління аграрними підприємствами з врахуванням моделі стратегічної гнучкості. *Серія «Економіка»*. 2024. Т. 14, с. 28–43. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2024-14-28-34-43>
- 75.Лейбович А.В. Формування та оцінка ресурсного потенціалу Запорізького регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №10. с. 60-67.
- 76.Лівінський А., Близнюк Т., Степанов М. Фінансові ресурси та їх трансформація під впливом цифровізації сучасного агробізнесу. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 4. С. 371-378. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-14-48>
- 77.Літвінов О.С., Капталан С.М. Визначення сутності та складових організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Управління розвитком*. 2016. № 3(185). С. 59–65.
- 78.Лозовський О.М., Горшков М.А. Актуальні проблеми діагностики ресурсного потенціалу аграрного сектору. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). №2. С.26-30.

79. Лук'яненко І.Г., Городніченко Ю.О. Економетричне моделювання процесів у грошово-кредитній сфері. Наукові записки. 1999. Том 15. *Економіка*. С.23-34. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f751a6ae-8246-4f3a-8bdd-84c55fad3249/content> (дата звернення 24.11.2025)
80. Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2030 року. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2022. 82 с.
81. Луцків О. М., Білан Р. М. Сучасні виклики та загрози інноваційному розвитку економіки регіонів України. *Регіональна економіка*. 2025. №1(115). С. 45-58. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2025-1-4>
82. Маренич Т. Г., Смігунова О. В., Халін С. В., Кальченко М. М. Оцінювання економічного потенціалу аграрних підприємств в умовах воєнного стану. *Регіональна економіка*. 2025. №1(115). С. 119-131. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2025-1-11>
83. Маршук Л.М. Розробка організаційно-економічного механізму формування і використання ресурсно-фінансового потенціалу підприємства. *Інтелект XXI*. 2017. № 6. С. 66–69. URI: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/41204>
84. Матвеев П. М. Державне регулювання у сфері підвищення продуктивності використання ресурсного потенціалу аграрного сектора. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 4. С. 51-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apie_2019_4_11 (дата звернення 18.10.2025 р.)
85. Материнська О.А., Ярова А.О. Ресурсний потенціал підприємства: проблеми та шляхи його вирішення. URL: <https://nauka.kushnir.mk.ua> (дата звернення: 21.02.2023).
86. Мельник С. І., Свиноус І. В., Фурман І. В., Трофімова Г. В., Стариченко Є. М. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах трансформаційних процесів. *Економіка та держава*. .2021. № 11. С. 14–19. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.11.14>

87. Миколайчук І.П. Формування організаційно-економічного механізму управління ризикозахищеністю підприємства. *Академічний огляд*. 2018. № 2(49). С. 45–51.
88. Місячний економічний моніторинг України. №248, вересень 2025 року. Сайт Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7776> (дата звернення 25.10.2025 р.)
89. Мохненко А.С., Антонов Р.А. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2023. № 49. С. 25–29. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-49-4>.
90. Насад Н.В., Таш Ф. Організаційно-економічний механізм діяльності підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2022. № 3-4 (40). с. 82-85. URL: <https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2733/2626> (дата звернення: 12.08.2025).
91. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Київ, 2022. 416 с. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/natsionalni-dopovid-pro-stand-navkolyshnogo-prirodnogo-seredovyshha-v-ukrayini/> (дата звернення: 14.04.2026)
92. Національна економічна стратегія України до 2030 року. URL: <https://nes2030.org.ua/> (дата звернення: 15.07.2024 р.).
93. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи». Затверджено наказом Міністерства фінансів України 18.11.2005 N 790. Редакція від 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text> (дата звернення 24.09.2025 р.)

- 94.Негрей М. В., Клименко Н. А. Цифрова трансформація сільського господарства: аналіз агротехнологічного ландшафту України . *Агросвіт*. 2024. № 5. С. 61–69. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.5.61>
- 95.Негрей М.В., Тараненко А.А., Костенко І.С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
- 96.Немчинінов Є. В., Ткаченко Д. С., Маркетингове забезпечення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Т. 10, № 3. с. 207–214. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-3-41>
- 97.Нестерчук А. Ефективність використання земельних ресурсів як стратегічний чинник вирішення проблеми продовольчої безпеки. *Економіка та суспільство*. 2023 (47). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-88> (дата звернення 18.06.2025 р.)
- 98.Нечипорук О. В. Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6>
- 99.Нів'євський О., Яворський П., Донченко О. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. Київська школа економіки. 2023. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf> (дата звернення 12.07.2024 р.)
100. Нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів. «WikiLegalAid» довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <https://surl.lu/evbxtg> (дата звернення 21.05.2025 р.)
101. Нормативна грошова оцінка земельних ділянок : офіційні дані Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: land.gov.ua (дата звернення: 21.05.2024).

102. Нужна С. А., Самарець Н. М. Оптимізація використання виробничих ресурсів підприємствами аграрного сектору. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28, № 4. С. 225–234.
103. Омеляненко Т.В., Щербина О.В., Барабась Д.О., Вакуленко А.В. Ощадливе виробництво: концепція, інструменти, досвід: науково-практичне видання. *Серія «Інноваційний університет»* Київ: КНЕУ, 2009. 157 с.
104. Онегіна В., Вітковський Ю. Інвестиції та земельна реформа в сільському господарстві в Україні. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2020. Vol. 6. № 4. С. 187–210.
105. Онешко С. Іванова В. Таран Ю. Шипілова Л., Суліма Н. Стратегії та інновації в управлінні економічними системами: український досвід, відповіді на виклики сучасності. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. №4(45). С. 425–436. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3835>.
106. Організаційно-економічні засади розвитку підприємництва та інтеграційних відносин в аграрному секторі : монографія / [Малік М.Й., Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г. та ін.] ; за ред. М.Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2025. 300 с.
107. Орел А., Руденко С. Інноваційна спрямованість інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2019. Вип. 3(81). С. 102-106.
108. Павленко С. Державна підтримка аграріїв у 2025 році. Німецько-український агрополітичний діалог. Інформаційний лист № 1-2025. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/1_Info_Brief_SP_ua.pdf (дата звернення 18.09.2025 р.)
109. Парфентьева О., Гречан А., Безуглий А., Компанець К., Салімон О. Організаційно-економічний механізм стратегічного управління розвитком підприємств у системі національної економіки. *Financial and Credit Activity*

- Problems of Theory and Practice*. 2022. №6(41). с. 307-317. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v6i41.251463>
110. Петренко О., Македонський А. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в сільському господарстві. *Аграрна економіка*. 2018. Т. 1. № 1–2. С.44–55.
111. Піняга Н. О. Актуальні проблеми ефективного формування та використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. Херсон. 2017. Вип. 26 (1). С. 168–171.
112. Піщенко О. Розвиток аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2026. 350(1). С. 525-531. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-350-72>
113. Плахтій Т. Ф. Модель розвитку організації обліку на основі концепції ощадливого виробництва: структурний аналіз. *Інтелект XXI*. 2017. № 4. С. 108-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2017_4_22. (дата звернення: 17.04.2023р).
114. Полтавець А.М. Розробка економічного та організаційного механізмів формування і використання земельних ресурсів аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 3, с. 78–83.
115. Попело О., Самойлович О. Організаційно-економічний механізм цифрової трансформації підприємств. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 2(29). С. 159–175. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-159-175](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-159-175).
116. Попова О. П., Коцюбинська Л. М., Скубій О. А. Інвестиційна діяльність в сільському господарстві в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-49>
117. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yeuropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 01.03.2025)

118. Приступа В.І. Теоретико-методичні основи структурної декомпозиції ресурсного потенціалу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 5. С.156–160. DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2020-286-5-28>.
119. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. Собкевич О.В., Шевченко А.В., Русан В.М. та ін.; за загальн. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2024.03>.
120. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення. Закон України від 31.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (дата звернення 24.09.2025 р.)
121. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування. Постанова КМУ від 12 жовтня 2022 р. № 1178. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 10.12.2025р.)
122. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції. Постанова КМУ від 6 серпня 2025 р. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.12.2025р.)
123. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів. Постанова КМУ від 29 квітня 2015 р. № 300. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015%D0%BF?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 10.12.2025р.)

124. Про індексацію нормативної грошової оцінки земель за 2023 рік : Лист Держгеокадастру від 12.01.2024 № 6-28-0.222-421/2-24. URL: <https://land.gov.ua>. (дата звернення 21.05.2024 р.)
125. Про оренду землі. Закон України. Редакція від 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення 15.11.2025 р.)
126. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Закон України. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 36. ст.275) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 08.02.2023р.)
127. Про пестициди і агрохімікати. Закон України. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2005. № 14. ст.91) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 10.02.2023р.)
128. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року. Роз- порядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text) (дата звернення: 29.07.2023р.).
129. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 10.12.2025р.)
130. Про управління відходами. Закон України. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2023. № 17. ст.75) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 15.12.2023р.)
131. Програма Digital4UA для агровиробників. URL: https://www.cropscience.bayer.ua/News/2024_25/2024_09?overviewId=774FD16C-24A0-446C-8833-BA6474D0F94F(дата звернення: 09.10.2025р.)

132. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 12-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_5_4 (дата звернення: 07.09.2024р.)
133. Решитько Т.В. Проблеми інвестування та кредитування аграрних підприємств України на рівні макроекономіки: зарубіжний досвід. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. Випуск 6(39). 2021. С. 37- 46.
134. Риковська О., Фраер О., Михайленко О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементація нормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довкілєвих питань. За ред. М. Белкіна, А. Даниляк. Київ: ГО «Екодія». 2024. 22 с.
135. Роева О., Онешко С., Суліма Н., Саєнко В., Макурін А., Суліма Н. Ідентифікація дигіталізації як напряму інноваційного розвитку сучасного підприємства. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. №1(48). С. 312–325. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3968>
136. Руденко С., Ряснянська А., Семенов О. Продуктові, виробничі та управлінські інновації в системі розвитку економічного потенціалу аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 1. С. 213–217. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-31>
137. Рябоконт В. П. Соціально-економічні умови розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 6 – 14. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102006> .
138. Саламін О., Поперечний С. Актуальні проблеми формування та ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств в умовах турбулентного ринкового середовища. *Економіка та суспільство*. 2024. (62). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-107>
139. Сало Я.В., Марчук І.С., Орловська С.С. PEST-аналіз малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021 (32).

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/801/768>

(дата звернення 18.11.2025 р.)

140. Сас Л.С., Шеленко Д.І., Левандівський О.Т., Слободян Н.В. Управління персоналом у формуванні ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: теоретичний аспект. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Економічні науки". 2023. № 11. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-11> <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16996155713244.pdf>
141. Сахацький М. П., Запша Г. М., Дідур Г.І. Маркетингова компетентність як інвестиційний чинник в управлінні розвитком ресурсного потенціалу підприємств та територіальних громад. *Науковий журнал «Економічні інновації»*. 2025. Том 27 № 4(97). С. 118-125. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2025.27.4\(97\).118](https://doi.org/10.31520/ei.2025.27.4(97).118)
142. Сахацький М. П., Запша Г.М., Чернов М.Г. Розвиток маркетингового менеджменту як освітнього, наукового та прикладного компоненту. Тези доповідей на XXX Міжнародній науково-методичній конференції «Управління якістю підготовки фахівців». Частина 1. (м. Одеса, 17-18 квітня 2025р.). Одеса: ОДАБА. 2025. С. 31-33. URL:https://drive.google.com/file/d/1pZReAPzscNs6_kQI4OL9t99JUg-MVUZH/view
143. Сахацький М. П., Запша Г.М., Чернов М.Г., Карапетре Д.О. Маркетинг в управлінні проектами формування та розвитку ресурсного потенціалу підприємств в умовах інституційних трансформацій. Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців «Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті». (м. Одеса, 17-18 жовтня 2025 р.). ОДАБА, 2025. С. 372-376. URL:<https://drive.google.com/file/d/1FZMrvsEHgh5rQ6b3RqiWLjJ7wdlKIOV/C/view>

144. Сахацький М., Лівінський А., Мельничук О., Мітін Є. Управління маркетингом концентрованих кормів як ключовий компонент посилення ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 5 (56). С. 380-387. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-52>
145. Сахацький М., Чернов М., Запша Г. Особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки. Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців «Актуальні аспекти розвитку науки і освіти», 2-3 жовтня 2025р., Одеса: Одеський державний аграрний університет. 2025. С. 492-495. URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/11/Zbirnyk-V-Mizhn-konf-2-3.10.25-ODAU.pdf>
146. Сахацький М.П, Чернов М.Г. Науково-економічне забезпечення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 13 листопада 2025 р. Полтава : ПДАУ, 2025. 299 с. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/14465/zbirnykmateriali_vhvseukrayininternet-konfer_0.pdf
147. Сахацький М.П., Чернов М.Г., Старчиков А.С. Розвиток ринку землі сільськогосподарського призначення в умовах війни та повоєнний період. Тези доповідей на I Міжнародній науково-практичній конференції «Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри». 1 листопада 2023 року. Одеса: ОДАУ. 2023. С. 78-81. URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zbirnyk-Braslavski-chytannya-2023.pdf>
148. Сахацький М. П., Запша Г. М., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення

- розвитку ресурсного потенціалу підприємств територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.23>
URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5543/5598>
149. Сахацький М. П., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм управління виробництвом та маркетингом концентрованих кормів як драйвер розвитку ресурсного потенціалу тваринництва аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-9-11394> URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2025/9/11394>
150. Сахацький М. П., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм розвитку державних аграрних підприємств в контексті маркетингового забезпечення товаровиробників тваринницької продукції племінним матеріалом та концентрованими кормами. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.9.25%20>
URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/7554/7680>
151. Свиноус І. В., Гаврик О. Ю., Ткаченко К. В., Микитюк Д. М., Семисал А. В. Сучасний стан та проблеми впровадження цифрових технологій в практику діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 15-16. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.15-16.35>
152. Середня заробітна плата за даними ПФУ. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/average/pfu/2024/> (15.05.2025 р.)
153. Силкіна Ю. Формування організаційно-економічного механізму управління бізнес-процесами підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 5(69). С. 124–131. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-124>.
154. Сиротюк Г.В. Продовольча безпека – складова економічної безпеки країни: матеріали круглого столу (15 травня 2015 року). Львівський НАУ. Львів. С. 64–67.

155. Сич Д. М. «Ощадливе виробництво» як важливий фактор оптимізації фінансових результатів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, грудень 2018. № 11(39). С. 72–78.
156. Сікачина О., Гагалюк Т. Аналітичний огляд структури аграрного сектора України в контексті європейської інтеграції. Агрополітичний звіт. Київ. 2025. 64 с. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Bericht_UA_251029_OS_FINAL.pdf (дата звернення: 12.01.2026р.)
157. Сільське господарство України 2022. Державна служба статистики України. Київ. 2023. 167 с.
158. Сітковська А. О., Полегенька М. А., Зима Є. М. Організаційно-економічний механізм управління витратами аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 20. С. 65-68. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.20.65
159. Скрипник В.В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: стан, проблеми, перспективи. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 20. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.20.2021.252585>
160. Смирнова С. М., Смирнов В. М., Юзик В. А. Оцінка ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств (на матеріалах Миколаївської області). *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 82–87. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.24.82.
161. Смолич Д., Тимошук І. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та модель управління в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*. 2020 (153), С. 75-82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/153-14>
162. Смолич Д. В. Інноваційні методи управління проектами. *Економічний форум*. 2019. № 4. С. 50-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2019_4_10. (дата звернення: 14.02.2025р.)

163. Стандарт з управління проєктами та настанова до зводу знань з управління проєктами РМВОК®. Сьоме видання. 2021. 274 с.
164. Старов І. В. Організаційно-економічні механізми управління реструктуризацією аграрних підприємств в умовах інтеграційних процесів. *Регіональна економіка*. 2024. № 3 (2024). С. 140–147. DOI: 10.36818/1562-0905-2024-3-13
165. Статистичний щорічник України за 2022 рік. Державна служба статистики України. За редакцією І. Є. Вернера. Київ. 2023. 387 с.
166. Статистичний щорічник України за 2023 рік. Державна служба статистики України. За редакцією І. Є. Вернера. Київ. 2024. 269 с.
167. Статистичний щорічник України за 2024 рік. Державна служба статистики України. За редакцією А. В. Макаrchука. Київ. 2025. 273 с.
168. Стахів О. А, Адамчук Т.Л. Ефективність використання потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5786> (дата звернення 18.06.2025 р.)
169. Степаненко С. В. Організаційно-економічний механізм відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 77. с. 89-96. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.77-14>
170. Степаненко С. В. Ресурсний потенціал аграрних підприємств: елементи та особливості їх поєднання в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.2.96.
171. Степенко С.В., Лазаренко І.С. Застосування економіко-математичного моделювання для аналізу у галузі сільського господарства. *Економіка і суспільство*. 2021. №33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-33>
172. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування. Статистичний щорічник України за 2024 рік /За ред. А. В. Макаrchука. Київ. Державна служба статистики України. 2025. С. 181.

173. Суліма Н. М., Гуцул Т. А., Боровик Н. В. Формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інноваційного розвитку. *Економіка і суспільство*. 2024. Випуск № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-47> (дата звернення 24.05.2025 р.)
174. Сучасні аграрні рішення: як цифрові технології допомагають українським аграріям URL: <https://special.gazeta.ua/suchasni-agrarni-rishennya-cifrovi-tehnologii-dlya-ukrainskih-agrariiv-1248561> (дата звернення: 11.06.2024р.)
175. Терещенко С.І. Ресурсне забезпечення аграрних формувань в умовах нестабільної економіки. *Економіка АПК*. 2013. № 7. С. 82–87.
176. Тимченко А. Інноваційний підхід до формування системи управління підприємством агробізнесу. *Вчені записки*. 2023. № 33(4). С. 254–262. DOI: https://doi.org/10.33111/vz_kneu.33.23.04.22.152.158
177. Тімченко О.Л., Михайлюк А.А. Експортний потенціал аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.10.12>
178. Трегобчук В.М., Юзефович А.Е., Крисанов Д.Ф. та ін. Відтворення та ефективність використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні та практичні аспекти) / відп. редактор акад. УААН В.М. Трегобчук. К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. 259 с.
179. Трусова Н. В., Гривківська О. В., Болтянська Л. О. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємництва на сільських територіях. Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2022. №2 (46). С. 136-142. DOI: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2022-46-136-142>
180. Україна 2016. Статистичний збірник. Державна служба статистики України Київ. 2017. 28 с. URL:

- https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm (дата звернення 15.05.2025 р.)
181. Україна–2017 Державна служба статистики України. Київ. 2018. 34 с.
URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_ukraina2017.pdf (дата звернення 15.05.2025 р.)
182. Український центр європейської політики. Європейський зелений курс у сільськогосподарському секторі України: виклики і можливості. Київ, 2025.
Офіційна публікація: URL: https://ucep.org.ua/doslidzhennya/yevropejskyj-zelenyj-kurs-u-silskogospodarskomu-sektori-ukrayiny-vyklyky-i-mozhlyvosti.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 13.12.2025р.)
183. Ульянченко А. В., Прозорова Н. В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. *Congressworld*. 2014. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5. (дата звернення 15.05.2025 р.)
184. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері: монографія. Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2006. 357 с.
185. Федірець О. В., Даценко О. В., Кекало Є. О. Стратегічні аспекти управління матеріально-технічними ресурсами підприємства. *Економічний простір*. 2021. № 166. С. 69–73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/166-12>
186. Федорчук Н. В. Європейський «зелений курс» та аграрний сектор України: очікування і виклики *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2021. № 3. С. 27-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2021_3_6 (дата звернення: 28.04.2024р.)
187. Федорчук Ю. Сутнісне наповнення організаційно-економічного механізму розвитку медичної сфери. *Грааль науки*. 2024 (41), 29–33. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.05.07.2024.002>
188. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності: експрес-випуск. Держстат України. Київ, 2023.

- (Серія «Статистична інформація»). URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications>
(дата звернення 15.05.2025 р.)
189. Халатур, С., Грабчук, О., Гетель, В. Інноваційні інструменти фінансового інжинірингу для мобілізації аграрного капіталу. *Економіка та суспільство*. 2025. № 78. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-47>
190. Халін С. В. Стратегічні аспекти формування системи та механізму управління потенціалом економічного зростання аграрного підприємства. *Економіка України: Бізнес-інформ*. 2025. № 8 С. 301–307. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-8-301-307>
191. Хоменко І.О., Волинець Л.М., Горобінська І.В. Організаційно-економічний механізм функціонування і розвитку підприємств. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 1. С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-11>
192. Чайка Т. О., Яснолоб І. О., Горб О. О., Лотиш І. І., Березницький Є. В. Екологізація систем обробітку ґрунту задля відновлення та підвищення родючості ґрунтів. *Вісник ПДАА*. 2019. № 3. С. 92–102.
193. Чернов М. Г. Стан та розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних змін: аналітичний аспект. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. №18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18156600>
194. Чернов М.Г. Науково-методологічне забезпечення дослідження проблеми управління ресурсним потенціалом державних аграрних підприємств. Збірник матеріалів Міжнародної наукової-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти», 18 листопада 2022 року. Одеса, ОДАУ. 2022. С. 214-217. URL:<https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnyk-2022-4524.pdf>.
195. Чернов М.Г., Сахацький М.П. Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств: економетричний аспект. Сучасні проблеми менеджменту: матеріали XXI Міжнародної науково-практичної

- конференції, Київ, 2025. Державний університет «Київський авіаційний інститут»/ Редакційна колегія: Кириленко О. [та інші]. К.: КАІ, 2025. 229 с. Електронне наукове видання. С. 207-209. URL: <https://mzedp.nau.edu.ua/konferentsii/>
196. Чіков І., Ярощук Р. Інноваційна діяльність як системоформуючий чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК. *Економіка та суспільство*. 2024. №61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-78>
197. Чукіна І. В. Напрями і пріоритетні завдання диверсифікації виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35(2). С. 80–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_35%282%29__17 (дата звернення: 18.04.2024).
198. Швець Ф. Д., Пахаренко О. В., Андрійцьо-Рузаєва А. Ю. Побудова технологічних, виробничих та управлінських систем у концепції ощадливого виробництва. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7978> (дата звернення: 17.06.2023).
199. Шобанін В.С., Червен І.І., Шобаніна О.В., Карєба М.І. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія. / за ред. В.С. Шобаніна, І.І. Червена. Миколаїв: МДАУ, 2010. 205 с.
200. Шевченко А., Петренко О., Нікіфорчук М. Ресурсний потенціал аграрних підприємств як основа інноваційної диверсифікації діяльності. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. № 8, 2025, с. 297–311. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2025-8-297-311>
201. Шевченко А.А., Петренко О. П., Бірагова О.В. Виробничий потенціал аграрних підприємств в умовах невизначеності. *Modern Economics*. 2023. № 41(2023). С. 156-162. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V41\(2023\)-22](https://doi.org/10.31521/modecon.V41(2023)-22)

202. Шевченко А.А., Петренко О.П., Іванюк Н. С. Продовольча безпека України в умовах війни та пріоритетні напрямки врегулювання її стану. *Економіка та суспільство*. 2024. №59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3374/3301> (дата звернення: 23.02.2025р.)
203. Шпикуляк О. Г., Ходаківська О. В., Пугачов М. І., Грищенко О. Ю. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах впливу пандемії COVID-19. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 26-41.
204. Шпикуляк, О.Г., Білокінна І.Д., Березюк С.В., Ксенофонтова К.Ю. Інституційні аспекти становлення «зеленої» економіки в аграрному секторі України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 8 (76). С. 140-147. DOI: 10.25313/2520-2294-2023-8-9138
205. Юрчук Н. П., Кіпоренко С. С. Особливості використання цифрових технологій в агробізнесі . *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. . 2022. № 3(36). С. 109-116. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.36-17>
206. Ющенко Н. Л. Економіко-математичні моделі формування раціональної структури сільськогосподарських угідь. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. №(3(3)). С.135–146. вилучено із <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/62994>
207. Юрчишин В.В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". К., 2013. 424 с.
208. Ярощук Р. Вплив цифрових технологій на підвищення ефективності аграрного виробництва. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-58>
209. Acemoglu D., Robinson J. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Business, 2012. 546 p. URL: https://ia801506.us.archive.org/27/items/WhyNationsFailTheOriginsODaronAcemoglu/Why-Nations-Fail_-The-Origins-o-Daron-Acemoglu.pdf (дата звернення: 16.09.2024)]

210. Akbalik M., Çitilci T. The-Importance-of-PESTEL-Analysis-for-Environmental-Scanning-Process. Handbook of Research on Decision-Making Techniques in Financial Marketing (pp.336-357).URL: DOI:10.4018/978-1-7998-2559-3.ch016 (дата звернення 15.05.2025 р.)
211. Brümmer B., Von Cramon-Taubadel S., Zorya S. The impact of market and policy instability on price transmission between wheat and flour in Ukraine. European Review of Agricultural Economics. 2009. Vol. 36, Iss. 2. P. 203–230. URL: <https://doi.org/10.1093/erae/jbp021>(дата звернення 16.09.2024)
212. Didur H., Livinskyi A., Shabatura T. Кадровий потенціал в аграрному секторі економіки. *Фаховий науковий журнал Економічні інновації*. 2024. №26(2(91)). С.17-24. DOI:[https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.2\(91\).17-24](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.2(91).17-24)
213. Koester U., Von Cramon-Taubadel S. Technischer Fortschritt in der Landwirtschaft und Agrarpreise. Discussion Paper. 2019. № 191. 41 p.URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/207136/1/1682489531.pdf> (дата звернення 18.09.2024)
214. Nagy P.T. New Challenges and Trends in Agri-Environmental Management: Accomplishing of Sustainable Development Goals. *Agriculture* 2026, 16, 410. <https://doi.org/10.3390/agriculture16040410> (дата звернення 16.09.2024)
215. Sabluk P. Problems of land relations modernization in Ukraine. *Ekonomika APK*, 2021. 28(10), 21-29. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202110021> (дата звернення 27.09.2025)
216. The performance of natural resource management interventions in agriculture: Evidence from alternative meta-regression analyses. L. A. De los Santos-Montero, B. E. Bravo-Ureta, S. von Cramon-Taubadel, E. Hasiner. *Ecological Economics*. 2020. Vol. 171. Art. 106605. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106605> (дата звернення 16.09.2024)
217. VKURSI big data platform. URL: <https://vkursi.pro/landing> (дата звернення 12.10.2025 р.)
218. Zamlinskyi V., Livinskyu A., Zamlinska O. Minakova S. Conceptual principles if reengineering of agricultural resources: open problems, challenges

- and future trends. *The Digital Agricultural Revolution: Innovations and Challenges in Agriculture Through Technology Disruptions*. *The Digital Agricultural Revolution* (pp.269-287) First published: 13 May 2022 DOI: <https://doi.org/10.1002/9781119823469.ch11>
219. Drucker P.F. *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*. New York: Truman Talley Books, 1986. 553 p. URL: <http://dspace.vnbrims.org:13000/jspui/bitstream/123456789/4735/1/Management%20-%20Tasks%2C%20Responsibilities%2C%20Practices.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
220. YouControl. Огляд досє підприємств. URL: <https://youcontrol.com.ua/> (дата звернення 15.08.2025)
221. YouControl Market. Аналіз ринків. *YouControl*. URL: <https://youcontrol.market/> (дата звернення 17.08.2025)
222. European Commission. *The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 03.05.2024р.)
223. European Commission. *Zero Pollution Action Plan. Towards zero pollution for air, water and soil*. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/zero-pollutionaction-plan_en (дата звернення: 04.05.2023р.)
224. OECD. *Innovation and Digital in Agriculture*. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/innovation-and-digital-in-agriculture.html> (дата звернення: 28.11.2024р.)
225. FAO. *Digital Agriculture Report: Rural Transformation through Digitalization*. Rome : FAO, 2022. URL: <https://openknowledge.fao.org/handle/20.500.14283/cc4626en> (дата звернення: 29.11.2023р.)
226. Eastwood C., Klerkx L., Ayre M., Dela Rue B. Managing socio-ethical challenges in the development of smart farming: From a fragmented to a comprehensive approach for responsible research and innovation. *Journal of*

- Agricultural and Environmental Ethics. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10806-017-9704-5>
227. International Fund for Agricultural Development (IFAD). Digital agriculture: Helping small-scale farmers in Asia and the Pacific to access digital services. Rome : IFAD, 2022. URL: <https://www.ifad.org/en/web/latest/-/digital-agriculture-helping-small-scale-farmers-in-asia-and-the-pacific-to-access-digital-services> (дата звернення: 07.10.2024 р.).
228. International Fund for Agricultural Development (IFAD). Digital tools empower farmers to adapt to climate change and improve sustainability. Rome : IFAD, 2023. URL: <https://www.ifad.org/en/web/latest/-/digital-tools-empower-farmers-to-adapt-to-climate-change-and-improve-sustainability> (дата звернення: 14.05.2024 р.).
229. World Bank. A Roadmap for Building the Digital Future of Food and Agriculture. Washington, D.C. : World Bank, 2021. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/03/16/a-roadmap-for-building-the-digital-future-of-food-and-agriculture> (дата звернення: 07.08.2023 р.).
230. ISO 22000:2018. Food Safety Management Systems – Requirements for any organization in the food chain. International Organization for Standardization.
231. ISO 9001:2015 та ISO 22000:2018. Cost Analysis for Agricultural Enterprises (2024). ISO Certification Bodies Association.
232. Jones T. How 5 Companies Used Kaizen Effectively. *Effex Management Solutions* URL: <http://blog.effexms.com/how-5-companies-used-kaizen-effectively> (дата звернення: 08.04.2023).
233. Krafcik J. Triumph of the Lean Production. *Sloan Management Review*. 1988. Vol. 30. №1. P. 4152.

ДОДАТОК А

Показники динаміки елементів ресурсного потенціалу аграрних підприємств вибіркової сукупності Півдня України

Таблиця А1

Динаміка площі земельних угідь вибіркової сукупності досліджуваних аграрних підприємств, га

Підприємства	Роки			2024 р. до 2022 р., %	У середньому за 2022- 2024 р.
	2022	2023	2024		
1. ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	1864	1864	100,0	1864
2. ДП ДГ «Южний»	3851	2606	2547	66,1	3001
3. ПП «Укртерра»	940	962	976	103,8	959
4. СВК «Родина»	8600	8807	9068	105,4	8825
5. ТОВ Ягорлик	3662	3636	3634	99,2	3644
6. СК «Агропрогрес»	1452	1451	1451	99,9	1451
7. СФГ «Балкани»	13523	13902	14142	104,6	13856
8. ТОВ «Айсберг»	1166	1319	1367	117,2	1284
9. ТОВ «Весна Агро»	457	380	370	81,0	402
10. ТОВ «Делени»	1762	1997	1973	112,0	1911
11. ТОВ «Петродолинське»	3087	3567	3567	115,5	3407
12. ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	2655	2655	100,0	2655
13. ТОВ «Світанок Старі маяки»	7421	7141	7134	96,1	7232
14. ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2940	2980	2980	101,4	2967
15. ФГ Агрофірма Велес	150	132	117	78,0	133
16. ФГ «Главани - Агро»	439	436	419	95,4	431
17. ФГ «Діметра»	137	140	146	106,6	141
18. ФГ «Карагач Агро»	62	85	98	158,1	82
19. ФГ «Сатурн»	2288	2289	2274	99,4	2284
20. ФГ «Украгролідер»	110	111	140	127,3	120
21. СГ "В.В. Плакущенко"	1022	1031	1043	102,1	1032
22. ТОВ "Перемога України"	2194	2214	2149	97,9	2186
23. ТОВ "Ясні зорі"	16168	16082	15806	97,8	16019
24. ТОВ "АГРО ДІС"	4651	4705	4589	98,7	4648
25. СВК "Прогрес"	561	535	561	100,0	552

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А2

Динаміка середньорічної вартості основних засобів вибіркової сукупності досліджуваних аграрних підприємств Півдня України, тис. грн

Підприємства	Роки			У середньому за 2022-2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
	2022	2023	2024		
1. ДП «Експериментальна база Дачна»	5272	4612	4727	4870	89,7
2. ДП ДГ «Южний»	8757	8502	7772	8343	88,8
3. ПП «Укртерра»	13036	19652	26660	19782	204,5
4. СВК «Родина»	42376	43950	49781	45369	117,5
5. ТОВ Ягорлик	60843	78926	96566	78778	158,7
6. СК «Агропрогрес»	14743	15125	16706	15525	113,3
7. СФГ «Балкани»	135071	137781	162119	144990	120,0
8. ТОВ «Айсберг»	16235	16772	16114	16374	99,3
9. ТОВ «Весна Агро»	1680	1467	1640	1596	97,6
10. ТОВ «Делени»	10156	12282	12133	11524	119,5
11. ТОВ «Петродолинське»	42432	49806	65996	52744	155,5
12. ТОВ «Південь Агропереробка»	58936	80270	117907	85704	200,1
13. ТОВ «Світанок Старі маяки»	25959	44064	58331	42784	224,7
14. ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	29673	36508	47919	38033	161,5
15. ФГ Агрофірма Велес	370	684	697	584	188,4
16. ФГ «Главани - Агро»	726	849	857	810	118,0
17. ФГ «Діметра»	336	248	183	255	54,5
18. ФГ «Карагач Агро»	946	943	857	915	90,6
19. ФГ «Сатурн»	39207	40069	44107	41128	112,5
20. ФГ «Украгролідер»	1387	1338	2412	1712	173,9
21. СГ "В.В. Плакущенко"	8345	13055	16967	12789	203,3
22. ТОВ "Перемога України"	7912	16738	18073	14241	228,4
23. ТОВ "Ясні зорі"	126410	175659	172030	158033	136,1
24. ТОВ "АГРО ДІС"	54105	72442	82112	69553	151,8
25. СВК "Прогрес"	11086	16783	27954	18608	252,2

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А 3

Динаміка середньорічної вартості оборотних засобів вибіркової сукупності досліджуваних аграрних підприємств, тис. грн

Підприємства	Роки			У середньому за 2022-2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
	2022	2023	2024		
1. ДП «Експериментальна база Дачна»	21937	23099	21761	22265	99,2
2. ДП ДГ «Южний»	19178	16177	22425	19260	116,9
3. ПП «Укртерра»	40275	51905	55504	49228	137,8
4. СВК «Родина»	118788	135492	144708	132996	121,8
5. ТОВ Ягорлик	149509	169599	181251	166787	121,2
6. СК «Агропрогрес»	23325	22414	26174	23971	112,2
7. СФГ «Балкани»	521668	547735	520530	529978	99,8
8. ТОВ «Айсберг»	14549	14110	16927	15195	116,3
9. ТОВ «Весна Агро»	5872	6666	5694	6077	97,0
10. ТОВ «Делени»	64145	63315	72210	66556	112,6
11. ТОВ «Петродолинське»	99393	115485	136392	117090	137,2
12. ТОВ «Південь Агропереробка»	411907	515271	546151	491109	132,6
13. ТОВ «Світанок Старі маяки»	217885	238003	269539	241809	123,7
14. ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	57343	73635	83875	71617	146,3
15. ФГ Агрофірма Велес	2777	5115	3693	3861	133,0
16. ФГ «Главани - Агро»	2787	5772	8213	5590	294,7
17. ФГ «Діметра»	1659	1798	1942	1799	117,1
18. ФГ «Карагач Агро»	1437	2208	2879	2174	200,3
19. ФГ «Сатурн»	82239	99206	113986	98477	138,6
20. ФГ «Украгролідер»	4033	6078	8372	6161	207,6
21. СГ "В.В. Плакущенко"	18891	20028	22322	20414	118,2
22. ТОВ "Перемога України"	65429	58218	50586	58078	77,3
23. ТОВ «Ясні зорі»	549330	856635	915612	773859	166,7
24. ТОВ "АГРО ДІС"	160778	221278	267030	216362	166,1
25. СВК «Прогрес»	21937	23099	21761	22265	99,2

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А 4

Динаміка середньорічної кількості працівників вибіркової сукупності досліджуваних підприємств, осіб

Підприємства	Роки			2024 р. до 2022 р., %	У середньому за 2022- 2024 р.
	2022	2023	2024		
1. ДП «Експериментальна база Дачна»	53	85	91	171,7	76
2. ДП ДГ «Южний»	58	29	17	29,3	35
3. ПП «Укртерра»	11	11	11	100,0	11
4. СВК «Родина»	172	171	126	73,3	156
5. ТОВ Ягорлик	44	46	52	118,2	47
6. СК «Агропрогрес»	90	71	71	78,9	77
7. СФГ «Балкани»	181	185	173	95,6	180
8. ТОВ «Айсберг»	12	12	12	100,0	12
9. ТОВ «Весна Агро»	7	5	5	71,4	6
10. ТОВ «Делени»	12	14	15	125,0	14
11. ТОВ «Петродолинське»	172	172	173	100,6	172
12. ТОВ «Південь Агропереробка»	126	130	131	104,0	129
13. ТОВ «Світанок Старі маяки»	44	44	45	102,3	44
14. ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	68	58	56	82,4	61
15. ФГ Агрофірма Велес	2	3	3	150,0	3
16. ФГ «Главани - Агро»	3	5	5	166,7	4
17. ФГ «Діметра»	3	4	4	133,3	4
18. ФГ «Карагач Агро»	2	3	3	150,0	3
19. ФГ «Сатурн»	33	33	33	100,0	33
20. ФГ «Украгролідер»	2	3	5	250,0	3
21. СГ «В.В. Плакущенко»	17	14	14	82,4	15
22. ТОВ «Перемога України»	28	25	16	57,1	23
23. ТОВ "Ясні зорі"	177	222	203	114,7	201
24. ТОВ "АГРО ДІС"	35	36	33	94,3	35
25. СВК "Прогрес"	19	26	21	110,5	22

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А5

Динаміка витрат на оплату праці працівників вибіркової сукупності досліджуваних підприємств, тис. грн

Підприємства	Роки			У середньому за 2022-2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
	2022	2023	2024		
1. ДП «Експериментальна база Дачна»	9123	9865	14168	11052	155,3
2. ДП ДГ «Южний»	9955	3733	3039	5576	30,5
3. ПП «Укртерра»	1079	1405	1716	1400	159,0
4. СВК «Родина»	26286	20254	24481	23674	93,1
5. ТОВ Ягорлик	2 392	3 728	6 306	4142	263,6
6. СК «Агропрогрес»	8832	9067	11080	9660	125,5
7. СФГ «Балкани»	35035	44 593	51692	43773	147,5
8. ТОВ «Айсберг»	652	972	1455	1026	223,2
9. ТОВ «Весна Агро»	387	344	569	433	147,0
10. ТОВ «Делени»	1943	1240,6	495,1	1226	25,5
11. ТОВ «Петродолинське»	9274	9479	10555	9769	113,8
12. ТОВ «Південь Агропереробка»	9 695	11 020	12699	11138	131,0
13. ТОВ «Світанок Старі маяки»	7298	8 980	9 164	8481	125,6
14. ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	3 760	3992	6 374	4709	169,5
15. ФГ «Агрофірма Велес»	387	723	896	669	231,5
16. ФГ «Главани - Агро»	309	570	887	589	287,1
17. ФГ «Діметра»	580	964	1 195	913	206,0
18. ФГ «Карагач Агро»	206	342	533	360	258,7
19. ФГ «Сатурн»	3 402	3 766	5 859	4343	172,2
20. ФГ «Украгролідер»	305	355	971	544	318,4
21. СГ «В.В. Плакущенко»	1 100	1 198	3108	1802	282,5
22. ТОВ "Перемога України"	3 237	3 001	4 476	3571	138,3
23. ТОВ "Ясні зорі"	30248	36 566	44696	37170	147,8
24. ТОВ "АГРО ДІС"	2 306	1 450	8 888	4215	385,4
25. СВК "Прогрес"	2 904	3 079	4 080	3354	140,5

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А 6

Ранжируваний ряд підприємств вибіркової сукупності за розміром сукупного ресурсного потенціалу, тис. грн

Підприємства	Роки			У середньому за 2022-2024 р.
	2022	2023	2024	
до 50 млн грн				
ФГ «Карагач Агро»	4512	6129	7463	6034
ФГ «Діметра»	6823	7352	8076	7417
ФГ Агрофірма Велес	8186	10616	9100	9301
ФГ «Украгролідер»	9137	11213	16318	12223
ФГ «Главани - Агро»	17433	20713	23616	20587
ТОВ «Весна Агро»	22119	20263	19966	20783
51 – 250 млн грн				
СГ «В.В. Плакущенко»	60039	66263	76407	67570
ТОВ «Айсберг»	67601	72765	79060	73142
СВК «Прогрес»	72980	88431	100401	87270
СК «Агропрогрес»	91937	91611	101263	94937
ДП «Експериментальна база Дачна»	94138	95381	101412	96977
ПП «Укртерра»	83545	102800	115698	100681
ДП ДГ «Южний»	157336	109242	116268	127615
ТОВ «Делени»	130880	138776	149161	139606
ТОВ «Перемога України»	144629	146635	143196	144820
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	181966	206565	235316	207949
ФГ «Сатурн»	195823	214038	238094	215985
понад 250 млн грн				
ТОВ «Петродолинське»	246859	285400	329220	287160
ТОВ «Ягорлик»	326328	365030	402586	364648
ТОВ "АГРО ДІС"	361449	441089	507631	436723
СВК «Родина»	454196	472862	514586	480548
ТОВ «Світанок Старі маяки»	481332	512543	569608	521161
ТОВ «Південь Агропереробка»	562887	688911	763310	671703
СФГ «Балкани»	1111217	1161307	1195370	1155965
ТОВ «Ясні зорі»	1207462	1567663	1647627	1474250

Розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А7

Розподіл підприємств досліджуваної сукупності на групи за площею землекористування (2022-2024 роки в середньому)

Підприємства	Площа землекористування, га	Сукупний ресурсний потенціал, тис. грн	Чистий дохід від реалізації, тис. грн	Валовий прибуток, тис. грн
І група – до 1000 га				
ФГ «Карагач Агро»	82	6034	2471	1140
ФГ «Украгролідер»	120	12223	5769	1929
ФГ Агрофірма Велес	133	9301	2800	1095
ФГ «Діметра»	141	7417	1894	85
ТОВ «Весна Агро»	402	20783	5232	1116
ФГ «Главани - Агро»	431	20587	7362	1076
СВК "Прогрес"	552	87270	48722	6050
ПП «Укртерра»	959	100681	38740	10066
Разом	2821	264296	112990	22558
ІІ група 1001 -3000 га				
СГ "В.В. Плакущенко"	1032	67570	24222	2714
ТОВ «Айсберг»	1284	73142	22418	4674
СК «Агропрогрес»	1451	94937	52537	11900
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	96977	32677	4627
ТОВ «Делени»	1911	139606	44005	11696
ТОВ "Перемога України"	2186	144820	58967	7628
ФГ «Сатурн»	2284	215985	73968	21960
ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	671703	470347	125036
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2967	207949	107454	20410
Разом	17633	1712688	886595	210645
ІІІ група – понад 3000 га				
ДП ДГ «Южний»	3001	127615	16826	1965
ТОВ «Петродолинське»	3407	287160	148309	43852
ТОВ «Ягорлик»	3644	364648	163601	54416
ТОВ "АГРО ДІС"	4648	436723	155852	85807
ТОВ «Світанок Старі маяки»	7232	521161	195065	82825
СВК «Родина»	8825	480548	222196	36300
СФГ «Балкани»	13856	1155965	376977	97690
ТОВ "Ясні зорі"	16019	1474250	591454	204897
Разом	60632	4848070	1870280	607752
Усього	81086	6825054	2869865	840955

Розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А8

Ранжируваний ряд підприємств досліджуваної вибіркової сукупності за рівнем забезпеченості основним капіталом з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (2022 -2024 роки в середньому)

Підприємства	Площа с.г. угідь, га	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн		Ресурсний потенціал, тис. грн	Чистий дохід, тис. грн	Валовий прибуток, тис. грн
		усього	з розрахунку на 100 га			
до 800 тис. грн з розрахунку на 100 га						
ФГ «Діметра»	141	255	181	8076	1894	85
ФГ «Главани - Агро»	431	810	188	23616	7362	1076
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	4870	261	101412	32677	4627
ДП ДГ «Южний»	3001	8343	278	116268	16826	1965
ТОВ «Весна Агро»	402	1596	397	19966	5232	1116
ФГ Агрофірма Велес	133	584	439	9100	2800	1095
СВК «Родина»	8825	45369	514	514586	222196	36300
ТОВ «Світанок Старі маяки»	7232	42784	592	569608	195065	82825
ТОВ «Делени»	1911	11524	603	149161	44005	11696
ТОВ "Перемога України"	2186	14241	652	143196	58967	7628
801 -1300 тис. грн з розрахунку на 100 га						
ТОВ "Ясні зорі"	16019	158033	987	1647627	591454	204897
СФГ «Балкани»	13856	144990	1046	1195370	376977	97690
СК «Агропрогрес»	1451	15525	1070	101263	52537	11900
ФГ «Карагач Агро»	82	915	1121	7463	2471	1140
СГ "В.В. Плакущенко"	1032	12789	1239	76407	24222	2714
ТОВ «Айсберг»	1284	16374	1275	79060	22418	4674
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2967	38033	1282	235316	107454	20410
понад 1300 тис. грн з розрахунку на 100 га						
ФГ «Украгролідер»	120	1712	1423	16318	5769	1929
ТОВ "АГРО ДІС"	4648	69553	1496	507631	155852	85807
ТОВ «Петродолинське»	3407	52744	1548	329220	148309	43852
ФГ «Сатурн»	2284	41128	1801	238094	73968	21960
ПП «Укртерра»	959	19782	2062	115698	38740	10066
ТОВ Ягорлик	3644	78778	2162	402586	163601	54416
ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	85704	3228	763310	470347	125036
СВК «Прогрес»	552	18608	3369	100401	48722	6050

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А9

Групування підприємств досліджуваної вибіркової сукупності за наявністю оборотних засобів з розрахунку на 1 га (2022-2024 в середньому)

Підприємства	Площа с.г. угідь, га	Оборотні засоби, тис. грн		Ресурсний потенціал, тис. грн	Питома вага оборотних засобів у ресурсному потенціалі, %	Чистий дохід	Валовий прибуток, тис. грн
		усього	з розрахунку на 1 га				
до 16 тис. грн							
ДП ДГ «Южний»	3001	19260	6,42	116268	16,6	16826	1965
ТОВ «Айсберг»	1284	15195	11,83	79060	19,2	22418	4674
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	22265	11,95	101412	22,0	32677	4627
ФГ «Діметра»	141	1799	12,76	8076	22,3	1894	85
ФГ «Главани - Агро»	431	5590	12,96	23616	23,7	7362	1076
СВК «Родина»	8825	132996	15,07	514586	25,8	222196	36300
ТОВ «Весна Агро»	402	6077	15,10	19966	30,4	5232	1116
Разом по групі	15949	203183	12,74	862983	23,5	308606	49842
від 16,1 до 35,0 тис грн							
СК «Агропрогрес»	1451	23971	16,52	101263	23,7	52537	11900
СГ "В.В. Плакущенко"	1032	20414	19,78	76407	26,7	24222	2714
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2967	71617	24,14	235316	30,4	107454	20410
ТОВ "Перемога України"	2186	58078	26,57	143196	40,6	58967	7628
ФГ «Карагач Агро»	82	2174	26,62	7463	29,1	2471	1140
ФГ Агрофірма Велес	133	3861	29,03	9100	42,4	2800	1095
ТОВ «Світанок Старі маяки»	7232	241809	33,43	569608	42,5	195065	82825
ТОВ «Петролинське»	3407	117090	34,37	329220	35,6	148309	43852
ТОВ «Делени»	1911	66556	34,84	149161	37,4	44005	11696
Разом по групі	20400	605570	29,68	1620732	29,68	635828	183261
понад 35,0 тис грн							
СФГ «Балкани»	13856	529978	38,25	1195370	44,3	376977	97690
ФГ «Сатурн»	2284	98477	43,12	238094	41,4	73968	21960
ТОВ Ягорлик	3644	166787	45,77	402586	41,4	163601	54416
ТОВ "АГРО ДІС"	4648	216362	46,55	507631	42,6	155852	85807
ТОВ "Ясні зорі"	16019	773859	48,31	1647627	47,0	591454	204897
ФГ «Украгролідер»	120	6161	51,20	16318	37,8	5769	1929
ПП «Укртерра»	959	49228	51,31	115698	42,5	38740	10066
СВК "Прогрес"	552	47881	86,69	100401	47,7	48722	6050
ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	491109	184,98	763310	64,3	470347	125036
Разом по групі	44737	2379840	53,20	4987033	47,7	1925432	607851
Усього у вибірковій сукупності	81086	3188593	39,32	7470748	42,7	2869865	840955

Сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця А 10

Групування підприємств досліджуваної вибіркової сукупності за кількістю працівників (2022 – 2024 роки в середньому)

Підприємства	Площа с.г. угідь, га	Кількість працівників, осіб	Працевзабезпеченість, осіб з розрахунку на 1000 га	Витрати на оплату праці, тис. грн	Ресурсний потенціал, тис. грн	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	Валовий прибуток, тис. грн
До 10 осіб							
ФГ Агрофірма Велес	133	3	20	669	9309	2800	1095
ФГ «Карагач Агро»	82	3	33	360	6026	2471	1140
ФГ «Украгролідер»	120	3	28	544	12212	5769	1929
ФГ «Діметра»	141	4	26	913	7415	1894	85
ФГ «Главани - Агро»	431	4	10	589	20594	7362	1076
ТОВ «Весна Агро»	402	6	14	433	20799	5232	1116
від 11 до 50 осіб							
ПП «Укртерра»	959	11	11	1400	100671	38740	10066
ТОВ «Айсберг»	1284	12	9	1026	73097	22418	4674
ТОВ «Делени»	1911	14	7	1226	139571	44005	11696
СГ "В.В. Плакущенко"	1032	15	15	1802	67563	24222	2714
СВК "Прогрес"	552	22	40	3354	87265	48722	6050
ТОВ "Перемога України"	2186	23	11	3571	144838	58967	7628
ФГ «Сатурн»	2284	33	14	4343	215989	73968	21960
ТОВ "АГРО ДІС"	4648	35	7	4215	436751	155852	85807
ДП ДГ «Южний»	3001	35	12	5576	127853	16826	1965
ТОВ «Світанок Старі маяки»	7232	44	6	8481	521208	195065	82825
ТОВ Ягорлик	3644	47	13	4142	364651	163601	54416
понад 50 осіб							
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2967	61	20	4709	207940	107454	20410
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	76	41	11052	96976	32677	4627
СК «Агропрогрес»	1451	77	53	9660	94936	52537	11900
ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	129	49	11138	671701	470347	125036
СВК «Родина»	8825	156	18	23674	480414	222196	36300
ТОВ «Петродолинське»	3407	172	51	9769	287073	148309	43852
СФГ «Балкани»	13856	180	13	43773	1155804	376977	97690
ТОВ "Ясні зорі"	16019	201	13	37170	1474352	591454	204897
Усього	81086	1365	193588	6825008	2869865	840955	81086

Сформовано автором за даними статистичної звітності підприємств

ДОДАТОК Б

Вихідна інформація та результати регресійного аналізу впливу чинників на ефективність використання ресурсного потенціалу у вибірковій сукупності аграрних підприємств Півдня України

Таблиця Б1

Вихідна інформація для регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних засобів до основних на капіталовіддачу за основними засобами у вибірковій сукупності підприємств (2022-2024 рр. в середньому)

Підприємства	Площа, га	Основні засоби, тис. грн	Оборотні засоби, тис. грн	Чистий дохід від реалізації, тис. грн	Співвідношення оборотних засобів до основних	Капіталовіддача (за основними засобами), грн
ФГ «Карагач Агро»	82	915,1667	2174,167	2470,667	2,3757057	2,70
ФГ «Украгролідер»	120	1712,167	6160,667	5769,333	3,59816996	3,37
ФГ Агрофірма Велес	133	583,5	3861,4	2800	6,617652099	4,80
ФГ «Діметра»	141	255,3333	1799,333	1894	7,046997389	7,42
ТОВ «Весна Агро»	402	1595,65	6077,283	5231,7	3,808656869	3,28
ФГ «Главани - Агро»	431	810,3333	5590,333	7362	6,898807075	9,09
СВК "Прогрес"	552	18607,67	47880,67	48722,33	2,573168766	2,62
ПП «Укртерра»	959	19782,33	49227,83	38740,33	2,488474565	1,96
СГ "В.В. Плакущенко"	1032	12788,83	20413,67	24221,67	1,596210235	1,89
ТОВ «Айсберг»	1284	16373,5	15195	22418,33	0,928023941	1,37
СК «Агропрогрес»	1451	15524,67	23970,83	52536,67	1,544048181	3,38
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	4869,833	22265,33	32677,33	4,572093501	6,71
ТОВ «Делени»	1911	11523,6	66556,45	44004,53	5,775664723	3,82
ТОВ "Перемога України"	2186	14241	58077,67	58966,67	4,078201437	4,14
ФГ «Сатурн»	2284	41127,75	98476,7	73968,33	2,3944101	1,80
ТОВ «Південь Агропереробка»	2655	85704,17	491109,3	470347,3	5,730285381	5,49
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2967	38033,33	71617,33	107454	1,883014899	2,83
ДП ДГ «Южний»	3001	8343,333	19259,83	16826,33	2,308409908	2,02
ТОВ «Петродолинське»	3407	52744,33	117089,5	148309	2,219944639	2,81
ТОВ Ягорлик	3644	78777,9	166786,6	163601	2,117174571	2,08
ТОВ "АГРО ДІС"	4648	69553	216362	155851,7	3,110750075	2,24
ТОВ «Світанок Старі маяки»	7232	42784,33	241808,5	195064,7	5,651800114	4,56
СВК «Родина»	8825	45368,83	132995,7	222196	2,931432371	4,90
СФГ «Балкани»	13856	144990,2	529977,7	376977	3,655266277	2,60
ТОВ "Ясні зорі"	16019	158033	773859	591454,3	4,896819019	3,74

Розраховано і сформовано автором за даними фінансової і статистичної звітності підприємств

Таблиця Б2

Результати регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (чистого доходу від реалізації з розрахунку на 1 грн основних засобів) (Y_{xi}) у досліджуваній вибірковій сукупності підприємств – поліноміальна залежність (2022 -2024 рр.)

$$Y_x = 1,878517012 + 0,068375841 X + 0,095791848 X^2$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,825514097							
R Square	0,681473524							
Adjusted R Square	0,649620877							
Standard Error	1,154539343							
Observations	23							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	57,03624	28,51812	21,39456455	1,08E-05			
Residual	20	26,65922	1,332961					
Total	22	83,69547						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	1,878517012	1,237857	1,517556	0,144775179	-0,70361	4,460641	-0,70361	4,46064
X	0,068375841	0,698049	0,097953	0,922944831	-1,38773	1,524481	-1,387729	1,52448
X ²	0,095791848	0,083843	1,142513	0,266734544	-0,0791	0,270686	-0,079101	0,270685

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств у середовищі Excel

Таблиця Б3

Результати регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (чистого доходу від реалізації з розрахунку на 1 грн основних засобів) (Y_{xi}) у досліджуваній вибірковій сукупності підприємств з площею землекористування до 1000 га – поліноміальна залежність (2022 -2024 рр.)

$$Y_x = 2,826878974 - 0,619935356 X + 0,183197171 X^2$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,906356558							
R Square	0,82148221							
Adjusted R Square	0,732223316							
Standard Error	1,373093127							
Observations	7							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	34,70377	17,35188	9,203365243	0,031869			
Residual	4	7,541539	1,885385					
Total	6	42,24531						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	2,826878974	6,420456	0,440293	0,682472005	-14,9992	20,65292	-14,99916	20,65292
X	-0,619935356	3,07213	-0,20179	0,849925331	-9,14953	7,909664	-9,149534	7,909663
X ²	0,183197171	0,315447	0,580753	0,592555053	-0,69263	1,05902	-0,692625	1,05901

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств у середовищі Excel

Таблиця Б4

Результати регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (чистого доходу від реалізації з розрахунку на 1 грн основних засобів) (Y_{xi}) у досліджуваній вибірковій сукупності підприємств з площею землекористування 1001 – 3000 га – поліноміальна залежність (2022 - 2024 рр.)

$$Y_x = -0,375585275 + 1,978687934X - 0,181711431X^2$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,800135187							
R Square	0,640216318							
Adjusted R Square	0,520288424							
Standard Error	1,230538475							
Observations	9							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	16,16691	8,083453	5,338343697	0,046572			
Residual	6	9,08535	1,514225					
Total	8	25,25226						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	-0,375585275	1,97059	-0,1906	0,855128026	-5,19745	4,446276	-5,197447	4,4462756
X	1,978687934	1,441204	1,372941	0,218872222	-1,54781	5,505188	-1,547812	5,505188
X ²	-0,181711431	0,206162	-0,8814	0,412014024	-0,68617	0,322749	-0,68617	0,322749

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств у середовищі Excel

Таблиця Б5

Результати регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (чистого доходу від реалізації з розрахунку на 1 грн основних засобів) (Y_{xi}) у досліджуваній вибірковій сукупності підприємств з площею землекористування до 2500 га – поліноміальна залежність (2022 -2024 рр.)

$$Y_x = 1,432379507 - 0,273596221 X + 0,079003798X^2$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,844794244							
R Square	0,713677314							
Adjusted R Square	0,661618644							
Standard Error	1,341550247							
Observations	14							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	49,34609	24,67304	13,70909615	0,00103			
Residual	11	19,79733	1,799757					
Total	13	69,14341						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	1,432379507	1,604834	0,892541	0,391210706	-2,09984	4,964595	-2,09983	4,964595
X	0,273596221	0,906289	0,301886	0,768369718	-1,72113	2,268325	-1,721132	2,268325
X ²	0,079003798	0,107114	0,737568	0,476216667	-0,15675	0,31476	-0,15675	0,314760

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємству середовищі Excel

Таблиця Б6

Результати регресійного аналізу впливу варіації співвідношення оборотних та основних засобів (X_i) на варіацію капіталовіддачі (чистого доходу від реалізації з розрахунку на 1 грн основних засобів) (Y_{xi}) у досліджуваній вибірковій сукупності підприємств з площею землекористування понад 2500 га – поліноміальна залежність (2022 -2024 рр.)

$$Y_x = 2,236493063 - 0,047735678X + 0,072799853X^2$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,745770318							
R Square	0,556173367							
Adjusted R Square	0,408231155							
Standard Error	0,981567541							
Observations	9							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	7,244167	3,622084	3,759396066	0,087426			
Residual	6	5,780849	0,963475					
Total	8	13,02502						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	2,236493063	3,349893	0,667631	0,529196737	-5,9604	10,43338	-5,960399	10,43338493
X	0,047735678	2,012625	0,023718	0,981846586	-4,87698	4,972452	-4,876981	4,972452385
X ²	0,072799853	0,260597	0,279358	0,789350097	-0,56486	0,710458	-0,564858	0,710458081

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємству середовищі Excel

ДОДАТОК В

Результати анкетного опитування експертів щодо оцінки PESTEL - чинників інституційного середовища

Додаток В1

Анкета для експертного оцінювання чинників PESTEL-аналізу

Шановний експерте!

Просимо Вас оцінити ступінь впливу та ймовірність прояву чинників інституційного середовища на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств Півдня України. Будь ласка, оцініть кожен чинник за шкалою від 1 до 5 (де 1 – мінімальний вплив/ймовірність, 5 – максимальний).

Група чинників та їх зміст	Ступінь впливу (1-5)	Ймовірність прояву (1-5)	Вектор впливу (+ або -)
Р — Політичні чинники			
1. Безпекові ризики в умовах воєнного стану			
2. Державна політика євроінтеграції			
Е — Економічні чинники			
3. Доступність кредитів (програма "5-7-9%")			
4. Коливання світових цін на зернові			
S — Соціальні чинники			
5. Дефіцит кваліфікованих кадрів (мобілізація, міграція)			
6. Демографічні зміни у сільській місцевості			
T — Технологічні чинники			
7. Впровадження систем точного землеробства (AgTech)			
8. Рівень автоматизації та цифровізації процесів			
Е — Екологічні чинники			
9. Посушливість клімату Півдня України			
10. Вимоги Європейського зеленого курсу (Green Deal)			
L — Юридичні чинники			
11. Функціонування ринку землі			
12. Запровадження стандартів НП(С)БО 30 для обліку біологічних активів			

Таблиця В1

Матриця первинних оцінок експертами інституційного середовища аграрних підприємств за ключовими чинниками зовнішнього середовища PESTEL-аналізу

Чинники та параметри	Експерти												Середнє
	Е1	Е2	Е3	Е4	Е5	Е6	Е7	Е8	Е9	Е10	Е11	Е12	
Р1. Безпекові ризики: Вплив	4	5	4	4	4	5	4	4	4	5	4	4	4,25
<i>Ймовірність</i>	5	4	4	4	4	5	4	4	4	4	4	5	4,25
Р2. Євроінтеграція: Вплив	4	3	4	4	3	4	3	4	4	3	4	3	3,58
<i>Ймовірність</i>	4	5	4	5	5	4	5	4	5	5	4	4	4,50
Е1. Пільгові кредити: Вплив	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	4	4,75
<i>Ймовірність</i>	4	5	5	4	4	5	5	5	4	4	4	4	4,42
Е2. Ціни на зернові: Вплив	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3,50
<i>Ймовірність</i>	4	4	5	4	4	4	5	4	4	5	4	4	4,25
С1. Дефіцит кадрів: Вплив	5	5	4	5	4	5	4	5	5	4	4	4	4,50
<i>Ймовірність</i>	4	4	4	5	5	5	4	4	4	5	4	4	4,33
С2. Демографія: Вплив	3	4	4	3	3	4	3	4	4	3	4	3	3,50
<i>Ймовірність</i>	4	5	4	4	5	4	5	4	4	5	4	4	4,33
Т1. Точне землеробство: Вплив	4	3	4	3	4	3	4	3	4	4	3	4	3,58
<i>Ймовірність</i>	3	4	3	4	4	3	4	4	3	4	3	4	3,58
Т2. Цифровізація: Вплив	4	4	3	4	4	4	4	3	4	4	4	3	3,75
<i>Ймовірність</i>	4	3	4	4	4	4	3	4	4	4	4	3	3,75
Еко1. Посушливість: Вплив	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4,83
<i>Ймовірність</i>	5	4	5	4	4	5	4	4	4	4	5	4	4,33
Еко2. Green Deal: Вплив	4	3	4	3	4	3	4	3	4	4	3	4	3,58
<i>Ймовірність</i>	3	4	3	3	4	3	3	4	3	3	4	3	3,33
Л1. Ринок землі: Вплив	4	3	4	3	3	4	4	3	4	4	4	3	3,58
<i>Ймовірність</i>	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	4	5	4,67
Л2. НП(С)БО 30: Вплив	3	3	4	3	3	4	3	3	3	4	3	3	3,25
<i>Ймовірність</i>	4	5	4	5	5	4	5	4	5	4	5	4	4,50

Таблиця В2

Розрахунок узагальненої інтегральної оцінки впливу чинників інституційного середовища на стан і розвиток СРП аграрних підприємств

Код	Складові чинники інституційного середовища	Середній вплив	Середня ймовірність	Інтегральна оцінка чинників*
P1	Безпекові ризики в умовах воєнного стану	4,25	4,25	18,06
P2	Державна політика євроінтеграції	3,58	4,50	16,11
E1	Доступність кредитів (програма "5-7-9%")	4,75	4,42	20,98
E2	Коливання світових цін на зернові	3,50	4,25	14,88
S1	Дефіцит кадрів (мобілізація, міграція)	4,50	4,33	19,50
S2	Демографічні зміни у сільській місцевості	3,50	4,33	15,16
T1	Впровадження систем точного землеробства	3,58	3,58	12,82
T2	Рівень автоматизації та цифровізації	3,75	3,75	14,06
Еко1	Посушливість клімату Півдня України	4,83	4,33	20,94
Еко2	Вимоги Європейського зеленого курсу	3,58	3,33	11,92
L1	Функціонування ринку землі	3,58	4,67	16,72
L2	Запровадження стандартів НП(С)БО 30	3,25	4,50	14,62

*Інтегральна оцінка = Середній вплив × Середня ймовірність

ДОДАТОК Г

Результати економетричного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу на ефективність його використання у вибірковій сукупності аграрних підприємств Півдня України за степеневими моделями «затрати – випуск»

Таблиця Г1

Результати регресійного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію чистого доходу від реалізації (Y_{xi}) у досліджуваній сукупності підприємств – степенева залежність (2022 -2024 рр.)

$$Y_x = 1,840398 X_1^{(0,002124)} X_2^{(0,259078)} X_3^{(0,564108)} X_4^{(0,194394)}$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,991511							
R Square	0,983093							
Adjusted R Square	0,979712							
Standard Error	0,238358							
Observations	25							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	4	66,07398	16,51849	290,7438487	2,06637E-17			
Residual	20	1,136292	0,056815					
Total	24	67,21027						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	0,609982	0,347391	1,755896	0,094410429	-0,114662498	1,334626	-0,11466	1,334626
X ₁	0,002124	0,096341	0,02205	0,982626876	-0,198839078	0,203088	-0,19884	0,203088
X ₂	0,259078	0,094771	2,733733	0,012795826	0,061389636	0,456767	0,06139	0,456767
X ₃	0,564108	0,107236	5,26043	3,78818E-05	0,34041771	0,787799	0,340418	0,787799
X ₄	0,194394	0,074461	2,610672	0,016735882	0,039070504	0,349718	0,039071	0,349718
EXP(0,609982)	1,840398							

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств у середовищі Excel

Таблиця Г2

Результати регресійного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію ресурсовіддачі – чистого доходу від реалізації з розрахунку на 1 грн ресурсного потенціалу (Y_{xi}) у досліджуваній сукупності підприємств – степенева залежність (2022 -2024 рр.)

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,783318386							
R Square	0,613587693							
Adjusted R Square	0,536305232							
Standard Error	0,196171013							
Observations	25							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	4	1,222152	0,305538	7,939546477	0,000529611			
Residual	20	0,769661	0,038483					
Total	24	1,991814						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	-1,20541	0,35418	-3,40334	0,00282	-1,94422	-0,46659	-1,94422	-0,46659
X ₁	-0,36917	0,07890	-4,67869	0,00014	-0,53376	-0,20458	-0,53376	-0,20458
X ₂	0,05332	0,07914	0,67372	0,50820	-0,11177	0,21840	-0,11177	0,21840
X ₃	0,15450	0,08690	1,77785	0,09064	-0,02678	0,33578	-0,02678	0,33578
X ₄	0,21060	0,06851	3,07384	0,00599	0,06768	0,35352	0,06768	0,35352
EXP (-1,20541)	0,299569989							

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств у середовищі Excel

Таблиця Г 3

Результати регресійного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію валового прибутку від реалізації (Y_{xi}) у досліджуваній сукупності підприємств – степенева залежність (2022 -2024 рр. в середньому)

$$Y_x = 0,140579 X_1^{(-0,18113)} X_2^{(0,349725)} X_3^{(0,876001)} X_4^{(-0,02416)}$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,968605							
R Square	0,938197							
Adjusted R Square	0,925836							
Standard Error	0,522124							
Observations	25							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	4	82,76729	20,69182	75,9015806	8,4413E-12			
Residual	20	5,452277	0,272614					
Total	24	88,21957						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	-1,96199	0,760961	-2,5783	0,017948691	-3,54932455	-0,37465	-3,54932	-0,37465
X ₁	-0,18113	0,211035	-0,85829	0,400902202	-0,62133995	0,259082	-0,62134	0,25908
X ₂	0,349725	0,207596	1,684645	0,107599478	-0,08331215	0,782763	-0,08331	0,78276
X ₃	0,876001	0,234901	3,729228	0,001323935	0,386005012	1,365996	0,386005	1,36599
X ₄	-0,02416	0,163108	-0,14815	0,883711055	-0,36440073	0,316073	-0,3644	0,31607
EXP(0,609982)	0,140579							

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств у середовищі Excel

Таблиця Г 4

Результати регресійного аналізу впливу варіації розміру елементів ресурсного потенціалу (X_i) на варіацію ресурсовіддачі – валового прибутку від реалізації з розрахунку на 1 грн ресурсного потенціалу (Y_{Xi}) у досліджуваній сукупності підприємств – степенева залежність (2022 -2024 рр. в середньому)

$$Y_x = 0,007465501X_1^{(-0,5601)} X_2^{(0,22542)} X_3^{(0,409)} X_4^{(-0,02544)}$$

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,690410947							
R Square	0,476667275							
Adjusted R Square	0,372000731							
Standard Error	0,544500939							
Observations	25							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	4	5,400882	1,350221	4,554151241	0,008885957			
Residual	20	5,929625	0,296481					
Total	24	11,33051						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	-4,897462725	0,983087	-4,98172	7,16807E-05	-6,94814598	-2,84677946	-6,94815	-2,84678
X ₁	-0,560100422	0,219011	-2,55741	0,018775194	-1,01694955	-0,1032513	-1,01695	-0,10325
X ₂	0,225423806	0,219666	1,02621	0,317044917	-0,23279202	0,68363964	-0,23279	0,68364
X ₃	0,409640158	0,241217	1,698223	0,104971019	-0,0935295	0,912809815	-0,09353	0,91281
X ₄	-0,025446941	0,19017	-0,13381	0,894889149	-0,42213541	0,371241535	-0,42214	0,371242
EXP(-4,897462725)	0,007465501							

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств у середовищі Excel

ДОДАТОК Д

Вихідна інформація та результати регресійного аналізу впливу варіації обсягу біологічних активів на ефективність використання ресурсного потенціалу у вибірковій сукупності аграрних підприємств Півдня України

Таблиця Д.1

Вихідна інформація для кореляційно-регресійного аналізу впливу варіації обсягу біологічних активів на ефективність використання ресурсного потенціалу у вибірковій сукупності аграрних підприємств Півдня України

Спостереження за 2022-2024 роки	Площа земельних угідь, га	Довгострокові біологічні активи, тис. грн	Поточні біологічні активи, тис. грн	Валовий прибуток, тис. грн	З розрахунку на 1 га, тис. грн		Біологічних активів, тис. грн		Валовий прибуток з розрахунку на 1 га, тис. грн
					довгострокові біологічні активи	поточні біологічні активи	разом	з розрахунку на 1 га	
ДП «Експерим. база Дачна»	1864	2723	7415	5477	1,461072	3,978645	10138	5,439717	2,938778
ДП ДГ «Южний»	2547	3755	848	1599	1,474283	0,332941	4603	1,807224	0,627797
СВК «Родина»	9068	151	3169	38635	0,016652	0,349471	3320	0,366123	4,260587
СК «Агропрогрес»	1451	943	279	12917	0,649897	0,192281	1222	0,842178	8,902136
ТОВ «Петродолинське»	3567	34390	26298	68145	9,641696	7,372995	60688	17,01469	19,10536
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2980	333	398	25238	0,111745	0,133557	731	0,245302	8,469128
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	2676	7658	4260	1,435853	4,10903	10334	5,544884	2,285776
ДП ДГ «Южний»	2606	4458	1496	2216	1,710668	0,57406	5954	2,284728	0,850345
СВК «Родина»	8807	212	1563	28871	0,024072	0,177472	1775	0,201544	3,278188
СК «Агропрогрес»	1451	1176	131	9862	0,810476	0,090283	1307	0,900758	6,796692
ТОВ «Петродолинське»	3567	27526	27807	32711	7,717282	7,796064	55333	15,51335	9,170966
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2980	405	569	12433	0,135906	0,19094	974	0,326846	4,172148
ДП «Експериментальна база Дачна»	1864	2355	7379	4143	1,263615	3,959328	9734	5,222944	2,222997
ДП ДГ «Южний»	3851	5273	1774	2079	1,369255	0,46066	7047	1,829914	0,53986

СВК «Родина»	8600	187	1505	41394	0,021744	0,175	169 2	0,196744	4,81325 6
СК «Агропрогрес»	1452	960	589	12920	0,661157	0,40564 7	154 9	1,066804	8,89807 2
ТОВ «Петродолинське»	3087	20738	22630	30700	6,717109	7,32993 5	433 68	14,04704	9,94383 5
ТОВ Агрофірма «Мар'янівська»	2940	431	662	23559	0,146599	0,22517	109 3	0,371769	8,01326 5

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності підприємств

Таблиця Д.2

Результати регресійного аналізу впливу варіації обсягу біологічних активів з розрахунку на 1 га (X_1) на варіацію валового прибутку з розрахунку на 1 га земельних угідь (Y_x) у досліджуваній сукупності підприємств – поліноміальна залежність (2022 -2024 рр.)

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,834383							
R Square	0,696196							
Adjusted R Square	0,655688							
Standard Error	2,709096							
Observations	18							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	252,277	126,1385	17,18695	0,000132			
Residual	15	110,088	7,339202					
Total	17	362,365						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	6,425489	0,999616	6,427958	1,14E-05	4,294858	8,556119	4,294858	8,556119
X_1	-1,63081	0,516383	-3,15815	0,006497	-2,73146	-0,53017	-2,73146	-0,53017
X_1^2	0,131359	0,031286	4,198693	0,000775	0,064675	0,198044	0,064675	0,198044

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств

Таблиця Д.3

Результати регресійного аналізу впливу варіації обсягу довгострокових (X_1) та поточних (X_2) біологічних активів з розрахунку на 1 га на варіацію валового прибутку з розрахунку на 1 га земельних угідь (Y_{X_1, X_2}) у досліджуваній сукупності підприємств – лінійна залежність (2022 -2024 pp.)

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,693782							
R Square	0,481334							
Adjusted R Square	0,412178							
Standard Error	3,539741							
Observations	18							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	174,4185	87,20923	6,960162	0,007272			
Residual	15	187,9465	12,52977					
Total	17	362,365						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	4,111318	1,047411	3,925219	0,00135	1,878814	6,343822	1,878814	6,343822
X_1	1,775704	0,656871	2,703276	0,016351	0,375616	3,175791	0,375616	3,175791
X_2	-0,83267	0,665506	-1,25119	0,23003	-2,25117	0,585821	-2,25117	0,585821

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств

Продовження Додатку Е

№	Використання насіння на посів																		Потреба у посівному матеріалі									
	Житиця одеська	Дачнянка	Перемога одеська	Зиск	Спадщина одеська	Вигода одеська	Дев'ятий Вал	Скарб Пальміри	Валькірія	Інші озимі зернові культури	Сталкер	Південний	Галатея	Адапт	Просо Миронівське 57	Горох Круїз	Кукурудза	Інші ярі зерн. і зернобоб. культури		Соняшник	Мудрість одеська	Катруся одеська	Нива одеська	Ліра одеська	Житиця одеська	Дачнянка	Перемога одеська	Зиск
	X60	X61	X62	X63	X64	X65	X66	X67	X68	X69	X70	X71	X72	X73	X74	X75	X76	X77	X78	X79	X80	X81	X82	X83	X84	X85	X86	X87

	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	
	70,0	70,0	70,0	70,0	60,0	50,0	50,0	70,0	75,0	378,9	100,0	70,0	75,0	50,0	70,0	100,0	50,0	35,0	30,0	1843,9	10,0	10,0	10,0	15,0	10,0	10,0	10,0	10,0	
1																													
2																													
3																													
4																													
5																													
6																													
7																													
8																													
9																													
10																													
11																													
12																													
13																													
14																													
15																													
16																													
17																													
18																													
19																													
20																													
21																													
22																						1							
23																							1						
24																								1					
25																									1				

Продовження Додатку Е

№	Концентрованих кормів											Формування фонду концентрованих кормів	Валова продукція в порівняннях цінах 2016р	Вироднича собівартість	Собівартість реалізованої продукції	Доход (виручка) від реалізації	Прибуток	Результати рішення	Тип обмежень	Об'єми ресурсів та продукції	
	Вальквірія	Інші озимі зернові культури	Сталкер	Південний	Галагея	Адапт	Просо Миронівське 57	Горох Круїз	Кукурдза	Інші ярі зерн. і зерно боб. культури	Соняшник										
	X116	X117	X118	X119	X120	X121	X122	X123	X124	X125	X126										X127
ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц	грн.	грн.	грн.	грн.	грн.					
	2920,8	514,3	3445,3	520,0	390,0	370,0	450,0	540,0	366,9	183,1	121,3	25727,2	24057701,9	39071881,8	33684726,1	56070852,2	22386126,1	1,0	22386126,0979	=	0,0
1																			1837,7	=	1837,7
2																			978,5	≤	1000,0
3																			978,5	≥	500,0
4																			578,5	≤	800,0
5																			400,0	≤	400,0
6																			400,0	≥	250,0
7																			400,0	≤	400,0
8																			182,2	≤	0,0
9																			182,2	≥	80,0
10																			76,4	≤	122,6
11																			619,3	≤	650,0
12																			619,3	≥	500,0
13																			163,5	=	163,5
14																			0,0	=	0,0
15																			0,0	=	0,0
16																			100,0	≥	100,0
17																			0,0	=	0,0
18																			100,0	≥	100,0
19																			0,0	=	0,0
20																			150,0	≥	150,0
21																			0,0	=	0,0
22																			0,0	=	0,0
23																			0,0	=	0,0
24																			0,0	=	0,0
25																			0,0	=	0,0

Продовження Додатку Е

	X116	X117	X118	X119	X120	X121	X122	X123	X124	X125	X126	X127	X128	X129	X130	X131	X132				
26																		0,0	=	26	0,0
27																		0,0	=	27	0,0
28																		0,0	=	28	0,0
29																		0,0	=	29	0,0
30																		0,0	=	30	0,0
31																		0,0	=	31	0,0
32																		0,0	=	32	0,0
33																		0,0	=	33	0,0
34																		0,0	=	34	0,0
35																		0,0	=	35	0,0
36																		0,0	=	36	0,0
37																		0,0	=	37	0,0
38																		0,0	=	38	0,0
39																		0,0	=	39	0,0
40																		0,0	=	40	0,0
41																		0,0	=	41	0,0
42																		0,0	=	42	0,0
43																		0,0	=	43	0,0
44																		0,0	=	44	0,0
45																		0,0	=	45	0,0
46																		0,0	=	46	0,0
47																		0,0	=	47	0,0
48																		0,0	=	48	0,0
49													-1					0,0	=	49	0,0
50														-1				0,0	=	50	0,0
51															-1			0,0	=	51	0,0
52																-1		0,0	=	52	0,0
53															-1	1	-1	0,0	=	53	0,0
54																		650,0	>=	54	650,0
55																		600,0	>=	55	600,0
56																		600,0	>=	56	600,0
57																		700,0	>=	57	700,0
58																		16638,3	>=	58	500,0
59																		650,0	>=	59	650,0
60																		750,0	>=	60	750,0
61																		550,0	>=	61	550,0

Продовження Додатку Е

	X116	X117	X118	X119	X120	X121	X122	X123	X124	X125	X126	X127	X128	X129	X130	X131	X132				
62																		450,0	≥	62	450,0
63																		300,0	≥	63	300,0
64																		500,0	≥	64	500,0
65																		550,0	≥	65	550,0
66																		4296,2	≥	66	500,0
67																		300,0	≥	67	300,0
68																		5058,0	≥	68	600,0
69																		700,0	≥	69	700,0
70																		500,0	≥	70	500,0
71																		500,0	≥	71	500,0
72																		600,0	≥	72	600,0
73																		700,0	≥	73	700,0
74																		800,0	≥	74	800,0
75																		300,0	≥	75	300,0
76																		250,0	≥	76	250,0
77																		100,0	≥	77	100,0
78																		50,0	≥	78	50,0
79																		80,0	≥	79	80,0
80																		70,0	≥	80	70,0
81																		70,0	≥	81	70,0
82																		70,0	≥	82	70,0
83																		70,0	≥	83	70,0
84																		70,0	≥	84	70,0
85																		60,0	≥	85	60,0
86																		50,0	≥	86	50,0
87																		50,0	≥	87	50,0
88																		70,0	≥	88	70,0
89																		75,0	≥	89	75,0
90																		378,9	≥		
91																		100,0	≥	90	50,0
92																		70,0	≥	91	100,0
93																		75,0	≥	92	70,0
94																		50,0	≥	93	75,0
95																		70,0	≥	94	50,0
96																		100,0	≥	95	70,0
97																		50,0	≥	96	100,0
98																		35,0	≥	97	50,0
																				98	35,0

Продовження Додатку Е

	X116	X117	X118	X119	X120	X121	X122	X123	X124	X125	X126	X127	X128	X129	X130	X131	X132				
99																		30,0	≥	99	30,0
100																		10,0	≥	100	10,0
101																		10,0	≥	101	10,0
102																		10,0	≥	102	10,0
103																		15,0	≥	103	15,0
104																		10,0	≥	104	10,0
105																		10,0	≥	105	10,0
106																		10,0	≥	106	10,0
107																		10,0	≥	107	10,0
108																		5,0	≥	108	5,0
109																		5,0	≥	109	5,0
110																		5,0	≥	110	5,0
111																		10,0	≥	111	10,0
112																		10,0	≥	112	10,0
113																		92,6	≥	113	5,0
114																		10,0	≥	114	10,0
115																		10,0	≥	115	10,0
116																		10,0	≥	116	10,0
117																		5,0	≥	117	5,0
118																		5,0	≥	118	5,0
119																		10,0	≥	119	10,0
120																		6,0	≥	120	6,0
121																		5,0	≥	121	5,0
122																		3,0	≥	122	3,0
123																		0,0	=	123	0,0
124																		0,0	=	124	0,0
125																		0,0	=	125	0,0
126																		0,0	=	126	0,0
127																		0,0	=	127	0,0
128																		0,0	=	128	0,0
129																		0,0	=	129	0,0
130																		0,0	=	130	0,0
131																		0,0	=	131	0,0
132																		0,0	=	132	0,0
133																		0,0	=	133	0,0
134																		0,0	=	134	0,0
135	1																	0,0	=	135	0,0
136		1																0,0	=	136	0,0

**ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ, ПРОДОВОЛЬСТВА
ТА ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН**

вул. Канатна, 83, м. Одеса, 65012, тел. (048) 728-35-42, тел. (048) 728-33-20
E-mail: agropolitika@od.gov.ua, вебсайт: <https://agro.od.gov.ua/>,
код ЄДРПОУ 41159618

від 02.04.2026р. № 26/ІПК На № від _____ 20__ р.

Довідка

**про впровадження результатів наукових досліджень дисертаційної
роботи Чернова Михайла Георгійовича на тему «Управління
розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах
інституційних трансформацій»**

Департамент аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської обласної державної адміністрації засвідчує, що результати дисертаційного дослідження на тему: «Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій» були розглянуті та частково впроваджені у практичну діяльність.

У процесі опрацювання наукових положень і рекомендацій автора особливу увагу приділено пропозиціям щодо інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств регіону. Зокрема, у діяльності Департаменту використано такі розробки:

- науково обґрунтовані підходи до формування ефективного механізму залучення інвестицій у розвиток виробничих, фінансових та природно-ресурсних складових аграрного сектору;

- пропозиції щодо активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств на основі впровадження сучасних технологій, цифровізації виробничих процесів та розвитку аграрних стартапів;

- рекомендації щодо удосконалення інституційного середовища функціонування аграрних підприємств, зокрема в частині державної підтримки інвестиційно-інноваційних проєктів;

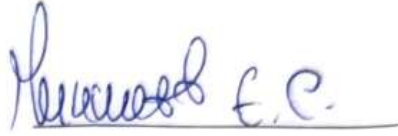

- підходи до підвищення ефективності використання земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів через інтеграцію інноваційних рішень у виробничу діяльність;

- пропозиції щодо розвитку державно-приватного партнерства як інструменту інвестиційного забезпечення аграрного сектору.

Впровадження зазначених рекомендацій сприяє підвищенню ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств, зміцненню їх конкурентоспроможності та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору Одеської області в умовах інституційних трансформацій.

Результати дисертаційного дослідження мають практичну цінність та можуть бути рекомендовані до подальшого використання у діяльності органів державного управління та аграрних підприємств.

Директор Департаменту

ДОДАТОК К

Державне підприємство
"Одеське обласне підприємство по племінній справі в тваринництві"
Код ЄДРПОУ 00702897
ПН 007028915216
Витяг з реєстру платників податку № 1515214500199
ПАТ "УКРСИББАНК м. Харків,
Рахунок IBAN: UA23351005000026001554258500, МФО 351005,
індекс 67806, смт. Авангард, вул. Ангарська 1, Одеський р-н., Одеська обл.
E-mail: kraftland@ukr.net

Від 28.04.2026 № 36

Довідка

про впровадження рекомендацій науково-дослідної роботи

Чернова Михайла Георгійовича

Результати наукових досліджень щодо управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій використані при розробці організаційно-економічного механізму управління розвитком ресурсного потенціалу ДП «Одеське обласне підприємство по племінній справі в тваринництві» Одеської області Одеського району за рахунок нарощування доданої вартості. Наведені наукові рекомендації надають змогу удосконалювати в державному підприємстві управлінський процес на основі планування його організаційної та економічної діяльності при визначенні соціально-економічних цілей, формулюванні стратегічних і тактичних завдань, встановленні шляхів та строків їх досягнення завдяки цілісній єдності системи виробничо-господарських планів та необхідних для них обсягів ресурсів, витрат, доходів, продуктивності праці та загальногосподарської ефективності.

Директор

28.04.2025 р.

Михайло ЧЕРНОВ

ДОДАТОК Л

ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА БАЗА
«ДАЧНА» СЕЛЕКЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНОГО ІНСТИТУТУ —
НАЦІОНАЛЬНОГО ЦЕНТРУ НАСІННЄЗНАВСТВА ТА
СОРТОВИВЧЕННЯ»

*Поштова адреса: 67624, Одеська обл., Одеський р-н, с. Дачне, вул. Агрономічна, 5
ІВАН №UA61325365000002600501911768 АТ «КРЕДОБАНК», м. Одеса, МФО 325365,
Код 32539624, св. № 200096664, інд. № 325396215090, тел. (067)-482-84-29, E-mail:
dachnoe1932@ukr.net*

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

Цей акт складено про те, що результати дисертаційного дослідження Чернова М.Г. на тему «Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій» впроваджено у практичну діяльність Державного підприємства Дослідного господарства «Експериментальна база «Дачна» Селекційно-генетичного інституту - Національного центру насіннєзнавства та сортівивчення». У межах дослідження розроблено науково-методичні положення щодо управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств на основі застосування економіко-математичного моделювання, що забезпечує досягнення збалансованого економіко-соціально-екологічного розвитку в умовах інституційних трансформацій.

Зокрема, у практичну діяльність підприємства впроваджено підхід до оптимізації структури ресурсного потенціалу з урахуванням взаємозв'язку виробничих, фінансових, трудових та природних ресурсів, а також модель багатокритеріальної оптимізації, що дозволяє узгоджувати економічні результати господарювання із соціальними параметрами розвитку та екологічними обмеженнями. Практичне застосування отримали система інтегрального оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу, яка поєднує економічні, соціальні та екологічні індикатори, а також алгоритм прийняття управлінських рішень на основі сценарного моделювання розвитку підприємства.

Використання зазначених наукових розробок сприяло підвищенню рівня обґрунтованості управлінських рішень, оптимізації структури

ресурсного забезпечення виробництва, покращенню економічних результатів діяльності підприємства, а також посиленню екологічної орієнтації господарювання та врахуванню соціальних аспектів розвитку трудового колективу. Отримані результати мають практичне значення для підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств і можуть бути використані у процесі стратегічного планування їх розвитку в умовах інституційних змін.

В. о. директора ДП «Експериментальна база
«Дачна» СГІ-НЦНС»

Михайло СЕМЕНІХІН

03.04.2026 р.

Фермерське господарство «Сатурн»

55267. Україна, Миколаївська область, Первомайський с. Старі Кошари
 вул. Горького 18-А Код ЄДРПОУ 22436979
 IBAN UA 33 300335 0000000026005118326 в
 АТ «Райффайзен Банк» МФО 300335
 ПІН 224369714278 Витяг №1714274500069
 Тел: +380969038045 – Бухгалтерія
 E-mail: saturnpn2018@ukr.net

Вих. №40 від 23.05.2025

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Чернова М.Г. на тему
 «Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах
 інституційних трансформацій»

Керівництво ФГ «Сатурн» розглянуло та ухвалило до впровадження науково-методичні та прикладні результати дисертаційного дослідження, що сприятимуть удосконаленню процесу управління формуванням і розвитком ресурсного потенціалу господарства.

До впровадження в практику управління формуванням ресурсного потенціалу господарства прийняті:

- комплексний методичний підхід до аналізу структури ресурсного потенціалу та впливу структурних зрушень на ефективність його використання;
- алгоритм розрахунку потенційно можливих показників технологічної та економічної ефективності із застосуванням економіко-статистичного методу, що дозволяє виявляти наявні резерви підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в підприємствах малого та середнього аграрного бізнесу;
- економетричні моделі «ресурси – результат», що дозволяють аналізувати ефект впливу складових ресурсного потенціалу на економічні і фінансові результати діяльності підприємства та прогнозувати показники ефективності управління розвитком ресурсного потенціалу;
- методичний підхід із застосуванням економіко-статистичних моделей для визначення оптимального співвідношення між основним і оборотним капіталом.

Впровадження розглянутих результатів дослідження рекомендовано керівництвом господарства як інструмент розробки аналітичної основи для обґрунтування заходів з удосконалення управління розвитком ресурсного потенціалу з метою зростання економічного і соціального ефекту від його використання та забезпечення сталого розвитку господарства у довгостроковій перспективі.

Голова ФГ «Сатурн»
 23 травня 2025 р.

Анатолій БІДНАРИК

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Чернова Михайла Георгійовича
на тему «Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій»

Результати наукових досліджень аспіранта Чернова М.Г. мають прикладний характер і прийняті до впровадження в якості науково-методичної основи удосконалення управління розвитком ресурсного потенціалу та в якості аналітичної основи для обґрунтування управлінських рішень.

В практику стратегічного аналізу та планування діяльності товариства впроваджуються методичні підходи:

- з оптимізації структури виробничого капіталу як складової ресурсного потенціалу, що дозволить усунути диспропорцію у співвідношенні між основним і оборотним капіталом;

- з визначення потенційних показників технологічної ефективності використання ресурсного потенціалу на основі динамічної середньої статистичної прогресивної величини, що дає можливість оцінити невикористані резерви зростання обсягів виробництва продукції та фінансових результатів її реалізації;

- з аналізу ефекту впливу варіації рівня забезпеченості підприємства окремими складовими ресурсного потенціалу на масштаби виробництва з використанням комплексу економетричних моделей.

Розглянуті і ухвалені до впровадження наукові розробки дозволяють сформулювати комплекс заходів з підвищення та якісного удосконалення рівня аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень в частині формування і розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Директор ТОВ «Весна Агро»

Галина САМЧУК

8 жовтня 2025 р.

ДОДАТОК П

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

65012, Одеська обл., м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 13. тел. +38(048) 784-57-32; +38(048)784-57-22
E-mail: osau@osau.edu.ua; ogsi@te.net.ua; ідентифікаційний код 00493008

Довідка

про впровадження в освітній процес Одеського державного аграрного університету результатів дисертаційного дослідження здобувача вищої освіти третього освітньо-наукового рівня Чернова Михайла Георгійовича на тему «Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій»

Дисертаційне дослідження Чернова М. Г. виконується в межах науково-дослідної роботи кафедри менеджменту Одеського державного аграрного університету за темою «Забезпечення соціо-еколого-економічного розвитку агропромислового виробництва та сільських територій на засадах інноваційного менеджменту та маркетингу» (номер реєстраційної картки 0121U109628).

Обґрунтовані в дисертаційній роботі Чернова М. Г. теоретико-методичні положення та практичні рекомендації були використані у викладанні освітнього компоненту «Оптимізаційні методи і моделі» освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D3 Менеджмент в темі «Системно-структурні методи і моделі в економіці. Виробничі функції в управлінні аграрними підприємствами». Зокрема, застосовується розроблена дисертантом багатофакторна економетрична модель (виробнича функція), що відображає залежність варіації фінансових результатів діяльності аграрних підприємств досліджуваної вибіркової сукупності від варіації показників розміру складових ресурсного потенціалу.

Розроблений методичний підхід, що полягає в поєднанні прийому економіко-статистичного обґрунтування потенційного рівня показників фінансових результатів на основі середньої прогресивної величини та графічного прийому, з метою отримання аналітичних даних для визначення резервів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств та розробки стратегії його формування і розвитку, використовується у викладанні освітнього компоненту «Бізнес-аналітика в управлінні підприємствами» в темі «Аналіз стану підприємства» (для здобувачів спеціальності D3 Менеджмент, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти).

У викладанні освітнього компоненту «Фінансовий менеджмент» (спеціальність D3 Менеджмент, другого (магістерського) рівня вищої освіти) в темі «Управління капіталом підприємства» використовується розроблена здобувачем поліноміальна економетрична модель з обґрунтування оптимального співвідношення між основним і оборотним капіталом аграрних підприємств.

Проректор з науково-педагогічної
та методичної роботи

Вячеслав Седов засвідчую:

Вячеслав СЕДОВ

Седов Вячеслав Сергійович

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації**1.1. Статті у наукових фахових виданнях України:**

1. Сахацький М. П., Запша Г. М., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу підприємств територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. (особистий внесок здобувача – досліджено сутність категорії організаційно-економічний механізм внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу підприємств; сформульовано рекомендації стосовно масштабування внутрішнього та зовнішнього інвестиційного забезпечення розвитку ресурсного потенціалу підприємств, що передбачає проведення комплексу заходів зі створення сприятливого в них інвестиційного клімату) 0,6 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.23>

URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5543/5598>

2. Сахацький М. П., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм управління виробництвом та маркетингом концентрованих кормів як драйвер розвитку ресурсного потенціалу тваринництва аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2025. № 9. (особистий внесок здобувача – визначено організаційно-економічний механізм управління в якості узгодженої багаторівневої системи інституційних норм, організаційних структур, процесів і економічних інструментів, що на основі цільовизначення, інформаційно-аналітичної підтримки та зворотного зв'язку забезпечує координацію та стимулювання використання ресурсів для досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства; рекомендовано впровадження

механізму управління виробництвом та маркетингом концентрованих кормів в якості прикладного здійснення концепцій ланцюга доданої вартості та ресурсно-орієнтованого підходу) 0,7 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-9-11394>

URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2025/9/11394>

3. Сахацький М. П., Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм розвитку державних аграрних підприємств в контексті маркетингового забезпечення товаровиробників тваринницької продукції племінним матеріалом та концентрованими кормами. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. (особистий внесок здобувача – обґрунтовано теоретико-методичні засади розвитку організаційно-економічного механізму державних аграрних підприємств у контексті маркетингового забезпечення товаровиробників тваринницької продукції племінним матеріалом та концентрованими кормами; показана роль державних аграрних підприємств у забезпеченні інформаційної прозорості ринку, сертифікації племінної продукції, розвитку партнерських відносин і формуванні конкурентних переваг галузі; зроблені рекомендації щодо оптимізації використання ресурсного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору) 0,5 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.9.25%20>

URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/7554/7680>

4. Чернов М. Г. Стан та розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних змін: аналітичний аспект. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. (18) 0,6 д.а.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18156600>

URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/1032/1016>

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Чернов М.Г. Науково-методологічне забезпечення дослідження проблеми управління ресурсним потенціалом державних аграрних підприємств. *Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти*: матеріали Міжнародної наукової-практичної

конференції (Одеса, 18 листопада 2022 р.) Одеса: ОДАУ, 2022. С. 214-217.
URL:<https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnyk-20222-4524.pdf>.

2. Сахацький М.П., Чернов М.Г., Старчиков А.С. Розвиток ринку землі сільськогосподарського призначення в умовах війни та повоєнний період. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 1 листопада 2023 р.). Одеса: ОДАУ. 2023. С. 78-81. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано підходи науковців щодо купівлі-продажу землі сільськогосподарського призначення; обґрунтовано розвиток ринку землі сільськогосподарського призначення як у воєнний, так і в повоєнний періоди).

URL:<https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zbirnyk-Braslavskichytannya-2023.pdf>

3. Сахацький М. П., Запша Г.М., Чернов М.Г. Розвиток маркетингового менеджменту як освітнього, наукового та прикладного компоненту. *Управління якістю підготовки фахівців*: матеріали XXX Міжнародної науково-методичної конференції. Частина 1. (Одеса, 17-18 квітня 2025 р.). Одеса: ОДАБА. 2025. С. 31-33. (Особистий внесок здобувача – висвітлено розвиток маркетингового менеджменту як наукового та прикладного компоненту).

URL:https://drive.google.com/file/d/1pZReAPzscNs6_kQI4OL9t99JUg-MVUZH/view

4. Чернов М. Г. Організаційно-економічний механізм управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. (Одеса, 6 листопада 2025 р.). Одеса: ОДАУ. 2025. С. 104-107.

DOI: <https://doi.org/10.37000/7738387136>

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/12/Braslavskichytannya-Zbirnyk-2025.pdf>

5. Сахацький М., Чернов М., Запша Г. Особливості формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах трансформаційної економіки. *Актуальні аспекти розвитку науки і освіти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців.* (Одеса, 2-3 жовтня 2025 р.). Одеса: ОДАУ. 2025. С. 492-495. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано підходи науковців щодо значення ресурсного потенціалу аграрного підприємства в забезпеченні продовольчої безпеки країни; охарактеризовано специфічні риси формування та використання ресурсного потенціалу аграрних формувань в умовах інституційних перетворень).

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/11/Zbirnyk-V-Mizhn-konf-2-3.10.25-ODAU.pdf>

6. Сахацький М. П., Запша Г.М., Чернов М.Г., Карапетре Д.О. Маркетинг в управлінні проектами формування та розвитку ресурсного потенціалу підприємств в умовах інституційних трансформацій. *Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті:* матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців. (Одеса, 17-18 жовтня 2025 р.). Одеса: ОДАБА. 2025. С. 372-376. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано підходи науковців щодо використання маркетингових інструментів в управлінні проектами розвитку ресурсного потенціалу; обґрунтовано мотивування менеджменту і всієї команди на якісну і своєчасну фіналізацію в управлінні проектами).

URL:<https://drive.google.com/file/d/1FZMrvsEHgh5rQ6b3RqiWLjJ7wdlK1OVC/view>

7. Дога - Мирзак М.В., Чернов М.Г. Чинники підвищення ефективності управління використанням ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інституційних змін. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри:* матеріали III Міжнародної наукової-практичної конференції. (Одеса, 06 листопада 2025 р.). Одеса: ОДАУ. 2025. С. 48-52. (Особистий внесок здобувача – проаналізовано внутрішнє і зовнішнє

середовище аграрних підприємств України; виявлено чинники, що знижують ефективність використання ресурсного потенціалу та стримують його підвищення в аграрних підприємствах; обґрунтовано рішення щодо оптимальних обсягів виробництва і технологічної ефективності за умови обмеженості ресурсів).

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/12/Braslavskichytannya-Zbirnyk-2025.pdf>

8. Сахацький М.П, Чернов М.Г. Маркетинговий компонент розробки та реалізації стратегії розвитку аграрного сектору економіки. *Стратегія розвитку аграрного сектору економіки до 2030 року: завдання агроекономічної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. (Київ, 20 листопада 2025 р.). Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки». 2025. С. 60-63. (Особистий внесок здобувача – акцентовано на збалансованості економічного, соціального та екологічного розвитку агросфери, що відповідає принципам Європейського зеленого курсу; обґрунтовано, що в стратегії розвитку аграрного сектору економіки до 2030 року першим напрямом треба поставити якість життя сільського населення).

URL:https://www.researchgate.net/publication/398656044_Konceptualni_aspekti_strategii_rozvitku_pidpriemnictva_i_agropromislovoi_integracii

9. Сахацький М.П, Чернов М.Г. Науково-економічне забезпечення управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. (Полтава, 13 листопада 2025 р.). Полтава : ПДАУ, 2025. С. 144-146. (Особистий внесок здобувача – узагальнено висновок про належність ресурсного потенціалу до інтегрованої системи взаємопов'язаних складових; обґрунтовано економічні механізми для подальшого проведення дослідницьких заходів).

URL:https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/14465/zbirnykmateria_livhvseukrayininternet-konfer_0.pdf

10. Чернов М.Г., Сахацький М.П. Управління розвитком ресурсного потенціалу аграрних підприємств: економетричний аспект. *Сучасні проблеми менеджменту*: матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 24 жовтня 2025 р.). К.: КАІ, 2025. С. 207-209. (Особистий внесок здобувача – проведено економетричний аналіз з використанням статистичної інформації вибіркової сукупності типових аграрних підприємств Південного регіону; виявлено оборотний капітал як найбільш впливовий елемент ресурсного потенціалу аграрних підприємств).

URL: https://mzedp.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2025/12/Konferentsiia_2025_Suchasni_problemy_menedzhmentu.pdf